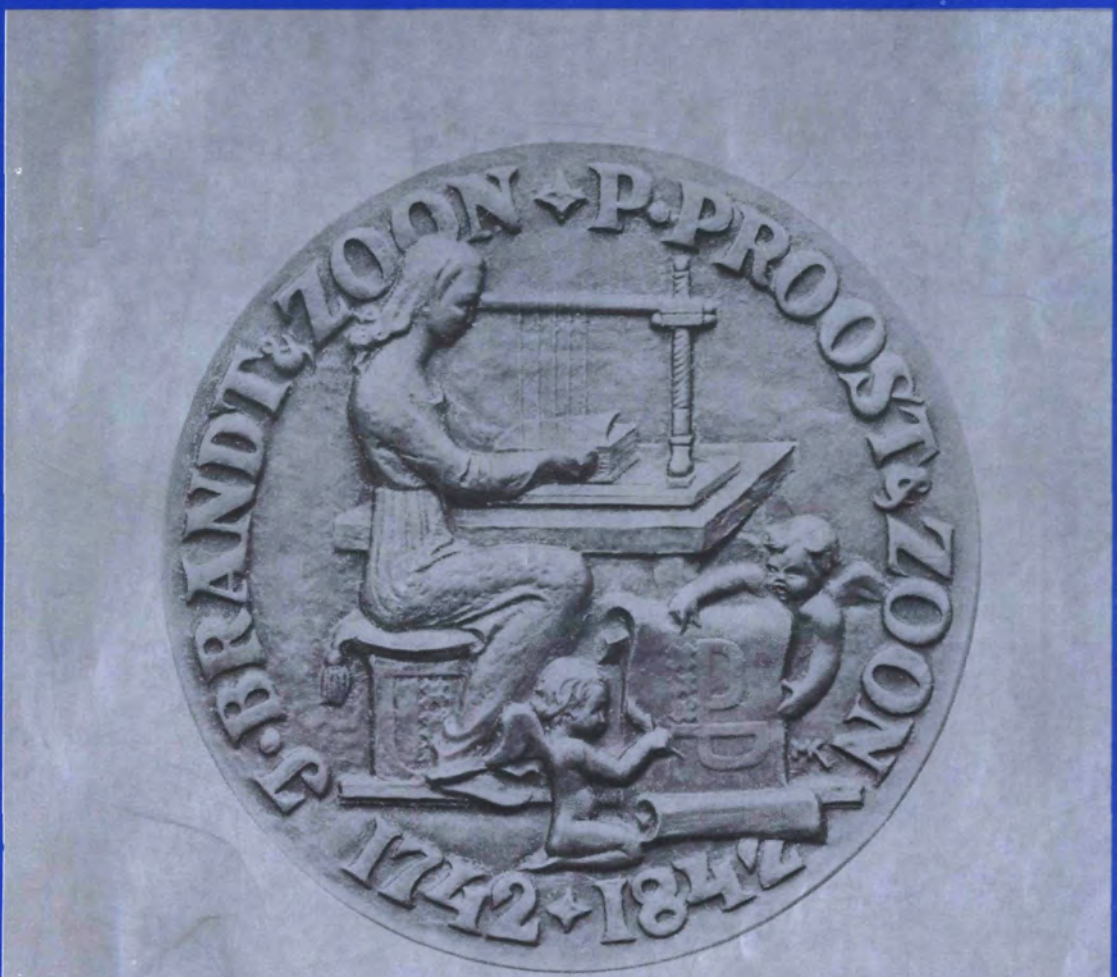
munt- en penningkundig nieuws
januari/februari 1984
8e jaargang no. 1

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMISMATIQUES - VENTES PUBLIQUES - ARCHEOLOGIE

✽

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448 — 1016 GD Amsterdam
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21 — Postgiro 9922

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
J. P. A. van der Vin
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: *f* 30,—.
Overige landen: *f* 55,—.
Losse nummers: *f* 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst is het abonnementsgeld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever, Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

Van de redactie 3
Een andere manier van verzamelen 3
Nederlandse makers van penningen (28) 7
Penningsnieuws 23
Het XIXe FIDEM congres in Florence 26
Verenigingsnieuws 27
Mededelingen 28
Boekbespreking 28
Muntennieuws 29

Van de redactie

Wie het laatste nummer van 1983 goed heeft bekeken, zal ontdekt hebben dat er niet *nummer 6, november/december* op staat, maar bij vergissing opnieuw *nummer 5, september/oktober*. In de wat chaotische situatie van de poststaking is deze fout zowel aan de redactie als aan de drukker ontgaan. Wij bieden bij dezen onze excuses aan voor deze slordigheid.
Een positiever bericht is dat dank zij de royale medewerking van het Koninklijk Penningkabinet u bij dit nummer een brochure krijgt aangeboden over Muntvondsten in Nederland. De beide auteurs, H.W. Jacobi en J.P.A. van der Vin, hebben in dit boekje geprobeerd op grond van hun jarenlange praktijkervaring aan het Koninklijk Penningkabinet een indruk te geven van wat er allemaal gebeurt, wanneer er ergens een partij munten of een enkele munt wordt gevonden. Uitvoerig wordt ingegaan op de registratie van muntvondsten op het Penningkabinet en op de betekenis van muntvondsten voor de wetenschap.
De redactie van de Beeldenaar is bijzonder verheugd dit boekje aan alle lezers ten geschenke te kunnen geven.

red.

Een andere manier van verzamelen

door F. Sevenhuijsen

Verzamelen is in! Voor wie de massale happening in de Utrechtse Jaarbeurs hebben bezocht, moet dat overduidelijk zijn. Zoals ergens in de pers werd opgemerkt, zie je overal om je heen dat de basis wordt gelegd voor een grote verscheidenheid aan particuliere musea. Ook munt- en penningkabinetten!
Nu even afgezien van de schatvergaarders die hun groeiend bezit in kluizen koesteren, vraag je je af: hoe zouden al die 'museumdirecteuren' hun materiaal ordenen en ter bezichtiging klaar maken? Zouden ze een 'studieafdeling' en een 'educatieve dienst' aan hun collectie verbinden en zou hun bibliotheek meer omvatten dan

de laatstverschenen prijslijsten, die ten onrechte catalogi heten? Zouden ze zich kunnen onttrekken aan de suggestie van een bekend Handboek over de Nederlandse Munten, dat verzamelen hoort te gebeuren door 'rangschikking per land, regering, streek, of stad; het kennen van de muntmeesters, hun tekens, het gewicht, het gehalte, het aantal geslagen exemplaren enz.'? Zouden vooral ook nieuwe verzamelaars zich kunnen onttrekken aan de versterking van die suggestie door de op die manier ingerichte standaardalbums?
Laten we wel wezen, natuurlijk is dat één manier van verzamelen. En zelfs een die het spannende karakter heeft, dat met elke jacht onverbrekelijk is verbonden. Maar, hij wordt moeilijker en komst zelfs soms tot stilstand naarmate hij zich afspeelt in duurdere regionen. En, zeker bij de 'jaartalverzamelingen' kun je je afvragen of de buit niet wat eentonig is.
Natuurlijk is er een aantal andere methoden in zwang, die dat bezwaar voor een groot deel ontlopen. Allerlei motief-verzamelingen kunnen bv. op levendige manier met andere informatie over het gekozen motief worden gecombineerd en tot een boeiend resultaat voeren met veel kijkplezier. Wel heeft die methode wat minder aanknopingspunten naar achtergrond-informatie uit de eigenlijke muntwetenschap dan de 'rangschikking per land, enz...'

Een aantal jaren geleden stond ik voor de keus wat voor verzamelsysteem ik zou kiezen. Ik had besloten mijn niet goed bijgehouden jeugdverzameling niet weg te doen, maar op de een of andere manier toonbaar te maken en verder te ontwikkelen. Ik zocht een manier om orde te brengen in een betrekkelijk willekeurige verzameling muntstukken, bijeengebracht uit de filosofie: 'pakken wat je krijgen kunt' en waarvan de bonte verscheidenheid sterk in het oog sprong. Zo op het oog was die verscheidenheid eigenlijk wel charmant en boeiend. Zou ik die soms juist tot onderwerp kunnen maken van m'n nieuwe verzameling? Kon daaruit soms ook een beeld ontstaan van de grote verscheidenheid aan vormen en andere aspecten die aan munten en het muntwezen verbonden zijn? Of anders gezegd, was er een manier te vinden om MET die munten een zo compleet mogelijk verhaal OVER munten te vertellen. Ziedaar in het kort de gedachtegang die leidde tot een programmaformulering van de opgave die ik mij op dat moment stelde.

Bij het verder structureren van de uitvoering van die opgave kwam mij in gedachten een principe voor dat soort ordening, afkomstig van de Griekse wijsgeer Aristoteles. Kort gezegd komt dat principe er op neer, dat voor het bestuderen en beschrijven van materiële zaken het beantwoorden van vier hoofdvragen nodig maar ook voldoende is. En wel: 'hoe ziet het er uit?', 'waar dient het voor?', 'hoe is het gemaakt'? en: 'waarvan is het gemaakt?'. Zo'n beschrijving wordt dus opgebouwd uit een vormbeschrijving, een verhaal over het gebruiksdoel van het voorwerp, een beschrijving van de vervaardigingstechniek en een materiaalbeschrijving. Elk van die beschrijvingen kent natuurlijk een aantal deelvragen, maar als hoofdindeling is het beginsel meestal goed bruikbaar om een eerste orde te brengen in de bestudering, nogmaals: van stoffelijke zaken. Een ander verhaal vormt dan natuurlijk de beschrijving van de lotgevallen van de bestudeerde exemplaren. Die tast de beschrijving van het oorspronkelijke voorwerp nooit aan. (Bij muntbeschrijving en kwaliteitsbeoordeling leidt dat onderscheid er bijv. toe vast te stellen hoe de kwaliteit van de munt was op het moment dat hij zijn omloop begon, en de slijtageverschijnselen tengevolge van die omloop.)
Op grond van dat uitgangspunt van ordening heb ik toen mijn verzameling opgezet. Wat meer gedetailleerd kwam dat neer op de volgende inhoudsbeschrijving van mijn particuliere museumpje.

Inhoudsopgave van deze verzameling
Griekenland, 5 drachmen 1976

Van de griekse wijsgeer Aristoteles (384-322 v.C.), die op deze munt is afgebeeld, komt de gedachte dat om stoffelijke dingen te leren kennen het beantwoorden van de vier volgende vragen nodig èn voldoende is. Hoe ziet het eruit?, waar dient het voor?, hoe is het gemaakt?, en: waarvan is het gemaakt. De vragen dus naar vorm, doel, techniek en materiaal. Officieel heet dat de 'leer der vier oorzaken'. Ik gebruik die gedachte om mijn verzameling te ordenen en zo het fenomeen munten naar die vier aspecten te illustreren. Ik plaats ze in de volgorde naar de mate waarin naast goed kijken ook literatuurgebruik voor die illustratie nodig is.

Hyderabad (India) 19e eeuw
Het eerste hoofdstuk dan, gaat over de vraag: 'hoe zien ze eruit'. Gewoon door aandachtig waarnemen valt er al veel over munten te leren. Allerlei omtreksvormen; wat er op de zijkant te

zien is; de inrichting van het beeldvlak en de rand van voor- en achterzijde; compositie- en ornamentvormen, het komt daar allemaal aan de orde. Ik beperk me daarbij niet tot waarnemen, maar probeer ook kritisch te kijken en laat zien dat bij het kijken goed opletten is geboden (en geleerd wordt). Een zekere traditiegevoeligheid, die samenhangt met de wil om vertrouwen in het geld te wekken, blijkt te leiden tot vaak herhaalde munttypen. Het vinden van nieuwe vormen is net zo boeiend als het ontdekken van oude en van de onze afwijkende vormen, waarvan hieronder een voorbeeld.

Het tweede hoofdstuk gaat over de vraag waar munten voor dienen. Het geldwezen is ontstaan (en ook dat beschreef Aristoteles) uit de behoefte aan: een standaard voor waardemeting, compacte opslag van welvaart, en een ruilmiddel waarmee goederen en diensten vergelijkbaar werden. Munten dienden daarbij als makkelijk telbare kleine eenheden die een genuanceerde prijsvorming mogelijk maken. Om 'doeltreffend' te zijn, moet de munt informatie bieden over de ruilwaarde, het geldigheidsgebied en de autoriteit die hem uitgeeft en garandeert. Getallen, talen, schrifttypen, tijdrekeningen en machtssymbolen worden in dit hoofdstuk dan ook ruim getoond. De munt hieronder toont, dat naast zakelijke informatie ook beeldende elementen worden toegevoegd, die zowel propaganda als andere nevendoelen kunnen dienen.

Deutsche Demokratische Republik, 5 Pfennig 1968

Het derde hoofdstuk bevat alle waarneming die samenhangt met het maakproces. De ontwikkeling van primitief handwerk via een steeds perfecter bewerktuiging naar compleet machinale vervaardiging laat zich vervolgen. Munttekens, muntmeestertekens, ontwerperssignering etc. worden hier getoond. Merkwaardig is, dat het vooral vaak de fouten die bij de fabricage worden gemaakt, zijn, die informatie bieden over dat proces. Dat ook in het volledig geïndustrialiseerde product fouten blijven voorkomen, zien we hieronder aan het excentrisch terecht gekomen beeldvlak op een dollarcent. Voor een werkelijk compleet beeld kan men overigens niet buiten het raadplegen van literatuur terzake. Het is denkbaar dat een verzameling enkele kleine gebruikte werktuigen zou omvatten.

United States of America, 1 cent 1972

Het vierde hoofdstuk geeft een overzicht van de verschillende materialen die voor munten worden en werden gebruikt. Het ons vertrouwde metaalgeld is vooral gekozen om de mogelijkheid uniforme en slijtvaste stukken te vervaardigen. Voor goud en zilver heeft daarbij lange tijd ook de metaalwaarde een rol gespeeld. Vooral uit 'primitieve' culturen en extreme omstandigheden stamt het geld van andere materialen. naast die vele materialen worden verschillende graden van slijtage getoond, die voor de waardebepaling door de verzamelaar belangrijk zijn. Tenslotte de 'culturele' slijtage als het geld, zoals hieronder getoond, voor oneigenlijke doeleinden wordt gebruikt.

Nederland, Willem III, 5 cent 1887 (gemonteerd)

Uiteraard ben ik als 'museumdirecteur' met een gericht aankoopbeleid aan de verdere uitbouw van de collectie gaan werken. Het grappige is dat een heleboel aspecten geïllustreerd kunnen worden met vrij gangbaar en goedkoop materiaal. Zelfs kan een deel ervan om te beginnen uit de huidige Nederlandse circulatie worden betrokken. Mooie stuiver exemplaren bv. kunnen in de categorie 'vorm' fungeren als voorbeeld van een ronde munt, elders van een munt met gladde zijkant; in de categorie 'materiaal' als voorbeeld van een bronzen munt; in de categorie van de 'doelmatigheid' als voorbeeld van efficiënte informatieverstrekking, enz. Uiteraard kan elke munt in het systeem op een gegeven moment vervangen worden door een mooier exemplaar, een nog sprekender voorbeeld of een kostbaarder munt. De verzameling kan op veel verschillende niveau's van zeldzaamheid toch een compleet en interessant beeld geven.

Om de vergelijking met het museum maar even vol te houden, de 'educatieve dienst' kan met dit concept natuurlijk erg goed uit de voeten. Ik merk steeds weer dat ook mensen die eigenlijk nog nooit bewust naar munten hebben gekeken heel verrast en geïnteresseerd kunnen reageren bij het bekijken van zo'n verzameling. Eigenlijk was ik zelf ook wel een beetje verrast toen het Penningkabinet een aantal vitrines besloot in te richten naar het hierboven uiteengezette systeem. Momenteel fungeren die als 'reizende tentoonstelling' naar een idee van 'ondergetekende'.
Het is mijn ervaring dat het werken aan een collectie op deze manier opgezet onophoudelijk dwingt om ook te zoeken naar literatuur en achtergrondkennis in elk van die vier gebieden en dat daarmee eigenlijk ook alle aspecten van de numismatiek in beginsel worden 'aangeboord'.
Net zo min als de lotgevallen van munten na uitgifte, komen de voorbereidingen van muntslag en de politieke omstandigheden die ertoe leidden, in dit systeem aan de orde. Wel laten ze zich natuurlijk als 'uitstralingen' ervan, als bijzondere hoofdstukken aan vrijwel elk exemplaar van de collectie aanhaken. In principe is het denkbaar dat zich rond zo'n algemeen numismatische verzameling een vrij groot aantal specialistische verzamelingen laat rangschikken; dat laat zich op verschillend niveau van heel eenvoudig naar wetenschappelijk karakter denken. Zo heb ik zelf eens, uitgaande van de mens-afbeelding in het hoofdstuk 'vorm' en het element 'propaganda' in het hoofdstuk 'gebruiksdoel' een deelverzameling gemaakt van werkende mensen op munten afgebeeld. Een flink deel van de collectie kwam daarbij uit de FAO-munten en munten uit de 'volks-democratiën'.
Het doel van dit artikel was om de fantasie van verzamelaars en aspirant-verzamelaars te activeren en een tegenwicht te bieden voor het al te gemakkelijk en op den duur niet bevredigende 'Jaartal-jagen'. Misschien ook zou het nieuwe impuls kunnen geven voor wie het verzamelen op de klassieke landenverzameling of een gekozen specialisme in deze tijd te duur gaat worden.
Zelf heb ik veel plezier gehad van de aanschaf van de *Lexicon der Numismatik* van TYL KROHA (uitgegeven door Bertelsmann Lexicon Verlag, Gütersloh 1977) en van GRIERSON, *Numismatics* (Oxford University Press, Londen, Oxford, New York, 1975), die allebei ook een goede verwijzing naar verdere literatuur over het onderwerp omvatten.

LIMBURGS GENOOTSCHAP VOOR MUNT- & PENNINGKUNDE

SET 1984

Naar aanleiding van het 5-jarig bestaan van het L.G.M.P. wordt een jaarset uitgegeven die bestaat uit 5 afbeeldingen van oude Limburgse munten en een plaatje met vermelding van uw naam en voornaam.

1. Halve griffioen van Hendrik van Bastenaken geslagen te Zolder tussen 1422-1455 als heer van Vogelsanck. Omschrift: + HER.DE.BAST.DNS. SVLRENS
2. Dubbele mijt van Engelbert II van der Marck geslagen te Geenreit tussen 1386-1422 als heer van Vogelsanck, Zolder en Zonhoven. Omschrift: + MONETA NOVA DREIT

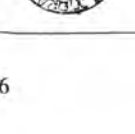
3. Imitatie van een Franse tournois van Jan van Hoorn, Johannes de Kessen, 1418-1421 als heer van Kessenich. Omschrift: + MONETA.NOVA.KESSE
4. Dubbele mijt van Iwan van Cortanbach, heer van Gruitrode (15e eeuw). Omschrift: MONETA:DE.GRVTRO

5. Brulé of 16 sols van het Prinsbisdom Luik aangemunt te Maaseik in 1583. Langs het perron XVI-SOVS. Het omschrift luidt als volgt: AVDIATVR.ALTERA.PARS.1583.

Deze mooie bronzen penningen met een diameter van 35 mm kunnen besteld worden door storting van 950 Fr. op rekening nr. 088-2022321-60 van het L.G.M.P. met vermelding 'set 1984' en duidelijk uw naam en adres. Verzendingskosten per set bedragen 100 Fr. Deze zes penningen in luxe schrijn kunnen besteld worden tot 31 december 1984. Levering binnen 30 dagen. Deze set is eveneens in zilver te verkrijgen voor de prijs van 9000 Fr. en dit onder voorbehoud van prijsstijging van het zilver (95% Ag, 35 mm).

Bestellingen opsturen naar:
SCHRIJVERS LUCIEN, GENKERSTEENWEG 287, 3500 HASSELT
011/211458
totaal sets in brons: 100 stuks – totaal sets in zilver: 10 stuks

Herdenkingspenning
WILLEM DE ZWIJGER

uit voorraad leverbaar

Set 3 st. *f* 37,50 + *f* 6,— verw.k.
Set 4 st. *f* 85,— (met zilver)
zilver 22 mm *f* 50,— (uitverkocht)

los brons 38 mm *f* 15,—
CuNikkel 32 mm *f* 10,—
geelkoper 26 mm *f* 7,50

MUNTENHANDEL
PHOENIX
Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 – giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

Nederlandse makers van penningen 28

door W. F. van Eekelen

MARINUS KUTTERINK

Inleiding

MARINUS KUTTERINK is één van de zeer weinige Nederlandse medailleurs geweest die direct na de voltooiing van hun opleiding in het penningvak terecht zijn gekomen. Reeds op 21-jarige leeftijd trad hij als modelleur-ontwerper in dienst van de Koninklijke BEGEER in Voorschoten.
Aan dit bedrijf is hij ruim tien jaar vast verbonden geweest. Daarna ging hij zijn eigen weg, maar hij bleef met de Koninklijke Begeer kontakt houden en tot zijn 64e jaar heeft hij op freelancebasis penningen voor dit bedrijf gemaakt.

Een en ander heeft twee konsekwenties voor zijn penningwerk gehad. Allereerst behoort Kutterink tot de produktiefste penningmakers die Nederland heeft gekend. In totaal heeft hij ongeveer 200 penningen ontworpen.
In de tweede plaats is het moeilijk te achterhalen welke penningen door Kutterink zijn ontworpen en welke niet. Diverse fabriekspenningen waarin hij de hand heeft gehad, zijn door hem in samenwerking met andere personen tot stand gebracht. Soms maakte hij het ontwerp en voerde een ander dat ontwerp uit; soms ook maakte een ander het ontwerp en was hij de uitvoerder. Ook kwam het voor dat hij de ene kant van een penning ontwierp en een kollega de andere. Daarbij komt dat de meeste fabriekspenningen niet gesigneerd zijn en dat van sommige thans niet meer met zekerheid is te zeggen van wie het ontwerp afkomstig is. In het bijzonder geldt dit voor de vele algemene sport- en gelegenheidspenningen die Begeer in de krisistijd uitbracht.[1]

Algemene sport- en gelegenheidspenningen
Hoewel Kutterink al in 1929 bij de Koninklijke Begeer in dienst kwam, verscheen pas in 1933 voor het eerst een door hem gesigneerde penning. Vóór 1933 schijnt hij zich vooral bezig te hebben gehouden met het ontwerpen van algemene sport- en gelegenheidspenningen. Ook later bleven deze penningen een belangrijk deel van zijn tijd opeisen. Daarbij waren er voor atletiek-, voetbal-, zwem-, zeil- en andere wedstrijden, voor huwelijken, kapkursussen, winkelweken en voor evenementen op het gebied van landbouw, veeteelt, techniek, luchtvaart enz. De modellen werden meestal zo gemaakt dat ze, door er verschillende inskripties in te plaatsen, voor diverse gebeurtenissen gebruikt konden worden. Eén van de geslaagdste is een prijspenning voor schaatswedstrijden, waarvoor Kutterink één van zijn zoontjes, toen deze op het ijs was, als model nam.

Prijspenning schaatsen

Prijspenningen voor speciale gebeurtenissen
Behalve penningen die voor verschillende doeleinden gebruikt kunnen worden, maakte Kutterink ook veel penningen op speciale bestelling. Meestal kwam het ontwerp in samenspraak met de opdrachtgever tot stand. De eerste penning die als zodanig vermeld wordt[2], is een penning uit 1933 voor de wandelsportvereniging Nijmegen Vooruit. Naderhand volgden prijspenningen voor grotere en belangrijkere instanties. In 1948 ontwierp hij bijvoorbeeld een prijspenning voor het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening en in 1960 de Dr. Ir. D.S. HUIZINGA-prijspenning voor middelbare landbouwscholen. Op deze beide plaatste hij een zaaier op de voorkant. Voor PHILIPS ontwierp hij de zg. O.M.E. LOUPART award. Deze bestond uit twee voorwerpen: een grote bokaal, die als wisselprijs werd uitgereikt, en een penning, die de begiftigden mochten houden. Op de penning, die bedoeld was als blijk van waardering voor kreatieve inspanning, beeldde Kutterink een gestyleerde kop af en een typisch rondsel dat de fantasie en ondernemingsgeest van de heer Loupart symboliseerde. Dit rondsel bracht een tandrad in beweging, dat weer in de vertanding van de rand greep.

Herinneringspenningen
Niet alle penningen die Kutterink op speciale bestelling maakte, waren prijspenningen. Vaak kreeg hij opdrachten voor herinneringspenningen voor bijzondere gebeurtenissen, zoals tentoonstellingen en kongressen. Deze werden dan bijvoor-

Loupart award

beeld aan de bezoekers of deelnemers als aandenken aangeboden. Zo maakte hij penningen voor een postzegeltentoonstelling en voor kongressen van verloskundigen en orthopeden. Voor de Zuidlaarder paardenmarkt ontwierp hij in 1950 een penning met een markttafereel met boeren en paarden, en voor het in 1948 door Philips georganiseerde internationale muziekconcours in Scheveningen een penning die enigszins aan de Loupart-penning doet denken. Op de voorkant bevindt zich een Griekse kop, waaromheen naaktfiguurtjes zijn aangebracht die de inspiratie verbeelden. Luchtiger is een kleinere penning, die Kutterink in 1938 maakte voor een lustrum van het Delfts Studenten Corps met JAN KLAASSEN als hoofdpersoon.

Lustrum Delfts Studentencorps met door Kutterink ontworpen algemene achterzijde

Penningen voor verenigingen en organisaties

Ook maakte Kutterink veel verenigingspenningen die niet verband hielden met speciale gebeurtenissen, maar die door de verenigingen en organisaties op verschillende momenten, wanneer er aanleiding toe was, konden worden uitgereikt. In grootte en doelstelling vormen deze verenigingen en instellingen een bonte verscheidenheid. Kutterink maakte zowel penningen voor kleine buurtclubs als voor grote internationale organisaties. Zijn eerste verenigingspenning ontstond in 1933 en was bestemd voor de Haagse Marcel-club; zijn laatste maakte hij in 1966 voor de nationale organisatie voor internationale bijstand (Novib). Vooral in de Novib-penning zijn Kutterink's visie en stijl goed herkenbaar. Het is een vrij grote penning, waarop de menslievende doelstelling van de Novib symbolisch is weergegeven. In het midden vliegt een vredesduif die een korenaar in zijn snavel houdt.

In de dertig tussenliggende jaren maakte Kutterink penningen voor o.a. de Bond voor Redding van Drenkelingen, de ANWB, de Rooms-Katholieke Politiebond, de Ned. Vereniging voor Weer- en Sterrenkunde, de Nederlands Zuid-Afrikaanse Vereniging en de Orde van Vrijmetselaren. Zeer suksesvol was hij in 1956, toen hij meedeed aan een internationale prijsvraag voor een erepenning van de Raad van Europa in Straatsburg en zijn ontwerp met de eerste prijs werd bekroond. Evenals op de Novib-penning bracht hij op deze penning een korenaar en een duif aan.

Novib

Erepenningen voor officiële instanties

De Novib- en Raad van Europa-penningen vormen een overgang naar een kategorie waarmee Kutterink zich eveneens vrij intensief heeft bezig-gehouden: de officiële erepenningen. Zo ontwierp hij erepenningen voor de provincie Noord Brabant (1958) en de gemeenten Schiedam (1937), Hulst (1951) en Naaldwijk (1959). Op rijksniveau leverde hij twee penningen aan het Ministerie van Landbouw: de al genoemde prijspenning uit 1948 en een erepenning in 1955. Op de laatste zijn veel aspekten van de landbouw en veeteelt te aanschouwen. In het midden zit CERES, omgeven door korenaren, een koe, een haan en een hoorn des overvloeds met vruchten, bloemen en vissen.

Penningen voor het bedrijfsleven

Meer nog dan voor de overheid heeft Kutterink voor het bedrijfsleven gewerkt. Niet alleen deed hij dit om den brode; het partikuliere bedrijfsleven lag hem en schonk hem inspiratie.

Enkele van de ondernemingen waarvoor hij werkte, bestaan al lang niet meer. Een voorbeeld is de radiatorenfabriek VAN HEYST, die na jaren wanbeheer met veel deining in elkaar stortte. Opvallend veel bedrijven waarvoor Kutterink werkte, hebben echter tot nu toe de ongunst der tijden weten te doorstaan. Voorbeelden zijn De Bijenkorf, de KLM, FOKKER de Hoogovens, DROSTE en de Coöperatieve Condensfabriek Friesland. Philips werd reeds genoemd. Behalve de vermelde Loupart award maakte hij voor dit bedrijf in 1954 een penning voor de advertentie- en in 1957 één voor de service-afdeling. Een bijzondere band had hij met de machinefabriek STORK. Het kontakt werd gelegd toen hij als vertegenwoordiger van de technische uitgeverij STAM een bezoek bracht aan de direkteur BEETS van het Hengelose bedrijf. Beets liet Kutterink een hele dag over zijn levensopvattingen vertellen en was daardoor zo geboeid dat hij hem diverse opdrachten gaf. Gedurende vele jaren bleef de relatie bestaan.

Kutterink was niet alleen geïnteresseerd in de zakelijke en technische aspekten van een onderneming, maar meer nog in de menselijke. Op veel van zijn penningen beeldde hij dan ook de werkers af die hij in de bedrijven ontmoette. Op een penning voor de werf CONRAD STORK HIJSCH in Haarlem zette hij bijvoorbeeld een arbeider met een pneumatische klinkhamer, op een penning voor de lederfabriek Oisterwijk een leerbewerker die bezig is een stuk huid af te schaven.

Typisch voor zijn visie is ook zijn penning voor de Geldersche Tramwegen. Groot op de penning staat niet, zoals men misschien verwachten zou, een vervoermiddel of een technisch aspekt van het bedrijf, maar de gebruiker, een Gelderse boer, die gebaat is bij de tram- en busdiensten die het bedrijf verzorgt.

Niet altijd waren het mannen die hij op zijn bedrijfspenningen afbeeldde. Soms gaf hij de voorkeur aan vrouwelijke werkers. Dat was bijvoor-

Gelderse Tramwegen

beeld het geval op een penning voor de papierfabriek PROOST & BRANDT. Hier is een vrouw bezig een boek te naaien. Twee engeltjes houden de papierrol met het vignet van de firma vast. Het lijkt onwaarschijnlijk dat Kutterink een vrouw op deze wijze aan het werk heeft gezien. Vermoedelijk heeft hij haar beschouwd als de personifikatie van de arbeid die in een papierfabriek moet worden verricht.
Analoog, maar iets gekompliceerder ging hij te werk bij een vrij grote penning die hij maakte voor Stork in Hengelo. In deze penning voor het bedrijf dat hem het meest aan het hart lag, heeft hij zijn kijk op het bedrijfsgebeuren vermoedelijk het duidelijkst neergelegd. Tegen een achtergrond van fabrieken en machines is een aantal mensen opgesteld. In het midden zit een vrouw met het firmamerk. Naast haar bevinden zich een oude man en een jongen. Zij symboliseren de kontinuïteit van de onderneming. De oude stelt de gepensioneerde werker voor, de jonge de toekomstige. Dan is er een tekenaar en een handarbeider. Beiden zien er stoer uit. Zij geven aan dat een fabriek alleen kan floreren als hoofd- en handwerk samengaan. Ten slotte laat de penning zien dat het bedrijf niet alleen gedragen wordt door de werkers, maar ook door hun familieleden. Afgebeeld zijn daarom een vrouw met een kind op haar arm en een wandelend meisje. Waar het om gaat, wordt in het onderschrift aangegeven: alles voor elkaar – geen strijd maar samenwerking.

Stork Hengelo

Proost & Brandt

Portretpenningen
Zo véél bedrijfspenningen Kutterink ontwierp, zo weinig portretpenningen heeft hij gemaakt. Kennelijk was hij meer in de aktiviteiten van bepaalde soorten en typen mensen geïnteresseerd dan in de gelaatskenmerken van individuele personen. Bij Begeer, die toch de nodige portretopdrachten kreeg, heeft hij dan ook slechts weinig portretten gemodelleerd. Vóór de tweede wereldoorlog werden de portretpenningen van Begeer vooral door J.J. VAN GOOR, na de tweede wereldoorlog vooral door POL DOM gemaakt. Tot de weinige uitzonderingen behoort een penning van koningin WILHELMINA, die Kutterink ontwierp ter gelegenheid van haar 50-jarig regeringsjubileum in 1948, een penning voor de Drentse archeoloog VAN GIFFEN in 1937 en, bien étonnés de se trouver ensemble, een penning voor de joodse humorist MAX TAILLEUR in 1965.

Penningen voor aktuele gebeurtenissen
Veel penningen heeft Kutterink gemaakt in verband met gebeurtenissen die in zijn tijd erg belangrijk werden gevonden. Een overzicht van Kutterink's penningen verschaft dan ook een aardig idee van de evenementen waarvoor Nederland in de 25 jaar tussen 1934 en 1959 warm liep. Vooral de periode 1934-1940 is goed vertegenwoordigd. Achtereenvolgens ontwierp hij penningen voor het overlijden van koningin EMMA en prins HENDRIK (1934), de vlucht van de Uiver in de Melbourne-race (1934), het Saarplebisciet (1935), de wereldreis van de onderzeeboot K XVIII (1935), de opening van de Moerdijkbrug (1936), de intocht van JULIANA en BERNHARD in Amsterdam (1937), de geboorte van BEATRIX (1938), het 40-jarig regeringsjubileum van koningin WILHELMINA (1938), de geboorte van prinses IRENE (1939) en de totstandkoming van het zg. steuncomité (1939). Op de laatste penning beeldde hij Sint MAARTEN te paard af met een bedelaar, een geliefd onderwerp van weldadigheidspenningen.
Tijdens de oorlog ontstonden begrijpelijkerwijs minder penningen ter gelegenheid van aktualiteiten. Alleen maakte hij in 1940 een penning in verband met de evakuatie en in 1942 één bij de opening van de Maastunnel in Rotterdam.
Na de bevrijding was Kutterink er weer vlug bij. In de laatste oorlogsmaanden had hij een penning ontworpen voor de aanstaande bevrijding en het model achter een rijtje boeken verborgen. Toen de bevrijding een feit was, bood hij zijn ontwerp de Koninklijke Begeer aan, die er veel (zinken) eksemplaren van verkocht.
In 1953 maakte Kutterink twee penningen voor de watersnoodramp en in 1957 een penning in verband met de Suez-krisis. Bij de vrijmaking van het Suez-kanaal waren Nederlandse bedrijven betrokken, die diverse gezonken schepen moesten lichten en dat zeer kundig deden. Het onderwerp sprak Kutterink, die altijd veel bewondering had voor harde en konstruktieve arbeid, erg aan. Op de penning plaatste hij een symbool van dit soort arbeid: een hijsblok met een katrol en kettingen.

Vrijmaking Suezkanaal

Familiepenningen
Het overgrote deel van zijn penningen heeft Kutterink in opdracht gemaakt. Slechts een heel enkele keer ontwierp hij een penning zonder dat dit het geval was. In 1936 maakte hij ter gelegenheid van de geboorte van zijn oudste zoon een grote gietpenning met een zittend kindje. Na de tweede wereldoorlog volgden enkele geboortepenningen voor zijn kleinkinderen. De voorkant hiervan was hetzelfde: een kind in een bootje dat de vorm heeft van een notedop. Ook de randschriften waren identiek: een ster peilen op duizend sterren zeilen. De achterkanten verschilden echter. Daarop gaf hij het sterrenbeeld weer waaronder het betreffende kind was geboren.

Teksten
De genoemde tekst was door Kutterink zelf bedacht. Teksten vond hij erg belangrijk in zijn penningwerk. Als het enigszins kon en hij niet gebonden was aan zinnen die hem door opdrachtgevers waren opgelegd, koos hij deze zelf. Zo bedacht hij voor een penning ter gelegenheid van het koninkrijksstatuut de spreuk: vrij heet wat zich gebonden weet.
In andere gevallen werkte hij voor zijn teksten samen met een leraar Nederlands. Ook bracht hij graag Latijnse randteksten aan, maar omdat hij deze taal niet beheerste, riep hij hiervoor steeds de hulp in van Latinisten.

Werkwijze
Kutterink was een typische vakman, die zich sterk aangetrokken voelde tot de ambachtelijke kant van het penningvak. Hij bezat dan ook een grote technische bekwaamheid. Zo was hij in staat direkt en zonder gebruikmaking van spiegeltjes en andere hulpmiddelen, voorstellingen en letters in spiegelbeeld in het gips te snijden. De firma Begeer maakte van dit vakmanschap dankbaar gebruik. Ook toen hij het bedrijf al lang verlaten had, klopte het, als de eigen medailleurs moeite hadden met de technische uitvoering, nog wel eens bij hem aan.
Aan de andere kant was zijn manier van werken niet altijd afgestemd op het produktieproces in een modern bedrijf, waar alles snel en efficiënt moet gebeuren. Kutterink bemoeide zich met alle bewerkingen, gaf voortdurend aanwijzingen aan de arbeiders en nam hen als hij dat nodig achtte, zelf het werk uit handen. Daar zat de firma natuurlijk niet op te wachten. Het was niet zo zeer dat het Kutterink's handelwijze als ontoelaatbare bemoeizucht ervoer alswel dat het zijn ingrepen te tijdrovend vond. De fabriek kwam dan namelijk niet uit met het geplande aantal uren.

Vaak liet Kutterink een opdrachtgever kiezen uit drie door hem gemaakte ontwerpen: een ouderwets, een modern en één er tussenin. In theorie mocht de opdrachtgever zelf de keus maken, maar in feite was het zo dat Kutterink een dusdanige toelichting gaf bij de drie ontwerpen dat hij hem toepraatte naar het ontwerp dat hij zelf het beste vond. Het kwam vrijwel niet voor dat een opdrachtgever aan één van de beide andere ontwerpen de voorkeur gaf.

Kutterink als exponent van zijn tijd
Modern en ouderwets zijn uiteraard relatieve begrippen. Waren Kutterink's penningen in de krisistijd nogal geavanceerd, thans maken zij zeker geen moderne indruk. Zijn penningen behoren typisch tot de stijlperiode 1930-1940. Er zijn weinig Nederlandse penningmakers aan te wijzen van wie de penningen zo tijdgebonden aandoen als Kutterink.
In 1929, toen hij van school kwam, was net de krisis begonnen. Veel mensen uit die tijd, en in het bijzonder jongere kunstenaars, voelden zich aangetrokken tot eenvoud, soberheid, duidelijkheid en zakelijkheid. Overdadige versieringen en allerlei tierelantijnen die vroeger gaarne op penningen en andere kunstuitingen werden aangebracht, werden door hen gemeden. Zij hadden een voorkeur voor schematische vereenvoudigingen, rechte lijnen, strakke vlakverdelingen en onopgesmukte letters. Het penningvlak werd, wanneer de opdracht het toeliet, ook met minder elementen gevuld dan vroeger. Vaak werden de uit te beelden zaken simpel naast elkaar geplaatst, zonder geraffineerde samenhangen en zonder gebruikmaking van perspektief.

In Kutterink's penningwerk is deze voorliefde voor een eenvoudige, strakke vormgeving duidelijk waar te nemen. De door hem ontworpen sportpenningen zijn bijvoorbeeld meestal veel simplistischer van kompositie dan die van oudere penningmakers. Er gebeurt ook minder op. Slechts zelden is op Kutterink's sportpenningen een interaktie tussen spelers uitgebeeld. Vaak geeft hij ook niet de sportbeoefenaren weer, maar alleen hun attributen: een bal, een voetbalschoen, een schaakstuk enz.
In het algemeen zijn zijn uitbeeldingen meer krachtig en fors dan subtiel. Maar dat betekent niet dat hij zakelijk-materialistisch was ingesteld. Zoals gezegd vond Kutterink de mens in het bedrijf belangrijker dan de apparatuur en het kommerciële bedrijfsresultaat.
Dat hij het geestelijke aspekt belangrijker vond dan het materiële, blijkt ook uit zijn voorkeur voor symboliek. Op bijzonder veel van zijn penningen plaatste hij wezens en voorwerpen met een symbolische betekenis. We zagen reeds dat hij korenaren als symbool van de vruchtbaarheid, opvliegende duiven als symbool van de vrijheid en mensenhoofden als symbool van de ondernemingsgeest gebruikte.
De symboliek die hij koos, was in het algemeen gemakkelijk verstaanbaar. Hij zocht het niet in de originele verbeeldingen die moeilijk begrepen zouden worden. De ondersteuning in de krisistijd gaf hij, zoals gezegd, weer door de wel treffende, maar toch wat afgezaagde story van Sint Maarten met de bedelaar. Op de bekroonde Europapenning zette hij, evenmin erg oorspronkelijk, de mythologische vrouwenfiguur Europa met de stier, en liet hij deze Europa een fakkel en korenaren in haar hand houden.
Symbolische vrouwenfiguren lagen hem na aan

Steuncomité

het hart. Op de penning voor een internationaal concours verbeeldde hij, zoals gezegd, de inspiratie door zwevende naaktfiguren en op zijn bevrijdingspenning plaatste hij de Nederlandse maagd. Deze maagd plaatste hij in 1950 nogmaals op een verzekeringspenning, nu samen met een leeuw. Ook daarmee sloeg hij geen nieuwe weg in. Het behoeft nauwelijks uitleg dat hij met de leeuw de kracht van het bedrijf wilde aangeven. Want verder heeft een leeuw, evenmin als een maagd, veel met verzekeringen te maken.
Het was ook weer niet de eerste keer dat hij een leeuw op een penning aanbracht. In 1940 had hij dat al gedaan op een penning voor de olieboringen in het toenmalige Nederlands-Indië. Ook deze penning is typerend voor Kutterink en zijn tijd: vrij los naast elkaar is een aantal zaken weergegeven die met de olieboringen verband houden, zoals een boortoren, een spuitende bron, een raffinaderij en een tankboot. Maar daarmee was de maker niet tevreden. Het geheel werd niet kompleet geacht zonder een reusachtige symbolische leeuw op de voorgrond.

Exploitatie van petroleumbronnen

Persoonlijkheid en levensloop

MARINUS KUTTERINK bracht zijn jeugd door in Losser en Warmenhuizen. Zijn vader was daar stationschef. Reeds lang zijn de stations in deze dorpen verdwenen, maar indertijd waren ze niet eens zo onbelangrijk. Zelfs was daar toen enige romantiek aan het bestaan van stationschef verbonden. In Losser moest hij slag leveren met smokkelaars en in Warmenhuizen moest hij de transporten van de groenteveiling regelen.
Marinus, die op 21 november 1907 in Losser werd geboren, tekende als kind veel. Tijdens de eerste wereldoorlog illustreerde hij bijvoorbeeld een zelf geschreven verhaal met een zinkend schip

dat granaten over Warmenhuizen schoot. De tekenleraar van de hbs in Alkmaar vond dat hij in deze richting verder moest gaan en wist de vader, een ruige man met weinig affiniteit tot lyrische ontboezemingen, zo ver te krijgen dat hij de jongen naar het Rijksinstituut voor Tekenleraren in Amsterdam liet gaan. De opleiding daar verliep naar wens, al moest de adspirant-tekenleraar na gedane studie 's avonds nog wel goederen bezorgen met een Van Gend en Loos-wagen, kolen vervoeren met een schuit, vis verkopen met een handkar of gras snijden voor de koe. Toen hij de akte voor tekenleraar behaald had, voelde hij zich eigenlijk nog te jong om al les te geven. Hij was dan ook blij dat er zich een andere mogelijkheid voordeeld. De direkteur van de opleiding, HUIB LUNS, onderhield relaties met de Koninklijke Begeer en zorgde er voor dat hij als ontwerper bij dat bedrijf in dienst kon treden.
Tussen 1929 en 1941 is Kutterink als zodanig werkzaam geweest. Hij ontwierp niet alleen penningen, maar ook bestek, bekers, zilveren serviezen en kado's die het Koninklijk Huis bij gelegenheden kreeg of wegschonk. Hij was een wat eigengereid mens, die nog wel eens meningsverschillen had met de direktieleden van het bedrijf. Meestal werd hiervoor, omdat ze elkaar toch nodig hadden, een oplossing gevonden, maar op zekere dag werd Kutterink's drang naar zelfstandigheid zo groot dat hij, hoewel hij geen andere baan in het vooruitzicht had, zijn ontslag nam. Met uitzondering van een korte periode in 1943/'44, toen hij in dienst was van de Rijksvoorlichtingsdienst, werkte hij een aantal jaren uitsluitend als free lancer. De opdrachten die hij kreeg, waren van drieërlei aard. Ten eerste deed hij lay out- en reklamewerk. In zijn avonduren had hij aan de Haagse akademie een kursus in de grafische technieken gevolgd, waardoor hij in staat was voor de technische uitgeverij STAM in Haarlem de lay out en de omslagen, illustraties en typografie te verzorgen van het Polytechnisch Tijdschrift en diverse boeken. Later deed hij dit soort werk, met inbegrip van advertentiekampagnes waarvoor hij zelf de slagzinnen en de foto's leverde, ook voor andere ondernemingen. Ten tweede ontwierp en vervaardigde hij maquettes, stands e.d. van de machinefabriek Stork en andere bedrijven op tentoonstellingen in binnen- en buitenland. Vaak moest dat met grote spoed gebeuren, zodat hij meer dan eens 's nachts doorwerkte. En ten derde zette hij zijn oude werk voort en ontwierp hij penningen en andere voorwerpen voor Begeer en voor een aantal ondernemingen waarmee hij zelf relaties had opgebouwd. Zo ontwierp hij een bokaal voor het hoogovenschaaktournooi, een wisselbeker voor Philips (de genoemde Loupart-bokaal) en een grote bol (een zg. sfeer) van goud en zilver voor een ZWO-instituut.
Ondanks alle inspanningen kwam het geld niet in stromen binnen en bleef het bestaan moeilijk. De zakenman Stam zei eens tegen hem: 'Kutterink, het goud ligt op straat voor je, maar je bent te eigenzinnig om het op te rapen'. Als free lancer had hij wel een iets beter inkomen dan als ontwerper in loondienst, maar hoog waren de honoraria niet. Later zei hij zelfs eens tegen een fabrieksdirekteur dat hij voor zijn ontwerpen geen hoger uurloon hoefde te hebben dan de laagstbetaalde arbeider uit diens bedrijf. Dat was kennelijk nog te veel. Nadat hij dat gezegd had, liet de direkteur tenminste nooit meer iets van zich horen.

Daar kwam bij dat hij vijf kinderen moest onderhouden. Deze bezochten het Rijnlands Lyceum in Wassenaar, geen goedkope school. Maar wel één met moderne opvattingen. Een gesprek met de rektor COUVEE in 1952 leidde er toe dat Kutterink er voor enkele dagen in de week les ging geven. Hij deed dat op een onalledaagse manier. Erg rustig was het niet tijdens zijn lessen, maar er ging wel inspiratie van hem uit. Zo wist hij soms scholieren die in de leervakken niet uitblonken, op ander gebied tot goede prestaties te brengen door ze op een persoonlijke en begrijpende wijze tegemoet te treden. Ook buiten de schooltijd was hij aktief, o.a. met het ensceneren van toneelvoorstellingen. Daarnaast bleef hij op de drie genoemde fronten werkzaam en als hij even de kans kreeg, ging hij schilderen en tekenen voor zijn plezier. Hierdoor kon hij de spanningen die zijn vele werkzaamheden met zich mee brachten, enigszins afreageren. Hij maakte bij voorkeur grote, kleurrijke olieverfschilderijen en gouaches in ekspressionistische en soms ook surrealistische trant.

Omstreeks 1970 moest hij de tol voor zijn vele inspanningen betalen. Hij had een moeilijke tijd achter de rug. Na 1965 moest hij zowel de vader- als de moederrol in het gezin vervullen, omdat zijn eerste vrouw ongeneeslijk ziek werd. Zij overleed in 1968. Bovendien moest hij zich als gevolg van een in 1956 opgelopen scooter-ongeluk, met een pin in zijn been voortbewegen. Vermoedelijk was de kombinatie van deze psychische en lichamelijke overbelasting er de oorzaak van dat hij evenwichtsstoornissen kreeg en dat zijn motoriek achteruit ging. In 1969 verliet hij het lyceum met vervroegd pensioen en in 1971 maakte hij zijn laatste penning. Met schilderen en tekenen ging hij echter door. Ook greep hij terug op andere aktiviteiten uit zijn jeugd en ging hij verhalen en gedichten schrijven, soms met eigen illustraties.

Lange tijd was hij ook bezig met een grote maquette van de stad Alkmaar in vroegere tijden.[3]

Gedurende meer dan vijftig jaar woonde hij in Voorschoten, waarvan ongeveer 45 jaar vlak naast de zilverfabriek van Begeer, in een huis dat vroeger aan de fabriek hoorde en waar vóór hem dr. M.R.J. BRINKGREVE, direkteur van de penningafdeling en vader van de penningkunstenaar GEURT BRINKGREVE, had gewoond. Zijn laatste maanden verbleef hij in een verpleeghuis in Leidsendam, waar hij op sinterklaasdag 1983 overleed.

Werklijst van zijn penningen
Tenzij anders vermeld zijn de penningen geslagen.

A. Penningen voor speciale doeleinden
Aangezien het overgrote deel van deze penningen uitvoerig is beschreven in de boeken van Zwierzina en Von Weiler, moge voor nadere bijzonderheden naar deze werken worden verwezen.

1 Wandelsportvereniging West Nijmegen Vooruit. 1933. ∅ 29. Zw 676.
2 Haagse Marcelclub. 1933. ∅ 41. Zw 720.
2a Idem, maar ∅ 25. Zw 721.
3 Overlijden koningin Emma. 1934 ∅ 50. Alleen ontwerp. Zw 747. BLS 145.
3a Idem, maar met verbeterd lettertype en ∅ 48. Zw 748.
4 Overlijden prins Hendrik. 1934. ∅ 60. Alleen kz. Zw 764. BLS 159.
5 C.G. Vattier Kraane 70 jaar. 1934. ∅ 60. Zw 776.
6 De vlucht van de Uiver in de Melbourne-race. 1934. ∅ 50. Zw 783.
6a Idem, maar ∅ 25. Zw 784.
7 E.J. Bergsma. 1934. Gegoten. ∅ 87. Alleen ontwerp. Zw 789.
8 Postzegeltentoonstelling Amsterdam. 1934. 50 × 39. Alleen ontwerp. Zw 799.
8a Idem, maar 35 × 27. Zw 800.
9 Ned. wandelorganisatie. 1934. ∅ 35. Zw 827.
10 Chr. Ned. Voetbalbond. 1934. ∅ 40. Zw 845.
11 Kon. Ned. Motorwielver. 1934. 35 × 29. Zw 851.
11a Idem, maar ∅ 30. Zw 852.
12 J.v. Herwijnen, notaris in Woudrichem. 1935. Gegoten. ∅ 87. Alleen ontwerp kz. vW 873.
13 Saarplebisciet. 1935. ∅ 60. vW. 874.
14 Jhr. ir. A.C. v. Weiler t.g.v. het 100-jarig bestaan van de Kon. Begeer. 1935. Gegoten. ∅ 90. Vz. vW 882.
15 Onderzeeboot K XVIII. 1935. ∅ 50. vW 889.
15a Idem, maar andere tekst. vW 890.
15b Idem, maar ∅ 26. vW 891.
16 25-jarig jubileum Kaagweek. 1935. 86 × 65. vW 892.
17 Ned. Bond tot het redden van drenkelingen. 1935. ∅ 35. vW 951.
17a Idem, maar ∅ 30. vW 952.
17b Idem, maar met toevoeging Kon. 1955. vW 2243.
17c Idem, maar ander randschrift. 1960. vW 2549.
18 Wandelsport. 1936. 60 × 45. Rond middenstuk (∅ 32) met een stoere loper naar links, waaronder gegraveerd: aangeb. d. eere-voorz. 12-1-'36. Gladde kz.
19 10-jarig bestaan De Bijenkorf Den Haag. 1936. ∅ 50. Alleen ontwerp. vW 984.
20 125-jarig bestaan Kamer van Koophandel Amsterdam. 1936. ∅ 60. vW 987.
21 Kamer van Koophandel Zaanland. 1936. ∅ 65. Vz en ontwerp kz. vW 988.
21a Idem, maar andere tekst. vW 989.
21b Idem, maar andere tekst. vW 1043.
21c Idem, maar andere tekst. 1942. vW 1518.
22 50-jarig bestaan verzekeringsfonds beambten Ned. Bank. 1936. ∅ 65. Alleen ontwerp. vW 997.
23 Prov. Gelderse Electriciteits Mij. 1936. 70 × 50. Vz. vW 1000.
24 Medioburgum 45 jaar. 1936. ∅ 40. vW 1013.
25 Opening Moerdijkbrug. 1936. ∅ 60. vW 1021.
26 Phohi (Philips' omroep Holland – Indië). 1936. ∅ 60. Alleen ontwerp. vW 1050.
27 ANWB. 1936. ∅ 35. vW 1052.
27a Idem, maar met andere tekst. vW 1053.
28 Hollandse St Bernardclub. 1936. ∅ 50. Alleen ontwerp. vW 1056.
29 Noury en Van der Lande's meelfabrieken Deventer. 1936. ∅ 60. Alleen ontwerp. vW 1067.
30 Geboorte Jan Marinus Kutterink. 1936. Gegoten. ∅ 98. Vz. zittend kindje. Kz. breedschrift (bij de geboorte van onzen zoon Jan Marinus Voorschoten 9-11-36).
31 100-jarig bestaan prov. genootschap van kunsten en wetenschappen in Noord Brabant. 1937. ∅ 60. Alleen ontwerp. vW 1089.
32 Intocht prinselijk paar in Amsterdam. 1937. ∅ 60. vW 1097. BLS 195/199.
33 Inwijding raadhuis van Vught. 1937. 70 × 50. Alleen ontwerp. vW 1118.
34 Gemeente Schiedam. 1937. ∅ 45. vW 1136.
35 Tentoonstellingsver. Boskoop. 1937. ∅ 50. Alleen ontwerp. vW 1143.
35a Idem, maar ∅ 40. vW 1144.
35b Idem, maar ∅ 25. 1938. vW 1217.
36 Ned. skibond. 1937. 76 × 46. Alleen ontwerp. vW 1159.
36a Idem, maar 59 × 36. vW 1160.
37 Geboorte prinses Beatrix. 1938. ∅ 60. Kz. vW 1166. BLS 205.
37a Idem, maar ook vz. ∅ 60. vW 1167. BLS 204.
37b Idem, maar ∅ 30. vW 1168. BLS 204a.
37c Idem, maar alleen kz. ∅ 25. vW 1169. BLS 206.
37d Idem, maar andere tekst en 60×45, vW 1170. BLS 213.
38 Luchtvaartafdeling Soesterberg. 1938. ∅ 65. vW 1181.
38a Idem, maar ∅ 40. vW 1182.
39 40-jarig regeringsjubileum koningin Wilhelmina. 1938. ∅ 65. Alleen ontwerp. Kz. vW 1185. BLS 217.
39a Idem, maar ∅ 50. vW 1186. BLS 217a.

40 18e lustrum Delfts Studentencorps. 1938. ∅ 40. vW 1202.
41 Verloskundig congres Amsterdam. 1938. ∅ 25. vW 1205.
42 Geboorte prinses Irene. 1939. ∅ 50. vW 1292. BLS 245.
42a Idem, maar ∅ 25. vW 1293. BLS 245a.
43 Algemeen steuncomité. 1939. ∅ 60. vW 1305.
44 50-jarig bestaan Kon. Ned. Mij tot Exploitatie van Petroleumbronnen. 1940. ∅ 75. vW 1426.
44a Idem, maar ∅ 60. vW 1427.
45 Evacuatie. 1940. ∅ 50. Vz. vW 1440. Bax (1950) 59.
46 Ned. Mij voor Nijverheid en Handel Oost Noord Brabant. 1941. ∅ 60. Alleen ontwerp. vW 1499.
46a Idem, maar voor departement Zuid Limburg. 1954. vW 2168.
46b Idem, maar iets gewijzigd. 1956. vW 2290.
47 Bond voor materialenkennis. 1941. ∅ 60. vW 1502.
48 Opening Maastunnel Rotterdam. 1942. ∅ 70. Uitgave Ver. v. Penningkunst. vW 1531.
49 Proost & Brandt. 1945. ∅ 70. vW 1612.
49a Idem, maar met iets andere tekst. 1951. vW 1974.
50 Bevrijding. 1945. ∅ 70. vW 1613. Bax (1950) 87.
51 Stichting Ritus en Tempelbouw. 1947. ∅ 60. vW 1690.
52 Ned. Onderzeedienst 40 jaar. 1947. ∅ 50. vW 1701.
53 Kinderuitzending BPM-laboratorium. 1947. ∅ 50. vW 1706.
54 Federatie werkgeversorganisaties boekdrukkersbedrijf. 1947. ∅ 60. vW 1710.
55 Prov. Noord Brabantse Electriciteits Mij. 1947. ∅ 70. vW 1721.
56 Haven- en scheepvaartbedrijven Rotterdam. 1948. ∅ 60. vW 1756.
57 RK politiebond St Michael. 1948. ∅ 50. vW 1758.
58 Internationaal muziekconcours Scheveningen. 1948. ∅ 60. vW 1765.
59 50-jarig regeringsjubileum koningin Wilhelmina. 1948. ∅65. vW 1767, BLS 260.
59a Idem, maar ∅50. vW 1768, BLS 260a.
59b Idem, maar ∅ 30. vW 1769.
60 Orthopedisch congres Amsterdam. 1948. ∅25. vW 1778.
61 Prijspenning ministerie van landbouw, visserij en voedselvoorziening. 1948. ∅ 65. vW 1811.
61a Idem, maar ander randschrift. 1959. vW 2496.
62 Insigne kankerbestrijding. Voor het koningin Wilhelmina Jubileumfonds. 1948. 20 × 15. Alleen ontwerp. Beschr. en afbeelding in Muntverslag 1948.
63 KLM. 1949. ∅ 60. vW 1817.
63a Idem, maar ander randschrift. vW 1818.
63b Idem, maar andere kz. 1963. vW 2796.
63c Idem, maar weer andere kz. 1969. vW 3542.
63d Idem, maar andere tekst. vW 3543.
64 P.A. van Es – Gebr. Smith Rotterdam. 1949. ∅ 60. vW 1835.
65 Stork & Co Hengelo. 1949. ∅ 60. vW 1837.
66 Vliegtuigfabriek Fokker. 1949. ∅ 60. vW 1841.
66a Idem, maar andere tekst. vW 1842.
67 Nationale Levensverz. Bank – Eerste Rotterdamse. 1950. ∅ 60. vW 1874.
68 Zuidlaarder Paardenmarkt 750 jaar. 1950. ∅ 60. vW 1912.
69 Kon. Lederfabriek Oisterwijk. 1950. ∅ 60. vW 1928.
70 Gemeente Hulst. 1951. ∅ 50. Alleen ontwerp. vW 1963.
71 O.M.E. Loupart award. 1951. ∅ 70. vW 1975.
72 Ned. Vereniging voor weer- en sterrenkunde. 1951. ∅ 60. vW 1976.
72a Idem, maar andere kz. 1953. vW 2071.
73 Prof. dr. A.E. v. Giffen, Drente's grote archeoloog. 1951. ∅ 60. vW 1980.
74 Sportpark De Vliert Den Bosch. 1951. ∅ 65. vW 1994.
75 Nationale Coöperatieve Raad. 1952. ∅ 40. vW 2007.
76 Ned. Mij voor Nijverheid en Handel Leiden. 1952. ∅ 60. vW 2009.
77 Vliegveld Ypenburg. 1952. ∅ 70. Alleen ontwerp. vW 2011.
78 Amsterdam – Rijnkanaal. 1952. 50 × 50. Alleen ontwerp. vW 2015.
78a Idem, maar andere tekst. vW 2016.
78b Idem, maar weer andere tekst. vW 2017.
78c Idem, maar weer andere tekst. vW 2018.
79 Holl. Mij der Wetenschappen Haarlem 200 jaar. 1952. ∅ 60. vW 2027.
80 Geldersche Tramweg Mij. 1952. ∅ 65. vW 2042.
81 Kon. Zeelandia Zierikzee. 1952. ∅ 50. vW 2046.
82 KLM, wegens groot aantal vlieguren. 1952. ∅ 60. vW 2047.
82a Idem, maar andere kz. vW 2048.
82b Idem, maar weer andere kz. vW 2049.
82c Idem, maar weer andere kz. 1954. vW 2149.
83 Centenary of record voyage New York to San Francisco. 1952. ∅ 50. vW 2057.
84 Werf Conrad Stork Hysch Haarlem. 1953. ∅ 70. vW 2078.
84a Idem, maar ∅ 25.
85 Restauratie stadhuis Nijmegen. 1953. Gegoten. ∅ 90. Alleen ontwerp. vW 2094.
86 Restauratie St Stevenstoren Nijmegen. 1953. Gegoten. ∅ 90. Alleen ontwerp. vW 2095.
87 Dijkherstel watersnood. 1953. ∅ 65. vW 2131.
88 Watersnood Zuid Holland. 1953. ∅ 50. vW 2132.
89 Philips International Advertising Award. 1954. ∅ 60. vW 2158.
90 Vern Valentine Moulton. 1954. ∅ 70. vW 2165.
91 150-jarig bestaan Haagsche Assurantie Compagnie. 1955. ∅ 60. vW 2195.
92 Ministerie van Landbouw. 1955. ∅ 70. vW 2196.
92a Idem, maar andere kz. 1959. vW 2497.
93 Kon. Ned. Zuivelbond. 1955. ∅ 40. vW 2220.
93a Idem, maar ∅ 30. vW 2221.
94 Ned. Zuid Afrikaanse vereniging. 1955. ∅ 60. vW 2244.

BATAVIA

Classical Coins & Banknotes

lijst 11

Zoutmanstraat 32
2518 GR Den Haag
Nederland
Tel.: 070-451772

lid nederlandse vereniging van munthandelaren

De echtheid van alle aangeboden munten wordt gegarandeerd. De prijzen zijn in guldens en gelden, tenzij anders aangegeven, per stuk. De verzendkosten zijn voor rekening koper. De prijzen zijn inclusief BTW.

Geopend dinsdag t/m zaterdag van 10.00 tot 18.00 uur.

Romeinse munten

1. **Augustus** 27 v.C.-14 n.C.
vz. hoofd naar rechts
kz. Caius en Lucius.
Denarius. B.M.C. 519 Zf 325,–

2. **Augustus** 27 v.C.-14 n.C.
vz. hoofd naar links
kz. altaar
As. gesl. door Tiberius
B.M.C. 146 Zf– 250,–

3. **Claudius** 41-54 n.Chr.
vz. hoofd naar lins
kz. Mars tussen S C
As. R.I.C. 66 Pr. 525,–

4. **Claudius** 41-54 n.Chr
v. TI.CLAVDIVS CAESAR AVG.
kz. PON.M.TRP.IMP.PP.COS.II.
Quadrans. B.M.C. 179 Zf+ 135,–

5. **Nero** 50-68 n.Chr.
vz. Uil op altaar.
kz. P.M.TRP.IMP.PP.SC.
Quadrans. B.M.C. 288 Zf– 85,–

6. **Domitianus** 81-96 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Virtus staande
As. B.M.C. 468 Zf+ 225,–

7. **Hadrianus** 117-138 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. staande Fortuna
Sestertius Pr– 495,–

8. **Faustina** vrouw van M. Aurelius
vz. hoofd naar rechts
kz. Concordia
Sestertius B.M.C. 2173 Zf– 165,–

9. **Julia Domna** vrouw van Sept. Severus
vz. hoofd naar rechts
kz. Pudicitia zittend
Denarius B.M.C. 617 Zf– 95,–

10. **Julia Domna**
vz. hoofd naar rechts
kz. Juno met haan
Denarius. B.M.C. 42 Pr– 195,–

11. **Septimus Severus** 193-211 n. Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Victoria
Denarius. B.M.C. 51 Zf+ 185,–

12. **Septimus Severus** 193-211 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Moneta
Denarius B.M.C. 380 ZF 145,–

13. **Geta** 198-212 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. staande Minerva
Denarius B.M.C. 446 Zf 195,–

14. **Geta** 198-212 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Geta met trofee
Denarius B.M.C. 234 Pr– 275,–

15. **Carracalla** 211-217 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Apollo
Denarius B.M.C. 107 Zf 160,–

16. **Macrinus** 217-218 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Annona
Denarius B.M.C. 44 Zf+ 435,–

17. **Elagabalus** 218-222 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Hilaritas staande tussen twee kinderen.
Denarius B.M.C. 282 Zf 135,–

18. **Maximinus** 235-238 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Maximinus tussen standaards
Denarius B.M.C. 11 Zf 175,–

Koninkrijks munten

2½ gulden

1849	Z.fr –	395,–
1850	Z.Fr –	85,–
1850	Fr +	70,–
1851	Z.Fr +	140,–
1852	Z.Fr +	135,–
1852	Z.Fr	95,–
1852	Z.Fr –	75,–
1854	Z.Fr +	140,–
1864	Z.Fr +	165,–
1864	Z.Fr –	100,–
1867	Z.Fr	85,–
1868	Pr –	120,–
1868	Z.Fr +	95,–
1868	Z.Fr.	70,–
1868	Z.Fr –	55,–
1869	Pr –	100,–
1869	Z.Fr +	80,–
1869	Z.Fr	65,–
1869	Z.Fr –	55,–
1870	Pr –	100,–
1870	Z.Fr +	80,–
1870	Z.Fr.	65,–
1870	Z.Fr –	55,–
1871	Pr	140,–
1871	Pr –	100,–
1871	Z.Fr +	80,–
1871	Z.Fr	65,–
1871	Z.Fr –	55,–
1872	Pr –	100,–
1872	Z.Fr +	75,–
1872	Z.Fr	60,–
1873	Z.Fr +	90,–
1873	Z.Fr	70,–
1874	Pr –	100,–
1874	Z.Fr +	85,–
1874	Z.Fr	65,–
1898	Z.Fr +	900,–
1898	Z.Fr –	750,–
1929	Pr	95,–
1929	Pr –	70,–
1929	Z.Fr +	50,–
1929	Z.Fr	40,–
1930	Pr +	65,–
1930	Pr	50,–
1930	Pr –	40,–
1931	Pr +	75,–
1931	Pr	60,–
1931	Z.Fr +	35,–
1932	Pr	60,–
1932	Z.Fr +	35,–
1932	Z.Fr	27,50
1933	Z.Fr +	60,–
1933	Z.Fr	45,–
1937	Pr +	80,–
1937	Pr	60,–
1937	Pr –	45,–
1937	Z.Fr +	35,–
1938	Pr +	140,–
1939	Z.Fr	30,–
1940	Pr	350,–

1 gulden

1821	Z.Fr +	675,–
1824	Z.Fr +	600,–
1832	Z.Fr +	600,–
1837	Pr	900,–
1837	Pr –	800,–
1846	Fr +	70,–
1847	Pr +	285,–
1847	Pr	240,–
1847	Pr –	190,–
1847	Z.Fr +	135,–
1847	Z.Fr	100,–
1847	Z.Fr –	70,–
1847	Fr +	40,–
1848	FDC –	375,–
1848	Pr +	285,–
1848	Pr	250,–
1892	Z.Fr +	95,–
1892	Z.Fr	75,–
1892	Z.Fr –	50,–
1897	Z.Fr +	125,–
1897	Z.Fr	95,–
1922	Pr –	47,50
1922	Z.Fr +	37,50
1922	Z.Fr	27,50
1922	Z.Fr –	19,–
1923	Z.Fr	40,–
1923	Z.Fr –	27,50
1924	Z.Fr +	50,–
1924	Z.Fr	37,50
1929	Z.Fr +	15,–
1930	Z.Fr +	35,–
1930	Z.Fr	22,50
1931	Pr +	37,50
1931	Pr	27,50
1931	Pr –	17,50
1931	Z.Fr +	15,–
1938	Pr +	120,–
1938	Pr	95,–
1938	Z.Fr –	55,–
1939	Pr +	37,50
1939	Pr	27,50
1939	Pr –	22,50
1939	Z.Fr +	17,50
1940	Pr +	52,50
1940	Pr	42,50
1940	Pr –	32,50
1940	Z.Fr +	27,50
1940	Z.Fr	22,50

½ gulden

1921	Pr	40,–
1921	Z.Fr	20,–
1921	z.Fr –	15,–
1921	Fr +	12,–
1922	Pr	47,50
1922	Z.Fr +	22,50
1929	Pr	25,–
1929	Z.Fr +	17,50
1930	Pr	22,50
1930	Pr –	17,50

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

25 cent

1849	Z.Fr+	165,—
1849	Z.Fr−	90,—
1849	Fr	45,—
1915	Z.Fr	90,—
1915	Z.Fr−	65,—
1915	Fr+	45,—
1916	Z.Fr+	120,—
1916	Z.Fr	95,—
1917	Z.Fr+	120,—
1917	Z.Fr	85,—
1917	Z.Fr−	50,—
1918	Pr	165,—
1926	Z.Fr−	90,—
1928	Pr+	60,—
1928	Pr	47,50
1928	Pr−	37,50
1928	Z.Fr+	30,—
1928	Z.Fr.	24,—
1928	Z.Fr−	17,50
1939	Pr+	40,—
1939	Pr	35,—
1939	Pr−	27,50
1939	Z.Fr+	20,—
1940	Pr+	32,50
1940	Pr	27,50
1940	Pr−	21,50
1941	Pr+	24,—
1941	Pr	20,—
1941	Pr−	17,50

10 cent

1926	Pr	150,—
1926	Z.Fr	75,—
1926	Z.Fr−	47,50
1926	Fr	25,—
1927	Pr	120,—
1927	Pr−	95,—
1927	Z.Fr−	50,—
1927	Fr+	37,50
1927	Fr	25,—
1927	Fr−	17,50
1928	Pr	50,—
1928	Pr−	40,—
1928	Z.Fr	25,—
1928	Z.Fr−	17,50
1928	Fr+	10,—
1930	Z.Fr+	45,—
1930	Z.Fr	32,50
1930	Z.Fr−	22,50
1930	Fr+	15,—
1934	Pr	120,—
1934	Pr−	95,—
1934	Z.Fr+	80,—
1935	Z.Fr+	22,50
1935	Z.Fr	15,—
1939	Z.Fr+	9,50
1939	Z.Fr	7,—
1941	Pr+	14,—
1941	Pr	12,—
1941	Pr−	8,50
1941	Z.Fr+	7,—
1941	Z.Fr	5,—

5 cent

1850	Pr+	75,—
1850	Pr	55,—
1850	Pr−	42,50
1850	Z.Fr+	35,—
1850	Z.Fr	27,50
1850	Z.Fr−	20,—
1855	Pr+	80,—
1855	Pr−	57,50
1855	Z.Fr+	47,50
1855	Z.Fr	35,—
1855	Z.Fr−	25,—
1859	Pr	72,50
1859	Pr−	60,—
1850	Z.Fr+	52,50
1859	Z.Fr	37,50
1859	Z.Fr−	27,50
1862	Pr	72,50
1862	Pr−	60,—
1862	Z.Fr+	50,—
1862	Z.Fr	40,—
1862	Z.Fr−	27,50
1863	Pr+	75,—
1863	Pr	67,50
1863	Pr	52,50
1863	Z.Fr+	42,50
1863	Z.Fr	35,—
1868	Pr−	310,—
1868	Z.Fr+	260,—
1868	Z.Fr	190,—
1869	Pr+	85,—
1869	Pr	70,—
1869	Pr−	55,—
1869	Z.Fr+	42,50
1869	Z.Fr	35,—
1869	Z.Fr−	25,—
1876	FDC−	142,50
1876	Pr+	120,—
1876	Pr	95,—
1876	Pr−	80,—
1876	Z.Fr+	70,—
1876	z.Fr	60,—
1879	Pr+	120,—
1879	Pr	95,—
1887	Pr	225,—
1907	Z.Fr+	47,50
1907	Z.Fr	37,50
1908	Pr+	110,—
1908	Pr	90,—
1908	Pr−	70,—
1908	Z.Fr+	50,—
1908	z.Fr	40,—
1909	Z.Fr+	240,—
1932	Fr	50,—
1933	Z.Fr+	275,—
1933	Z.Fr	240,—
1934	Z.Fr	60,—
1936	Z.Fr	52,50
1938	Pr	55,—
1939	Z.Fr+	35,—
1940	Pr	45,—

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Bankpapier Bataafse Republiek

Dordrecht. Recepis 54 gulden 1795. Wegens het 'comitte van Financie' in 's Hage. Nummer en handtekeningen handgeschreven. Zeer Zeldzaam. Pr. 2950,–

Enkhuizen. Recepis 4½ Stuiver 15 mei 1795. Datum en nummer handgeschreven, handtekening gestempeld. Zeldzaam. Pr– 1500,–

Gorinchem. Recepis 6¾ stuiver. Inwisselbaar tegen Provinciale Recepissen. Niet getekend. Zeldzaam. UNC 1250,–

Gouda. Recepis 1½ stuiver. 15 april 1795. Datum, nummer en handtekeningen handgeschreven. Zeer Zeldzaam. Pr– 1750,–

Gouda. Recepis 22½ stuiver 15 april 1795. Nummer en handtekeningen handgeschreven. Zeer Zeldzaam. Pr 1850,–

Noodbiljetten

Amsterdam. Betalingsbon 1 gulden 157 × 110 mm. 31 augustus 1914. Serie N 09498. kleur: crème/rose. Pr– 275,–

Enschede. 1 gulden waarde in rekening 101 × 73 mm. 6 augustus 1914. Serie B 1259 kleur: blauwPr 275,–

Enschede. 1 gulden waarde in rekening 101 × 73 mm. 8 augustus 1914. Serie B 34763 kleur: blauwPr 275,–

Enschede. 2½ gulden waarde in rekening 101 × 73 mm. 8 augustus 1914. Serie B 10699 kleur: groen Pr 300,–

Friesland. (provincie) 1 gulden 123 × 90 mm. 12 mei 1940. Serie A 522659. kleur: blauw gedrukt op boterpapier Zf+ 300,–

's Gravenhage. 10 gulden 90 × 68 mm. 14 oktober 1944. Serie A 130217 kleur: blauw Pr 275,–

Horst. (Limburg) 1 gulden 125 × 95 mm. 1 januari 1915. Niet genummerd. kleur: groen. Pr 225,–

Horst. (Limburg) 2½ gulden 125 × 95 mm. 1 januari 1915. Nummer 45. kleur: blauw. Zf– 165,–

Lekkerkerk. 1 gulden 130 × 110 mm. 17 augustus 1914. Nummer 0399. kleur: geel/groen lichte vlekjes. Zf 185,–

Rotterdam. 2½ gulden 103 × 67 mm. 14 mei 1940. Nummer 21447. kleur: wit. Gestencild. Uiterst Zeldzaam. Zf– 250,–

Vaals. 50 cent 'Markenbijslag' 26 november 1921. Nummer 2847. kleur: blauw. Zf 250,–

Vaals. 1 gulden 'Markenbijslag' 26 november 1921. Nummer 3798. kleur: bruin. Zf 275,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

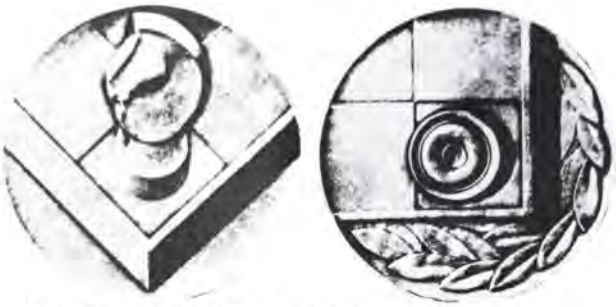
95 40-jarig huwelijk F.E. Müller – B. v. Stockhausen. 1955. ∅ 60. Vz. vW 2246.
96 Ned. Diepdrukinrichting Deventer. 1956. ∅ 60. vW 2255.
96a Idem, maar ander randschrift. 1970. vW. 3648.
97 18e verjaardag prinses Beatrix. 1956. ∅ 60. Kz. vW 2256.
98 Raad van Europa. 1956. Gegoten. ∅ 115. vW 2274, met afb.
99 Furness Scheepvaart en Agentuur Rotterdam. 1956. ∅ 60. vW 2291.
100 Philips Gloeilampenfabriek. 1957. ∅75. vW 2310.
101 200-jarig bestaan Orde van Vrijmetselaren. 1957. ∅ 60. vW 2315.
102 J.B. van Heyst & Zonen. 1957. ∅ 70. Alleen ontwerp. vW 2335.
103 40-jarig jubileum ir. A.H. Ingen Housz. 1957. Gegoten. ∅ 70. Vz. vW 2343.
104 Vrijmaking Suezkanaal. 1957. ∅ 60. vW 2347.
105 Bond van Techn. Wetenschapsambtenaren in Zeeland. 1957. ∅ 60. vW 2351.
106 Provincie Noord Brabant. 1958. ∅ 60. vW 2377.
107 Leidse volksuniversiteit. 1958. Gegoten. ∅ 104. vW 2379.
108 75-jarig bestaan ANWB. 1958. ∅ 70. vW 2397.
108a Idem, maar andere kz. vW 2398.
109 Kon. Ned. Hoogovens. 1958. ∅ 50. vW 2407.
110 Duikerbouw onder het Hollands Diep. 1958. ∅ 25. vW 2435.
111 18e focus-salon Amsterdam. 1958. ∅ 50. vW 2448.
112 Ned. fotovakschool. 1959. 60 × 45. vW 2466.
113 5-jarig bestaan koninkrijksstatuut. 1959. ∅ 60. vW 2507. Toelichting en afb. in katalogus 233 (maart 1960) J. Schulman Amsterdam.
113a Idem, maar ∅ 22. vW 2569.
114 Van Lanschot-fonds Tilburg. 1960. ∅ 60. vW 2518.
115 Dr. Ir. D.S Huizinga-prijs. 1960. ∅ 50. vW 2532.
116 Geboorte kleinkind. ± 1960. Gegoten. ∅ 108. Vz. bootje en notedop en randschrift (één ster peilen op duizend sterren zeilen). Kz. sterrebeeld en ingegraveerde tekst.
116a-c Idem, maar andere sterrebeelden en inskripties aan de kz.
117 Produktschap voor groenten en fruit. 1961. ∅ 70. vW 2606.
118 Droste's cacao- en chocoladefabrieken Haarlem. 1961. ∅ 60. Vz. vW 2654.
119 IJsselcentrale Zwolle. 1961. ∅ 70. vW 2674 met afb.
119a Idem, maar ∅ 50.
120 50-jarig bestaan Kon. Luchtmacht. 1963. ∅ 50. vW 2810.
121 40-jarig huwelijk J.G.J. Verhey van Wijk en C. Roem. 1963. ∅ 60. Vz. vW 2835.
122 Coöp. Condensfabriek Friesland. 1963. ∅ 50. vW 2838.
123 10-jarig bestaan koninkrijksstatuut. 1964. ∅ 100. vW 2932.
123a Idem, maar ∅ 60.
123b Idem, maar ∅ 22.
124 De moppentapper Max Tailleur. 1965. ∅ 33. vW 3032.
125 Stichting Hengelo Werk- en Woonstad. 1965. Gegoten. ∅ 110. vW 3049.
126 KLM, voor het voltooien van 15000 vlieguren. 1965. ∅ 60. vW 3133.
127 Garant-service. 1966, Gegoten. ∅ 115. vW 3204.
128 Nationale organisatie voor internationale bijstand (novib). 1966. Gegoten. ∅ 85. vW 3210.
129 Noury & Van der Lande Deventer. 1966. ∅ 75. vW 3227.
130 Gemeente Naaldwijk. 1969. ∅ 40. vW 3501.
131 25-jarig huwelijk Van Spanje – Kardurk. 1971. ∅ 40. vW 3706.

B. Algemene prijs- en andere fabriekspenningen

Deze penningen maakte Kutterink voor de Kon. Begeer. Ze zijn vermeld en afgebeeld in een prijscourant van dit bedrijf. Van niet alle is met zekerheid bekend dat (en in hoeverre) ze van Kutterink zijn. Vermeld zijn hieronder alleen de voorstellingen op de vz.

132 Huwelijk. ∅ 60. Staand paar en randschrift (een leven willen wij leven). P 1.
133 Bruiloft. ∅ 60 en 40. Twee handen ineen en een bootje. P 2.
134 Jubileum. ∅ 60 en 40. Symbool met stralen. P 309.
135 Huldiging. ∅ 60, 50, 40, 30 en 25. Vrouw met slinger. P 312.
136 Promotie. ∅ 60, 50 en 40. Hoed, bul en zegel. P 310.
137 Rijkswapen. ∅ 60, 40, 35, 30 en 25. P 308.
138 Atletiek 1. ∅ 50, 40 en 25. Kop en stadion. P 319.
139 Atletiek 2. ∅ 50, 40 en 30. Olympisch vuur, takje en randschrift (citius aetius fortius). P 320.
140 Voetbal. ∅ 50, 40, 30, 25 en 21. Bal en schoen. P 347.
141 Korfbal. ∅ 40, 30 en 21. Bal, mand en tak. P 348.
142 Badminton. ∅ 40. Shuttle en net. P 355.
143 Schermen. ∅ 50 en 40. Hand en handvat. P 358.
144 Watersport. ∅ 40, 30 en 25. Eendje, bal en tak. P 365.
145 Zwemmen 1. ∅ 50 en 40. Zwemmer in het water. P 364.
146 Zwemmen 2. ∅ 40, 30 en 25. Zwemmer en dolfijn. P 366.
147 Zeilen 1. ∅ 50, 40 en 25. Zeiler en 2 boten. P 301.
148 Zeilen 2. ∅ 50, 40 en 25. 4 boten regenboogklasse. P 302.
149 Zeilen 3. ∅ 50, 40 en 25. 2 boten sharpieklasse. P 303.
150 Zeilen 4. ∅ 50, 40 en 25. 2 12-voetsjollen. P 304.
151 Zeilen 5. ∅ 50, 40 en 30. 3 boten Pampusklasse. P 305.
152 Zeilen 6. Plaquette. 80 × 60. Gestyleerde vogel en boot. P 300.

153 Wintersport (schaatsen). ∅ 50, 40 en 30. Schaatsende jongen naar links. P 371.
154 Kegelen. ∅ 50, 40 en 25. Twee kegels en een bal. P 359.
155 Schaken. ∅ 50, 40 en 25. Schaakstuk op bord P 410.
156 Dammen. ∅ 50, 40 en 25. Damschijf op bord en takje. P 411.
157 Bridge. ∅ 50 en 40. Bovenaanzicht op speeltafel. P 407.
158 Motorsport. ∅ 40 en 25. Motorrijder naar links. P 378.
159 Autosport. ∅ 50 en 40. Twee auto's en tak. P 377.
160 Paardensport. ∅ 50, 40 en 30. Hoefijzer, stijgbeugels en takje. P 386.
161 Konijnen. ∅ 40. Konijn naar links en bloemetje. P 393.
162 Vogels. ∅ 60, 41 en 25. Twee vogels op een nest. P 231.
163 Duiven 1. ∅ 40 en 25. Duif voor kooi. P 396.
164 Duiven 2. ∅ 40 en 30. Duiven en bloemetjes. P 397.
165 Ganzen. ∅ 40. Twee ganzen naar links en bloemetjes. P 394.
166 Bloemen 1. ∅ 50, 41 en 25. Goudsbloem, zinnia of anjer. P 264.
167 Bloemen 2. ∅ 50, 41 en 25. Drie tulpen. P 265.
168 Bloemen 3. ∅ 50, 41 en 25. Drie hyacinthen. P 266.
169 Bloemen 4. ∅ 50, 41 en 25. Drie narcissen. P 267.
170 Bloemen 5. ∅ 51, 41 en 25. Gladiool. P 275.
171 Bloemen 6. ∅ 50, 41 en 25. Chrysant. P 276.
172 Bloemen 7. ∅ 51, 41 en 25. Orchidee. P 277.
173 Bloemen 8. ∅ 50, 40 en 25. Anemoon of dahlia. P 279.
174. Bloemen 9. ∅ 50, 41 en 25. Rozen. P 292.
175 Bloemen 10. ∅ 60, 36 en 29. Pioenroos. P 293.
176 Bloemen 11. ∅ 50 en 40. Paddestoel. P 376.
177 Landbouw 1. ∅ 50 en 40. Zaaier naar rechts. P 382.
178 Landbouw 2. ∅ 50, 40 en 30. Korenaar en tekst (landbouw). P 383.
179 Techniek. ∅ 60 en 40. Tandrad en balk. P 402.
180 Radio. ∅ 60 en 40. Man met koptelefoon, aardbol en radiogolven. P 400.
181 Luchtvaart 1. ∅ 50, 40 en 25. Vogel en vliegtuigen naar links. P 379.
182 Luchtvaart 2. ∅ 50, 40 en 30. Vliegtuig naar links en bootje. P 380.
183 Winkelweek. ∅ 50 en 40. Hoorn des overvloeds en tekst (winkelweek). P 401.
184 Bakkerij. ∅ 40 en 30. Bakker met broden. P 403.
185 Kapconcours. ∅ 40 en 25. Waaiervormige gestyleerde haren en tekst (kapconcours). P 398.
186 Fotokunst. ∅ 50 en 40. Gevleugeld paard boven lens en tekst (fotografische kunst). P 409.
187 Toneel. ∅ 50, 40 en 30. Masker. P 406.
188 Nationaliteitsplaquette. 74 × 53. Wapen en bovenschrift (Nederland). P. 174.
189 Algemene keerzijde 1. Vertikaal takje achter een veld. P 315.
190 Algemene keerzijde 2. Wapen en takjes. P 316.

Prijspenningen schaken en dammen

191 Algemene keerzijde 3. Horizontaal takje. P 317.
192 Algemene keerzijde 4. Blad onderaan het veld. P 318.
193 Plaquette 1. Rond stuk in de bovenhelft en ornamentiek. P 511.
194 Plaquette 2. Idem, maar andere ornamentiek. P 513.
195 Plaquette 3. Idem, maar weer andere ornamentiek. P 514.
196 Plaquette 4. Idem, maar weer andere ornamentiek. P 515.
197 Plaquette 5. Rond stuk in het linkerdeel en ornamentiek. P 516.

Addendum

Fabriekspenningen, waarvan het niet zeker is dat c.q. in hoeverre zij door Kutterink zijn gemaakt.[4]

Signatuur

Kutterink signeerde de meeste van zijn penningen met een monogram: MK.

Literatuur

1 W.K.F. Zwierzina. Penningen geslagen of gegoten in de jaren 1925-1934 door de N.V. Kon. Ned. Edelmetaalbedrijven Van Kempen, Begeer en Vos. Deel III van een serie. Afgekort: Zw.
2 A.C. von Weiler. Idem voor de jaren 1935-1960. Deel V. Afgekort: vW.
3 A.C. von Weiler. Idem voor de jaren 1960-1975. Deel VI. Afgekort: vW.
4 Prijscourant van de Kon. Begeer Voorschoten. Afgekort: P.

Bronvermelding

De in dit artikel vermelde biografische gegevens werden voor het grootste deel verstrekt door de heer J.M. Cotterink, zoon van de kunstenaar. De heren M.A.H. van Remundt en jhr. ir. A.C. von Weiler bepaalden voor het overgrote deel welke fabriekspenningen door Kutterink werden ontworpen. Alle drie heren, alsook de weduwe van de kunstenaar, mevrouw W.N. Kutterink-de Wit, komt veel dank toe voor hun intensieve, belangeloze en hartelijke medewerking.

Voetnoten

1 Toen dit artikel werd geschreven, was de heer Kutterink nog in leven. Hij bevond zich echter niet meer in een zodanige konditie dat hij opheldering kon verschaffen over de door hem ontworpen penningen.
2 Door Zwierzina.
3 Thans in het Stedelijk Museum in Alkmaar.
4 Mogelijk zijn ook de in de prijscourant onder 286, 314, 408, 512 en 517 vermelde nummers van Kutterink.

Penningnieuws

door F.T.S. Letterie

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hamminkweg 1, 7251 RB Vorden.

— — — — —

Drie penningen gemaakt door Math van Kampen, 29-3-1938 geboren te Hoogkarspel, beeldhouwer-kloosterling. Hij heeft zijn opleiding genoten aan de Stadsacademie voor toegepaste kunsten te Maastricht, waar hij in 1971 het diploma plastische vormgeving behaalde.

Bij gelegenheid van het achtste eeuwfeest van de geboorte van Franciscus van Assisi, stichter van de orde der Minderbroeders, heeft Math drie gietpenningen ontworpen (bedoeld als begin van een hele serie) met een diameter van ± 8 cm.

Fra Elia
Op de voorzijde zijn portret.
Op de keerzijde, Elias als bouwheer van de boven en beneden basiliek te Assisi.
Randschrift: Ordinis Fratrum Minorum S Francisci Minister Generalis I.

Fra Francesco della Rovere
Op de voorzijde zijn portret en het randschrift: Fra Francesco della Rovere Minister Generalis XXXVII.

Op de keerzijde: Francesco als Paus, zittend op stoel.
Randschrift Sixtus IV Pont. Max.

St. Maximilianus Kolbe
Op de voorzijde zijn portret en het randschrift: St. Maximilianus M Kolbe OFM CONV.
Op de keerzijde: Maximiliaan Kolbe aan het letterzetten voor een van zijn tijdschriften. Daaronder uitgemergeld mens in de hongerbunker te Auschwitz; achter zijn rug: Maria-medaille + gevangenisnummer 16670.

Nieuwjaarspenning, Geer Stein
Eénzijdige bronzen gietpenning met een diameter van 7,5 cm.

Hierop is een kikkertje afgebeeld, klimmend in de één van 1984. De penning is op de keerzijde gesigneerd.

Het XIXe FIDEM congres in Florence

Florentijnen geven de indruk 's morgens om zeven uur allemaal in hun Fiats te kruipen om daar om twaalf uur 's nachts pas uit te klimmen na de hele dag geprobeerd te hebben zo hard en zo lawaaiig mogelijk door de binnenstad te scheuren. Maar afgezien van dit euvel kan men voor een penningcongres nauwelijks een betere ambiance vinden. Per slot is Florence de bakermat van de penningkunst en dat heeft men niet onder stoelen of banken willen steken. Tegelijk met de zeer grote FIDEM tentoonstelling in het Palazzo Medici Riccardi was er ter ere van het congres een kleine, zeer gave expositie over Pisanello en zijn omgeving in het Bargello. De openingszitting werd gehouden in het Medici Riccardi paleis en wel in de beroemde zaal van Luca Giordano, wiens fresco's er na 300 jaar nog ongelofelijk fris uitzien. Opvallend onder de aanwezigen waren de getalsmatig grote vertegenwoordigingen van Finnen en Amerikanen.

Ik heb niet alle lezingen bijgewoond, maar vond van wat ik wel gehoord heb de kwaliteit zeer ongelijk. Een verhaal dat mij erg aansprak was dat van John Cook, uit de USA, die een lans brak voor de penning als amulet. Hij voorziet een toekomst waarbij het steeds moeilijker zal worden monumentale openbare kunstwerken iets te laten betekenen voor de individueel gerichte mens. De penning als compleet kunstwerkje is binnen ieders bereik, zowel geestelijk als geldelijk. Ook de lezing van de helaas door ziekte verhinderde mevr. van der Meer van het Koninklijk Penningkabinet, over de penning als historisch document, door ondergetekende voorgelezen, ondervond grote waardering. Dat zelfs een penning geslagen vanwege de vrede na een van de Engelse oorlogen mede aanleiding kon zijn opnieuw een oorlog te beginnen was iets waar velen van ophoorden. Simultane vertalingen in het Frans, Engels en Italiaans en een prima regie deden je bijna de taalbarrière vergeten.

Ook de expositie in het Palazzo Medici Riccardi was uitstekend verzorgd. Er deden dit keer 24 landen mee die tesamen 1744 penningen hadden ingezonden. Voorwaar geen kleinigheid die overzichtelijk en aantrekkelijk te exposeren. In tegenstelling tot de vorige keer in Lissabon was de catalogus klaar, goed verzorgd, met een of twee foto's van één penning per medailleur. Uiteraard was de FIDEM penning van een Italiaan, Jorio Vivarelli. Een zeer robuste penning geslagen door de firma Johnson uit Milaan in een oplage van 400, een technisch knap staaltje. Wat betreft het ontwerp heb ik wel moeite met de manier waarop

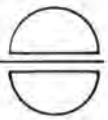
het woordje FIDEM is ingepast. Ik kan me voorstellen dat een wat harmonischer oplossing het geheel ten goede zou zijn gekomen.

Jammer was dat een aantal fundamentele problemen rond de penning en de FIDEM niet wat meer aandacht konden krijgen. De discussie hierover kwam pas een beetje op gang tijdens de slotvergadering. Ik was het helemaal eens met Dora de Pédery Hunt uit Canada dat het zo langzamerhand tijd wordt eens en voor al vast te stellen wat wel en niet penning genoemd kan worden. Blijkbaar was als richtlijn voor de inzending een doorsnee van 10 cm als maximum gegeven. Zij en een aantal anderen hadden zich daaraan gehouden maar op de expositie bleek deze regel door vele inzenders met voeten getreden en ook door de organisatoren aan hun laars gelapt. Een persoonlijke wens van mij ten opzichte van veel

inzendingen is wat minder kwantiteit en wat meer kwaliteit.
De financiële positie van de FIDEM is nog steeds niet rooskleurig en men kwam er ook niet uit wat verbeteringen betreft. Suggesties: i.p.v. ééns per twee jaar, ééns per vier jaar een congres; i.p.v. een dure catalogus een eenvoudig stencil enz.
Ook heeft zich tot op heden nog geen land gemeld dat het XXe FIDEM congres wil ontvangen.
Voor de organisatie onder de kundige leiding van dr. Johnson niets dan lof. Het concert in de Santa Croce was om nooit te vergeten, de excursie naar twee Medici villa's, gevolgd door een voortreffelijke lunch in Prato, was vooral in sociaal opzicht zeer geslaagd en het slotdiner in de Villa La Loggia zo uitstekend dat het Pisanello waardig geweest zou zijn.

Theo van de Vathorst

verenigingsnieuws

ADRESSEN
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde
Secr.: Zeestraat 71B, 2518 AA 's-Gravenhage
Tel. 070-469702

Vereniging voor Penningkunst
Secr.: v.d. Meijstraat 1, 1815 GP Alkmaar
Tel. 072-120041; Giro 96820

NUMISMATISCHE KRINGEN
Lijst van secretariaten, dagen en plaatsen van de maandelijkse bijeenkomsten.
N.B.: Alle bijeenkomsten beginnen om 20 uur en vinden plaats van september tot mei, tenzij anders vermeld.

AMSTERDAM
Secr.: Stationsweg 92, flat 215, 6711 PW Ede
Tel. 08380-11993
Bijeenk.: 2e woensdag, om 19.30 uur
Keizersgracht 448, 1016 GD Amsterdam

BLOEMBOLLENSTREEK
Secr.: v. Speykstraat 46, 2161 VL Lisse
Tel.: 02521-12035
Bijeenk.: 2e dinsdag 19.00 uur in Het Trefpunt, Schoolstraat 11, Lisse, van september tot juni

BRABANT
Secr.: Zilvermeeuwlaan 23, 5613CL Eindhoven
Tel. 040-439520
Bijeenk.: Van oktober tot mei op de 2e woensdag om 20.00 uur in het Jeroen Boschhuis, Hinthamerstraat 74 te 's-Hertogenbosch

BREDA – DE BARONIE
Secr.: Overakkerstraat 187, 4834 XL Breda
Tel. 076-613935
Bijeenk.: 3e donderdag in gemeenschapshuis Doornbos, Abdijstraat 26, Breda

DE DRIE PROVINCIËN
Secr.: Burg. Raymakerslaan 109, 5361 KD Grave
Tel. 08860-1793
Bijeenk.: 3e maandag in 'het dorpshuus' te Escharen

DE DUBBELE DUKAAT
Secr.: Laan van Rapijnen 5, 3461 GH Linschoten
Tel. 03480-15866
Bijeenk.: Om de twee maanden bij één van de bestuurleden

FRIESLAND 'Mr Jacob Dirks'
Secr.: Postbus 134, 8530 AC Lemmer
Tel. 058-123001 (kantooruren)
Bijeenk.: 4e dinsdag van de oneven maanden van september t/m maart in Fries Munt- en Penningkabinet, Voorstraat 2a, Franeker (boven Friesland Bank)

FRISIA
Secr.: Flevo 83, 9204 JM Drachten
Tel. 05120-17563
Bijeenk.: In 'De Opdracht' Stationsweg 150 B, Drachten om 19.30 uur

GRONINGEN
Secr.: Hertenlaan 69, 9751 GC Haren/Gr.
Tel. 050-345086
Bijeenk.: 3e vrijdag in Trefkoel, Zonnelaan 30, Groningen

DEN HAAG
Secr.: Zeestraat 71b, 2518 AA Den Haag
Tel. 070-469702
Bijeenk.: Laatste woensdag of donderdag om 19.30 uur, Zeestraat 71b

HAARLEMMERMEER
Secr.: Nierop 6, 2151 XJ Nieuw Vennep
Tel. 02526-74563
Bijeenk.: 1e maandag in Ontmoetingscentrum, Gelevinkstraat 38, Nieuw Vennep om 19.30 uur van september tot juni

HOOGEVEEN
Secr.: Middenweg 51, 7906 LK Hoogeveen
Tel. 05280-65582
Bijeenk.: 2e woensdag om 19.30 uur in cultureel centrum De Tamboer, Hoofdstraat 17, Hoogeveen

KAMPEN 'Moneta Campensis'
Secr.: Emmastraat 1, 8262 EG Kampen
Tel. 05202-12375
Bijeenk.: 1e donderdag in zaal rest. 'De Buitenwacht' van september tot juni

KENNEMERLAND
Secr.: Verspronckweg 147, 2023 BE Haarlem
Tel. 023-261169
Bijeenk.: 3e maandag in Buurthuis 'Koudenhorn', Koudenhorn 34, Haarlem om 19.30 uur

HET LAND VAN RAVESTEIN
Secr.: Van Speykstraat 55, 5463 EB Veghel
Tel. 04130-66021
Bijeenk.: 1e maandag in Schouwburg 'De Schouw', Brabantplein, Uden

LIMBURG
Secr.: Hondstraat 5, 6211 WH Maastricht
Tel. 043-15119
Bijeenk.: 3e donderdag in Hotel Basiliek, Markt 18, Meerssen

NOORDOOSTPOLDER
Secr.: Uranusstraat 5, 8303 ZW Emmeloord
Tel. 05270-16650
Bijeenk.: Laatste dinsdag in Gereformeerd Centrum, C. Dirkszplein 10, Emmeloord

OOST-NEDERLAND
Secr.: Deventerweg 164, 7203 AT Zutphen
Tel. 05750-13256
Bijeenk.: 2e dinsdag in 'De Klok', Lagestraat te Dieren

ROTTERDAM
Secr.: Buitenhofdreef 202, 2625 XW Delft
Tel. 015-571630
Bijeenk.: 1e dinsdag, Rudolf Mees Inst., Ammanplein 2-4, Rotterdam. Van okt. tot juni

TWENTE
Secr.: Postbus 1204, 7500 DE Enschede
Tel. 053-338779
Bijeenk.: 2e donderdag in zaal 3, Vrijhof, Technische Hogeschool Twente te Enschede om 19.30 uur

UTRECHT
Secr.: St. Ludgerusstraat 173, 3553 CW Utrecht
Tel. 030-433797
Bijeenk.: 4e woensdag, behalve in december om 19.30 uur in 's Rijks Munt, Leidseweg 90

ZEELAND
Secr.: Breeweg 40, 4335 AR Middelburg
Tel. 01180-26294
Bijeenk.: 2e donderdag 19.00 uur in 'De Schakel', Bachtensteene 14, Middelburg, van september tot juni

ZWOLLE
Secr.: Irenestraat 1, 8019 XC Zwolle
Tel. 038-211443
Bijeenk.: Op wisselende maandagen in gebouw Assendorp, Geraniumstraat, Zwolle

Mededelingen

In de afgelopen periode ontving de redactie het volgende materiaal op numismatisch gebied.

- International Association of Professional Numismatists, List of members 1984.
- Münzhandlung Hans Linnartz, Lagerliste Nr. 11 Winter 1983/84.
- Jean Elsen, lijst 61, November 1983.
- J.B. Westerhof, lijst 6, november 1983.
- Christie's Amsterdam, Auctiecatalogus van Nederlandse en buitenlandse munten en penningen, dinsdag 29 november 1983.
- Westerheem, XXXI, 4, 1982, met daarin een artikel door Tom Buijtendorp over: 'Een Romeinse stad bij Voorburg – Arentsburg'.
- La numismatica, XIV, nr. 11, novembre 1983.

Boekbespreking

John Anthony, Collecting Greek Coins, London /New York, 1983, prijs £7.50-

Dit nieuwe boek over Griekse munten is speciaal bedoeld voor beginnende en al wat verder gevorderde verzamelaars. Het is dus geen handboek over de Griekse muntslag.
In het eerste gedeelte van het boek worden de verschillende Griekse munten per regio of stad behandeld. Afzonderlijke kleine hoofdstukken zijn gewijd aan de muntslag in de archaïsche periode, de munten van Zuid-Italië en van Sicilië, op Aegina, in Athene en Korinthe, op Rhodos en in Macedonië. Alexander de Grote en zijn opvolgers in de hellenistische wereld komen eveneens in dit gedeelte kort aan de orde.
Daarna volgen de niet-Griekse gebieden, waar men onder invloed van de Grieken een eigen lokale muntslag naar Grieks model invoerde. Tot deze groep behoren de munten van de Phoeniciers en Carthagers, van de Joden in Palestina, van de Etrusken, en van de Kelten op de Balkan en in West-Europa. Aparte hoofdstukken zijn gewijd aan de muntslag in wat verder afgelegen gebieden, zoals bij de Parthen en Sassaniden in Perzië, de Grieks-Indische heersers in Bactrië (Afganistan) en in India.
In het tweede gedeelte van het boek, dat gewijd is aan thematisch verzamelen, worden een aantal

onderwerpen, vooral uit de Griekse godsdienst, wat uitvoeriger behandeld. Goden, als Athena en Dionysos, heroën, zoals Herakles, mythologische figuren, zoals het gevleugelde paard Pegasos, het monster Chimaira, de met slangen omgeven Gorgokop van Medusa, worden in aparte kleine hoofdstukken behandeld. Riviergoden en waternimfen komen aan de orde naast scheepvaart in het algemeen en de reis van de Argonauten in het bijzonder. Tot slot wordt een hoofdstukje gewijd aan de grootste zwerver van de Oudheid, Odysseus, en zijn tien jaar durende tocht om vanuit Troje weer naar zijn West-Griekse eiland Ithaca te komen.
Door de indeling in kleine hoofdstukken, waarin steeds een bepaald onderwerp centraal wordt gesteld, heeft de auteur een bijzonder gevarieerd beeld geschetst van wat de Griekse muntslag allemaal kan omvatten. Ieder kan er wel iets in vinden, waardoor hij of zij speciaal wordt geboeid. Het boek is met 532 illustraties rijk van beeldmateriaal voorzien. Het is echter jammer dat de kwaliteit van de illustraties niet altijd bevredigend is; teveel munten zijn erg grijs afgedrukt en vertonen daardoor te weinig details.
Ook de bibliografie aan het slot is wel erg summier uitgevallen. Een verwijzing naar de grote plaatwerken, zoals de Sylloge Nummorum Graecorum, of de Catalogue of Greek Coins in the British Museum, had hier toch op zijn minst wel in gemogen, ook al zijn deze boeken dan niet direct voor iedere verzamelaar het eerste dat hij zal aanschaffen.
Ondanks deze bezwaren kan ik dit boek over Griekse munten aan iedere belangstellende van harte aanbevelen.

J.P.A. van der Vin

Muntennieuws

door J. C. van der Wis.

ALGERIJE:
1 Dinar 1983; koper-nikkel; ∅ 25 mm; 5,4 gram.
Nieuwe circulatiemunt, die geslagen is naar aanleiding van het feit, dat Algerije zich 20 jaar geleden wist te bevrijden van Franse overheersing. Afb. 1.

Afb. 1

ARGENTINIË:
1 Centavo 1983; aluminium; ∅ 18 mm; 1,1 gram.
5 Centavos 1983; aluminium; ∅ 19 mm; 1,2 gram.
10 Centavos 1983; aluminium; ∅ 20 mm; 1,5 gram.
50 Centavos 1983; aluminium; ∅ 21 mm; 1,7 gram.
Nieuwe circulatiemunten, die uitgegeven zijn als uitvloeisel van de monetaire hervorming van 2 juni 1983. Afb. 2 t/m 5.

Afb. 2 Afb. 3 Afb. 4

Afb. 5

BURMA:
10 Kyath 1983; brons; ∅ 20 mm; 2,8 gram.
Het betreft hier eveneens een nieuwe circulatiemunt. Afb. 6

Afb. 6

COSTA RICA:
10 Céntimos 1982; aluminium; 18 mm; 0,60 gram.
25 Céntimos 1982; aluminium; 23 mm; 1,05 gram.
50 Céntimos 1982; roestvrij staal; 19 mm; 2,20 gram.
1 Colón 1982; roestvrij staal; 21 mm; 3,15 gram.
2 Colónes 1982; roestvrij staal; 23 mm; 4,20 gram.
Nieuwe serie circulatiemunten. Afb. 7 t/m 11.

Afb. 7

Afb. 8

Afb. 9

Afb. 10

Afb. 11

DUITSLAND - BONDSREPUBLIEK:
5 Mark 1983; magnimat; ∅ 29 mm, 10 gram. Herdenkingsmunt op de 500-ste geboortedag van Maarten Luther (1483-1546), geslagen in een oplage van 8,35 miljoen stuks. Afb. 12.

Afb. 12

GUERNSEY:
1 Pond 1983; virenium; ∅ 22,5 mm; 9,5 gram. Nieuwe circulatiemunt. Afb. 13.

Afb. 13

JEMEN:
10 Fils 1981; aluminium; 25,5 mm; 2,2 gram.
100 Fils 1981; koper-nikkel; ∅ 23 mm; 10 gram.
Nieuwe circulatiemunten. Afb. 14 en 15.

Afb. 14

Afb. 15

JERSEY:
1 Penny 1983; brons; ∅ 20,8 mm; 3,6 gram.
2 Pence 1983; brons; ∅ 25,9 mm; 7,1 gram.
5 Pence 1983; koper-nikkel; ∅ 23,6 mm; 5,7 gram.
10 Pence 1983; koper-nikkel; ∅ 28,5 mm; 11,3 gram.
20 Pence 1983; koper-nikkel; ∅ 21,4 mm; 5,9 gram.
50 Pence 1983; koper-nikkel; ∅ 30,0 mm; 13,5 gram.
1 Pond 1983; virenium; ∅ 20,5 mm; 9,5 gram.
Nieuwe circulatiemunten met afbeeldingen van stenen monumenten, die in de geschiedenis van het eiland Jersey (afgeleid van het latijnse Insula Caesarea) een rol hebben gespeeld. Het zijn, beginnend bij de penny en vervolgens naar waarde oplopend, resp. de Le Hocq-toren, het kasteel L'Hermitage, de Seymour-toren, grafstenen uit pre-historische tijd, de vuurtoren van Corbiere, de ruïnes van het kasteel Grosnez en het wapen van het kerspel St. Helier. Afb. 16 t/m 22.

Afb. 16

Afb. 17

Afb. 18

Afb. 19

Afb. 20

Afb. 21

Afb. 22

OOSTENRIJK:
500 Schilling 1983; zilver 925/1000; ∅ 37 mm; 24 gram. Oplage 800.000.
Herdenkingsmunt op de Oostenrijkse Dag der Katholieken en het bezoek van paus Johannes Paulus II in 1983. Afb. 23.

Afb. 23

RUSLAND:
1 Roebel 1983; koper-nikkel; ∅ 31 mm; 12,5 gram.
Herdenkingsmunt op de eerste ruimtevlucht van een vrouw (Walentina Tereschkowa, geb. 1937). Afb. 24.

Afb. 24

C. J. G. SCHUURMAN-RIJNHOLT

Emmastraat 13, 7075 AL Etten-Gelderland
Telefoon 08350 - 27781

Moderne buitenlandse munten,
Ned. Antillen en Suriname.

120692

14654

VERENIGDE STATEN VAN AMERIKA

EEN OLYMPISCHE UITGAVE ALS HOOGTEPUNT VAN AMERIKA'S RIJKE NUMISMATISCHE ERFGOED.

DE EERSTE AMERIKAANSE GOUDEN MUNT SINDS 50 JAAR.

Het 10 dollar geldstuk van 1984 is de eerste als wettig betaalmiddel geaccepteerde Amerikaanse gouden munt sinds 1933. Bovendien is het de allereerste door de Verenigde Staten uitgegeven gouden Olympische munt.

EEN MUNTTEKEN DAT NOG OP GEEN ENKELE AMERIKAANSE MUNT VOORKWAM.

Omdat munttekens voor verzamelaars zo belangrijk zijn, leggen wij de nadruk op het feit dat deze unieke Olympische gouden munt in West Point werd geslagen. Bij uitstek een historische plek in Amerika. Op de munt vindt u een "W". Een speciaal muntteken, tot nu toe voor geen enkele Amerikaanse munt gebruikt.

Specificaties van de 1984 "Golden Eagle" 10 Dollar Munt.	
Goudgehalte	900/1000
Diameter	27 mm
Gewicht munt	16,718 gr.
Gewicht zuiver goud	15,046 gr.
Uitvoering: Proof of Brilliant Uncirculated	

IN PROOF EN BRILLIANT UNCIRCULATED KWALITEIT.

De 10 dollar munten in Proof- en Brilliant Uncirculated kwaliteit bevatten 900/1000 fijn goud. Elke munt heeft een diameter van 27 mm en weegt 16,718 g. Fijngoudgewicht: 15,046 gr. De totale, officieel toegestane oplage van deze speciale munt: 2 miljoen wereldwijd. Daarvan is, wat de Brilliant Uncirculated versie betreft, het aantal voor buiten de Verenigde Staten beperkt tot slechts 75.000 stuks. Wettelijk mogen deze munten na 1984 niet meer geslagen worden.

Beide uitvoeringen van deze unieke munt krijgt u in een beschermende genummerde houder.

Een donkerbruine omslag voor de Proof uitvoering.

Een donkerblauwe omslag voor de Brilliant Uncirculated uitvoering.

Beiden worden aangeboden in een luxe etui.

VERENIGDE STATEN VAN AMERIKA

DE ALLEREERSTE OLYMPISCHE ZILVEREN DOLLAR.

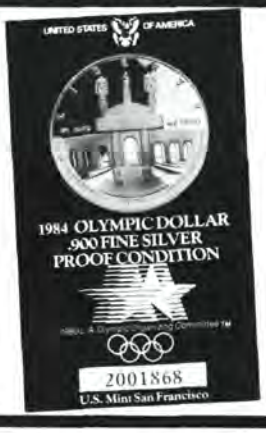

Deze Olympische munt is (samen met de versie van 1983) de eerste Amerikaanse Dollar met 900/1000 zilver, die sinds de "Peace Dollar" van 1935 is uitgegeven. Bovendien is het de eerste die sinds de "Lafayette Dollar" van 1900 een bijzondere gebeurtenis herdenkt.

De 1984 versie van de munt is verkrijgbaar in Proof of Brilliant Uncirculated.
De Zilveren Dollar in Proof krijgt u in een beschermende en apart genummerde omslag. Kleur omslag: zwart.
De Zilveren Dollar in Brilliant Uncirculated zit eveneens in een beschermende, genummerde omslag. Kleur omslag: wit.

Specificaties van de Zilveren Dollar 1983 en 1984	
Zilvergehalte	900/1000 fijn zilver
Diameter	38,10 mm
Gewicht: munt	26,73 gr
fijn zilver	24,06 gr
Uitvoering: Proof of Brilliant Uncirculated	

OOK VERKRIJGBAAR ALS SPECIALE SET VOOR VERZAMELAARS: 3 MUNTEN MET 3 VERSCHILLENDE MUNTTEKENS. IN BRILLIANT UNCIRCULATED.

Volgens de numismatische traditie van de Verenigde Staten wordt de Olympische Zilveren Dollar 1984 in "Brilliant Uncirculated" door drie Amerikaanse Munten geslagen. Gedrieën vormen de geldstukken een opmerkelijke set, speciaal voor verzamelaars. Ze worden aangeboden in een bijzonder aantrekkelijk album.
De eerste plaats in de 1984 uitgave is voor de Munt van Philadelphia (met de "P" als muntteken). Toen Philadelphia nog hoofdstad was, was deze Munt de eerste in de Verenigde Staten die geldstukken produceerde.
Verder in de set: het eerste "filiaal" in het oude Westen van Amerika, de Munt van San Francisco (met het muntteken "S") en de historische Munt van Denver (met het muntteken "D").

DE OPLAGE VAN DEZE SET VOOR VERZAMELAARS - MET 3 VERSCHILLENDE MUNTTEKENS - IS WAT DE LANDEN BUITEN DE USA BETREFT, BEPERKT TOT 150.000 STUKS.

DE OLYMPISCHE ZILVEREN DOLLAR EN ALLE ANDERE OFFICIËLE AMERIKAANSE MUNTEN VAN 1984 IN PROOFKWALITEIT.

De Presidentiële Set Los Angeles 1984

Deze Presidentiële Set is een ideaal en heel bijzonder geschenk. Zeer exclusief!
U ontvangt de munten in een luxe geschenkdoos, smaakvol afgewerkt met bruin suède en voorzien van het symbool van de Amerikaanse adelaar.
Als kroonstuk van deze set geldt de Amerikaanse Olympische Zilveren Dollar 1984 in Proof. De vijf Amerikaanse Presidenten die de grandeur van de Verenigde Staten van Amerika op de meest overtuigende wijze symboliseren, worden in deze Olympische Presidentiële Set verbonden met de Olympische Spelen van 1984 in Los Angeles.

De set omvat: - De 1984 Amerikaanse Olympische Dollar - 50 cent-geldstuk: John Fitzgerald Kennedy - 25 cent-geldstuk: George Washington - 10 cent-geldstuk: Franklin Delano Roosevelt - 5 cent-geldstuk: Thomas Jefferson - 1 cent-geldstuk: Abraham Lincoln.

Deze geldstukken die de beeltenissen van vijf beroemde presidenten dragen, zijn de huidige officiële Amerikaanse munten.
Munten in Proof geslagen zijn van de hoogste numismatische kwaliteit.
Bestel nù, dan kunnen wij uw set reserveren.

NOG VERKRIJGBAAR: EEN BEPERKT AANTAL OLYMPISCHE MUNTEN, SPECIALE UITGAVE 1983.

Dit is waarschijnlijk uw laatste kans om enkele van de weinige nog resterende Olympische munten te bemachtigen.
De nog verkrijgbare munten zijn:
- De Olympische Zilveren Dollar 1983, in Proof of Brilliant Uncirculated-kwaliteit - De Set met 3 Munttekens - De Presidentiële Set.
Bestel nù! De voorraad is beperkt!

OFFICIËLE DISTRIBUTEURS BELGIË
Algemene Spaar- en Lijfrentekas
Bank Brussel Lambert
Gemeentekrediet
Generale Bankmaatschappij
Kredietbank

Munten verkrijgbaar bij:
ABN Bank - Amro Bank - H.B.U. - NMB Bank - Grenswisselkantoren - NCB Bank - Rabo Bank en Verenigde Spaarbanken

Groothandelsverdeler:
E.D.J. van ROEKEL b.v.
Postbus 3
1400 AA BUSSUM

OFFICIEEL MUNTPROGRAMMA VAN DE OLYMPISCHE SPELEN LOS ANGELES 1984.

© 1980 L.A. Olympic Organizing Committee TM

LINTAS NUMARICO

INKOOP

Uw nederlandse munten kunt u vrijwel overal verkopen! Wij geven wellicht betere prijzen voor romeinse munten, middeleeuwse munten, buitenlandse munten, penningen, rekenpenningen, gildepenningen e.d.
Ook kunnen wij eventueel bemiddelen bij verkoop in het buitenland.
Liever geen transacties beneden de *f* 500,–.

A. G. VAN DER DUSSEN (Beëdigd taxateur)

HONDSTRAAT 5 – 6211 HW MAASTRICHT – TELEFOON 043-15119

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

1567. Fernando Alvarez de Toledo. Hertog van Alva;
vervaardigd 18e eeuw.
Zeer zeldzaam. Prachtig.
f 625,–

Geïllustreerde prijslijst op aanvraag.

J. B. Westerhof

NUMISMAAT

gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.

Hoogend 18. 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - 's maandags gesloten

muntenhandel Groningana

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

opgericht 25 januari 1982

munten kopen is een zaak van vertrouwen...

leden van de n.v.m.h. zijn uw vertrouwen waard!

alle leden van de Nederlandse Vereniging van Munthandelaren onderschrijven de erecode welke door de vereniging is opgesteld.

- **garantie op de echtheid van munten en penningen**
- **objectieve en eerlijke voorlichting**
- **kwalificatie volgens gangbare normen**

lijst van aangesloten munthandelaren in alfabetische volgorde:

Batavia
G. J. Rietbroek
Zoutmanstraat 32
Den Haag
070-451772

Bussumse munthandel
J. W. Eeckhout
Kapelstraat 20
Bussum
02159-16288

Civitat
A. H. G. Drouwen
Luttekestraat 31
Zwolle
05200-23368

Coinselling Hoogeveen
B. H. Hagemeijer
v. Echtenstraat 21a
Hoogeveen
05280-73634

Coret
A. Coret
Heuvelstraat 103
Tilburg
013-363240

Euro-Munt Tilburg
A. Jussen-Venmans
Hoefstraat 9
Tilburg
013-362761

Karel de Geus
K. de Geus
Stratumsedijk 47a
Eindhoven
040-123455

Hekra
L. H. Helderton
Molenstraat 25
Ophemert
03445-1392

Hollandia b.v.
A. Braun
De Zande 40
Kamperveen
05203-320

Holleman-munten
M. Holleman-Tas
Min. Dr. Kuyperplein 64
Enschede
053-338779

Honingh
J. C. Honingh
Dorpsstraat 155
Assendelft
02987-3094

Huizinga b.v.
H. J. Huizinga
Nassaulaan 36
Bennekom
08389-4004

Kerpentier
M. Velraeds
Trichterweg 203
Brunssum
045-210800

Neerlandia
W. F. Mans
H. Cleyndertweg 469
Amsterdam
020-322418

Osse munthandel
R. van Breda
Houtstraat 6
Oss
04120-25012

Phoenix
J.F.J. van Koningsbrugge
Merwedestraat 18
Assen
05920-52045

Ri-ëst b.v.
A. Hielkema
Nieuweburen 134
Leeuwarden
058-125799

Romunt b.v.
Roerzicht 1,
Roermond
04750-16010

Scandicoin
R. H. de Vries
postbus 68
Terborg
08350-25125

Sipiro-munten
P. Willems
Nassaulaan 5
Bennekom
08389-8064

Trajectum
L. Loffeld
Croeselaan 249
Utrecht
030-949709

secretariaat n.v.m.h.
postbus 3242
7500 DE Enschede

LINDNER Muntenboxen
LINDNER Verzamelboxen

voldoen aan al Uw wensen

LINDNER Muntenbox

Een LINDNER systeem dat een werkelijke vooruitgang biedt voor iedere verzamelaar. Vooruitgang zowel in de konceptie als in de kwaliteit der gebruikte materialen.

Een systeem, dat op een buitengewoon makkelijke wijze iedere wens van de verzamelaar in vervulling doet gaan. Onbeperkt stapelbaar, solide en op kastdiepte gemaakt. Stelt U Uw collectie muntenboxen samen. De munten blijven steeds zichtbaar door de lade open te schuiven. Op het prachtige rode velours komen Uw munten nog beter tot hun recht. Een lust voor het oog van iedere verzamelaar en voor die het gaat worden!

De negentien verschillende vakindelingen laten geen wens onvervuld. Zelfs grote of dikke munten vinden zonder enige moeite een plaatsje.

Het openen van de schuiflade met munteninleg geschiedt zonder enige moeite. Met zelfklevende etiketten kunt U hierop de inhoud aangeven. Op ieder gewenst ogenblik kunt U door moeiteloos open of dichtschuiven van de lade Uw munten bewonderen.

Buitenmaten van de LINDNER Muntenbox:
Breedte 236 mm, diepte 303 mm, hoogte 20 mm

Nu ook in rookkleur leverbaar.

Het materiaal voor de vervaardiging van de LINDNER Muntenbox wordt streng gecontroleerd, is chloor- en zuurvrij en bevat geen zwavelverbindingen die Uw zilveren munten kunnen aantasten.

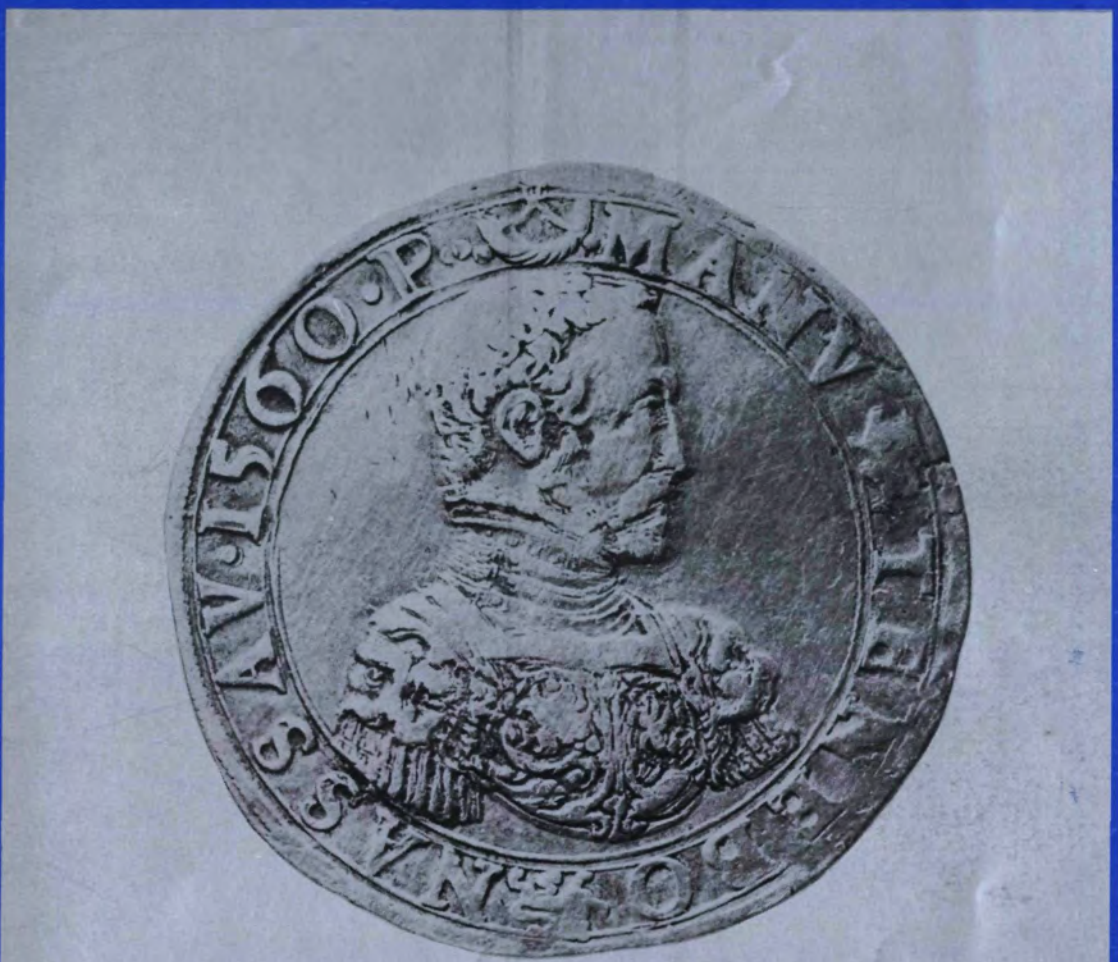
LINDNER Verzamelbox

De onderverdeling van de LINDNER verzamelbox in laadjes met 1, 2, en 3 vakken, en de onderverdeling van de afzonderlijke vakken met uitneembare tussenschotjes, geeft de verzamelaar onbeperkte mogelijkheden. De verzamelbox is geschikt voor het opbergen van verzamelobjekten tot een hoogte van 40 mm. Door de variabele onderverdeling, de box met twee vakken wordt met 6 tussenschotjes en de box met drie vakken met 8 tussenschotjes geleverd, verkrijgt men vele variatiemogelijkheden om de verzameling op te bouwen. Door de rode fluwelen ondergrond komen Uw verzamelde objekten volledig tot hun recht, waardoor de optische aantrekkelijkheid vergroot wordt. Ook deze boxen kunnen in onze boxenkoffers zonder moeite worden ondergebracht en getransporteerd. Door de stabiliteit en de mogelijkheid ze af te sluiten, is voor de beveiliging van Uw schatten gezorgd.

Wendt U zich voor meer informatie aan de vakhandel of aan:

LINDNER Falzlos-Gesellschaft KG · Nederland · Postbus 457 · 5900 AL Venlo

munt- en penningkundig nieuws
maart/april 1984
8e jaargang no. 2

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMISMATIQUES - VENTES PUBLIQUES - ARCHEOLOGIE

✤

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21

1016 GD Amsterdam
Postgiro 9922

Canada

En dit is de mooiste munt uit mijn privé collectie.

De 42e zilveren dollar van de Royal Canadian Mint is een kunstwerkje dat u zonder meer een opvallende plaats in uw collectie kunt geven. Met name omdat ze voor een spannend hoofdstuk uit de geschiedenis staat.

Uitmuntend graveerwerk symboliseert het verhaal van het 150 jarig bestaan van Toronto, de hoofdstad van de provincie Ontario. Aanvankelijk was Toronto een kleine handelspost aan het Ontariomeer. De Indianen kwamen er hun schitterende pelzen verkopen. Vanwege de strategische en commerciële waarde werd Toronto in de 18de eeuw zowel door de Fransen als door de Engelsen opgeeist. Maar in 1834 werd Toronto officieel als stad erkend. En vervolgens groeide de stad uit tot het financiële centrum van Canada.

Dit jaar staat de zilveren dollar van de Royal Canadian Mint in het teken van het 150 jarig bestaan van de stad Toronto.

De munt is ontworpen door de uit Toronto afkomstige kunstenaar David Craig. Ze is in verscheidene reliëfniveaus geslagen, waarbij de hoogste graad van precisie garant staat voor de uitzonderlijk hoge numismatische kwaliteit waar de Royal Canadian Mint zo bekend om staat.

De dollar is verkrijgbaar in twee uitvoeringen: proof en brilliant uncirculated. Er zijn bovendien twee series: de proof set die de zilveren herdenkingsdollar bevat, de nikkelen dollar en verder alle munten van 1 tot 50 cent; de brilliant uncirculated set, bestaande uit zes munten: van 1 cent tot en met de nikkelen dollar.

De aanmunting blijft strikt beperkt tot de munten die vóór 30 november 1984 op de markt gebracht worden. Zorg dat u op tijd bestelt. Het zou jammer zijn als de dollar van 1984 aan uw collectie ontbreekt.

De munten zijn verkrijgbaar bij:
ABN Bank - Amro Bank - H.B.U. - NMB Bank - De Grenswisselkantoren - Div. Rabo- en Verenigde Spaarbanken - NCB Bank.

BON

B

Naam: .....
Adres: .....
Postcode en plaats: .....
Leeftijd: .... Beroep: .....

Stuur mij a.u.b., zonder verdere aankoopverplichtingen, de komplete brochure over de 42e zilveren dollar van de Royal Canadian Mint.

Bon terug te sturen naar
CANADIAN NUMISMATIC COINS
Postbus 3, 1400 AA Bussum

Royal Canadian Mint

Monnaie royale canadienne

EEN NIEUWE FRIESE MUNT VAN BIJZONDERE BETEKENIS

Oplage: in zilver 10.000
: *in goud* 400

Het is precies vierhonderd jaar geleden dat Willem Lodewijk van Nassau-Dillenburg in Friesland tot Stadhouder werd benoemd. Deze stamvader van het tegenwoordige Oranjehuis verliet in 1577 het graafschap Nassau om in de Nederlanden deel te nemen aan de strijd die Willem van Oranje voerde tegen het Spaanse gezag. Wilhelm Ludwich von Nassau kreeg in 1583 de rang van luitenant-gouverneur van Friesland. In 1584 werd hij stadhouder-gouverneur en kapitein-generaal van deze provincie. Onder zijn bewind werd de universiteit van Franeker gesticht. Hij bevrijdde Groningen en Drenthe van het Spaanse juk en werd daarop ook stadhouder van de provincie Groningen en het landschap Drenthe. Zijn mild bestuur en verzoenend optreden maakte hem bij de Friezen zeer geliefd. Zij gaven hem de erenaam 'Us Heit' (onze vader). Hij was een ruimdenkend, maar gelovig man die de lijfspreuk 'Wills Gott mit Ehren' voerde. Het feit dat hij vierhonderd jaar geleden aan het bewind kwam wordt herdacht met een Friese muntpenning van echt zilver. Want zijn benoeming is het begin van de band die het huis Nassau met Friesland en vervolgens met Nederland heeft verkregen. De latijnse tekst op de muntpenning luidt voluit: GUILELMUS LUDOVICUS NASSOVIAE; US HEIT **(voorzijde) en op de keerzijde** POPULUM FRISIAE GUBERNAVIT. ANNO **1584. De betekenis van de laatste zin is: 'Hij bestuurde Friesland, Anno 1584.' De muntpenning kreeg een fiktieve waarde van 29 stuivers, een koers die in de buurt ligt van de toentertijd gangbare daalders en rijksdaalders.**

TECHNISCHE GEGEVENS:
Zilveren muntpenning, 835/1000 – diameter: 35 mm – dikte: 1,75 mm – gew.: ruim 16 gram – kwaliteit: fleur de coin – wordt geleverd met certificaat van echtheid. Het ontwerp is van Aizo Betten naar een gravure van B. Picard.

U kunt deze uitzonderlijk laag geprijsde muntpenning bestellen door *f* 60,– over te maken op rekening 43.69.14.638 tnv. Fryske Munt Sentrale (Amro Kollum). Gironummer Amro Kollum 80.30.49 ten name van de Fryske Munt Sentrale no. 43.69.14.638. Na overmaking krijgt u bevestiging van reservering. De bijzondere muntpenning krijgt u zonder verdere kosten in luxe cassette thuisbezorgd in de maand april.
Van deze serie worden 400 gouden exemplaren geslagen in 14 karaats goud. De prijs daarvan is *f* 925,–.
***Inlichtingen* 05123-2066.**

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
J. P. A. van der Vin
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: f 30,—.
Overige landen: f 55,—.
Losse nummers: f 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst is het abonnementsgeld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever,
Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

Het portret van Willem van Oranje op munten en penningen 41
Nederlandse makers van penningen 29 47
Penningnieuws 55
De Friese dubbele stuiver 1581 58
Muntennieuws 59
Actualiteiten 61
Mededelingen 62
Boekbespreking 62
Verenigingsnieuws 63

1584 – 1984
Het portret van Willem van Oranje op munten en penningen

door Bert van Beek

Op de voorzijde doet Balthasar Gerards net of hij de prins groet, maar tegelijk schiet hij hem neer. Philips II spoort de moordenaar aan. De tekst luidt: O afschuwelijke misdaad, zij zal niet ongewroken worden. Op de keerzijde de herder (Oranje) met zijn kudde (de Nederlanden). Een wolf (Philips II, door de hand van Balthasar Gerards) vliegt de herder naar zijn keel. De tekst luidt: Hij heeft de herder vermoord, vertrouw de wolf dus niet. In de afsnede op de keerzijde: heb vertrouwen. Rekenpenning door Gerard van Bylaer, Dugniolle 2995.

Inleiding

Dit jaar is het 400 jaar geleden dat Willem van Oranje in Delft werd vermoord. Mocht 1984 voor velen al een bijzondere betekenis hebben door het bekende boek van George Orwell over de totalitaire staat, in Nederland herdenken we bovendien de dood van de 'Vader des Vaderlands', de strijder voor de tolerantie op religieus gebied en voor het behoud van de oude privileges op politiek gebied, de grote tegenstander van de Spaanse koning Philips II, die hier een moderne centralistische regering wilde vestigen. De herdenking van de moord op prins Willem van Oranje past in een hele reeks van terugblikken op de gebeurtenissen van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), waarvan de meest recente sloegen op de Unie van Utrecht (1579) en de afzwering van Philips II als Heer der Nederlanden (1581). De Unie van Utrecht wordt beschouwd als de grondslag van onze huidige Nederlandse staat. In 1979 is dit gevierd met een groot aantal manifestaties, waaronder de tentoonstelling 'De kogel door de kerk?' in Utrecht.

In deze tentoonstelling werd ook veel aandacht besteed aan de penningen op de gebeurtenissen van 1555 (het voorspel tot de Opstand) tot 1609 (het Twaalfjarig Bestand). Een ander numismatisch gebeuren was de uitgifte van de Unierijksdaalder in een oplaag van 20 miljoen stuks.
De afzwering van Philips II is op bescheidener schaal herdacht. De nadruk lag toen meer op een aantal publicaties als de heruitgave van het 'Plakkaat van Verlatinge' en de 'Apologie' van de prins van Oranje, eveneens uit 1581, waarin hij zich verdedigde tegen de vogelvrijverklaring door Philips II die uiteindelijk zijn dood zou betekenen.
Het is niet de bedoeling om hier een overzicht te geven van alle activiteiten rond de herdenking van de moord op Willem van Oranje. Een uitzondering maken we voor de najaarsbijeenkomst van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde te Dordrecht in september van dit jaar. Dank zij de samenwerking met het Museum Mr. Simon van Gijn is er dan in Dordrecht een collectie munten, penningen en prenten rond Willem van Oranje tentoongesteld. *Over het 50-gulden stuk zal in een volgend nummer geschreven worden.*

Wie was Willem van Oranje?

Willem als Nederlandse vorst.
Ondanks zijn buitenlandse titels: prins van Oranje, graaf van Nassau, Katzenelnbogen, Dietz, Vianden enz. is Willem van Oranje te beschouwen als een Nederlands edelman. Van vaders zijde stamde hij af van Engelbert I van Nassau, die door de bezittingen van zijn vrouw Johanna van Polanen, heer was van Breda en een aantal andere bezittingen in de Nederlanden. Engelbert I (ong. 1370-1442) bekleedde verschillende belangrijke functies in de Nederlanden. Hij was onder andere raadsman van hertog Jan IV van Brabant en later van hertog Philips de Goede. Zijn kleinzoon Engelbert II van Nassau (Breda 1451-Brussel 1504) was een van de belangrijkste Nederlandse edelen. Hij was ridder van het Gulden Vlies, – de hoogste eer voor een edelman in dienst van het Bourgondische Huis –, stadhouder van Vlaanderen en later, tot zijn dood, plaatsvervanger van Philips de Schone. Engelbert II liet ook het paleis van de Nassau's te Brussel bouwen (een gedeelte daarvan is nu opgenomen in de Koninklijke Bibliotheek). De erfenis van de Nederlandse Nassau's kwam via een broer van Engelbert II terecht bij Hendrik III, een oom van Willem van Oranje. Hendrik III was gehuwd met Claudia van Chalon. Hun zoon René (1519-1544) erfde van een oom het prinsdom van Orange. René noemde zich toen René van Chalon, prins van Orange.
René van Chalon was één van de belangrijkste edelen van zijn tijd. Hij was voor Karel V stadhouder van Holland, Zeeland, Utrecht en Franche-Comté, het Bourgondische graafschap in het oosten van Frankrijk. Na de verovering van Gelre in 1543 door Karel V werd René ook stadhouder van Gelderland. René van Chalon sneuvelde in 1544 bij het beleg van St.-Dizier. In zijn testament benoemde hij zijn elfjarig neefje Willem van Nassau tot zijn erfgenaam. Karel V wilde deze belangrijke erfgenaam onder zijn invloed laten opgroeien en zo werd de jonge Willem van Oranje opgenomen in het Bourgondische hof te Brussel. In 1551 trouwde Willem met Anna van Buren. Zij was het enige kind van Maximiliaan van Egmond, graaf van Buren en Leerdam, generaal van Karel V en stadhouder van Friesland. Na de dood van Anna van Buren erfde Willem van Oranje haar bezittingen, waardoor zijn macht in de Nederlanden nog groter werd.
Door deze afkomst was het vanzelfsprekend dat Willem van Oranje net als zijn familieleden hoge regeringsfuncties zou krijgen. Toen Karel V in 1555 aftrad, omdat hij zich oud en ziekelijk voelde, steunde hij op de schouder van Willem van Oranje bij het betreden en verlaten van de zaal, waar hij zijn macht en waardigheid overdroeg aan zijn zoon Philips II.
Ook bij Philips II stond Willem van Oranje oorspronkelijk in hoog aanzien. In het begin van zijn regering benoemde Philips II Willem tot lid van het Gulden Vlies en tot lid van de Raad van State, het hoogste regeringscollege in de Nederlanden. Toen Philips in 1559 naar Spanje vertrok, benoemde hij Willem van Oranje tot stadhouder van Holland, Zeeland, Utrecht en Franche-Comté, dus precies dezelfde gebieden waar ook zijn neef René van Chalon over geregeerd had.

Willem van Oranje als leider van de Opstand
Binnen de Raad van State was Oranje de verdediger van de oude privileges tegen de vernieuwingsgedachten van Granvelle en andere trouwe aanhangers van Philips. Hierdoor werd hij de leider van de Hoge Adelsliga, die vreesde dat de groeiende macht van Philips ten koste van hun eigen macht zou gaan. In deze periode steunde Oranje het protestantisme nog niet. Dat gebeurde pas tijdens de beeldenstorm van 1566. De katholieke hoge adel had toen geen vertrouwen meer in Oranje en bij de komst van Alva moest Willem uitwijken naar Duitsland. Van daar uit heeft hij het gewapende verzet tegen Philips en zijn landvoogd Alva georganiseerd. Tot aan zijn dood in

1584 is Willem van Oranje de ziel van de Nederlandse Opstand geweest.
De geschiedenis van het verzet tegen Spanje tot de dood van Willem van Oranje is teveel omvattend om in het kort te kunnen memoreren. Daarom wordt hier alleen aandacht besteed aan die gebeurtenissen die van belang zijn voor de munten en penningen die hierna besproken worden.

Orange
Na de dood van René van Chalon in 1544 werd zijn testament betwist door zijn grootmoeder Philiberte van Chalon en een andere pretendent voor het prinsdom Orange, de hertog van Longueville. De Franse koning zag hierdoor zijn kans schoon en bezette het prinsdom. Pas bij de vrede van Cateau-Cambrésis in 1559 werd Willem werkelijk in het bezit van Orange gesteld. In 1560 werd er in Orange een munthuis geopend waar men onder andere daalders met het portret van Willem van Oranje sloeg. Het munthuis werd nog in hetzelfde jaar gesloten. Pas in 1591 werd het munthuis weer geopend. Er werd toen aangemunt op naam van Philips Willem, zoon van Willem van Oranje en Anna van Buren. Maurits wordt op deze munten als regent voor zijn broer aangeduid. Philips Willem zat toen gevangen in Spanje en was daardoor niet in staat zelfstandig op te treden. Overigens kon Maurits ook niets in Orange uitrichten. Het werd toen bestuurd door Hector de Mirabel, die zich al in 1574 van het prinsdom had meester gemaakt. Maurits erkende deze situatie door hem in 1588 als zijn plaatsvervanger te benoemen.

De daalder met het portret van Willem van Oranje
Willem was in dit prinsdom souverein vorst bij de gratie Gods, zoals men dat noemde. Hij mocht daarom ook zijn naam, wapen en zijn portret op de munten van Orange zetten, iets wat in de Nederlanden niet mogelijk was, omdat hij daar slechts stadhouder, dus ambtenaar was. Het portret is ontworpen door Jacques Leboucq. Het is de vraag of deze de prins persoonlijk gekend heeft. Het portret op deze daalder lijkt echter wel enigszins op andere afbeeldingen van Willem van Oranje.

Pacificatie van Gent
Na zijn vlucht uit de Nederlanden bij de komst van Alva, verloor Oranje ook alle inkomsten uit zijn goederen in de Nederlanden. Zijn financiële positie was daardoor niet rooskleurig en er was geen geld voor luxe, want alle fondsen waren

Orange, daalder op naam van Willem van Oranje, 1560. De tekst op de vz. luidt: MANU TENEBO NASSAU, de latijnse vorm van : 'Je maintiendrai Nassau' (ik zal Nassau handhaven), de wapenspreuk die Willem van Oranje overnam van zijn neef René van Chalon, die hem op zijn beurt overgenomen had van zijn oom Philibert van Chalon, de laatste prins van Orange uit het huis Chalon.
De zilveren daalder was in 1560 meer een Duitse munt dan een Franse munt. De grootste Franse munten in de omloop waren toen de testons van ongeveer 9,5 gram. Pas in 1576 voerde men in Frankrijk de zilveren Franc in die ongeveer overeenkwam met een halve daalder. Deze zeldzame daalder van Willem van Oranje is waarschijnlijk in een zeer kleine oplage geslagen want er zijn maar een paar exemplaren van bekend. Hij komt wel voor in een wisselaarslijst van 1575 en in het 'Tresoor' van 1580, een boekje voor verzamelaars uit 1580.

bestemd voor de strijd tegen de Spaanse troepen. Dit is waarschijnlijk ook een verklaring voor het ontbreken van portretten van de prins op penningen, prenten en schilderijen tussen 1566 en 1575. Uit 1575 kennen we alleen een portretpenning van de onbekende medailleur I.D.P. In 1576 kwam op initiatief van de Staten van Brabant een vredesverdrag tot stand tussen de Staten Generaal, Holland, Zeeland en Oranje. Dit verdrag staat bekend als de Pacificatie van Gent. De belangrijkste punten hieruit waren: de Spaanse troepen moesten het land uit, en de Staten Generaal zouden samen de problemen rond de religie oplossen. Philips II kon hier weinig tegen ondernemen. Zijn landvoogd Requesens was begin 1576 overleden zodat hij geen directe vertegenwoordiger in de Nederlanden had. Bovendien was Philips voor de tweede maal in zijn regering bankroet gegaan en moest hij nog steeds oorlog

voeren tegen de Turken. In 1557 erkenden de Staten Generaal Don Juan, een halfbroer van Philips II, als de nieuwe landvoogd. Deze stuurde inderdaad de Spaanse troepen weg. De onderhandelingen met de Staten Generaal liepen niet voorspoedig. Men wilde zelfs een nieuwe landvoogd. Voor Oranje waren de ontwikkelingen wel gunstig. Hij werd weer officieel in het bezit van zijn goederen gesteld en werd wederom erkend als stadhouder van Holland en Zeeland. Bovendien stelden de Staten Generaal hem aan als luitenant-generaal van de landvoogd.
In deze tijd van voorspoed was er weer geld voor luxe.

Portretpenning van Willem van Oranje en Charlotte de Bourbon

Willem van Oranje was in 1575 voor de derde maal getrouwd. Zijn nieuwe echtgenote Charlotte de Bourbon liet in 1577, toen de tijden weer beter waren, ontwerpen voor een gouden penning maken door de Antwerpse medailleur Coenraad Bloc. Het was de bedoeling dat deze penningen aan een ketting gedragen zouden worden door de belangrijkste medestanders van Oranje, zo blijkt uit een brief van Charlotte aan haar echtgenoot. Coenraad Bloc maakte ontwerpen in was en goot hiervan een of meer zilveren proefexemplaren. Aan de hand van het bewaard gebleven proefexemplaar kunnen we zien welke veranderingen Charlotte de Bourbon heeft laten aanbrengen. Het portret van Willem werd iets veranderd en zijn kleding werd gemoderniseerd. De belangrijkste verandering betrof echter het omschrift. Op het proefexemplaar stond: 'GUILELMUS.PR.AURAICAE.CO.NASSAUIAE.1577', Willem, prins van Oranje, graaf van Nassau. Dit werd veranderd in: 'GUILEL.D.G.PR.AURAICAE.CO.NASSAUIAE.1577'. Op het eerste gezicht geen grote verandering, maar de toevoeging D.G., Dei Gratia, bij de gratie Gods, mocht alleen door een souverein vorst gebruikt worden en dat was Willem als prins van Oranje. In zijn 'brief van de prins van Oranje aan de koningen en andere vorsten van de christenheid', de voorloper van de 'Apologie' van 1581, kwam Willem van Oranje hier nadrukkelijk op terug. Hij verdedigde zich tegen de ban die Philips over hem uitgesproken had: 'De koning heeft mij mijn bezittingen en mijn zoon ontnomen (= Philips Willem), heeft 25.000 kronen uitgeloofd voor wie mij vermoordt, heeft beloofd hem in de adelstand te zullen verheffen en hem zijn misdaden te zullen kwijtschelden... Bovendien zal ik met alle passende en doeltreffende middelen trachten mijn eer, die mij veel liever behoort te zijn dan mijn leven of mijn bezittingen, te verdedigen. Ik ben een vrij Heer, die zich slechts verplicht weet aan de koning; bovendien mag ik de titel van absoluut vorst voeren, hoewel mijn vorstendom niet bijzonder groot is. Hoe het ook zij, ik ben geen natuurlijke onderdaan van de koning...'
Willem verwoordde hier eigenlijk zijn recht om als onafhankelijk vorst een andere vorst de oorlog te verklaren. Dat hij tevens leenman van Philips II was, deed niet ter zake. Philips II was zelf voor bepaalde gebieden leenman van zowel de Franse koning als de Paus en Philips had beiden de oorlog verklaard, wat zijn goed recht was, omdat Philips ook souverein vorst was. De toevoeging 'D.G.' op de penning was dus zeer belangrijk.
De penning van Coenraad Bloc is de enige die direct naar het leven gemaakt is. Alle andere penningen zijn of door Bloc zelf afgeleid van zijn ontwerp uit 1577 of door anderen afgeleid van het penningportret van Bloc of van gravures van vóór 1566 of na 1577.

Portretpenning van Willem van Oranje en Charlotte de Bourbon 1577, door Coenraad Bloc. Er bestaan verschillende uitvoeringen van deze penning, maar ze waren alle bedoeld om gedragen te worden. De latere penningen van Bloc met hetzelfde onderwerp zijn meestal kleiner en minder mooi. Flohil meent dat dit te maken heeft met de verslechterde financiële positie van de prins na 1578.

De Hollandse rijksdaalder van 1583

Reeds vanaf het begin van de Nederlandse Opstand heeft Willem van Oranje steun gezocht in het buitenland. Behalve geld had hij ook politieke steun nodig omdat de Opstand alleen dan blijvend resultaat op kon leveren als de omrin-

gende vorsten inzagen dat het een rechtvaardige strijd was.
De meeste steun was waarschijnlijk vanuit Frankrijk te verwachten waar Frans van Anjou, broer van de Franse koningen Karel IX en Hendrik III, met redelijk veel succes bemiddeld had tussen de protestantse groepering en de katholieken in dat land. Bovendien paste steun aan de Opstand geheel in de lijn van de Franse koningen, die al jaren de vijand van Spanje waren.
De Staten van Holland en Zeeland hadden daarom reeds in 1576 de souvereiniteit aan Frans van Anjou aangeboden.

Afzwering in 1581 en onderhandelingen over de souvereiniteit

In 1581 werd Anjou inderdaad erkend door de Staten Generaal in plaats van de afgezworen Spaanse koning. Dit was toen tegen de zin van de Staten van Holland, die liever de prins van Oranje als souverein heer wensten. Hun vertrouwen in Anjou en Frankrijk was aanzienlijk gedaald. Toen het bewind van Anjou inderdaad op een mislukking uitliep, wilde Oranje eindelijk toegeven en op 14 augustus 1582 aanvaardde hij

PLACCAERT VANDE
STATEN GENERAEL VANDE
ghevnieerde Nederlanden, Bijden vvelcken, mits den redenen in't langhe in't selfde begrepen, men verclaert den Coninck van Spaegnien vervallen vande Overheit eñ heerschappije van dese voorsc. Nederlanden: ende verbiet sijnen naem ende zegel inde selve Landen meer te gebruycken, &c.

Ē Staten generael vande ghevnieerde Nederlanden / Allen den ghenen die dese teghenwoordige sullen sien ofte hooren lesen / salupt. Alsd een pegelick kennelick is / dat een Prince vandē Lande van Godt gheschickt is hoofd ouer sijne onderssaten / om de selve te bewaren eñ beschermen van alle ongheluck / ouerlast eñ ghewelt / ghelijck een Herder tot bewaernisse van sijne Schapen: Eñ dat d'onderssaten niet en sijn van Godt gheschapen tot behoef vanden Prince om hem in alles wat hy beveelt weder het goddelic oft ongoddelick / recht oft onrecht is / onderdanich te wesen / eñ als slaven te dienen: maer den Prince om d'onderssaten wille / sonder de welcke hy egheen Prince en is / om de selve met recht eñ redene te regeeren / ende voor te staen eñ lief te hebben als een vader sijne kinderen / eñ een herder sijne schapen / die sijn lijf eñ leven sett om de selve te bewaren. Eñ so wanneer hy sulcks niet en doet / maer in stede van sijne onderssaten te beschermen / de selve soect te verdrucken / t'ouerlasten heure oude vryheit / privilegien / eñ oude hercomen te benemen / eñ heur te gebieden ende gebzupcken als slaven /

Aij moet

Plakkaat van Afzwering 1581
De strekking van dit stuk is dat men een vorst moet verlaten als hij zich gedraagt als een tiran. Er wordt dan uiteengezet waarom Philips II een tiran is en dat men hem 'vervallen verclaert van de Overheit' en men een nieuwe landsheer heeft gevonden in de hertog van Anjou.

per brief de aangeboden grafelijke waardigheid over Holland. De inhuldiging stelde men uit, totdat alle staatkundige kwesties naar behoren geregeld waren. In mei 1583 was het zo ver. De Staten van Holland stuurden naar alle partners in de Opstand en naar de Staten Generaal bericht dat Willem van Oranje het graafschap over Holland zou aanvaarden en ze hoopten dat deze maatregel algemene instemming zou hebben. Bovendien hoopten ze dat de andere gewesten Holland hierin zouden volgen. Inderdaad verklaarden de Staten van Zeeland en Utrecht op 15 november 1583 dat ze Oranje ook als Heer zouden aanvaarden.

De Prinsendaalder

Deze munt is geslagen volgens de resolutie van de Staten van Holland van 15 april en 7 mei 1583. De hierboven genoemde brief aan de overige gewesten was gedateerd op 6 mei 1583, dus de samenhang is geheel duidelijk. De nieuwe Hollandse rijksdaalder van 1583, die nu algemeen prinsendaalder genoemd wordt, had dezelfde zilverinhoud en een vergelijkbaar uiterlijk als de goede Duitse rijksdaalders volgens de rijkswetten van 1559 en 1566. Alleen het portret op de munt was

Prinsendaalder Holland 1583
Stempels van Gerard van Bylaer, stempelsnijder van het Hollandse munthuis te Dordrecht. Volgens Flohil heeft Van Bylaer zich niet alleen op de penning van Bloc van 1577 gebaseerd, maar ook op een gravure van Goltzius van 1581. De vertaling van de tekst op de vz luidt: weest waakzaam in vertrouwen op God. Het gehalte van de prinsendaalder was 1 grein minder dan de officiële Duitse norm.
Prinsendaalders zijn geslagen tot 1604.

dat van Willem van Oranje. Formeel was dit nog niet mogelijk, omdat Willem nog niet ingehuldigd was. Men liet daarom zijn naam en titels weg. De prinsendaalder behoorde dus tot de propagandamiddelen van de Staten van Holland om de andere gewesten over te halen om Oranje ook als hun Heer te erkennen.

Het is echter opvallend dat de prinsendaalder ook na de dood van Oranje is aangemunt. In 1590 besluiten de Staten van Holland tot een nieuwe emissie prinsendaalders, op basis van het advies van de 'gecommitteerden op het stuk van de munt' die voorstellen om de muntmeester net als in 1583 toestemming te geven om 'wederom te munten den Rijksdaler eertijds in de jaaren 1583 en 1584 bij hem gemunt, met de figuere en borstbeeld van Sijne Princelijke Excellentie, hoogloffelijker memorie, en met de inscriptie vigilate Deo confidentes, welke daler oostwaarts en allesints wel bekent ende gewilt is.'
Koopmanschap en verering gingen hier dus samen, want het feit dat deze rijksdaalder in de Oostzee-landen erg gewild was, was doorslaggevend voor deze emissie.

De moord op Oranje in 1584

In 1580 sprak Philips II de ban over Oranje uit. Het gevolg hiervan was dat er een hele serie aanslagen op de prins gepleegd werd door mensen met financiële en soms ook godsdienstige motieven. De twee meest bekende aanslagen waren die door Jean Jauregui te Antwerpen op 18 maart 1582 waar de prins op wonderbaarlijke wijze van genas, en de dodelijke aanslag in Delft door Balthasar Gerards op 10 juli 1584. Op beide gebeurtenissen zijn penningen gemaakt waarop de prins voorkomt. Het is echter niet de bedoeling geweest om op deze penningen de nadruk op Willem van Oranje zelf te vestigen, maar op de afschuwelijke daad, en daarom zijn het geen portretpenningen geworden.

Rekenpenning door Gerard van Bylaer op de aanslag van Jean Jauregui in 1582 (Dugniolle 2891).
Op de voorzijde schiet Jauregui van zeer dichtbij de prins een kogel door zijn hoofd. Gelukkig vloog de kogel door de kaak weer naar buiten, zonder de hersenen te raken. Waarschijnlijk is de wond voor een groot deel dichtgeschroeid waardoor men het bloeden heeft kunnen stelpen. De tekst luidt vertaald: niet met wapenen maar door verraad gaat men te werk. Op de keerzijde stampvoet Philips II van woede omdat de aanslag is mislukt. Uit de hemel daalt allerlei onheil op hem neer. De tekst luidt: de verrader zal toch eindelijk boeten.

Literatuur

Van de literatuur over de Opstand zijn hier alleen een paar recente werken opgenomen:

A. Alberts en J.E. Verlaan, *Apologie of Verantwoording van de prins van Oranje 1581, gevolgd door het Plakkaat van Verlating 1581* (Nieuwkoop 1980).
S. Groeneveld e.a., *De kogel door de kerk?, de Opstand in de Nederlanden en de rol van de Unie van Utrecht 1559-1609* (Zutphen 1979).
Geoffrey Parker, *De Nederlandse Opstand, van beeldenstorm tot bestand* (oorspr. titel: The Dutch Revolt), Aula-boeken 698 (Utrecht 1981).

over de munten en penningen:

Bert van Beek, Rekenpenningen VI, de Tachtigjarige Oorlog, *De Beeldenaar* (1981) 215-24.
M. Flohil, Het penning- en muntportret van Willem van Oranje, *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* (JMP) 40 (1953) 49-70.
M. Flohil, Eerste en tweede staat van Coenraad Bloc's portretpenning van Willem van Oranje, *JMP*. 48 (1961) 65-70.
F.A.M. Pietersen, *Politiek op penningen, catalogus bij 'De kogel door de kerk?'* (Utrecht 1979).
H.J. van der Wiel, Les monnaies de la Principauté d'Orange sous la maison de Nassau, *JMP*, 60/61 (1973/1974) 69-127.
H.J. van der Wiel, Prinsendaalders van Utrecht, *JMP*. 65/66 (1978/1979) 81-89.

MUNTWISSELBANK
inkoop·verkoop·taxatie
munten
penningen
goud
zilver
platina
vraag
prijslijst
Kerklaan 22
7311 AE Apeldoorn
Tel. 055-217913

Nederlandse makers van penningen 29

door W. F. van Eekelen

DIRK VIS

Inleiding

Bij het horen van de naam VIS zullen de meeste penningverzamelaars denken aan WILLEM VIS, één van de produktiefste Nederlandse penningontwerpers van de laatste tijd. Weinigen weten dat er nog een tweede VIS is die penningen heeft gemaakt, namelijk de oud-akademiedirekteur DIRK VIS.

DIRK VIS is een veelzijdig man. Hij is jurist, portretschilder, illustrator, grafikus, schrijver, genealoog, kunsthistorikus en maker van twee penningen.

Zijn penningwerk

Dat hij deze twee penningen heeft gemaakt, komt eigenlijk alleen omdat het hem gevraagd werd. Hij had in Noord Holland enige naam als portretschilder gekregen en stond bekend als 'iemand die van allerlei wel kon.'

Zijn eerste penning was een eremedaille voor een hoogheemraadschap in Noord Holland. In het midden hiervan zette hij het wapen van het schap en aan de rand een lange tekst. Voor dat randschrift ontwierp hij zelf de letters, waarbij hij, omdat het schap zeer oud was en het heraldisch motief in het centrum ook naar ouderdom verwees, uitging van heel oude lettertypen. De penning werd geschonken aan personen die zich erg voor het schap hadden ingespannen. Belangrijke mensen, zoals een dijkgraaf die lang dienst had gedaan, konden hem in zilver krijgen. De anderen ontvingen hem in koper.

Schetsontwerp Hoogheemraadschappenning. Verkleind.

De tweede penning diende om de nagedachtenis van een veelbelovend jonggestorven ingenieur te eren. Ir. H. J. DE VEER was op 27-jarige leeftijd tijdens een autorit onwel geworden en daarna overleden. Zijn ouders wilden een prijs instellen voor de vereniging voor landbouwjongeren, waarvan hun zoon voorzitter was geweest. Zij vroegen Vis een penning hiervoor te ontwerpen. Vis, die altijd graag portretten maakte, modelleerde alleen de kop van de ingenieur. Hij maakte geen randschrift, maar de fabriek die de penning moest slaan, deed dat wel. Vis keek dan ook vreemd op toen hij de penning voor het eerst onder ogen kreeg.

H. J. de Veer

Bij zijn eerste penning was hem trouwens iets dergelijks overkomen. Hij had bedoeld dat op de achterkant alleen de naam van de begiftigde zou komen te staan, maar zag tot zijn schrik dat er een hulstmotief op was aangebracht.

Bij deze twee penningen is het gebleven. Dirk Vis had er nog wel meer willen maken, want hij vond het 'reuze leuk werk', maar hij had in zijn drukke leven steeds dringender dingen te doen. Toch is hij nog drie maal met andere penningontwerpen bezig geweest. Een vader wilde eens een penning hebben met het dubbelportret van zijn twee zoons en in Dokkum dacht men aan een penning met het portret van D. J. KAMMINGA, de bijzonder aktieve direkteur van de plaatselijke oudheidkamer. Van Kamminga, die er zelf voor

Schetsontwerp penning D. J. Kamminga. Verkleind.

poseerde, heeft Vis zelfs nog een profielportret getekend. Tot een penning is het echter nooit gekomen.

Toen Dirk Vis eind 1981 zijn gouden huwelijksfeest zag naderen, dacht hij er over zijn zeven kinderen, vele kleinkinderen en enkele achterkleinkinderen een penning te schenken met een dubbelportret van zijn vrouw en zichzelf. Ook hiervoor heeft hij een ontwerptekening gemaakt, maar ook deze keer kwam het niet tot een penning.

Zijn opvattingen over penningen

Zijn loopbaan is er, zoals hij zelf zegt: 'wat aan voorbijgegaan', maar als DIRK VIS niet altijd zo veel andere zaken aan zijn hoofd had gehad, had hij zich zeker intensiever met penningen bezighouden. Een penning is voor hem een blijvend voorwerp, dat een stukje kultuur vertegenwoordigt en dat mede door zijn soliditeit veel waarde heeft. Hij houdt erg van metaal. Als iets in metaal is vervaardigd, 'staat' het er en kan het eeuwen trotseren.

Vis ziet dan ook graag penningen, tenminste als ze kwalitatief goed zijn en ze niet, zoals tegenwoordig helaas nog wel eens voorkomt, erg lelijk zijn. Vooral bij de penningen die op bestelling worden gemaakt, zijn vaak heel ordinaire. Hij heeft zelf prijs- en erepenningen gekregen die 'echt niet om aan te zien' zijn.

Als direkteur van de RIETVELD-akademie heeft hij het maken van penningen steeds gestimuleerd. Merkwaardig was dat de beeldhouwafdeling, die onder leiding stond van BEN GUNTENAAR, er meer interesse voor toonde dan de edelsmeedafdeling. De penningen die de leerlingen op de akademie maakten, waren slechts ontwerpen en geen blijvende kunstwerken, bedoeld voor expositie en verkoop, maar er waren toch heel goede proeven bij.

Zijn werkwijze

Hoewel hij het, als gezegd, druk had, wilde VIS zich niet, zoals andere kunstenaars soms in zo'n geval doen, beperken tot alleen het ontwerpen en de rest aan de vakman overlaten. Hij wilde, uitgezonderd het machinaal verkleinen, het werk van A tot Z in eigen hand houden. Hij maakte eerst een potloodtekening op papier, dan een schets in was of klei en sneed en krabde vervolgens zijn ontwerp in gips. Dat was een heel karwei voor iemand die zoiets niet dagelijks doet. Vooral met het randschrift van de hoogheemraadschap-penning was hij dan ook lang bezig.

Les in penningtechniek heeft hij nooit gehad. Hij heeft zich wat de uitvoeringsmogelijkheden betreft echter wel laten voorlichten door de fabriek die de penningontwerpen verkleinde, en bij de tweede penning ook door GUNTENAAR.

Zijn Rembrandt-studie

DIRK VIS heeft niet alleen als beeldend kunstenaar gewerkt, maar ook boeken geschreven. Vóór de oorlog schreef hij een jongensboek (dat in 20000 exemplaren werd verkocht) en later wijdde hij een werk van 400 bladzijden aan de genealogie van het geslacht VIS. De studie die de meeste deining veroorzaakte, verscheen in 1965 en ging over REMBRANDT.[1]

Daarin toonde hij aan dat Rembrandt niet die heilige figuur was, waarvoor, in navolging van enkele vooraanstaande 19e-eeuwse kunsthistorici, iedereen hem hield. Toen Vis, herstellende van een ziekte, een boek over FRANS HALS doorbladerde, zag hij met de blik die een portretschilder heeft voor fysiognomische bijzonderheden, opeens dat een door Frans Hals geschilderd 'por-

trait of a painter' niemand anders dan Rembrandt voorstelde. De kunsthistorici waren al wel tot de konklusie gekomen dat de voorgestelde schilder niet Frans Hals zelf kon wezen, maar op de vraag wie het dan wel was, waren ze niet ingegaan. Het pendant van het schilderij, een vrouwenportret, kon niet SASKIA VAN UYLENBURGH en ook niet HENDRICKJE STOFFELS zijn. Vis dacht daarom aan GEERTJE DIRCX, de wat obskure huishoudster met wie Rembrandt een relatie had gehad tussen zijn huwelijk met Saskia en zijn verhouding van Hendrikje. Dat bracht hem er toe naspeuringen te doen naar Geertje. Hij ontdekte in oude archieven vijf akten die op haar betrekking hadden en moest konstateren dat Rembrandt zich tegenover deze vrouw erg onprettig had gedragen. Daarom hoeft natuurlijk de bewondering voor Rembrandt als kunstenaar niet minder te zijn, maar diverse Rembrandtvereerders waren er toch weinig gelukkig mee en tekenden protest aan.

Voor Vis was het vooral teleurstellend dat toonaangevende kunsthistorici de identiteit van de Hals-portretten niet serieus namen, ja zelfs meenden te moeten betwijfelen of Vis' archiefvondsten wel het gevolg waren van die identiteiten. Die vondsten zouden slechts het gevolg zijn van 'haast ongelooflijke veine'.

Zijn leven

Veine heeft DIRK VIS (geboren op 8 juli 1906 in Nederhorst den Berg) bij tijden wel en bij tijden niet gehad. In zijn jonge jaren wilde hij schilder worden, maar hij besefte toen al dat kunstschilder geen vak was waar je van kunt leven. Hij besloot daarom rechten te gaan studeren en zich in zijn vrije tijd aan de kunst te wijden. Het liep echter anders. De advokatuur beviel hem helemaal niet en hij werd toch maar kunstenaar. Het was krisistijd en, zoals hij al voorzien had, erg gemakkelijk was het kunstenaarsbestaan niet. Hij schilderde, tekende, maakte politieke prenten en nam alles aan wat zich op het gebied van de beeldende kunst voordeed. Het meeste verdiende hij nog als illustrator. Dat hij in die tijd nog redelijk rond kon komen, dankte hij niet het minst aan zijn vrouw, die sociaal-geografe is en die lange tijd les gaf. In de oorlog, toen hij weigerde lid te worden van de kultuurkamer, werd het kunstenaarsbestaan voor hem nog moeilijker.

Het laatste avondmaal. Tekening met bruin krijt 1949. Vroeger koll. Guépin, Eindhoven.

Na de bevrijding ging het aanvankelijk beter. Hij kreeg portretopdrachten, schreef voor tijdschriften, maakte veel illustraties, enz. De inkomsten waren echter onregelmatig en hij merkte dat 'een generatie van jongere kunstenaars over hem heen ging golven'. In die tijd ontstond de kontraprestatie, een instelling waar thans veel kunstenaars erg mee ingenomen zijn en die nauwelijks meer uit onze samenleving is weg te denken, maar op dat ogenblik verzette Vis zich erg tegen de gedachte dat de overheid zou moeten beoordelen of het werk van een kunstenaar zo de moeite waard is dat deze er van mag leven of niet.

In 1952 werd hij geattendeerd op een advertentie in De Groene Amsterdammer, waarin een direkteur werd gevraagd voor de kunstnijverheidsschool in Amsterdam. Twee jaar eerder was dat ook al gebeurd, maar toen dacht hij dat het niks voor hem zou zijn. Deze keer solliciteerde hij en werd hij door het bestuur onder voorzitterschap van de museumdirekteur SANDBERG aangesteld. In deze funktie, die een kombinatie vroeg van intellektueel overzicht en artistiek en menselijk invoelingsvermogen, voelde hij zich, en was hij ontegenzeggelijk ook, op zijn plaats. Alle vakken die op dè school gedoceerd werden, hadden zijn belangstelling, van illustreren tot weven en sieraden-maken toe. Op welke afdeling hij ook kwam, steeds keek hij in de spiegel van zijn ei-

gen interessen. In de zestien jaar dat hij direkteur was, werd veel bereikt. De kunstnijverheidsschool werd omgezet in RIETVELD-akademie en er kwam een groot, nieuw, door GERRIT RIETVELD nog zelf ontworpen gebouw tot stand. De opleiding groeide tot de grootste kunstakademie in Nederland en ook kwalitatief werd uitstekend werk verricht. Het is opvallend hoeveel thans bekende kunstenaars hun opleiding in die tijd aan deze school hebben gekregen. Dat wil niet zeggen, dat het werk voor Vis eenvoudig was. Hij moest een dag- en avondschool leiden, zodat hij van vroeg tot laat in touw was. Hij had natuurlijk meer kunnen delegeren, maar hij merkte dat de dingen, als je ze uit het oog verliest, op een kunstakademie vaak anders lopen dan je graag zou zien. Ook waren er nogal wat animositeiten, o.a. doordat oudere docenten zich bedreigd voelden door jongere. Daar was trouwens reden voor. Eén van Vis' voorgangers, MART STAM, had de school een nieuw gezicht gegeven en jonge leraren aangetrokken. Voor de oudere had dat minder prettige konsekwenties. Toen Vis kwam, liepen er enige processen van mensen die meenden ten onrechte ontslagen te zijn. Vis gooide het over een andere boeg. Hij wilde niet, zoals andere direkteuren van kunstscholen wel deden, van bovenaf dekreteren wie er kwam, maar stelde steeds in overleg met de aanwezige docenten nieuwe leerkrachten aan. Hij drukte ook niet als Stam een nieuw eigen stempel op de akademie, maar sloot zich aan bij de visie en opzet van zijn voorgangers. Toch was het voor hem niet gemakkelijk steeds in het middelpunt te staan van spanningen. In de jaren zestig werden deze zo groot, dat zijn gezondheid er onder begon te lijden.

In 1968 keerde hij terug naar Bergen, waar hij tot 1954 had gewoond. In verband met zijn drukke werkkring was hij toen naar Amsterdam verhuisd. Hij had zijn huis verkocht, maar zijn rustig tussen struiken en bomen gelegen atelier als buitenhuisje aangehouden. Dit bouwde hij in 1974 uit tot een geriefelijke woning, waar hij thans, nu ook zijn gezondheid weer vooruitgaat, een aangenaam en werkzaam leven leidt.

Beredeneerde katalogus van zijn penningen

1 Hoogheemraadschap Noordhollands-Noorderkwartier. Zilver en brons. 1947/'9. ∅ 50. Geslagen. Vz wapen en omschrift (= titel). Kz niet van Vis (randversiering met ruimte voor inskriptie). vW 1832.

2 Hendrik Johan de Veer 1929-1956. Goud en brons. 1957. ∅ 50. Geslagen. Vz portret naar rechts en randschrift (= titel, niet van Vis). Kz randschrift (Hollandsche Landbouw Jongeren, niet van Vis). vW 2372.

add A Ontwerp voor een penning van Doederus Johannes Kamminga. Potloodtekening d.d. 18-8-1951.

add B Ontwerp voor een penning met een dubbelportret van 2 broers. Tekening.

add C Ontwerp voor een penning t.g.v. het 50-jarig huwelijk van de kunstenaar met op de voorzijde een dubbelportret van de kunstenaar en zijn vrouw. Potloodtekening. 1981/'2.

Signatuur

Penning no 2 is in de snede van de hals gesigneerd met een V.

Noten

1 D. Vis. Rembrandt en Geertje Dircx. Haarlem, 1965.

Schetsontwerp penning gouden huwelijk van de kunstenaar. Verkleind

BATAVIA

Classical Coins & Banknotes

lijst 12

Zoutmanstraat 32
2518 GR Den Haag
Nederland
Tel.: 070-451772

lid nederlandse vereniging van munthandelaren

De echtheid van alle aangeboden munten wordt gegarandeerd. De prijzen zijn in guldens en gelden, tenzij anders aangegeven, per stuk. De verzendkosten zijn voor rekening koper. De prijzen zijn inclusief BTW.

Geopend dinsdag t/m zaterdag van 10.00 tot 18.00 uur.

Griekse munten

*1. Attica, Athene 449-413 v.Chr.
vz. Athene kz. Uil tetradrachme
S.2526 zilver ZF/P 1250,–

2. Dyrrhachium. 250-200 v.Chr.
vz. Koe kz. vierkant drachme.
S.1900 zilver ZF 185,–

3. Boeothia, Thebes 371-338 v.Chr.
vz. Schild kz. Herakles obol
S.2401 zilver ZF– 395,–

4. Italië, Thourioi 350-300 v.Chr.
vz. Athena kz. Stier AE 23
S.639 ZF 125,–

5. Italië, Thourioi 300-268 v.Chr.
vz. Artemis kz. Apollo AE 16
S.642 ZF– 65,–

6. Thrace, Byzantion 416-357 v.Chr.
vz. Koe kz. ornament hemidrachme
S.1583 zilver F+ 95,–

*7. Thrace, Kardia 400-350 v.Chr.
vz. leeuw kz. vierdelig vierkant met stippen hemidrachme
S.1602 zilver ZF/P 225,–

8. als voorgaand. kz. met letter A
S.1603 zilver F+ 95,–

9. Mysia, Lampsakos 390-330 v.Chr.
vz. Janusachtige vrouwenkop
kz. Athena diobol
S.3892 zilver ZF/P 500,–

10. Cappadocia. Ariobarzanes III 52-42 v.Chr. vz. Ariobarzanes III kz. Staande Athena drachme
S.7304 zilver P 350,–

*11. Phalagonia, Sinope 365-322 v.Chr.
vz. Sinope kz. zeearend met dolfijn drachme
S.3696 zilver ZF 395,–

12. Syrië, Seleukis & Pieria.
vz. Zeus kz. Zeus op troon AE 20
S.5860 P 85,–

13. Syrië, Seleukiden koninkrijk
vz. Antiochos III kz. Apollo drachme
S.6939 zilver ZF 225,–

14. Sicilië, Syracuse 344-336 v.Chr.
vz. Athene kz. twee dolfijnen
AE Litra
S.1189 ZF+ 425,–

15. als voorgaand. kz. gevleugeld paard
AE trias
S.1193 (stukje uit de rand) ZF 145,–

16. Sicilië, Syracuse 317-289 v.Chr.
vz. Artemis kz. bliksemschicht
AE 22. S.1200 ZF+ 180,–

17. Sicilië. Alaisa. ca. 340 v.Chr.
vz. Griffioen kz. paard AE 22
S.1048 ZF 195,–

18. Sicilië, Kamarina 413-405 v.Chr.
vz. Gorgon kz. Uil AE Onkia
S.1064 var. ZF 185,–

19. als voorgaand. AE Trias
S.1062 P 250,–

20. Sicilië, Kamarina. vz. Athena
kz. Uil AE Trias
S.1063 ZF– 145,–

Kruisvaarders

prinsen van Antiochië

21. Tancred 1104-1113
vz. buste Petrus; kz. tekst
Schlumberger: II, 6 F+ 75,–

22. als voorgaand F 55,–

23. Tancred 1104-1112
vz. buste van Tancred; kz. kruis en tekst
Schl: II, 7 F+ 75,–

24. als voorgaand F 50,–

25. Tancred 1104-1112
vz. buste van Christus; kz. kruis en tekst
Schl: II, 8 ZF 225,–

26. als voorgaand ZF– 175,–

27. als voorgaand F+ 75,–

28. Tancred 1104-1112
vz. tekst; kz. kruis en tekst
Schl: XX, 1 F– 100,–

29. Roger 1112-1119
vz. buste van Christus; kz. kruis en tekst
Schl: II, 10 F+ 125,–

30. als voorgaand F 65,–

31. Roger 1112-1119
vz. staande Christus; kz. tekst F 55,–

32. Roger 1112-1119
vz. George te paard; kz. tekst
Schl: II, 12 ZF– 145,–

33. als voorgaand F– 50,–

34. Bohemond II 1119-1130
vz. buste van Christus; kz. kruis met tekst
Schl: II, 14 ZF– 125,–

35. als voorgaand F+ 100.–

36. als voorgaand F 70,–

*37. Bohemond III 1163-1291
vz. lelie; kz. kruis
Schl: III, 2 ZF+ 185,–

*38. als voorgaand ZF 115,–

*39. als voorgaand ZF– 100,–

40. Bohemond IV 1201-1234
vz. buste van Bohemond; kz. kruis
Schl: III, 4 (zilver) ZF– 35,–

41. Anoniem
vz. versierd kruis; kz. kruis
Schl: III, 15 ZF– 250,–

42. Anoniem
vz. omgekeerde S; kz. kruis
Schl: III, 16 ZF+ 450,–

graven van Tripoli

43. Raymond 1152-1187
vz. Godslam; kz. kruis
Schl: IV, 8 F+ 85,–

44. Raymond II/III 1152-1200
vz. toren; kz. kruis ZF– 195,–

45. Anoniem
vz. zespuntige ster; kz. kruis
Schl: IV, 25 F+ 195,–

46. Bohemond IV 1201-1232
vz. achtpuntige ster; kz. kruis
Schl: IV, 17 F+ 115,–

47. Bohemond IV 1201-1232
vz. buste van Bohemond; kz. kruis
Schl: III, 6 (zilver)

heren van Tiberias (te Jerusalem)

48. Anoniem
vz. staande Christus; kz. kruis en tekst
Schl: V, 1 ZF– 125,–

49. als voorgaand F+ 95,–

50. als voorgaand F 75,–

51. Anoniem
vz. staande Christus; kz. kruis en tekst
Schl: V, 2 F+ 145,–

koningen van Cyprus

52. Hugo I 1205-1218
vz. zittende koning; kz. kruis
½ Gros zilver
Schl: VI, 25 ZF 175,–

37

38

39

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Bankbiljetten

53. zilverbon 1 gulden 1916.	Mev: 02-1b	ZF+	225,–
54. zilverbon 1 gulden 1917.	Mev: 02-2b	UNC	365,–
55. als voorgaand		ZF–	125,–
56. zilverbon 1 gulden 1918.	Mev: 02-3	P	275,–
57. 1 gulden 1949	Mev: 07-1	ZF+	30,–
58. zilverbon 1914. 2½ gulden	Mev: 10-1c	UNC	975,–
59. zilverbon 1915. met opdruk 'SPECIMEN' zeer zeldzaam	Mev. 10	P	950,–
60. zilverbon 1916. 2½ gulden	Mev: 11-2b	ZF+	400,–
61. zilverbon 1917. 2½ gulden.	Mev: 11-3a	ZF	350,–
62. als voorgaand		UNC	775,–
63. zilverbon 1922. 2½ gulden zonder nummer, roestplekjes		UNC	400,–
64. 2½ gulden 1949.	Mev: 16-1b	ZF+	10,–
65. 10 gulden 1900.	Mev: 35-1	ZF+/P	3000,–
66. 10 gulden 1902.	Mev: 35-2	ZF+	2750,–
67. 10 gulden 1927.	Mev: 39-2b	ZF–	85,–
68. 10 gulden 1938.	Mev: 40-1a	ZF	35,–
69. 10 gulden 1943.	Mev: 44-1	P	155,–
70. 25 gulden 1916.	Mev: 71-10	ZF	975,–
71. 25 gulden 1921.	Mev: 73-1b	ZF–	575,–
72. 25 gulden 1928.	Mev: 74-1	ZF	250,–
73. 25 gulden 1943.	Mev: 78-1a	P–	65,–
74. 25 gulden 1943.	Mev: 79-1	P	1150,–
75. 25 gulden 1943.	Mev: 79-1	ZF+	750,–
76. 40 gulden 1927.	Mev: 93-2b	ZF+	2250,–
77. 40 gulden 1923.	Mev: 93-1b	ZF	2050,–
78. 50 gulden 1941.	Mev: 97-1	UNC	80,–
79. als voorgaand		ZF	45,–
80. 100 gulden 1928.	Mev: 116-3b	ZF+	450,–
81. 100 gulden 1944.	Mev: 117-5	P–	25,–
82. 100 gulden 1943.	Mev: 118-1	UNC	800,–
83. 100 gulden 1945.	Mev: 119-1	ZF	350,–
84. 100 gulden 1947.	Mev: 120-1	ZF+	225,–
85. als voorgaand		ZF–	145,–
86. 1000 gulden 1926.	Mev: 152-1	ZF	165,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Provinciale munten

Gelderland

87. Eduard, 1361-1371
Botdrager
vd Chijs, V,2 — ZFR — 350,—

88. als voorgaand
vd Chijs. V,3 — ZFR+ — 395,—

89. Philips II, 1576-1598
Philipsdaalder 1558
var. stempelsprong 15558!
Delm. 30 — ZFR — 475,—

90. Rijksdaalder 1620
Delm. 938 — ZFR+ — 850,—

91. Dukaat 1659
Delm. 962 — FR+ — 300,—

92. Dukaat 1660
Delm. 962 — ZFR– — 425,—

93. ¼ Gulden 1756
Verk. 24,5 — ZFR — 425,—

94. Oord 1587
Verk. 18,1 — ZFR — 195,—

95. Duit z.j. (1595)
Arnhem
Verk. 38,1 — ZFR– — 225,—

96. Gulden z.j.
Zutphen
Delm. 1169 — FR+ — 400,—

97. Stuiver 1605
Zutphen
Verk. 27,2 — ZFR — 650,—

98. Duit z.j. (1604-05)
Zutphen
Verk. 27,4 — PR– — 575,—

Holland

99. Willem V, 1346-1359
Groot
vd Chijs. VI,25 — ZFR+ — 425,—

100. Willem VI, 1404-1417
Groot
vd Chijs. VIII,5 — ZFR– — 225,—

101. Jan van Braband, 1418-1427
Tuin
vd Chijs, 10,4 — ZFR — 750,—

102. Philips I, 1433-1467
Vierlander
vd Chijs, XIV,11 — ZFR– — 500,—

103. Philips II, 1555-1598
Daalder (met klop)
Delm. 40 — ZFR — 650,—

104. Rijksdaalder 1631
(overslag 1631/28)
Delm. 939 — ZFR+ — 900,—

105. 3 Gulden 1795
Delm. 1146 — ZFR — 395,—

106. 2 Gulden 1687
Delm. 1142 — ZFR+ — 1750,—

107. Roosschelling 1601
Verk. 55,1 — FR+ — 265,—

108. Wapenstuiver 1724
Verk. 306 — ZFR+ — 165,—

109. *idem* 1734
Verk. 306 — ZFR– — 75,—

110. Oord 1578
Verk. 57 — FR+ — 85,—

West Friesland

111. Rijksdaalder 1595
Delm. 925 — ZFR+ — 2250,—

112. Rijksdaalder 1621
Delm. 940 — ZFR– — 325,—

113. ½ Dukaton 1790
(overslag 1790/89)
Delm. 1050 — ZFR+ — 525,—

114. Duit 1778
(zilveren afslag) — PR — 485,—

115. Duit 1741
(zilveren afslag) — FR+ — 195,—

Zeeland

116. Leicester Rijksdaalder 1586
Delm. 902 — ZFR– — 2250,—

117. Dukaat 1769
Delm. 976 — ZFR — 325,—

118. Dukaton 1766
Delm. 1028 — PR– — 650,—

119. Dukaton 1785
Delm. 1028 — ZFR — 225,—

120. ½ Dukaat 1762
Delm. 1002 — PR– — 975,—

121. 1/8 Dukaat 1793
Verk. 87,4 — FR — 55,—

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Penningnieuws

door F.T.S. Letterie

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hamminkweg 1, 7251 RB Vorden.

— — — — —

Röntgenpenning
In 1981 gemaakt door Christien Nijland, in opdracht van de Nederlandse Vereniging voor Radiodiagnostiek. Deze penning wordt uitgereikt aan personen, die een bijzondere prestatie leverden op het gebied van radiodiagnostiek. Het is een bronzen gietpenning met een diameter van 7 cm. Voorzijde: Portret van Wilhelm Conrad Röntgen. Keerzijde: Hierop is in beeld gebracht dat X-stralen een object kunnen doorlichten.

Drie penningen van Fien Volders

'BEHOUDEN VAART'
Gegoten bronzen huwelijkspenning (1983).
Voorzijde: Een botter en de naam Jacques.
Keerzijde: Een tuin en de naam Lavinia.
De botter en de tuin verwijzen naar de liefhebberijen van de twee echtelieden.

'INA-ROB'
Bronzen gietpenning (1981) ter ere van het 25-jarig huwelijk van een apothekersechtpaar en van het feit, dat dit echtpaar 25 jaar apotheek houdt.
Voorzijde: Alleen tekst: Rob, Ina, Juli 1981, 25 jaar.
Keerzijde: Apothekersaesculaap en lauwerkrans.

'DE HOEDENMAKER'
Bronzen gietpenning (1977).
Voorzijde: Portret met pet.
Keerzijde: Op een antieke hoedenstandaard staat een capeline (grondvorm-hoed).

JACQUES JANSSEN PRINS ENGELANDS

De Friese dubbele stuiver 1581

door J. C. van der Wis

Nadat op 1 februari 1580 aan het Spaans-Bourgondische bewind over Friesland een einde was gekomen, richtten de Staten van Friesland een zelfstandige Friese Munt op. In dezelfde maand februari nog ontboden gedeputeerden Lodewijk Alewijnsz naar Leeuwarden te komen om 'als muntemeyster eenige penningen tot geryff van dezen Landen te doen slaen.'
Alewijnsz ging op de uitnodiging in, huurde voor 62 gulden per jaar 'de olde cancellerie', een deel van het vroegere Galileërklooster der Minderbroeders, gelegen achter de Nieuwe Oosterstraat aan de Tweebaksmarkt, om tot munthuis te dienen en ving terstond met de muntslag aan. Binnen enige maanden leverde hij zilveren halve, hele en dubbele stuivers met op de voorzijde de afgekorte tekst MONETA NOVA ORDINUM FRISIAE LEOWARDIAE CUSA (= nieuwe munt van de Staten van Friesland, geslagen te Leeuwarden) en op de keerzijde de tekst NISI DOMINUS NOBISCUM (= tenzij de Heer met ons is).

Voor wat betreft de dubbele stuivers zijn uit schriftelijke bronnen ons de jaartallen 1580, 1581 en 1597 bekend.
Verkade vermeldt in 1848 in zijn Muntboek onder no. 729 (pl. 132.7) de dubbele stuiver 1597 met de aantekening, dat 'van dezen nog een gelijksoortige van 1581 bestaat'. Het jaartal 1580 was hem nog niet bekend, hoewel dubbele stuivers met dit jaartal aanmerkelijk minder zeldzaam zijn dan die met het jaartal 1581. Het Fries Penningkabinet beschikt zelfs over 9 exemplaren!

Als in 1965 De Vries en Van der Wiel hun Muntboek van de Steden 1576-1795 uitgeven, vermelden zij daarin het jaartal 1581 met de aantekening 'niet teruggevonden, bestaan onzeker', een mededeling die op dat moment ten onrechte werd gedaan en die kennelijk een eigen leven is gaan leiden. In de Zonnebloem-catalogus, die overigens vrij nauwkeurige jaartallenreeksen geeft, is het jaartal 1581 maar geheel weggelaten.

Er zijn mij tenminste twee Friese dubbele stuivers 1581 bekend; wellicht worden dat er meer, als reacties op dit artikel binnenkomen.

Het eerste exemplaar bevindt zich in de collectie van het Koninklijk Penningkabinet en was daarin aanwijsbaar in de twintiger jaren al aanwezig.

Het tweede exemplaar bevindt zich in de expositiecollectie van de Spaar- en Voorschotbank te Surhuisterveen en is gevonden bij graafwerkzaamheden ten behoeve van de aanleg van de parkeergarage onder het Wilhelminaplein in de Leeuwarder binnenstad, enige jaren geleden. Dit laatste exemplaar is hieronder afgebeeld.

Met de aanwezigheid van twee exemplaren is hiermede het bestaan van de Friese dubbele stuiver 1581 in natura voldoende aangetoond.

Voorzijde: Gekroond Fries provinciewapen binnen een achtpas. Ter weerszijden van het wapen de waardeaanduiding ᚹ - S. De tekst luidt:
MO.NO.ORD.FRISI (wapen van Leeuwarden)
AE+LEOWAR.CVSA+

Keerzijde: Wapenschild van Leeuwarden op een versierd kruis. De tekst luidt:
NISI x DOMINVS x NOBISCVM x 1581 (leeuwtje)

Litt.:
S. J. van der Molen: Wat Friese munters sloegen. Leeuwarden, 1974.
P. J. Soetens: Samenvatting Friese muntgeschiedenis vanaf de elfde eeuw. Amsterdam, 1962.
P. Verkade: Muntboek bevattende de namen en afbeeldingen van munten, geslagen in de zeven voormalige Vereenigde Nederlandsche Provinciën sedert de vrede van Gent tot op onzen tijd. Schiedam, 1848.
P. Ch. de Vries/H. J. van der Wiel: Muntboek van de steden 1576-1795. Rotterdam, 1965.
Uitgeverij Zonnebloem B.V.: Officiële catalogus zilveren munten geslagen door de zeven provinciën der Verenigde Nederlanden vanaf de Pacificatie van Gent in 1576 tot aan de oprichting van de Bataafse Republiek in 1795. Amsterdam, 5e editie, 1981.

Muntennieuws

door J. C. van der Wis

CYPRUS:
½ Cent 1983; aluminium; ∅ 20,0 mm; 1,25 gram.
1 Cent 1983; nikkel-messing; ∅ 16,5 mm; 1,50 gram.
2 Cents 1983; nikkel-messing; ∅ 19,0 mm; 2,50 gram.
5 Cents 1983; nikkel-messing; ∅ 22,0 mm; 3,75 gram.
10 Cents 1983; nikkel-messing; ∅ 24,5 mm; 5,50 gram.
20 Cents 1983; nikkel-messing; ∅ 27,3 mm; 7,75 gram.
Als gevolg van een munthervorming, waarbij de Mils werd vervangen door de Cent, is deze nieuwe serie sinds 3 oktober 1983 in circulatie. Afb. 1 t/m 6.

Afb. 1

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4

Afb. 5

Afb. 6

DUITSLAND - DEMOCRATISCHE REPUBLIEK:
10 Mark 1983; koper-nikkel-zink; ∅ 31 mm; 12 gram.
Nieuwe circulatiemunt op de 30-ste verjaardag van de oprichting van de arbeidersmilities. Afb. 7.

Afb. 7

5 Mark 1983; koper-nikkel-zink; ∅ 29 mm, 12,2 gram.
Herdenkingsmunt op de 125-ste verjaardag van de natuurkundige Max Planck (23/4-1858 - 4/10-1947). Afb. 8.

Afb. 8

IRAK:
1 Dinar 1981; nikkel; ∅ 31 mm; 13 gram.
Nieuwe circulatiemunt ter herdenking van de slag bij Qadissyat Sassam in 1980 in de nog steeds voortwoedende Iraaks-Iraanse oorlog met op de keerzijde het portret van president Saddam Hussein. Afb. 9.

Afb. 9

1 Dinar 1981; nikkel; ∅ 31 mm; 13 gram.
Herdenkingsmunt op het 50-jarige bestaan van de in 1931 gestichte Iraakse luchtmacht. Afb. 10.

Afb. 10

250 Fils 1982; koper-nikkel; ∅ 27,8 mm; 10,3 gram.
1 Dinar 1982; nikkel; ∅ 31 mm; 13 gram.

Herdenkingsmunten op de conferentie van niet-gebonden landen, die in september 1982 te Bagdad had moeten plaatsvinden, maar vanwege de Iraaks-Iraanse oorlog in New Delhi werd gehouden. Afb. 11 en 12.

Afb. 11

Afb. 12

MALTA:
2 Mils 1982; aluminium; ∅ 20,3 mm; 1 gram.
3 Mils 1982; aluminium; ∅ 23,1 mm; 1,6 gram.
5 Mils 1982; aluminium; ∅ 26,0 mm; 2,1 gram.
1 Cent 1982; brons; ∅ 25,9 mm; 7,3 gram.
2 Cents 1982; koper-nikkel; ∅ 17,8 mm; 2,4 gram.
5 Cents 1982; koper-nikkel; ∅ 23,6 mm; 5,7 gram.
10 Cents 1982; koper-nikkel; ∅ 28,6 mm; 11,4 gram.
25 Cents 1982; koper-nikkel; ∅ 28,0; 10,8 gram.
50 Cents 1982; koper-nikkel; ∅ 31,3 mm; 13,9 gram.
Herdenkingsmunten ter gelegenheid van het feit, dat tien jaren tevoren het decimale stelsel werd ingevoerd. Afb. 13 t/m 21.

Afb. 13

Afb. 14

Afb. 15

Afb. 16

Afb. 17

C. J. G. SCHUURMAN-RIJNHOLT

Emmastraat 13, 7075 AL Etten-Gelderland
Telefoon 08350 - 27781

Moderne buitenlandse munten,
Ned. Antillen en Suriname.

120692

14654

Afb. 18

Afb. 19

Afb. 20

Afb. 21

MEXICO:
20 Cents 1983; koper-nikkel-aluminium; ∅ 20 mm; 3 gram.
50 Cents 1983; roestvrij staal; ∅ 22 mm; 4,2 gram.
Nieuwe circulatiemunten met cultuurhistorische afbeeldingen. Afb. 22 en 23.

Afb. 22

Afb. 23

MONACO:
10 Francs 1982; nikkel-brons; ∅ 26 mm.
100 Francs 1982; zilver 900/1000; ∅ 31 mm.
Herdenkingsmunten op het overlijden van prinses Gracia. Afb. 24 en 25.

Afb. 24

Afb. 25

NICARAGUA
50 Cents 1983; met nikkel geplateerd staal; ∅ 26 mm; 7 gram.
Nieuwe circulatiemunt, die zich ten opzichte van de vorige koper-nikkelen emissie alleen onderscheidt door het muntmetaal. Afb. 26.

Afb. 26

Actualiteiten

Van de Rijks Munt ontvingen wij bericht dat de heer E. J. H. Bennema als hoofd Commerciële Zaken en Distributie in dienst is getreden. De heer Bennema draagt in zijn functie de directe verantwoordelijkheid voor de betrekkingen van de Rijks Munt met opdrachtgevers, afnemers en verzamelaars.

In de serie muntuitgiften van het Olympic Coin Program voor de Spelen in Los Angeles 1984 is na de Olympische zilveren dollar die in 1983 verscheen, nu ook de tweede zilveren herdenkingsdollar met jaartal 1984 verschenen, alsmede een gouden 10-dollar stuk (Golden Eagle). Op de voorzijde staat een adelaar met wijd uitgespreide vleugels afgebeeld, op de keerzijde twee hardlopende atleten met een fakkel.

Op 25 januari 1984 is het eerste exemplaar aangeboden aan Prins Bernhard van het boek 'Orders and Decorations of the Netherlands', door H. G. Meijer, C. P. Mulder en B. W. Wagenaar. Het boek telt 214 pagina's, 16 illustraties in kleur en vele honderden illustraties in zwart-wit. Tevens bevat het een register op Nederlandse namen. Men kan dit boek bestellen door het overmaken van *f* 57,50 + *f* 8,— portokosten op gironummer 1674834 t.n.v. H. G. Meijer te Venray.

Op 6 maart 1984 vierde de Numismatische kring Rotterdam op feestelijke wijze dat ze voor de 200e keer bijeenkwam. Een hartelijke gelukwens van de redactie voor deze kring gaat vergezeld van de wens dat nog vele (honderden) bijeenkomsten mogen volgen.

Herdenkingspenning
WILLEM DE ZWIJGER

uit voorraad leverbaar

Set 3 st. *f* 37,50 + *f* 6,— verw.k.
Set 4 st. *f* 85,— (met zilver)
zilver 22 mm *f* 50,—
(uitverkocht)

los brons 38 mm *f* 15,—
CuNikkel 32 mm *f* 10,—
geelkoper 26 mm *f* 7,50

MUNTENHANDEL
PHOENIX
Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 - giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

Mededelingen

Door de redactie werd in januari-februari 1984 het volgende materiaal op numismatisch gebied ontvangen.

- Ludmila Cvengrosová, een boekje over het werk van een Tjechische beelhouwster-medailleur.
- La numismatica, dicembre 1983 en gennaio 1984.
- Jean Elsen, lijst 63 (januari 1984) en lijst 64 (februari 1984).
- Jiri Sejbal, Dejiny Penez na Morave, een boek waarin in 4 talen - Tjechisch, Russisch, Duits en Engels - de geldgeschiedenis van Moravie wordt behandeld.
- AMRO-bank prijslijst edelmetaal en munten, nr. 1, jan./febr. 1984.

— — — —

Naar aanleiding van de problemen met verkleuring van de door 's Rijksmunt uitgegeven proofsets kregen wij van een munthandelaar uit het verre zuiden van ons land de volgende vraag voorgelegd:
Wat doet de proofset van 's Rijks Munt eerst? *f* 1000,— of verkleuren? Voor de beste oplossing stelt deze handelaar een kleine prijs ter beschikking!!!

Boekbespreking

Bankbiljetten van de wereld. 30,5 × 22 cm. 416 blz. met ruim 1600 kleurenillustraties uit 165 landen.
Uitg. Elsevier 1983. Prijs *f* 175,—.

Onder deze titel verscheen bij Elsevier een uitgave die alle bankbiljetten, die op dit moment in niet minder dan 165 staten in omloop zijn, in kleur afdrukt. Bij elk biljet wordt een vaak interessante toelichting en beschrijving gegeven. Aan de afbeeldingen gaat een inleiding vooraf over de geschiedenis van de ruilmiddelen, van de eenvoudigste vorm via het gemunte geld tot het bankpapier, dat weer terrein verliest aan cheques en betaalkaarten.
De speciale aspecten van de bankbiljettencirculatie, zoals ontwerp, grafische technieken, formaten, handtekeningen en nummering, papier en

watermerken, inkten en wijze van drukken, bescherming tegen valse munterij, omvang van de circulatie, onderhoud enz. worden behandeld. Voor de numismaat die tegenwoordig ook het bankbiljet als aanvulling op zijn verzamelgebied heeft ontdekt, is dit boek een waardevolle aanvulling op zijn documentatie. Maar niet alleen de numismaat zal van dit boek met belangstelling kennis nemen. Het onderhavige boek is een vertaling door D. Uyt den Bogaert van *L'art du papier monnaie* van Martin Monestier.
In de Nederlandse uitgave zijn enkele onjuistheden hersteld en tevens zijn de laatste emissies, zoals van Nederland en België, opgenomen. In tegenstelling tot de Franse uitgave zijn de Nederlandse bankbiljetten, zoals door de Nederlandse Bank wordt vereist, voorzien van de opdruk Specimen.

W.R.

Verenigingsnieuws

ADRESSEN
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde
Secr.: Zeestraat 71B, 2518 AA 's-Gravenhage
Tel. 070-469702

Vereniging voor Penningkunst
Secr.: v.d. Meijstraat 1, 1815 GP Alkmaar
Tel. 072-120041; Giro 96820

Fries Munt- en Penningkabinet 150 jaar
Op 19 en 20 mei 1984 wordt met een symposium herdacht dat in maart 1834 door het in 1827 gestichte Fries Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde te Leeuwarden het besluit werd genomen een Kabinet van Friese munten en penningen te vormen, dat reeds dadelijk door het beschikbaar stellen van enige financiën en een beheerscommissie een min of meer aparte status kreeg.
De intiatiefnemer was de Harlinger jurist Mr. A. Deketh, medeoprichter van het Genootschap, die in 1841, toen hij als advocaat-generaal bij de Hoge Raad naar Den Haag vertrok, in zijn werkzaamheden voor het Kabinet werd opgevolgd door Mr. Jacob Dirks te Leeuwarden. Deze was in 1836 lid van het Genootschap geworden en bleef dit tot zijn dood in 1892, in welke periode hij talloze, diverse malen bekroonde numismatische artikelen en boekwerken schreef en het Genootschap als penningmeester en voorzitter tot ongekende hoogten opstuwde. Behalve conservator van het Fries Munt- en Penningkabinet was hij ook de promotor van het in 1881 uit het Genootschap voortgekomen Fries Museum, groot verzamelaar van vooral Nederlandse gildepenningen en o.m. lid van de Tweede Kamer.

Onder zijn leiding groeide het Kabinet enorm door schenkingen, legaten en aankopen; ook hij liet zijn collecties na. Na zijn dood waren het o.m. Servaas Wigersma en Mr. P. C. J. A. Boeles, die het Kabinet beheerden en opnieuw belangrijk wisten uit te breiden. Na W.O. II onderging het onder leiding van het Koninklijk Penningkabinet een grote reorganisatie, waarbij vele doubletten etc. werden opgeruimd en de collecties op wetenschappelijke wijze werden geordend.

Helaas zou het na 1945 echter tot 1972 duren eer er een goede expositie-ruimte kon worden gevonden en wel in Franeker boven de Friesland Bank, die aldaar gevestigd is in een 16e-eeuws gerestaureerd stinsgebouw. Men vindt daar thans, naast uiteraard een overzicht van de Friese middeleeuwse en 16e tot 18e-eeuwse muntslag, ook overzichten van de Romeinse muntslag en van het Koninkrijk. Daarnaast van Friese geschiedenis-, persoons- en gildepenningen en van prijspenningen, waarbij die verkregen met het Friese rundvee wel de boventoon voeren. Ook muntschatten en allerlei zaken die zijdelings met 'geld' te maken hebben, zoals spaarpotten, beurzen ed. De collecties groeien nog steeds, zij het dat daarvoor soms belangrijke financiële offers moeten worden gebracht, o.a. in 1981/1982, toen een grote collectie Friese munten en penningen, zorgvuldig op voor het Kabinet belangrijke stukken geselecteerd, werd aangekocht.

Een herdenking van het 150-jarig bestaan lijkt dus alleszins verantwoord. Het hierboven genoemde symposium wordt georganiseerd door het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde, het Fries Museum en de Numismatische Kring Friesland 'Mr. Jacob Dirks' samen. Het wordt gehouden in Leeuwarden (19 mei) en Franeker (20 mei) en staat geheel in het teken van de Friese numismatiek sedert de Romeinse tijd. Op beide dagen wordt hierover een serie korte voordrachten gehouden, waarvoor vooraanstaande numismaten hun medewerking hebben toegezegd. Natuurlijk wordt ook aandacht besteed aan het Kabinet zelf, alsmede aan het welzijn van de deelnemers aan het symposium.
Een boottocht over de Friese meren op de middag van 20 mei besluit het gebeuren, dat, naar wij hopen door velen zal worden bijgewoond. Voor leden die geen lid zijn van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde of van de Numismatische kring Friesland, maar die toch willen deelnemen, bestaat de mogelijkheid

tot introductie. Hiervoor wende men zich tot ondergetekende of tot de secretaris van het Genootschap.

G. ELZINGA

Conservator Fries Munt- en Penningkabinet, p/a Fries Museum, Turfmarkt 24, 8911 KT Leeuwarden.

— — — —

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Donateur of Lid van de V.P.K.?

In de 58ste Algemene Ledenvergadering op 21 mei 1983 is er bij de Rondvraag op gewezen, dat wanneer een aantal leden zou kunnen besluiten hun lidmaatschap om te zetten in een donateurschap, dit voor de Vereniging van financieel belang zou zijn.

De donateur immers betaalt een bijzondere jaarlijkse contributie die thans *f* 50,— hoger is dan de gewone contributie. Graag wordt hiervoor nog eens uw bijzondere aandacht gevraagd. De financiële positie van de Vereniging is niet zó rooskleurig, dat wij zonder zorgen haar toekomst tegemoet kunnen zien. Een contributieverhoging wil het bestuur niet, omdat dat in deze tijd niet past.

Het Ministerie van W.V.C. heeft zijn subsidie ingetrokken. Wanneer bijv. – laten wij eens optimistisch zijn – een honderdtal leden het donateurschap zou aanvaarden, dan is daarmede het verlies van de subsidie weer gecompenseerd.

Met nadruk zij er nog eens op gewezen, dat de rechten van de donateurs niet kleiner en niet groter zijn dan die der leden. Het adres van het Secretariaat is: van der Meystraat 1, 1815 GP Alkmaar.

Het Bestuur van de V.P.K.

Penning 1983-1

Deze penning van Jos Reniers met als onderwerp Hugo de Groot hoopt het Bestuur in april aan de leden te doen toekomen.

Penning 1984-1

Hiervoor werd opgracht gegeven aan Wilfried Put en deze penning heeft als onderwerp Prof. V. P. S. Esser en is al in een gevorderd stadium.

Penning 1984-2

Voor het maken van deze penning heeft Frank Letterie een opdracht gekregen. Over het onderwerp en vorderingen zullen in de volgende Beeldenaar berichten volgen.

In 1983 werden totaal 409 penningen verkocht. De meest verkochte penningen (meer dan 5):

1947-2	Fier en ongebroken	Titus Leeser	15 ex.
1967-2	Leda en de zwaan	Fred Carasso	15 ex.
1958-1	Deltaplan	Fred Carasso	11 ex.
1936-1	Erasmus	B. Ingenhousz.	10 ex.
1934-1	Dr. H. P. Berlage	Nel Klaassen	9 ex.
1967-1	Ruiter te paard	Arthur Spronken	9 ex.
1974-1	Le couple	Fons Bemelmans	9 ex.
1981-1	Geboortepenning	Jet Schepp	9 ex.
1975-1 + boek	Jub. Penning	Paul Grégoire	8 ex.
1933-1	Lucas v. Leyden	Gerrit Jan v.d. Veen	7 ex.
1957-2	Jan Sluyters	Th. van der Pant	7 ex.
1959-1	Carnaval	Niel Steenbergen	7 ex.
1977-1	Zonder titel	Ger Zijlstra	7 ex.
1982-2	Holle bolle Gijs	Cornelis de Vries	7 ex.
1930-1	Artis	Tjipke Visser	6 ex.
1935-1	Mr. P. W. A. Cort v.d. Linden	Theo van Rijn	6 ex.
1935-2	Lodewijk v. Deyssel	L. P. J. Braat	6 ex.
1941-1	Adm. Corn. Tromp	Albert Termote	6 ex.
1952-2	Prof. Jan Bronner	V. P. S. Esser	6 ex.
1953-1	H. Roland Holst-v.d. Schaik	Maarten Pauw	6 ex.
1956-1	John Rädecker	Han Rädecker	6 ex.
1964-1	Shakespeare	V. P. S. Esser	6 ex.
1980-1	Vierkant met cirkel	Lysbeth Teding v. Berkhout	6 ex.
1980-2	A bird in the hand	Theo van de Vathorst	6 ex.

Adreswijziging:

Per 1 april 1984 gelieve uw bestellingen voor penningen te richten aan het nieuwe adres van Mevr. M. Kemper-Koel t.w. Mollenburgseweg 60, 4205 HD te Gorinchem. Het telefoonnummer is nog niet bekend.

M. Kemper-Koel

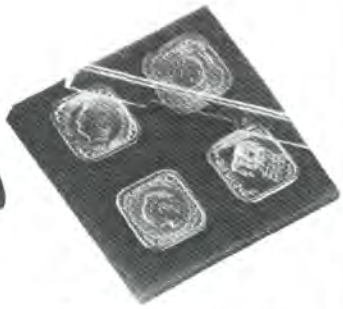
Onze etui's verhogen de presentatie!

Prachtig etui
voor collier met ketting.
Het binnenwerk is gemaakt met fluweel en wit zijden kussen.

Luxe plat etui voor uw munt of penning. In de kleuren rood, wit en blauw.
Het binnenwerk in fluweel met wit zijden kussen en in elf Ø maten leverbaar.
Firma opdruk is mogelijk.

Doorzichtig etui universeel.
Het etui is geschikt voor alle soorten munten, penningen enz.
Binnenwerk is verkrijgbaar in rood of blauw.
Oppervlakte 6 bij 6 cm.

Etuibedrijf Sulsters

Een presentatie etui nergens goedkoper.

Kometensingel 88 - 1033 BX Amsterdam
Tel. 020-315300

Bel even voor prijslijst enz.

Ons atelier giet voor u in brons, tin of aluminium:

Familiewapens - Penningen - Emblemen
Deurknoppen - Ornamenten - Naamplaten

Restaureren van antieke bronzen en tinnen voorwerpen.

Specialiteit: Gieten van tinnen schalen 36 cm ∅, met familie of stadswapen (ook met tekst).

DECOGRAPHICA

HAAGSEMARKT 22 **POSTBUS 9520** **4801 LM BREDA** **TEL.: 076-132153**

INKOOP

Uw nederlandse munten kunt u vrijwel overal verkopen!
Wij geven wellicht betere prijzen voor romeinse munten, middeleeuwse munten, buitenlandse munten, penningen, rekenpenningen, gildepenningen e.d.
Ook kunnen wij eventueel bemiddelen bij verkoop in het buitenland.
Liever geen transacties beneden de *f* 500,—.

A. G. VAN DER DUSSEN (Beëdigd taxateur)

HONDSTRAAT 5 – 6211 HW MAASTRICHT – TELEFOON 043-15119

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

**MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL**

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

***1567. Fernando Alvarez de Toledo.* Hertog van Alva;**
vervaardigd 18e eeuw.
Zeer zeldzaam. Prachtig.
f 625,—

Geïllustreerde prijslijst op aanvraag.

J. B. Westerhof

NUMISMAAT

gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.

Hoogend 18, 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - 's maandags gesloten

muntenhandel Groningana

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

opgericht 25 januari 1982

munten kopen is een zaak van vertrouwen...

leden van de n.v.m.h. zijn uw vertrouwen waard!

alle leden van de Nederlandse Vereniging van Munthandelaren onderschrijven de erecode welke door de vereniging is opgesteld.

- **garantie op de echtheid van munten en penningen**
- **objectieve en eerlijke voorlichting**
- **kwalificatie volgens gangbare normen**

lijst van aangesloten munthandelaren in alfabetische volgorde:

Batavia
G. J. Rietbroek
Zoutmanstraat 32
Den Haag
070-451772

Bussumse munthandel
J. W. Eeckhout
Kapelstraat 20
Bussum
02159-16288

Civitat
A. H. G. Drouwen
Luttekestraat 31
Zwolle
05200-23368

Coinselling Hoogeveen
B. H. Hagemeijer
v. Echtenstraat 21a
Hoogeveen
05280-73634

Coret
A. Coret
Heuvelstraat 103
Tilburg
013-363240

Euro-Munt Tilburg
A. Jussen-Venmans
Hoefstraat 9
Tilburg
013-362761

Karel de Geus
K. de Geus
Stratumsedijk 47a
Eindhoven
040-123455

Hekra
L. H. Helderton
Molenstraat 25
Ophemert
03445-1392

Hollandia b.v.
A. Braun
De Zande 40
Kamperveen
05203-320

Holleman-munten
M. Holleman-Tas
Min. Dr. Kuyperplein 64
Enschede
053-338779

Honingh
J. C. Honingh
Dorpsstraat 155
Assendelft
02987-3094

Huizinga b.v.
H. J. Huizinga
Nassaulaan 36
Bennekom
08389-4004

Kerpentier
M. Velraeds
Trichterweg 203
Brunssum
045-210800

Neerlandia
W. F. Mans
H. Cleyndertweg 469
Amsterdam
020-322418

Osse munthandel
R. van Breda
Houtstraat 6
Oss
04120-25012

Phoenix
J.F.J. van Koningsbrugge
Merwedestraat 18
Assen
05920-52045

RI-ëst b.v.
A. Hielkema
Nieuweburen 134
Leeuwarden
058-125799

Romunt b.v.
Roerzicht 1,
Roermond
04750-16010

Scandicoin
R. H. de Vries
postbus 68
Terborg
08350-25125

Sipiro-munten
P. Willems
Nassaulaan 5
Bennekom
08389-8064

Trajectum
L. Lofleld
Croeselaan 249
Utrecht
030-949709

secretariaat n.v.m.h.
postbus 3242
7500 DE Enschede

LINDNER Muntenboxen
LINDNER Verzamelboxen

voldoen aan al Uw wensen

LINDNER Muntenbox

Een LINDNER systeem dat een werkelijke vooruitgang biedt voor iedere verzamelaar. Vooruitgang zowel in de konceptie als in de kwaliteit der gebruikte materialen.

Een systeem, dat op een buitengewoon makkelijke wijze iedere wens van de verzamelaar in vervulling doet gaan. Onbeperkt stapelbaar, solide en op kastdiepte gemaakt. Stelt U Uw collectie muntenboxen samen. De munten blijven steeds zichtbaar door de lade open te schuiven. Op het prachtige rode velours komen Uw munten nog beter tot hun recht. Een lust voor het oog van iedere verzamelaar en voor die het gaat worden!

De negentien verschillende vakindelingen laten geen wens onvervuld. Zelfs grote of dikke munten vinden zonder enige moeite een plaatsje.

Het openen van de schuiflade met munteninleg geschiedt zonder enige moeite. Met zelfklevende etiketten kunt U hierop de inhoud aangeven. Op ieder gewenst ogenblik kunt U door moeiteloos open of dichtschuiven van de lade Uw munten bewonderen.

Buitenmaten van de LINDNER Muntenbox:
Breedte 236 mm, diepte 303 mm, hoogte 20 mm

Nu ook in rookkleur leverbaar.

Het materiaal voor de vervaardiging van de LINDNER Muntenbox wordt streng gecontroleerd, is chloor- en zuurvrij en bevat geen zwavelverbindingen die Uw zilveren munten kunnen aantasten.

LINDNER Verzamelbox

De onderverdeling van de LINDNER verzamelbox in laadjes met 1, 2, en 3 vakken, en de onderverdeling van de afzonderlijke vakken met uitneembare tussenschotjes, geeft de verzamelaar onbeperkte mogelijkheden. De verzamelbox is geschikt voor het opbergen van verzamelobjekten tot een hoogte van 40 mm. Door de variabele onderverdeling, de box met twee vakken wordt met 6 tussenschotjes en de box met drie vakken met 8 tussenschotjes geleverd, verkrijgt men vele variatiemogelijkheden om de verzameling op te bouwen. Door de rode fluwelen ondergrond komen Uw verzamelde objekten volledig tot hun recht, waardoor de optische aantrekkelijkheid vergroot wordt. Ook deze boxen kunnen in onze boxenkoffers zonder moeite worden ondergebracht en getransporteerd. Door de stabiliteit en de mogelijkheid ze af te sluiten, is voor de beveiliging van Uw schatten gezorgd.

Wendt U zich voor meer informatie aan de vakhandel of aan:

LINDNER Falzlos-Gesellschaft KG · Nederland · Postbus 457 · 5900 AL Venlo

munt- en penningkundig nieuws
mei/juni 1984
8e jaargang no. 3

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMISMATIQUES - VENTES PUBLIQUES - ARCHEOLOGIE

✽

✽

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448 — 1016 GD Amsterdam
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21 — Postgiro 9922

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
J. P. A. van der Vin
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: *f* 30,—.
Overige landen: *f* 55,—.
Losse nummers: *f* 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst is het abonnementsgeld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever,
Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

Een waterhoogte van zestien ellen 71
Nabootsingen van Sassanidische munten 74
Een kleine onopgemerkte vergissing uit Grootvaders's tijd 77
Nederlandse makers van penningen 30 78
Penningnieuws 94
De klop 'Hamer en sikkel' op Hongaarse munten ... 97
Actualiteiten 98
Boekbespreking 98
Verenigingsnieuws 99
Muntennieuws 100

Een waterhoogte van zestien ellen

door J. P. A. van der Vin

'Egypte is een geschenk van de Nijl'. Met deze kernachtige uitspraak karakteriseerde de Griekse geschiedschrijver Herodotus in het midden van de 5e eeuw v. Chr. het land Egypte, waar hij gedurende zijn reizen langere tijd verbleef.
Egypte bestond toen – en bestaat nu nog steeds – uit twee geheel van elkaar verschillende landschappen: enerzijds de vruchtbare vallei van de Nijl, die afkomstig uit Oeganda en Ethiopië via de Soudan en Egypte naar de Middellandse Zee stroomt, en anderzijds het ruige bergland en de woestijnen aan beide zijden van deze rivier.
De Nijl is van essentieel belang voor Egypte: van de jaarlijkse overstroming was – tot de bouw van de Assouandam en de aanleg van moderne irrigatie-systemen in onze eeuw – het bestaan van de Egyptenaren volledig afhankelijk. Het mag daarom niet verbazen, dat in de Oudheid deze rivier een centrale plaats heeft ingenomen in het leven van de Egyptenaren. Ook in de muntvoorstellingen neemt de Nijl een belangrijke positie in.
Egypte was in de Oudheid laat met het invoeren van een betalingssysteem met munten. Na de uitvinding van de munt omstreeks 630 v. Chr. in westelijk Turkije heeft men in Egypte nog eeuwenlang de traditionele betalingswijze via ruilhandel voortgezet. Onder de farao's was al heel vroeg een nogal ver ontwikkeld betalingssysteem met graan in gebruik gekomen; er bestond zelfs een soort graangiro, waarin uitsluitend op papier hoeveelheden graan van de ene rekening naar een andere werden overgeboekt. Pas Alexander de Grote voerde omstreeks 330 v. Chr. een betaling via muntgeld in; betaling in natura bleef uiteraard nog lang daarnaast voortbestaan.

De Egyptische farao's en na Alexander ook de Griekse Ptolemaeën-koningen van Egypte streefden er vrijwel steeds naar het land zoveel mogelijk afzijdig te houden van de rest van de wereld. Dit bewust gezochte isolement komt ook tot uiting in de Egyptische munten. De Ptolemaeën sloegen in de periode van circa 305 v. Chr. – 31 v. Chr. bewust munten van zodanig gewicht en gehalte, dat deze geen verspreiding vonden in de omringende landen. De aparte plaats van het Egyptische geld blijft in de Romeinse tijd bestaan, nadat in 31 v. Chr. Antonius en Cleopatra zijn verslagen en keizer Augustus het gehele land als persoonlijk eigendom in bezit kreeg. Binnen het Romeinse rijk bleef Egypte enkele eeuwen lang een geheel eigen plaats innemen op monetair gebied. Het had tot 284 na Chr. een eigen rijksmunt in Alexandrië, waar in enorme aantallen zilveren en koperen munten voor de binnenlandse circulatie werden geslagen. De kwaliteit van het zilvergeld nam echter in de loop der jaren steeds af, zodat in de 3e eeuw de tetradrachmen nog nauwelijks zilver bevatten en ook het kopergeld nam af in formaat en gewicht en verdween in de loop van de 3e eeuw geheel uit de circulatie. Als goudstukken gebruikte men gewone romeinse aurei, die geïmporteerd moesten worden.

De Egyptische bevolking sprak en – voor zover ze geletterd waren – schreef de eigen taal, het bestuursstelsel werd echter vanaf Alexander de Grote op Griekse leest geschoeid. Onder de Ptolemaeën was de officiële, ambtelijke taal het Grieks en ook onder de Romeinen bleef het Grieks de taal van de leiding gevende bovenlaag. Uit Italië en het westelijk deel van het rijk afkomstige ambtenaren moesten deze taal leren en verder zullen tolken druk werk hebben gehad, evenals de in de meeste steden en dorpen aanwezige schrijvers, die tegen een geringe vergoeding voor ieder die zelf niet schrijven kon of het Grieks niet beheerste, officiële brieven opstelden met verzoekschriften, klachten en dergelijke.

De taal op de munten is daarom in de Romeinse keizertijd ook het Grieks; de gebruikte titels zijn directe vertalingen van de Latijnse titels, zoals die op Romeinse munten voorkomen.

De op de Egyptische keizerlijke munten voorkomende voorstellingen zijn voor wat de voorzijde betreft gelijk aan de Romeinse: men beeldt een kop of buste van de regerende keizer af. De keerzijden vertonen echter een boeiend mengsel van oud-Egyptische, Griekse en Romeinse elementen. Het zijn deze drie culturen die in de Romeinse keizertijd in dit land tot een vergaande mate van integratie zijn gekomen. Nog aanwijsbare bouwwerken, sculpturen en andere archeologische vondsten, door toeval ontdekte papyrusarchieven en ook de bewaard gebleven munten getuigen alle van deze hoogontwikkelde gemengde cultuur.

Deze wat lang uitgevallen inleiding biedt naar ik hoop een kader, waarin de nu te bespreken munt kan worden geplaatst. Het is een grote koperen munt van keizer Trajanus (98-117), geslagen in de munt te Alexandrië. De muntwaarde van een dergelijk stuk is niet geheel met zekerheid bekend, maar waarschijnlijk is deze grote koperen munt van 32 millimeter diameter en een gewicht van 26.57 gram gelijk te stellen met 6 obolen ofwel 1 drachme.

De voorzijde toont het portret van keizer Trajanus met het opschrift AYT KAIΣ NEP TPAIAN ΣEB ΓEPM = *αὐτοκράτωρ καῖσαρ νέρουας τραιανὸς σεβαστὸς γερμανικὸς*, een nauwkeurige vertaling van het in dezelfde tijd in Rome gebruikelijke IMPERATOR CAESAR NERVA TRAIANUS AUGUSTUS GERMANICUS.

Anders dan de Romeinse munten zijn de Egyptische munten uit de Keizertijd altijd van een jaartal voorzien. Dit gebruik is door de keizers overgenomen van hun voorgangers op de Egyptische troon, de Ptolemaeën koningen. Op de keerzijde van de munt ziet men het teken L; dit is een verkorte vorm van de Egyptische hiëroglief voor jaar. De letter erachter is het jaartal, in dit geval een Δ = jaar 4, want de Δ is de vierde letter van het Griekse alfabet. Dit alfabet werd tevens gebruikt om te tellen: A = 1, B = 2, I = 10, K = 20, P = 100 enz.

Men rekende naar oud gebruik met regeringsjaren van de heerser. Een kleine complicatie voor het omrekenen in onze jaartelling vormt het feit, dat in Egypte het nieuwe jaar op 29 augustus (in schrikkeljaren 30 augustus) begon. Jaar 4 van

Trajanus liep dus van eind augustus 100 tot eind augustus 101 na Chr. De voorstelling van de keerzijde is een naar rechts liggende Nijlgod, Nilus. Onder hem ziet met een krokodil, een in die tijd in Egypte veel voorkomend dier, dat bij de bevolking een zekere verering genoot als heilig dier; er zijn vele mummies van krokodillen teruggevonden. In de linkerhand houdt Nilus een papyrusrietstengel, in de rechter een hoorn van overvloed met daarop een klein jongetje.
Boven Nilus staan in het veld de letters IS geschreven en dit getal geeft tezamen met het jongetje op de hoorn van overvloed deze algemene Nijl-voorstelling een heel speciaal karakter. De letters IS=16 verwijzen naar het aantal ellen dat de Nijl zou moeten stijgen om tot een ideale, maximale bevloeiing van het land te komen. Wanneer het water hoger kwam dan 16 ellen, kreeg de overstroming een vernietigend karakter, als het water te laag bleef, werd niet het volledige landbouw-areaal bevloeid en kon hongersnood het gevolg zijn.
Een grote marmeren beeldengroep in het Vaticaans Museum is uit het Egypte van de Ptolemaeën afkomstig (volgens anderen is het een Romeinse kopie naar een Egyptisch origineel) en brengt een liggende Nilus in beeld met een krans van lotusbladeren en bloemen om het hoofd. In zijn rechterhand draagt hij korenaren, in zijn linker een hoorn van overvloed. Onder hem stroomt het water van de Nijl, om hem heen spelen 16 kleine kinderen. Vijftien van hen klimmen op armen en benen van Nilus, kruipen over de hoorn van overvloed of spelen met een hagedis en krokodil. De zestiende komt juist uit de hoorn van overvloed te voorschijn. De betekenis van deze beeldengroep is duidelijk dezelfde als die van de muntvoorstelling. Door de kleinere beschikbare ruimte op de munt is echter het aantal van zestien kinderen beperkt tot één jongetje op de hoorn en het getal 16 ernaast.

De vraag of deze voorstelling, die in bepaalde jaren van Trajanus en ook onder zijn opvolgers voorkomt, een actualiteitswaarde in zich draagt, kan waarschijnlijk positief worden beantwoord. De afbeelding van Nilus zonder meer komt zeer frequent voor als een herinnering aan een goede waterstand in het afgelopen jaar of wellicht ook als een uitdrukking van hoop op een gewenst peil van de overstroming in komende jaren.
Een goede oogst in Egypte was in de Keizertijd van internationaal belang, want ook de korenvoorziening van Rome was sterk afhankelijk van de uit Egypte aangevoerde hoeveelheden graan. Wanneer in bepaalde jaren het getal IS wordt toegevoegd aan de algemene voorstelling, moet dat wel een speciale betekenis hebben gehad. Bij Trajanus komt dit getal voor op bepaalde muntseries uit de jaren 1, 2, 4, 12 en 13. In het jaar 4 komt het zelfs voor op *alle* munten met een Nijl-voorstelling. Het uitvallen van jaar 3 in deze rij kunnen we in verband brengen met een historisch bekende mislukte overstroming en de daarop vol-

gende misoogst. De Romeinse auteur Plinius vertelt in een rede, die hij in het jaar 100 heeft gehouden, dat er in 99-100 in Egypte op grote schaal hongersnood heerste en dat slechts door omvangrijke importen vanuit Italië en Rome de nood daar enigszins kon worden gelenigd.
De hoogste stand van de Nijl werd ieder jaar tegen het einde van september bereikt; tegen eind oktober wist men of de overstroming toereikend was geweest en bij gunstig resultaat werd dan een groot Nijlfeest gehouden. De uitgifte van munten met Nijlvoorstellingen valt dus vooral in het begin van het Egyptische jaar te verwachten. Op de ontoereikende waterstand van najaar 99 volgde in het jaar 100 de misoogst. Met des te meer vreugde kon men vaststellen dat in het najaar van 100 de Nijl juist de ideale stand van 16 ellen bereikte. De angst voor nog een misoogst was daarmee weggenomen, het Nijlfeest kon met grote vreugde worden gevierd en ook de munten met Nijlvoorstellingen konden weer in grote hoeveelheden worden uitgegeven, alle voorzien van het cijfer 16.
Ons exemplaar uit het najaar van het jaar 100 herinnert nog steeds aan deze uitbundige vreugde.

UIT EEN MUNTVONDST

KAREL DE KALE (840-877)
Karolingische penning van de muntplaats Toulouse. Zilver.
Vz. Kruis, CARLVS REX F.
Kz. Koninklijke monogram en TOLOSA CIVI.

Zeer fraai tot prachtig.
Soortgelijk zoals afgebeeld.
f 300,—

Te bestellen door storting van *f* 300,—
postgiro 15.38.597
t.n.v. A.G. van der Dussen b.v.
Hondstraat 5, 6211 HW Maastricht
(tel. 043-15.119)

Nabootsingen van Sassanidische munten

door A. W. Ritman

Perzië door de eeuwen

In het oude Perzië waren de Achemeniden, die grote bekendheid kregen onder Cyrus (c. 550-530 v. Chr.), Cambyses (c. 530-521 v. Chr.), Darius I (521-485 v. Chr.) en Xerxes (485-465 v. Chr.) door de veroveringen van Alexander de Grote (336-323 v. Chr.) ten onder gegaan. Het machtige rijk, dat hem voor ogen stond verdween door de diadochenstrijd en Perzië werd een deel van het Seleucidenrijk. Rond 250 v. Chr. splitste Perzië zich af en ging zijn eigen weg onder de Parthen, een Iraans volk, dat onder Arsaces I en zijn opvolgers tot grote bloei kwam. In de muntslag weerspiegelden zich nog de Hellenistische invloeden. De dynastie der Arsaciden werd c. 226 n. Chr. vernietigd door Ardasjir I, stichter van het rijk der Sassaniden of Nieuw-Perzen.

Hiermede deed een geheel nieuw munttype zijn intrede. De Sassanidische drachmen tonen op de keerzijde o.a. het vuuraltaar, dat centraal stond in hun religie, het Zoroastrisme, Mazdaëïsme of Parsisme, waarin de god van het licht, Ormuzd en de god van de duisternis, Ahriman een hoofdrol speelden. De Sassaniden, een Iraans koningshuis, regeerden van 226-651. De naam is ontleend aan Sassan, grootvader van Ardasjir I, die van Darius III zou afstammen. Onder vorsten als Kavad I (488-531), Xusro I (531-579) en Xusro II (591-628) was Perzië een machtige politieke faktor in de oosterse wereld.

Maar ook hieraan kwam een einde door de oprukkende Islam. Onder de eerste vier kaliefen, het kalifaat van Mekka (632-661), gingen de Sassaniden ten onder. De macht werd daarna, ook in Perzië, overgenomen door de Arabische dynastie der Umayaden of Omayaden, het kalifaat

Zilveren drachme van de Sassaniden; Xusro II; geslagen in Nahr-Tire in Xuzistan

van Damascus (661-750). Aanvankelijk sloegen de Umayadische gouverneurs in het Oosten munten, die gebaseerd waren op die van de Sassaniden. Model stond de drachme van Xusro II met gevleugelde kroon op de voorzijde en een vuuraltaar met twee wachters op de keerzijde. Wel voegden de Umayadische gouverneurs aan de voorzijde in de marge in Arabische letters 'Bismillah' toe (In de naam van Allah). De hier afgebeelde dirhem vermeldt Ubaidallah ibn Ziyad (c. 58 A.H.) uit de tweede helft van de zevende eeuw. Ondanks de Islam werd dus aanvankelijk nog gebruik gemaakt van elementen uit het Parsisme, hoewel later Koranteksten bij de Umayadische dirhems hun plaats gaan innemen. De Arabo-Sassanidische munten van de Umayadische gouverneurs werden in de zevende eeuw geslagen.

Zilveren dirhem van de Umayadische gouverneurs in het Oosten; Ubaidallah ibn Ziyad regeerde van Basra tot Balkh

In een uithoek van Perzië regeerden de Ispahbads van Tabaristan. Dit waren inheemse Zoroastristische prinsen; aanvankelijk waren dit vazallen van de Sassanidische koningen, die zich echter in 651, bij de ondergang van de Sassaniden, onafhankelijk verklaarden. Ten tijde van de Umayaden wisten zij hun positie vrijwel te handhaven en zij sloegen in de achtste eeuw (711-761) hun eigen munten. Dit waren halve dirhems met op de voorzijde de Ispahbad van Tabaristan en op de keerzijde een vuuraltaar met twee wachters. De hier afgebeelde munt toont Farkhan met buste in

Zilveren halve dirhem van de Ispahbads van Tabaristan; Farkhan (711-728 A.D.)

stijl van Xusro II; de voorkant bevat rechts zijn naam; de achterkant geeft links de datering en rechts Tabaristan te zien; alles in Pahlewi.

Inmiddels waren de Umayaden in 750 verdrongen door de Abbasiden, een dynastie van 37 Arabische kaliefen, die vanuit Bagdad regeerden van 761 tot 1258. In 760 veroverden zij ook Tabaristan, dat in Z.O. Perzië, ten Z. van de Kaspische Zee gelegen was (het oude Hyrcanië). Hierdoor kwam een einde aan de onafhankelijke muntslag en verschenen de halve dirhems van de Abbasidische gouveneurs van Tabaristan (761-812), die evenals de munten van de Ispahbads op de keerzijde een vuuraltaar met twee wachters afbeelden. Hier kan weer gesproken worden over Arabo-Sassaniden.

Zilveren halve dirhem van de Abassidische gouverneurs van Tabaristan

Navolgingen van Sassanidische munten buiten Perzië

Ook buiten Perzië stonden de munten van de Sassaniden model, zoals in het antieke India. De Hunnen of Hioeng-noe, een Turkse stam, die oorspronkelijk aan de bovenloop van de Hoang-ho woonde, begonnen aan een expansie. Een deel der Hunnen, de Witte Hunnen, bedreigde in het midden van de vierde eeuw n. Chr. de Perzen. Als Hephtaliten vochten zij vanaf 470 tegen de Sassaniden en in 560 werden zij verslagen door

Zilveren drachme van de Hephtaliten; Napki Malik

de Perzen onder Xusro I en de Turken. Rond 455 waren zij India binnengevallen, waarna zij zich in het dal van de Oxus en Baktrië hadden gevestigd.

Westelijk van de Indus verscheen een munttype naar Sassanidische prototypen met het lokale schrift, zoals in cursief Grieks (Bactria), Pahlewi (Kaboelvallei en Zaboel) en Brahmi (Gandhara). Bekend is de 'Napki Malik' serie. De hier getoonde munt behoort tot de Napki Malik muntslag van de westelijke provincies (c. 475-576): de Gandhara serie met Pahlewi of Brahmi tekst. In dit geval is sprake van een zilveren drachme met een Pahlewi tekst. De voorzijde toont het Hephtalitische Napki type met de gecomprimeerde naam van Napki Malka en een tamgha (het symbool der Witte Hunnen) en de keerzijde heeft een vuuraltaar met twee wachters.

In India kan ook nog gewezen worden op de Indo-Sassanidische 'Gadhaiya paisa' (gadi betekent vuuraltaar/troon), die onder het opperleenheerschap van Chaulukya en Paramara geslagen werd in de zuidelijke Rajput Staten: Saurashtra, Gujarat en Malwa. De zilveren drachme veranderde in de loop der eeuwen in een koperen drachme (c. 800 tot 1300).
De hier afgebeelde munt heeft aan de voorkant een Indo-Sassanidische buste en aan de achterkant een gestyleerd vuuraltaar. Hij behoort tot het latere type.

Koperen gadhaiya paisa; Indo-Sassanidische munt

In een heel ander gebied, de Kirgiezensteppen, woonden de Seldsjoeken, een Turkse stam, die bij een expansie in het midden van de elfde eeuw Bagdad innam. Het kalifaat van Bagdad bleef in naam bestaan, de Islam werd overgenomen en Bagdad werd de hoofdstad van het Seldsjoekenrijk. In de twaalfde eeuw viel het rijk uiteen, waarbij o.a. Syrië een rol kreeg toebedeeld. Aanvankelijk regeerden hier de Boeriden, later de Ortokiden, die Griekse, Romeinse, Byzantijnse en Oosterse munten imiteerden. De hier getoonde munt is een koperstuk, dat als een nabootsing van een Sassanidisch munttype beschouwd kan worden. De voorzijde vertoont een Sassanidische stijl; de keerzijde daarentegen heeft een Arabische tekst. Dit type is zeer zeldzaam en kan in de twaalfde tot dertiende eeuw geplaatst worden.

Koperen munt van de Ortokiden; navolging van de Sassaniden

Historisch-geografisch overzicht i.v.m. de muntslag
Perzië:
Sassaniden (226-651)
Umayadische gouverneurs in het Oosten (zevende eeuw)
Ispahbads van Tabaristan (711-761)
Abbasidische gouverneurs van Tabaristan (761-812)

India:
Hephaliten (c. 475-576)
Chaulukya en Paramara (c. 800-1300)

Syrië
Ortokiden (twaalfde-dertiende eeuw)

Herdenkingspenning
WILLEM DE ZWIJGER
uit voorraad leverbaar

Set 3 st. f 37,50 + f 6,— verw.k.
Set 4 st. f 85,— (met zilver)
zilver 22 mm f 50,—
(uitverkocht)

los brons 38 mm f 15,—
CuNikkel 32 mm f 10,—
geelkoper 26 mm f 7,50

MUNTENHANDEL
PHOENIX
Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 - giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

Een kleine onopgemerkte vergissing uit Grootvader's tijd

door F. Sevenhuijsen

Wie een halve stuiver met jaartal 1918 in zijn verzameling heeft, is in het bezit van een numismatische bijzonderheid. We beelden hierbij de wapenzijde van die munt vergroot af, met daarnaast de overeenkomstige zijde van de cent uit hetzelfde jaar.
Het is blijkbaar niet zo eenvoudig om de vergissing die 's Rijks Munt heeft begaan op te merken. Toen ik, toevallig door mijn vak op dat punt nogal vormgevoelig, ontdekt had dat de 8 in het jaartal spiegelbeeldig was geslagen ben ik op onderzoek uitgegaan. Het bleek dat dit bij 's Rijks Munt niet bekend was en dat het ook voor de heer Schulman een nieuwtje was.
De vorm van de 8, in het op deze muntenserie gebruikte cijfertype is correct zoals hij op de cent, het dubbeltje en het kwartje van dat jaar voorkomt. Het is eigenlijk een hoofdletter S waarvan de uiteinden iets toelopend zijn doorgezet tot ze het dikkere deel van de 'spekhaak' weer raken. Dat dikke deel loopt dus van linksboven naar rechtsonder, maar op de 2½ cent is dat andersom.
Twee dingen intrigeren als je zoiets merkt: hoe heeft dat kunnen gebeuren en hoe komt het dat die fout zowel bij een goed gecontroleerd industrieel bedrijf als de Munt, als bij de samenstellers van Handboeken en Catalogi (en bij de verzamelaars!) ruim een halve eeuw aan de aandacht is ontsnapt?

2½ cent

1 cent

Eerst een reconstructie van hoe het waarschijnlijk is gebeurd. De fabricage van een muntstempel gebeurde in die dagen in grote trekken als volgt. Van een door een muntontwerper of stempelsnijder gemaakt model (op doorgaans 6× ware grootte) wordt via een 'reductiebank' een reproductie op ware grootte vervaardigd in zacht staal. Nadat het gehard is, wordt hiervan een negatief geperst, de 'orginele matrijs'. Door middel van ponsen worden daarin het muntteken, het muntmeestersteken en de eerste twee of drie cijfers van het jaartal aangebracht. De (nu dus weer positieve) afslag dáár weer van heet 'origineel ponsoen' en dient om er telkenjare een 'dienstmatrijs' mee te persen. In die matrijs wordt het laatste getal van het jaartal ingeponst. (Omdat die matrijs net als het uiteindelijke stempel het negatief van de munt is, moet dat cijfer dáárin dus spiegelbeeldig staan en moet de pons waarmee het wordt aangebracht positief zijn d.w.z. hij moet er net zo uitzien als het cijfer op de munt.) Om te zorgen dat er steeds scherpe stempels zijn als het nodig is om versleten stempels te vervangen, wordt er van die matrijs een aantal 'dienst-ponsoenen' geperst, die dus uitsluitend in dat jaar gebruikt worden om er de dienststempels mee te persen. Het zou te ver voeren in dit verband om gedetailleerd uit te leggen om welke redenen een of meer fasen in deze, soms wat verwarrende reeks van afwisselende positieve en negatieve modellen, op dat moment althans geen van alle konden worden gemist.
Wat is er nu in 1918 precies fout gegaan bij de fabricage van die halve stuiver? Het bewuste cijfertype was op de 2½ cent pas sinds 1912 in gebruik. De 8 was daarom nog niet voorgekomen en er moest dus een nieuwe cijferpons worden gemaakt. Blijkbaar is degene die deze pons heeft gegraveerd, even de kluts kwijt geweest in het wisselspel van positieve en negatieve 'stempelgereedschappen'. Het vraagt een sterk ontwikkeld ruimtelijk voorstellingsvermogen om daarmee zonder haperen om te gaan. Nu is het vervaardigen van een letterpons in de stempelfabriek een van de kleinere werkzaamheden. Het is dus goed mogelijk dat het even tussen ander werk door heeft moeten gebeuren. Als die graveur bijv. daarvóór met stempels of matrijzen is bezig geweest, heeft hij de routine van het in spiegelbeeld werken niet zo gauw van zich af weten te zetten. Zo (ongeveer) moet het zijn gebeurd, dat hij een negatieve cijferpons heeft gemaakt.
Hoe blijft zoiets onopgemerkt? In de eerste plaats is de 8 in principe een symmetrisch cijfer net als de nul. Elk ander cijfer dat verkeerd om

stond, zou bij eerste oogopslag zijn opgevallen. Bij de acht is het wat subtieler. Daar gaat het om de 'stijl' van het cijfer die bepaalt of en hoe er verloop of afwisseling van dik en dun in dat cijfer plaatsvindt. Misschien zou alleen degeen die de cijferreeks ontworpen had, de fout direct hebben gezien. We moeten dus wel aannemen dat de 'eerste stempelsnijder' Wienecke, die het ontwerp had geleverd, bij de stempelcontrole niet is betrokken geweest. Bij een munttype dat al jaren in gebruik is, is dat nog wel begrijpelijk ook. Het gaat tenslotte net alleen om dat laatste cijfertje. Je moet toch iets kunnen overlaten?
Houdt men daarnaast nog rekening met het feit dat de relatie tussen de toenmalige muntmeester Hoitsema en zijn eerste stempelsnijder bepaald gespannen was, terwijl bovendien nog, volgens het muntverslag over 1918, dat jaar (op het eind van de 1e wereldoorlog) er een was, waar eigenlijk elke dag opnieuw andere problemen improviserend moesten worden opgelost, dan zijn daarmee precies de omstandigheden geschetst, waarin dit soort vergissingen er door kunnen slippen.
Wat echter te denken van de zorgvuldigheid van waarneming bij diegenen die uit hoofde van beroep of liefhebberij onder veel gunstiger en rustiger omstandigheden te werk kunnen gaan? Blijkbaar zijn numismatische ogen op typografische kwaliteiten te weinig getraind en gaat de interesse ook naar andere dingen binnen het muntbeeld uit. Het kan zelfs wel zijn dat iemand het wel eens heeft gezien, maar dezelfde tolerantie heeft opgebracht voor deze aperte fabrieksfout als voor de charmante wisselvalligheden die op zoveel ouder ambachtelijk vervaardigde munten voorkomen.
Of moeten we soms aannemen dat met het aanstrepen in de catalogus dàt de munt is verworven voor de meeste verzamelaars de kous af is? Nee toch?

Nederlandse makers van penningen 30

door W. F. van Eekelen

EKA THODEN VAN VELZEN

Inleiding
Vrouwelijke kunstenaars staan vaak voor een dilemma: waaraan moeten ze de voorrang geven, aan hun kreatieve impulsen of aan de zorg voor hun familie? Vroeger werd het in de meeste kringen min of meer vanzelfsprekend geacht dat zij haar verzorgende rol liet prevaleren, maar naarmate de emancipatie veld wint, wordt steeds meer geaccepteerd dat een vrouwelijke kunstenaar haar scheppende bezigheden voor laat gaan en dat de familie zich daarbij aanpast.
Een kunstenares bij wie het nog niet zo is gegaan, is EKA THODEN VAN VELZEN. Zij heeft de rol van verzorgende vrouw gedurende lange jaren zo conscientieus vervuld dat ze zich slechts een beperkt deel van haar tijd aan de kunst heeft kunnen wijden. Haar drang scheppend bezig te zijn verminderde echter niet. Integendeel, deze werd steeds sterker. Dit had tot gevolg dat ze in toenemende mate kans zag tussen haar andere besognes door beeldende-kunstwerken tot stand te brengen.
Deze zijn van verschillende aard. In haar begintijd maakte zij vooral tekeningen. Later kwamen daar schilderijen en beeldhouwwerken bij. Maar ze hield zich ook bezig met exlibrissen en wandkleden. Bovendien ontwierp ze een vrij groot aantal penningen.

Haar penningwerk
Hoe groot dat aantal is, is afhankelijk van wat men als een aparte penning wil beschouwen. Gaat men af op het aantal in beeld gebrachte onderwerpen, dan heeft ze tot dusver 19 penningen gemaakt. In werkelijkheid is dit aantal echter het dubbele.
Zij is namelijk een kunstenares die bijna ieder onderwerp waarmee zij bezig is, op meerdere wijzen uitbeeldt. Voor haar behoort een penning geen massaprodukt te zijn, ook geen serieprodukt, maar een unikum. De kopers van haar penningen moeten de bezitters worden van iets aparts. Zij behoren, net zo goed als schilderijenverzamelaars, iets in handen te krijgen dat niet ook bij anderen te vinden is.
Als zij een penningopdracht krijgt, maakt ze gewoonlijk verschillende ontwerpen, meestal drie.

De opdrachtgevers kunnen hieruit dan een keus doen.
Beschouwt men deze verschillende uitbeeldingen van eenzelfde onderwerp als aparte penningen – en dat zijn ze – dan heeft Eka Thoden een vrij omvangrijk penningoeuvre op haar naam staan. Merkwaardig is dat dit oeuvre vooral in de laatste jaren tot stand is gekomen. Als penningkunstenares is ze een laatbloeier. Toen ze haar eerste penning maakte, was ze de vijftig reeds gepasseerd. Daarna is het vlot gegaan: de ene penning ontstond vrij gauw na de andere. Ze heeft zich snel ontwikkeld. En zij ontwikkelt zich nog steeds.

Haar penningen zijn te verdelen in drie groepen:
1. in opdracht gemaakte penningen,
2. penningen die in relatie staan tot groter beeldhouwwerk dat zij heeft gemaakt,
3. vrije, op zichzelf staande penningen.

Opdrachtpenningen
Eén van de interessantste penningopdrachten die zij kreeg, was afkomstig van het Nederlands Theater Centrum, dat in 1976 dertig jaar bestond. De Arnhemse schrijver JOHAN VAN DER WOUDE, die als voorzitter van dat centrum en ook als voorzitter van de vrienden van de toneelgroep Theater veel voor de uitvoerende kunst had gedaan, werd ongeveer tegelijkertijd zeventig jaar. Bij deze gelegenheid wilde men hem een penning aanbieden. Eka Thoden maakte drie ontwerpen. Het eerste was meer een klein plastisch objekt in de vorm van een groot insigne dan een 'gewone', ronde penning. Het had de vorm van een lier en in het midden van de 'open' ruimte bevonden zich twee figuren. De één stelt het ballet, de ander het toneel voor. De eerste houdt een lachend, de tweede een huilend masker vast. Op verzoek van Van der Woude werd deze 'penning' niet gepatineerd.
Een lachend en een huilend masker komen ook voor op het tweede ontwerp. Hier worden ze gedragen

1. Ned. Theater Centrum I

2. Ned. Theater Centrum II

door Eros of een vliegende muze, die haar handen wijd uitgespreid boven hen houdt. Deze penning werd wel gepatineerd.
Het derde ontwerp is het eenvoudigste. Hierop staan alleen het lachende en het huilende masker. In tegenstelling tot de beide andere ontwerpen is deze penning niet eenzijdig. Op de achterkant is een lier en een tekst aangebracht. Ook deze penning is gepatineerd. Kreeg de tweede een groen patina, bij deze vond de maakster een bruin beter op zijn plaats.
Johan van der Woude gaf de voorkeur aan de eerste versie. Het leuke was dat de band tussen hem en de kunstenares bleef bestaan, ook in penningopzicht. In 1977 gaf hij namelijk zelf een opdracht voor een penning. Een kleindochter van hem had toen het einddiploma van een middelbare school behaald en Johan van der Woude en zijn vrouw besloten haar voor deze gelegenheid een penning kado te geven. Omdat het meisje veel van paarden hield, plaatste Eka Thoden van Velzen op deze penning twee paardrijdende gelieven.

3. Ned. Theater Centrum III

4. Ruiters

Dat was nog niet de laatste penningopdracht die de familie haar verstrekte. Toen de ouders van het meisje in 1982 hun zilveren bruiloft vierden, vroegen hun kinderen haar een passende penning te maken voor deze gelegenheid. Eka maakte haar gewoonte getrouw drie ontwerpen. Omdat ook de ouders paardenliefhebbers waren en een hoefijzer geluk brengt, gaf zij het eerste ontwerp de vorm van een hoefijzer. Hierin plaatste zij, omgeven door bloemen, een man en een vrouw met de handen bij elkaar.
Het tweede ontwerp was iets kleiner, maar verschilde in principe niet zo veel van het eerste. Het echtpaar loopt hier in het hoefijzer naar voren. Op het derde ontwerp is het hoefijzer minder groot uitgebeeld. Hier neemt een huwelijksboot, waar de man de vrouw in helpt, de belangrijkste plaats in. Op de achtergrond bevindt zich een tweede boot als zinspeling op het feit dat het echtpaar niet alleen van paarden, maar ook van watersport hield. Op de achterkant staan de namen van de kinderen. Ook in dit geval bleek de voorkeur van de opdrachtgevers naar het eerste ontwerp te gaan.

Twee jaar eerder had een andere familie een opdracht verstrekt voor een geboortepenning. Eka Thoden maakte weer drie ontwerpen. Op het eerste zette ze niet, zoals vaak gebeurt, een babytje, maar een aantal zaken die alle een symbolische betekenis hebben. In een driehoek bevin-

den zich een kruis, een anker en een hart. Het zijn de symbolen van het geloof, de hoop en de liefde. Boven in het midden stijgt een adelaar op. De betekenis hiervan is te vinden in 1 Corinth. 13 vers 13, waar PAULUS zegt dat de adelaar het symbool van JOHANNES is. Omdat het kind waarvoor de penning bestemd was, in februari geboren werd, zijn op de voorgrond golfjes weergegeven. Deze symboliseren het sterrebeeld de waterman.

Op de beide andere ontwerpen komt wel een kindje voor. Op de ene penning ligt het in een grote hand naast een bloem. Wat op de eerste penning symbolisch werd uitgebeeld, staat hier in woorden: geloof, hoop en liefde. Op de andere drijft het kindje tussen waterlelies. De tekst luidt hier: 'Blijf getrouw'.

Eén van haar laatste penningen maakte ze ter gelegenheid van het afscheid van prof. W. M. E. NOACH als hoogleraar aan de universiteit van Utrecht. In tegenstelling tot haar meeste penningen werd dit een tweezijdige penning. De opdrachtgevers wilden zóveel bijzonderheden op de penning hebben dat Eka Thoden er de voorkeur aan gaf de beide kanten van de penning te benutten. De voorkant van deze penning houdt verband met Noach's naam en heeft betrekking op de zondvloed. Een duif vliegt weg uit twee handen. Op de keerzijde bevindt zich een wereldkaart. Deze geeft aan dat de hoogleraar de hele aardbol heeft rondgereisd.

5. Geboortepenning I

7. Geboortepenning III

6. Geboortepenning II

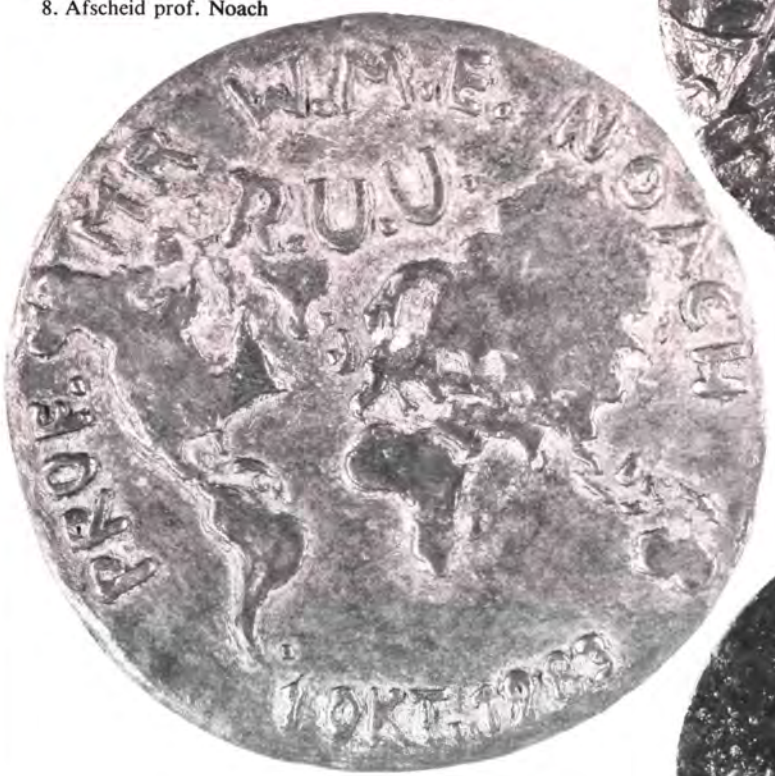

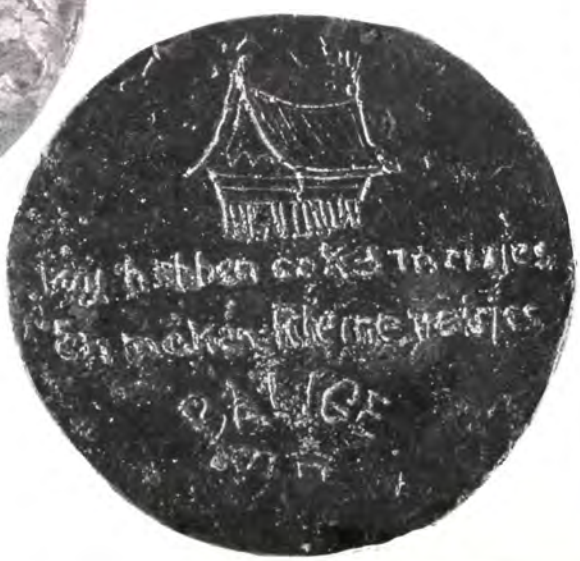
8. Afscheid prof. Noach

Twee andere penningen die zij onlangs maakte, zijn jeugdherinneringen. Toen zij het idee hiervoor opperde, gaf één van de kinderen waarmee ze in haar jeugd speelde, inmiddels zelf een bezadigde oude heer geworden, haar de opdracht voor een penning met een tafereel uit hun gelukkige kinderjaren op Sumatra. Eka maakte twee penningen. Op beide spelen kinderen in en op het water. Op de ene roeien ze in een uitgeholde boomstam,

9. Jeugdherinnering I

een zogenaamde solo. Op de andere dartelen ze in het Tobameer. Een moeder fungeert als springtoren. Ze houdt namelijk een kind vast dat van haar schouders af zal springen.

Penningen in verband met beelden

Als Eka Thoden bezig is met het ontwerp van een beeld, geeft zij haar ideeën hoe het zou kunnen worden, soms niet alleen in tekeningen, maar ook op penningen gestalte.

Eén van haar eerste penningen die op deze wijze tot stand kwam, is er één met twee fietsers op één fiets. Hoe ze er bij kwam, weet ze niet goed meer. Wat ze zich nog wel herinnert, is dat het bijschrift dat ze op één van de ontwerpen aanbracht, 'God zij met ons', niet zo maar overgenomen was van het kantschrift van onze guldens en rijksdaalders, maar dat haar echtgenoot, de schrijver C. J. KELK, met het idee kwam. Met de penning had ze geen speciale bedoeling. Het viel haar zo maar in. Ze zag vaak fietsers en de bewegingen die deze mensen maakten, spraken haar erg aan. Nederland is een fietsend land en het leek haar leuk deze typische eigenaardigheid plastisch uit te drukken. Nadat ze van de fietsers eerst twee penningen gemaakt had, ontwierp ze een beeldje met een soortgelijke voorstelling.

10. Jeugdherinnering II

11. Samen op de fiets

Een ander voorbeeld van een motief dat haar op deze wijze bezighield, is dat van een zwemmend meisje. Toen ze eens op een rots aan de kust van Spanje zat en naar beneden keek, zag ze een meisje met een paardenstaart, dat in de zee zwom met zwemvliezen en een zwemband in de vorm van een zwaan. Ze dacht dat dit tafereeltje zich best zou kunnen lenen voor een beeld in bijvoorbeeld een zwembad. Maar vóór ze hieraan begon, maakte ze eerst twee penningen met een meisje dat met een dergelijke band aan het zwemmen is.

In deze kategorie horen ook de penningen thuis die ze maakte toen ze bezig was met een skulptuur dat geplaatst werd in het Eusebiuspark in Arnhem en dat de naam kreeg 'de dans van jonge voeten'. Deze naam was ontleend aan een boek van Kelk. Ze maakte twee penningen die als

12. De dans van jonge voeten

13. Beatgroep

NEDERLANDSE ANTILLEN

1 cent	1954	UNC	22,50
1 cent	1957	UNC	22,50
1 cent	1961	UNC	9,50
1 cent	1963	UNC	9,50
1 cent	1965	UNC	15,
1 cent	1967	UNC	15,–
1 cent	1970	UNC	25,–
2½ cent	1956	UNC	25,–
2½ cent	1959	UNC	15,–
5 cent	1962	UNC	45,–
5 cent	1985	UNC	17,50
5 cent	1967	UNC	15,–
5 cent	1970	UNC	15,–
5 cent	1974	UNC	15,–
1/10 gulden	1954	UNC	140,–
1/10 gulden	1957	UNC	55,–
1/10 gulden	1962	UNC	25,–
1/10 gulden	1970	UNC	20,–
1 gulden	1964	UNC	65,–
1 gulden 1970	UNC		85,–
2½ gulden	1964	UNC	55,–
10 gulden	1978	UNC	40,–
10 gulden	1978	PROOF	75,–
25 gulden	1973	UNC	85,–
25 gulden	1973	PROOF	135,–
25 gulden	1976	PROOF	245,–
25 gulden kind	1979	PROOF	145,–
50 gulden	1980	UNC	125,–
50 gulden Stuyv.	1982	PROOF	125,–
50 gulden Synag.	1982	PROOF	175,–
50 gulden goud	1979	UNC	160,–
50 gulden goud	1979	PROOFLIKE	150,–
100 gulden goud	1978	PROOFLIKE	285,–
200 gulden goud	1976	PROOF	595,–
200 gulden goud	1977	UNC	850,–
300 gulden goud	1980	PROOFLIKE	285,–

SURINAME

1 cent	1957	UNC	22,50
1 cent	1962	UNC	3,–
5 cent	1962	UNC	7,50
5 cent	1966 zmm	UNC	9,50
5 cent	1972	UNC	6,50
10 cent	1966	UNC	6,–
10 cent	1974	UNC	3,–
25 cent	1962	UNC	6,50
1 gulden	1962	UNC	35,–

CURAÇAO

1 cent	1944	UNC	17,50
2½ gulden	1944	UNC	47,50

NEDERLANDS INDIË

½ cent	1914	UNC	6,–
½ cent	1934	UNC	7,50
½ cent	1936	UNC	17,50
½ cent	1945	FDC–	2,50
1 cent	1898	ZF	25,–
1 cent	1920	ZF	6,–
1 cent	1926	ZF	30,–
1 cent	1929	ZF	8,50
1 cent	1938	UNC	9,50
2½ cent	1858	ZF	35,–
2½ cent	1907	ZF	55,–
2½ cent	1908	ZF+	45,–
2½ cent	1909	ZF	55,–
2½ cent	1920	ZF	7,50
2½ cent	1945	FDC–	7,50
1/20 gulden	1855	ZF	22,50
5 cent	1921	ZF	4,50
5 cent	1922	ZF	10,–
1/10 gulden	1928	UNC	15,–
1/10 gulden	1930	UNC	25,–
1/10 gulden	1937	UNC	8,50
1/10 gulden	1941 P	FDC–	4,50
1/10 gulden	1942 S	UNC	5,–
1/10 gulden	1945 P	UNC	4,–
1/4 gulden	1917	UNC	40,–
1/4 gulden	1930	UNC	27,50
1/4 gulden	1937	FDC–	18,50
1/4 gulden	1938	UNC	20,–
1/4 gulden	1939	UNC	20,–
1/4 gulden	1941 P	UNC	10,–

BAHAMAS

Y 39A	1 dollar	1974	PROOF	42,50
Y 40A	2 dollars	1974	PROOF	60,–
Y 41A	5 dollars	1974	PROOF	75,–

BURUNDI

Y 1	1 franc	1965	UNC	4,50
Y 2	5 francs	1968	UNC	5,50

DENEMARKEN

Y 42	2 kronen	1930	UNC	60,–

ETHIOPIË

Y 25	10 matonas	1931	ZF	7,50
Y 26	2 matonas	1931	ZF	10,–
Y 27	50 matonas	1931	ZF	15,–
Y 30	1 cent	1944	UNC	3,50
Y 31	5 cents	1944	UNC	4,50
Y 32	10 cents	1944	UNC	5,–

GUERNSEY

Y 4	4 doubles	1920	UNC	32,50
Y 9	10 shillings	1966	UNC	15,–
Y 17	25 pence	1977	UNC	10,–
Y 25	25 pence	1980	UNC	8,50

HONGARIJE

Y 57	5 pengo	1943	UNC	15,–
Y 56	5 pengo	1945	UNC	15,–
Y 123	100 forint	1974	UNC	42,50
Y 139	100 forint	1980	PROOF	30,–

CAMBODJA

Y 11A	10 sen	1959	UNC	7,50
Y 12A	20 sen	1959	UNC	8,50
Y 13A	50 sen	1959	UNC	10,–

MAURITANIË

Y 1	1/5 ouguiya	1973	UNC	85,–

MONACO

Y 34	1 centime	1979	UNC	17,50
Y 35	5 centimes	1979	UNC	17,50
Y 20	10 centimes	1979	UNC	7,50

PAPUA NW. GUINEA

Y 1	1 toea	1975	PROOF	4,–
Y 2	2 toea	1975	PROOF	5,–
Y 5	20 toea	1976	PROOF	17,50
Y 19	5 kina	1981	PROOF	150,–

RWANDA

Y 5	½ franc	1970	UNC	3,50
Y 1	1 franc	1965	UNC	3,50
Y 6	1 franc	1969	UNC	3,50
Y 8	1 franc	1977	UNC	4,50
Y 4	2 francs	1970	UNC	3,50
Y 9	5 francs	1977	UNC	4,–
Y 11	20 francs	1977	UNC	8,50
Y 12	50 francs	1977	UNC	10,–

SIERRA-LEONE

Y 11	50 cents	1972	UNC	6,50
Y 12	1 leone	1974	UNC	15,

ZUID-AFRIKA

Y 3	6 pence	1892	UNC	475,–
Y 59	1/4 penny	1957	FDC–	4,–
Y 60	½ penny	1950	UNC	9,50
Y 61	1 penny	1960	UNC	12,50

VIETNAM-NOORD

Y 5	1 xu	1958	UNC	25,–
Y 6	2 xu	1958	UNC	27,50
Y 7	5 xu	1958	UNC	30,–
Y 8	1 xu	1976	UNC	20,–
Y 9	2 xu	1975	UNC	22,50
Y 10	5 xu	1976	UNC	2,–
Y 11	1 hao	1976	UNC	20,–
Y 12	2 hao	1976	UNC	22,50
Y 13	5 hao	1976	UNC	25,–

BELG. CONGO

Y 18	10 centimes	1911	FDC–	12,50
Y 24	2 francs	1943	UNC	65,–

Munthandel Oost-Brabant

Martien van Berkom, Carmelietenstraat 10,
5341 EG Oss, telefoon 04120-24123.
Winkel geopend: di-za 9.30-17 uur.

Prijzen incl. BTW. Portovrij vanaf *f* 150,–

Aspirant-
Lid N.V.M.H.

Prijslijst van wereldmunten en bank-biljetten uit meer dan 200 landen en staten gratis op aanvraag verkrijgbaar.

C. J. G. SCHUURMAN-RIJNHOLT

Emmastraat 13, 7075 AL Etten-Gelderland
Telefoon 08350 - 27781

120692

Moderne buitenlandse munten,
Ned. Antillen en Suriname.

14654

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

1567. Fernando Alvarez de Toledo.
Hertog van Alva;
vervaardigd 18e eeuw.
Zeer zeldzaam. Prachtig.
f 625,—

Geïllustreerde prijslijst op aanvraag.

J. B. Westerhof
NUMISMAAT
gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.

Hoogend 18, 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - 's maandags gesloten

muntenhandel Groningana

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

munten kopen is een zaak van vertrouwen...

leden van de n.v.m.h. zijn uw vertrouwen waard!

opgericht 25 januari 1982

alle leden van de Nederlandse Vereniging van Munthandelaren onderschrijven de erecode welke door de vereniging is opgesteld.

- **garantie op de echtheid van munten en penningen**
- **objectieve en eerlijke voorlichting**
- **kwalificatie volgens gangbare normen**

lijst van aangesloten munthandelaren in alfabetische volgorde:

Batavia
G. J. Rietbroek
Zoutmanstraat 32
Den Haag
070-451772

Bussumse munthandel
J. W. Eeckhout
Kapelstraat 20
Bussum
02159-16288

Civitat
A. H. G. Drouwen
Luttekestraat 31
Zwolle
05200-23368

Coinselling Hoogeveen
B. H. Hagemeijer
v. Echtenstraat 21a
Hoogeveen
05280-73634

Coret
A. Coret
Heuvelstraat 103
Tilburg
013-363240

Euro-Munt Tilburg
A. Jussen-Venmans
Hoefstraat 9
Tilburg
013-362761

Karel de Geus
K. de Geus
Stratumsedijk 47a
Eindhoven
040-123455

Hekra
L. H. Helderton
Molenstraat 25
Ophemert
03445-1392

Hollandia b.v.
A. Braun
De Zande 40
Kamperveen
05203-320

Holleman-munten
M. Holleman-Tas
Min. Dr. Kuyperplein 64
Enschede
053-338779

Honingh
J. C. Honingh
Dorpsstraat 155
Assendelft
02987-3094

Huizinga b.v.
H. J. Huizinga
Nassaulaan 36
Bennekom
08389-4004

Kerpentier
M. Velraeds
Trichterweg 203
Brunssum
045-210800

Neerlandia
W. F. Mans
H. Cleyndertweg 469
Amsterdam
020-322418

Osse munthandel
R. van Breda
Houtstraat 6
Oss
04120-25012

Phoenix
J.F.J. van Koningsbrugge
Merwedestraat 18
Assen
05920-52045

Ri-ëst b.v.
A. Hielkema
Nieuweburen 134
Leeuwarden
058-125799

Romunt b.v.
Roerzicht 1,
Roermond
04750-16010

Scandicoin
R. H. de Vries
postbus 68
Terborg
08350-25125

Sipiro-munten
P. Willems
Nassaulaan 5
Bennekom
08389-8064

Trajectum
L. Loffeld
Croeselaan 249
Utrecht
030-949709

secretariaat n.v.m.h.
postbus 3242
7500 DE Enschede

EEN NIEUWE FRIESE MUNT VAN BIJZONDERE BETEKENIS

Oplage: in zilver 10.000
: in goud 400

Het is precies vierhonderd jaar geleden dat Willem Lodewijk van Nassau-Dillenburg in Friesland tot Stadhouder werd benoemd. Deze stamvader van het tegenwoordige Oranjehuis verliet in 1577 het graafschap Nassau om in de Nederlanden deel te nemen aan de strijd die Willem van Oranje voerde tegen het Spaanse gezag. Wilhelm Ludwich von Nassau kreeg in 1583 de rang van luitenant-gouverneur van Friesland. In 1584 werd hij stadhouder-gouverneur en kapitein-generaal van deze provincie. Onder zijn bewind werd de universiteit van Franeker gesticht. Hij bevrijdde Groningen en Drenthe van het Spaanse juk en werd daarop ook stadhouder van de provincie Groningen en het landschap Drenthe. Zijn mild bestuur en verzoenend optreden maakte hem bij de Friezen zeer geliefd. Zij gaven hem de erenaam 'Us Heit' (onze vader). Hij was een ruimdenkend, maar gelovig man die de lijfspreuk 'Wills Gott mit Ehren' voerde. Het feit dat hij vierhonderd jaar geleden aan het bewind kwam wordt herdacht met een Friese muntpenning van echt zilver. Want zijn benoeming is het begin van de band die het huis Nassau met Friesland en vervolgens met Nederland heeft verkregen. De latijnse tekst op de muntpenning luidt voluit: GUILELMUS LUDOVICUS NASSOVIAE; US HEIT **(voorzijde) en op de keerzijde** POPULUM FRISIAE GUBERNAVIT. ANNO **1584. De betekenis van de laatste zin is: 'Hij bestuurde Friesland, Anno 1584.' De muntpenning kreeg een fiktieve waarde van 29 stuivers, een koers die in de buurt ligt van de toentertijd gangbare daalders en rijksdaalders.**

TECHNISCHE GEGEVENS:
Zilveren muntpenning, 835/1000 – diameter: 35 mm – dikte: 1,75 mm – gew.: ruim 16 gram – kwaliteit: fleur de coin – wordt geleverd met certificaat van echtheid. Het ontwerp is van Aizo Betten naar een gravure van B. Picard.

U kunt deze uitzonderlijk laag geprijsde muntpenning bestellen door *f* 60,— over te maken op rekening 43.69.14.638 tnv. Fryske Munt Sentrale (Amro Kollum). Gironummer Amro Kollum 80.30.49 ten name van de Fryske Munt Sentrale no. 43.69.14.638. Na overmaking krijgt u bevestiging van reservering. De bijzondere muntpenning krijgt u zonder verdere kosten in luxe cassette thuisbezorgd in de maand april.
Van deze serie worden 400 gouden exemplaren geslagen in 14 karaats goud. De prijs daarvan is *f* 925,—.
Inlichtingen 05123-2066.

voorlopers van dit beeld kunnen worden beschouwd. Op één ervan, die hier is afgebeeld en waarop een zeilscheepje op de achterkant staat, lopen twee figuren met een bouquet bloemen een trap af.
Enige jaren later wilden enkele vrienden en collega's van een vrouwelijke kinderrechter deze penning bij haar afscheid aan de gewaardeerde juriste geven. Eka had haar enige eksemplaar echter weggegeven, zodat ze nieuwe modellen moest maken.

Meestal kwamen eerst de penningen tot stand en werd later het beeld gemaakt. Eenmaal was de volgorde anders. in 1968 maakte zij eerst een beeld van een beatgroep en daarna een drietal penningen van swingende jonge musici. Het verschil tussen het beeld en de penningen was dat op het beeld vier muzikanten aan het spelen waren en op de penning slechts plaats was voor drie. Dat zij zich als al iets oudere dame tot de beatmuziek aangetrokken voelde, kwam voor een deel omdat haar zoon zich graag aan deze muziek te buiten ging. Deze zoon speelt gitaar. Het is dan ook geen toeval dat op de penning naast een fluitist twee gitaristen staan.

Vrije penningen
De meeste penningen die zij maakte, zijn vrije penningen, die geheel op zichzelf staan. Vaak was voor het maken ervan wel een bepaalde aanleiding aanwezig. Zo maakte ze voor haar stiefzoon CONSTANTIJN KELK, toen deze in Utrecht promoveerde in de kriminologie, een penning met een typisch kriminologisch onderwerp: het oordeel van SALOMO. Evenals bij de genoemde

14a Ontwerptekening voor Salomo's oordeel

14. Salomo's oordeel

geboortepenning is de voorstelling hier in driehoeksvorm aangebracht. In het midden zit koning Salomo op zijn troon. Voor hem staat de beul met in zijn opgeheven rechterarm een zwaard en in zijn linkerhand een kind, dat hij aan één been vasthoudt. Op de voorgrond staat rechts de onechte moeder. Links probeert de wanhopige echte moeder knielend de beul te beletten het vonnis te voltrekken.

15. Drinkers onder wijnranken

Eén van haar eerste vrije penningen was een parafrase van het exlibris van haar man, dat weer teruggreep op een schilderijtje dat WILLEM HOFKER heel lang geleden had gemaakt. De aanleiding voor deze penning was een penningtentoonstelling die in Florence werd gehouden. Haar werd gevraagd hiervoor iets in te sturen. De tentoonstellingskommissie wilde niet een tweezijdige penning, maar twee eenzijdige modellen. Op advies van de beeldhouwer JOHAN VAN ZWEDEN, die zei dat je nooit modellen naar Italië moest sturen omdat de douane daar erg moeilijk deed, heeft ze niet aan de tentoonstelling meegedaan, maar ze heeft wel het plan gehad en ze is er lang mee bezig geweest. Op het schilderij waarnaar het exlibris was gemaakt, stonden haar man en JANNETJE VAN HALL (de vrouw van de in de oorlog omgekomen beeldhouwer FRITS VAN HALL), die elkaar toedrinken. Eka werkte dit onderwerp uit op twee eenzijdige penningen. Op één ervan klinken twee zittende mensen met elkaar onder een guirlande van grote wijndruiven.

16. Mozes in het biezen kistje

Een aanleiding van buitenaf was er ook voor de penningen van MOZES in het biezen kistje. Het vertrekpunt voor deze penningen was een aktie Help Israël. Zich hiermee bezighoudende kwamen haar gedachten terecht in het Oude Testament, bij de vondst van Mozes na de massamoord op alle pasgeboren baby's van de joden. Ze maakte drie penningen, waarop dit tafereel op verschillende wijzen is uitgebeeld. Op één ervan staat de tekst Help Israël. Op een andere, hier afgebeelde, is een groep vrouwen, onder wie de dochter van de Farao, te zien. Ze begeven zich naar de Nijl om een bad te nemen en vinden daar het biezen mandje met de kleine Mozes. Op de achtergrond staat MIRIAM, de zuster van Mozes, en een vogel vliegt op uit het riet.

Weer een andere keer was de aanleiding van literaire aard. Zo maakte ze, weer op instigatie van Kelk, in 1980 een penning op de oudste tekst die de Nederlandse taal rijk is, nl.: 'alle vogels zijn

17. Oud gedicht

18. Gitarist

met nesten begonnen, behalve ik en jij' (hebban olla vogala nestas bigunnan hinase hic enda thu). De betreffende tekst werd in 1931 ontdekt in de Bodleian Library in Oxford; op een schutblad van een manuscript, waarop een Vlaamse copyist zijn pen uitprobeerde.

Vaak komen haar ontwerpen spontaan en op eenvoudige wijze tot stand. Ze ziet iets dat haar treft en ze krijgt het idee er een penning van te maken. Zo werd ze eens getroffen door de houding van haar zoon toen deze aan het gitaarspelen was. Het gevolg was dat zij drie penningen maakte met een gitarist.

Pas eind 1982 heeft ze voor het eerst een portretpenning gemaakt. De geportretteerde was haar man, die een jaar eerder was overleden. Als voorbeeld gebruikte ze een foto die ter gelegenheid van Kelk's zeventigste verjaardag was gemaakt en die toen was afgebeeld in De Groene Amsterdammer, het weekblad waaraan Kelk lang als letterkundig medewerker verbonden was.

Haar werkwijze

Penningen maken is voor Eka Thoden een 'heerlijke werkzaamheid'. Het kleine formaat ligt haar

19. De schrijver C. J. Kelk

goed en ze vindt het fijn bezig te zijn met dingen die ze in de hand kan houden. Ze meent dat voor iemand die zowel van tekenen als van boetseren houdt, penningmaken een prettige zaak moet zijn. Het ligt er immers enigszins tussenin. Een penningmaker is op kleine schaal al ruimtelijk bezig.

De start gaat bij haar meestal vlot. Het idee een penning te maken, wordt snel geboren. Ze ziet iets in haar omgeving of ze denkt aan iets dat haar op een of andere wijze grijpt. Soms maakt ze eerst een tekening. Meestal behelst dat niet veel meer dan een eenvoudig krabbeltje. Zo gaf ze haar eerste gedachten voor de Salomo-penning weer in twee schetsjes op de achterkant van een invitatiekaart.
Meestal werkt ze daarna het ontwerp in was uit. Ook dat gaat bij haar snel. Maar daarna is ze nog lang met het ontwerp bezig. Ze verandert nog wel eens het een en ander en ze werkt nog veel bij. Ook het aanbrengen van de letters neemt bij haar vaak vrij veel tijd in beslag.
Veel aandacht besteedt zij ook aan het patineren. Steeds gebruikt ze andere kleurnuances. Afhankelijk van het onderwerp geeft zij de voorkeur aan een donker of een licht patina, of aan groen, bruin, anthraciet, bruinzwart of negritto. Op zwart-wit foto's komen haar penningen dan ook niet geheel en al tot hun recht. Men moet ze in kleur zien.

Vroeger heeft ze wel zelf penningen à cire perdue gegoten, maar dat beschouwt ze toch niet als haar werk. Tegenwoordig laat ze het gieten van haar penningen, die vaak eenzijdig zijn, meestal over aan de firma STEYLAERT in Rumpt.

Enkele biografische gegevens
EKA LOUISE THODEN VAN VELZEN komt uit een grote familie. Haar vader had acht broers en zusters en zelf had hij zes kinderen.
Zij werd geboren op 3 augustus 1915 in Laboean Roeloe aan Sumatra's Oostkust, waar haar vader arts was. Later verhuisde zij naar de Bataklanden. In 1934 overleed de vader. Zij groeide op bij familie in Medan, waar ze de hbs bezocht. Hier bleef ze tot 1938. Toen ging ze met een oom naar Nederland. Ze kwam terecht in Bilthoven en nam tekenlessen bij WILLEM WAGENAAR en WILLEM VAN LEUSDEN op de Vrije Akademie in Utrecht. In 1939 behaalde ze de akte l.o.-tekenen. Haar wens hierna naar de rijksakademie te gaan, kon helaas niet vervuld worden. Ze moest als fröbeljuffrouw geld verdienen en ze moest zorgen voor oude ooms en tantes. In 1946 ging ze naar Parijs, waar ze modeltekende in de Grande Chaumière. Terug in Bilthoven kreeg ze nog les in portrettekenen van NEL VAN SOEST en in schilderen van HENK BELLAARD. De grafikus JAN BOON adviseerde haar te gaat etsen, maar dat werk lag haar niet.

In 1951 leerde ze KEES KELK kennen. Via hem kwam ze in kontakt met MARI ANDRIESSEN, die haar aanraadde te gaan beeldhouwen op de ateliers 63 in Haarlem. Weer begon ze aan een kunstopleiding. Ze was toen 49 jaar, maar dat

belette haar niet nog drie jaar intensief les te nemen. Nadat ze eerst nog enige tijd aanwijzingen had gekregen van Andriessen, werden HANS VERHULST en NICO JONK haar belangrijkste leermeesters. Van deze beeldhouwers, die beiden jonger waren dan zijzelf, heeft ze veel geleerd, al volgde zij niet hun stijl. De meeste beeldhouwers die op de Ateliers 63 bezig waren, werkten min of meer abstrakt. 'Hoe jullie het ook doen,' zei ze eens, 'ik blijf figuratief.'

In 1954 had ze Bilthoven verlaten om zich met Kelk te vestigen in IJmuiden. Daar woonde ze 14 jaar. Mede in verband met de gezondheidstoestand van Kelk verhuisde ze in 1968 naar Heveadorp. Daar woont ze nog steeds. Hoewel het oude dorp met zijn rieten daken thans voor een groot deel afgebroken wordt en het gevaar bestaat dat het zijn rustieke karakter gaat verliezen, bevalt het er haar nog altijd goed. Ze woont aan de bosrand in een huisje, dat vroeger hoorde bij het landgoed De Duno.

Katalogus van haar penningen

Tenzij anders vermeld, zijn de penningen eenzijdig en gegoten in brons.

1. Klinkend paar. Naar een exlibris van C. J. Kelk. 1968. ∅ 90. Zittend paar met glazen onder wijnranken. Koll. A. Gazenbeek, Wageningen.
2. Druiven. 1968. ∅ 89. Druiventros met blad en rank.
3. Beatgroep. 1968. ∅ 115. Drie staande musici. Koll. Siegmund, Bilthoven.
4. Mozes in het biezen kistje. 1968. ∅ 80. Farao's dochter en gevolg onder een parasol vinden Mozes, met onderschrift (Help Israël). Ex. koll. Fri Heil, Arnhem.
5. Idem. ∅ 70. Zelfde voorstelling, maar geen tekst. Rechts Miriam, links een opstijgende eend. Koll. J. H. de Groot-Bolderhey, Doorn.
6. Idem. ∅ 95. Zelfde voorstelling, maar links Miriam en 2 eenden. Koll. T. Harskamp, Bilthoven.
7. Poesje. 1968. ∅ 70. Poes met jongen naar rechts. Koll. M. de Wit, Wolfheze.
8. Samen op de fiets. 1969. ∅ ±80. Man op een fiets met voorop een meisje. Part. koll. Arnhem?
9. Idem, maar ∅ ±90. Part. koll. Gelderland?
10. Idem, maar ∅ ±100. Zelfde voorstelling, maar met rondschrift (God zij met ons Holland). Part. koll. Zeeland?
11. Gitarist. 1969 ∅ 122. Gitaarspeler naar rechts.
12. Idem, maar ∅ ±80. Met een aparte penning van een gitaar, die bij een eventuele nieuwe gieting als achterkant kan worden gebruikt.
13. Idem, maar ∅ 90. Gitaarspeler van voren, zittend naar links.
14. Zwemmend meisje. 1969. ∅ 100. Meisje met zwemvliezen in een zwemband met de vorm van een zwaan.
15. Idem, maar grotere voorstelling.
16. Idem, maar ∅ ±80. Verz. B. Vaessen, Amsterdam.
17. Familiewapen Thoden van Velzen. 1969. ∅ 90. Wapen met ruiter naar links tussen acanthusbladornament. Boven een kentaur met pijl en boog.
18. Idem, maar 1977 en ∅ ±100. Part. koll.
19. Idem, maar 1980. 5 ex. bij familieleden.
20. De dans van jonge voeten. 1970. ∅ 105. Een jongen en een meisje dalen traptreden af. Koll. F. v.d. Woude, Velp.
21. Idem. 1970. ∅ 86. Vz. als vorig. Kz. scheepje op golven. Koll. prof. C. Kelk Amsterdam en dr. M. P. v.d. Grinten Arnhem.
22. Idem. 1974. ∅ ±90. Vz. als vorig, maar met tekst (dr. P. Rijksen 1974). Kz als vorig, maar met tekst (van het Willem Pompe instituut). Koll. Rijksen.
23. Nederlands Theater Centrum. 1976. Onregelmatige vorm, 127×90. Twee figuren met maskers, naam (=titel) en jaartallen (1946-1976). Koll. F. v.d. Woude, Velp.
24. Idem. ∅ 98. Muze, 2 maskers en naam (=titel).
25. Idem. ∅ 83. Vz. 2 maskers en naam (=titel). Kz. Lier en tekst (opgericht 1946 Amsterdam). Koll. M. Boerema Amsterdam.
26. Ruiters. 1977. 85×105. Twee paardrijdende gelieven en onderschrift (Ariane 9-7-77). Koll. C. R. Boon Brussel.
27. Geboorte Pauline Johanna Polderman. 1980. ∅ 81. Vz. kruis, anker, hart, adelaar en golven. Kz. tekst (Pauline Johanna Polderman geb. 15-2-1980). Koll. Polderman, Arnhem.
28. Idem. ∅ 88. Liggend kindje tussen waterlelies en onderschrift (blijf getrouw). Koll. A. Gazenbeek, Wageningen.
29. Idem. ∅ 92. Kindje in hand met bloem en omschrift (geloof hoop en liefde).
30. Oud gedicht. 1980. ∅ 115. Vogels en omschrift (hebban olla vogala nestas bigunnan hinase hic enda thu). Koll. A. Penders-Bleys, Den Haag.
31. Salomo's oordeel. 1981. ∅ 105. Vier figuren en kindje. Koll. prof. C. Kelk, Amsterdam.
32. Zilveren huwelijk. 1982. ∅ 108. Staand paar met de handen in elkaar tussen bloemen in hoefijzer. Met tekst ((2-8-57 Dia Kees 2-8-82). Koll. C. R. Boon, Brussel.
33. Idem. ∅ 103. Een man helpt een vrouw in een huwelijksboot. Met hoefijzer, bloemen, zeilboot en tekst (2-8-57 Dia Kees 2-8-82).
34. Idem. ∅ 93. Naar voren lopend paar in oud hoefijzer, met randschrift (1957 Dia 2 augustus Kees 1982).
35. C.J. Kelk. 1982. ∅ 109. Man met hoed en glas naar rechts.
36. Afscheid prof. Noach. 1983. ∅ 101. Vz. 2 handen en duif. Kz. wereldkaart en rondschrift (prof. mr. W. M. E. Noach R.U.U. 1 okt. 1983).
37. Jeugdherinnering 1. 1983. ∅ 81. Vz. 5 roeiende kinderen in uitgeholde boomstam. Kz. bataks huis met kinderrijm (wij hebben 3 meisjes en maken kleine reisjes) en plaatsnaam (Balize). Koll. A. Gazenbeek, Wageningen.
38. Jeugdherinnering 2. 1983. ∅ 109. Dartelende kinderen in het water en moeder. 5 ex. in diverse koll.

Signatuur

De meeste penningen zijn gesigneerd Eka. Op penning 37 staat deze naam in het Bataks ().

Penningnieuws

door Frank Letterie

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hamminkweg 1, 7251 RB Vorden.

— — — — —

Rectificatie

De copij voor dit rubriekje wordt bij de uitgever ingeleverd samen met een tekening, waarop héél duidelijk is aangegeven hoe de foto's in het blad geplaatst moeten worden. De drukproeven worden gecontroleerd en waar nodig gecorrigeerd. Desondanks gaat er bij het monteren van de foto's wel eens wat verkeerd, zodat foto's van penningen niet in de juiste stand worden gereproduceerd.
In het november-december nummer 1983 moet de afbeelding van de Waardenburgpenning een kwart slag naar links gedraaid worden. In het laatste maart-april nummer is de keerzijde van de Röntgenpenning verkeerd afgebeeld. Daarom nogmaals plaatsing van deze penning.

Penning van Paul Gregoire

Een satire op de uitgifte in 1982 van het nieuwe nederlandse geld. De foto is gemaakt van een kleidruk. Het onderschrift is van de kunstenaar.

Een kwartje kaal van plat plezier:
zie hier de Munt ter waarde van 1 Platje.
De voorkant siert het schaamhaar-dier,
de achterkant m'n Gatje.

Twee penningen van C. de Vries

Anne Frank Een gietpenning uit 1982.
Diameter 66 mm.
Voorzijde: Portret Anne Frank
Keerzijde: Afbeelding van boekenkast.

Jan Steen Eveneens een gietpenning uit 1982.
Diameter 68 mm.
Voorzijde: Portret Jan Steen
Keerzijde: Monogram JS en jaartallen 1626-1679

Penning van het Hoogheemraadschap van Rijnland
Uitgegeven ter gelegenheid van de officiële ingebruikstelling van de nieuwe uitwateringssluis te Katwijk op 14 maart 1984. Het is een bronzen gietpenning.
Ontwerper: Theo van de Vathorst.
Voorzijde: Neptunus ontvangt van de stroomgod een tulp, die dankzij de beheerste waterstand in Rijnland kan groeien. De driehoek op de achtergrond geeft aan dat met de nieuwe sluis de waterkering op deltahoogte is gebracht.
Keerzijde: Wapen van het Hoogheemraadschap. De ringen symboliseren het water.

De klop 'Hamer en sikkel' op Hongaarse munten

door J. C. van der Wis

De laatste tijd duiken Hongaarse aluminium 1-pengöstukken uit 1944 op, die voorzien zijn van de klop 'hamer en sikkel', een klop die bij mijn beste weten in de numismatische literatuur tot nu toe niet is voorgekomen en waarvan in Hongarije gegevens ontbreken.

Desgevraagd deelde Dr. István Gedai van het Magyar Nemzeti Múzeum te Boedapest mij mede, dat er twee theorieën over de herkomst van de klop bestaan, waarvan de tweede mijns inziens de meest aannemelijke lijkt.

De eerste theorie is, dat de klop ten tijde van de Tweede Wereldoorlog door partizanen op de munten zou zijn aangebracht. Gegevens hierover zijn, volgens Dr. Gedai, niet voorhanden.

De tweede theorie is, dat we hier met een fictieve klop te maken hebben. Deze theorie is de meest aannemelijke, omdat de klop tot nu toe alleen op 1-pengöstukken is voorgekomen en niet ook op andere in 1944 circulerende munten en omdat Dr. Gedai en zijn medewerkers eerst de laatste jaren de klop enige malen onder ogen hebben gehad.

De klop 'hamer en sikkel' zou derhalve enige jaren geleden op een aantal 1-pengöstukken kunnen zijn aangebracht. De reden van deze vermoedelijk particuliere instempeling zal waarschijnlijk wel altijd in het duister verborgen blijven, tenzij de dader(s) zich ooit eens meld(t)(en).

Onze etui's verhogen de presentatie!

Prachtig etui
voor collier met ketting.
Het binnenwerk is gemaakt met fluweel en wit zijden kussen.

Luxe plat etui voor uw munt of penning. In de kleuren rood, wit en blauw.
Het binnenwerk in fluweel met wit zijden kussen en in elf Ø maten leverbaar.
Firma opdruk is mogelijk.

Doorzichtig etui universeel.
Het etui is geschikt voor alle soorten munten, penningen enz.
Binnenwerk is verkrijgbaar in rood of blauw.
Oppervlakte 6 bij 6 cm.

Etuibedrijf Sulsters

Een presentatie etui nergens goedkoper.

Kometensingel 88 - 1033 BX Amsterdam
Tel. 020-315300

Bel even voor prijslijst enz.

Actualiteiten

Numismatische week in Barcelona

Van 5 tot 10 maart werd de 7de numismatische week in Barcelona gehouden, een jaarlijkse gebeurtenis van de Asociación Numismatica Española. Bij deze bijeenkomsten vinden discussies over speciale onderwerpen plaats en dit jaar ging het over het ordenen van gegevens van muntvondsten. Uit de mededelingen van verschillende sprekers bleek, dat er in Spanje nog veel materiaal op onderzoek wacht, o.m. de twee tot nu belangrijkste vondsten van deze eeuw, beide afkomstig uit Cordoba. Een van die schatten telt ongeveer 2000 munten uit de Moorse tijd, die al in de vijftiger jaren werden aangetroffen. Een bijdrage betreffende de vondst Oud-Beijerland 1980 welke eind 1983 in Nederland geveild is en welke grotendeels uit Spaanse en Spaans-amerikaanse zilverstukken bestond, trok de aandacht, mede door de rol van het Kon. Penningkabinet in deze zaken en de daarmede verbonden waarborgen. De leiders van de discussie noemden die wijze van onderzoeken een uitstekend voorbeeld om na te volgen. Spaanse musea en universiteiten doen ook wel het een en ander, maar uit de discussie bleek dat de aanpak niet uniform is en soms ook niet vakkundig. Er zijn o.m. problemen met verouderde voorschriften, zo mogen musea en andere officiële instellingen geen vondsten accepteren, die met behulp van een metaal detector te voorschijn zijn gebracht.

Tijdens twee dagen werd de 'salón numismático' gehouden, enigszins in de stijl van de door Stichting Numismatica in Nederland gehouden beurzen. Spanje heeft een rijke numismatische geschiedenis van bijna 2500 jaren en er was een grote verscheidenheid van romeinse, visigotische, moorse, vroeg- en laatmiddeleeuwse en moderne munten van de verschillende Spaanse rijken als Aragon, Castilië, Catalonië met hun invloedsferen buiten het schiereiland. Maar er was ook materiaal van andere aard, o.a. waren er Nederlandse 18e eeuwse dukaten en zilveren provinciale munten, benevens mooie rijksdaalders van Koningen Willem I en Willem II.

R.D.

Boekbespreking

The Roman Imperial Coinage, volume I, revised edition, 31 BC - AD 69, by C. H. V. Sutherland, Spink & Son, Londen, 1984, £50.—

Op 23 januari 1984 verscheen een boek waarop numismaten en oud-historici al lange tijd wachtten: het geheel herziene eerste deel van The Roman Imperial Coinage. Dit door C. H. V. Sutherland bewerkte boek omvat een periode van precies 100 jaar: de tijd van 31 v. Chr. tot en met 69 na Chr.
De eerste editie uit 1923, – toen een baanbrekende, nieuwe visie op de Romeinse muntslag – is in de loop van de tijd wegens de toenemende vraag een aantal malen herdrukt, maar na 60 jaar van vaak intensieve research was dit standaardnaslagwerk toch echt wel aan vernieuwing toe. Juist op het gebied van de muntslag van keizer Augustus en zijn opvolgers van het Julisch-Claudische huis is de afgelopen decennia veel studie verricht. Veel nieuw muntmateriaal werd ontdekt; alleen het Koninklijk Penningkabinet in Den Haag kon voor de nieuwe editie al 20 nog niet eerder beschreven munten of varianten van al bekende typen leveren. Vooral bij de munten van keizer Augustus blijken toeschrijvingen aan bepaalde muntplaatsen inmiddels gecorrigeerd te moeten worden op grond van nieuwe vondsten. Voor bepaalde voorstellingen waarvan de interpretatie niet helemaal duidelijk was, zijn inmiddels nieuwe voorstellen gedaan om tot een identificatie te komen.
Belangrijk is ook het werk dat in de afgelopen jaren is gedaan om tot een betere interne chronologie van de verschillende emissies van een bepaalde keizer te komen. In de editie van 1923 werd het kopergeld nog veelal als een grote massa beschouwd, waarin weinig geleding was aan te brengen. Inmiddels hebben we in dat kopergeld samenhangende series ontdekt, die aan bepaalde periodes van een beperkte duur kunnen worden toegeschreven. Al deze nieuwe inzichten heeft Sutherland in zijn nieuwe editie zo volledig mogelijk verwerkt.
De enorme massa nieuwe informatie heeft echter een groot probleem veroorzaakt; het bleek absoluut onmogelijk de oude nummering van de editie uit 1923 te handhaven. Er is dus een totaal nieuwe RIC. I verschenen met een volledig nieu-

we nummering. En dat betekent een bibliografische ramp van grote omvang! Want voortaan dient bij elke verwijzing vermeld te worden of het de oude of de nieuwe editie is, welke wordt geciteerd. En dat gaat dus geregeld fout. Bovendien moeten de grote (museum) collecties, die veelal naar de volgorde van de RIC zijn geordend, opnieuw worden gerangschikt. De ervaring leert dat de snelheid waarmee dat gebeurt, niet overal dezelfde is. Tenslotte zijn er ook nu nog mensen, die verwijzen naar het boek van Cohen uit 1880!!
Voor de komende jaren is dus een soort Babylonische spraakverwarring te verwachten. Desondanks ben ik van mening dat de voordelen van deze nieuwe editie, waarin de huidige stand van kennis op het gebied van de munten van de periode 31 v. Chr.-69 na Chr. is samengevat, zo groot zijn in vergelijking met de oude editie, dat we de bijkomende problemen maar moeten accepteren. RIC. I is in de nieuwe versie mijns inziens onontbeerlijk voor iedereen die zich met de geschiedenis, de kunst, maar vooral de muntslag van Augustus en zijn opvolgers bezighoudt. Daarom: van harte aanbevolen.

J. v.d. V.

Coins of the Seleucid Empire from the Collection of Arthur Houghton by Arthur Houghton, New York, 1983, $65,—

Slechts zelden komt een particulier verzamelaar ertoe zijn collectie te publiceren; weinig verzamelaars zouden ook in staat zijn een dergelijke kostbare en moeizame onderneming tot een goed einde te brengen. De Amerikaan Arthur Houghton heeft het aangedurfd een dergelijke uitdaging te aanvaarden en in de serie Ancient Coins of North American Collections verscheen daarom vorig jaar het door hemzelf samengestelde boek Coins of the Seleucid Empire from the Collection of Arthur Houghton.
In dit fraai uitgevoerde 122 tekstbladzijden en 77 platenpagina's tellende boekwerk heeft hij het resultaat van meer dan 20 jaar gericht verzamelen op een beperkt gebied vastgelegd. De collectie omvat 1323 exemplaren en beslaat de gehele periode van de Seleuciden, te beginnen met Seleucus I in Babylon omstreeks 300 v. Chr. en eindigend met Antiochus XIII, de laatste heerser, die in Antiochië tussen 66 en 64 v. Chr. nog kortstondig op de troon zat. Het merendeel van de Seleucidische muntslag was van zilver en koper. Ook van de veel schaarsere goud-emissies zijn echter heel wat exemplaren in de collectie aanwezig. Vanzelfsprekend gaat het veelal om ook elders bekende stukken; toch zijn eveneens nog niet eerder gepubliceerde munten in deze collectie aanwezig.
Het boek is opgezet als een catalogus, maar het is tevens bedoeld als een hulpmiddel voor verdere studie. Pas in de laatste decennia is de muntslag van het in de hellenistische periode zo'n centrale positie innemende Seleucidenrijk het onderwerp geworden van nauwkeurige bestudering.
Veel vragen of problemen zijn in allerlei detailstudies of grotere overzichten inmiddels opgelost, andere vragen zijn daarvoor weer in de plaats gekomen. Houghton helpt belangstellenden op weg door een beknopte, moderne bibliografie en door literatuur-verwijzingen bij een groot aantal muntbeschrijvingen.
De ordening is naar muntplaats; vanzelfsprekend krijgt de grootste en het langst werkende muntplaats Antiochië de meeste aandacht. In die regio lag het zwaartepunt van het rijk.
Ik vind het jammer dat Houghton weinig aandacht besteed heeft aan de datering van zijn munten. Zeker heeft hij gelijk met het argument, dat de chronologie van vorsten en muntplaatsen vaak erg verwarrend is, maar de chronologische overzichtstabellen aan het begin van het boek mogen dan als globaal overzicht best aardig voldoen, toch zijn deze tabellen voor een redelijk beeld van de dateringen onvoldoende.
Aan de kwaliteit van de foto's is zeer veel zorg besteed. In combinatie met het muntmateriaal, dat veelal ook van zeer goede kwaliteit is, heeft dit geleid tot 77 prachtige foto-pagina's waarop alle munten in de collectie staan afgebeeld.
Men vindt in dit boek door deze combinatie van beknopte tekst en goed fotowerk een prachtig panorama van deze interessante hellenistische muntslag.

J. v.d. V.

Verenigingsnieuws

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST
Secretariaat: v.d. Meystraat 1, 1815 GP ALKMAAR.
Tel.: 072-120041; giro 96820.

Aanvulling op de prijslijst per 1 februari 1982.

1981-1 Geboortepenning Jet Schepp 52 mm G. *f* 50,—
1982-1 Kiem Wien Cobbenhagen 50 mm G. *f* 57,50

1982-2 Holle Bolle Gijs Cornelis de Vries 64 mm G. *f* 60,—
1983-ex Anti-kernbompenning Louise Metz 75 mm G. *f* 137,50
1983-1 Hugo de Groot Jos Reniers 70 mm G. *f* 75,—

De huwelijkspenning vermeld in de prijslijst is niet meer verkrijgbaar.
De uitverkochte penningen van voor 1959 zijn te bestellen tegen dagprijs op onderstaand adres.
Gelieve de verenigingspenningen uitsluitend te bestellen bij:
Mevr. M. Kemper-Koel
Mollenburgseweg 60
4205 HD GORINCHEM
Tel. 01830 - 26543

Penning 1984-1
Deze penning van Wilfried Put met als onderwerp prof. V. P. S. Esser is in bewerking.
Penning 1984-2
Deze penning wordt door Frank Letterie vervaardigd.

Mevr. M. Kemper-Koel

Muntennieuws

door J. C. van der Wis

OOSTENRIJK:
500 Schilling 1983; zilver 925/1000; ∅ 37 mm; 24 gram.
Herdenkingsmunt op het feit, dat honderd jaar tevoren de bouw van het parlementsgebouw naar een ontwerp van de Deense architect Theophil Hansen werd voltooid. Afb. 1.

Afb. 1

POLEN:
50 Zlotych 1983; koper-nikkel; ∅ 30,5 mm; 17,7 gram.
Herdenkingsmunt op de 300-ste verjaardag van het ontzet van Wenen in 1683, geslagen in een oplage van 2,5 miljoen exemplaren. Afb. 2.

Afb. 2

PORTUGAL:
1 Escudo z.j. (1983); koper-nikkel; ∅ 18,0 mm; 3,0 gram.
2½ Escudos z.j. (1983); koper-nikkel; ∅ 20,0 mm; 3,5 gram.
5 Escudos z.j. (1983); koper-nikkel; ∅ 24,5 mm; 7,0 gram.
25 Escudos z.j. (1983); koper-nikkel; ∅ 28,5 mm; 11,0 gram.
Nieuwe serie circulatiemunten ter herdenking van de 25-ste Wereldkampioenschappen Hockey, die in 1982 in Portugal werden gespeeld. Oplage 2 miljoen stuks voor iedere waarde. Afb. 3 t/m 6.

Afb. 3

Afb. 4

Afb. 5

Afb. 6

SEYCHELLEN:
1 Cent 1982; messing; ∅ 16 mm; 1,40 gram.
5 Cents 1982; messing; ∅ 18 mm; 2,00 gram.
10 Cents 1982; messing; ∅ 21 mm; 3,25 gram.
25 Cents 1982; koper-nikkel; ∅ 19 mm; 2,92 gram.
1 Rupee 1982; koper-nikkel; ∅ 25,5 mm; 6,20 gram.
5 Rupees 1982; koper-nikkel; ∅ 29,0 mm; 8,97 gram.
Nieuwe circulatiemunten met voorstellingen uit de flora en fauna van het eilandenrijk. Afb. 7 t/m 12.

Afb. 7

Afb. 8

Afb. 9

Afb. 10

Afb. 11

Afb. 12

SINGAPORE:
5 Dollars 1983; koper-nikkel; ∅ 38,7 mm; 20 gram.
Herdenkingsmunt op de 12e Zuidoostaziatische Spelen, die er in 1983 werden gehouden. Afb. 13.

Afb. 13

SPANJE:
10 Pesetas 1983; koper-nikkel; ∅18,5 mm; 4 gram.
Aanvulling op een nieuwe reeks circulatiemunten, waarvan de 100 Pesetas al eerder is uitgegeven (zie De Beeldenaar 7e jaargang no. 6, pag. 217). Afb. 14.

Afb. 14

SPANJE:
Door een fout in de Spaanse Munt te Madrid heeft men enkele stempels verwisseld. De 5 Peseta's 1982 ter herdenking van de Wereldkampioenschappen voetbal behoren geslagen te zijn met het jaartal 1980 onder de kop van koning Juan Carlos, terwijl het normale 5-Pesetastuk het jaartal 1975 onder 'skònings hoofd dient te voeren. Door de stempelverwisseling zijn ca. 30.000 munten met de voorzijdestempel van 1975 en de keerzijdestempel van de Wereldkampioenschappen voetbal geslagen. Afb. 15 t/m 17.

Afb. 15

Afb. 16

Afb. 17

ZWITSERLAND:
5 Francs 1983; koper-nikkel; ∅ 31 mm; 13,2 gram.
Nieuwe herdenkingsmunt op de 100-ste geboortedag van de in 1969 overleden dirigent Ernest Ansermet met op de voorzijde zijn gezicht en profile en het begin van de partituur van 'l'Histoire du Soldat' van Strawinsky en Ramuz. Oplage 1.015.000 stuks. Afb. 18.

Afb. 18

40 JAAR HERDENKING D-DAY IN NORMANDIË

Op 6 juni wordt in NORMANDIË in tegenwoordigheid van vele hooggeplaatste personen de landingen in Frankrijk herdacht.
Mede om deze dappere mensen te eren die een belangrijke bijdrage leverden om Europa te bevrijden, en een lange periode van vrede te grondvesten, worden er penningen geslagen die dat grootse gebeuren herdenken.

Deze penningen worden bij intekening verkocht en voor Nederland en België zijn deze te bestellen bij: Munthandel Hollandia b.v. te Kamperveen.
specificaties voor de gehele wereld: de penning heeft een doorsnede van 50 mm.
oplage:
afslagen in brons: 30.000 stuks.
zilver : 10.000 stuks. st. 925/1000 gewicht 44 gram.
goud : 500 stuks. 14 kt. gewicht 55,15 gram.
De prijzen zijn voor brons *f* 44,—, zilver *f* 148,—, goud *f* 2.450,—. Alle prijzen zijn inclusief kosten en b.t.w.
De penningen worden begin juli geleverd.
Deze penningen zijn te bestellen door middel van intekening op onderstaande bon en overmaking van het bedrag op bankrekening nr. 47.58.47.733 ten name van Munthandel Hollandia b.v. te Kamperveen of op postgirorekening nr. 39.261.63.
De inschrijving sluit op 22 juni 1984.
Het is mogelijk om een naam in te graferen tegen een prijs van *f* 0,60 per letterteken.
Voor nadere informatie Munthandel Hollandia b.v., De Zande 40, 8278 AK Kamperveen.
lid N.V.M.H.

Inteken formulier B: naam handtekening

adres

woonplaats

wenst te ontvangen: in brons ..... à *f* 44,—
zilver ..... à *f* 148,—
goud ..... à *f* 2.450,—
en betaalt per bank/giro.

VERENIGDE STATEN VAN AMERIKA

ALS HOOGTEPUNT VAN AMERIKA'S RIJKE NUMISMATISCHE ERFGOED

DE AMERIKAANSE ZILVEREN EN GOUDEN OLYMPISCHE MUNTEN 1984

Met de uitgave van de nieuwe Gouden en Zilveren Olympische herdenkingsmunten begint een nieuw hoofdstuk in de numismatische geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika.

DE ALLEREERSTE AMERIKAANSE OLYMPISCHE GOUDEN ADELAAR (1984)

De "Golden Eagle" 10 dollar munt is in drie opzichten een numismatische "première". Het is de eerste gouden herdenkingsmunt met de Adelaar ooit in de Verenigde Staten geslagen.

Het is ook de eerste Amerikaanse gouden munt sinds 50 jaar. En het is de eerste munt in 900/1000 fijn goud, die het muntteken "W" van de Amerikaanse Munt te West Point (Staat New York) draagt.

De "Gouden Adelaar" van 10 dollar is verkrijgbaar in proof- of brilliant uncirculated-kwaliteit.

Buiten de Verenigde Staten kunnen slechts 75.000 exemplaren van de "Golden Eagle" in brilliant uncirculated-kwaliteit aangeboden worden.

DE ALLEREERSTE OLYMPISCHE ZILVEREN DOLLAR

De twee Olympische Zilveren Dollars (1983 en 1984) hebben eveneens een heel bijzonder karakter.

Het zijn de eerste Amerikaanse dollars, ooit in 900/1000 fijn zilver uitgegeven sinds de Peace Dollar van 1935.

Het zijn tevens de eerste dollars, die een speciale gebeurtenis herdenken sinds de Lafayette Dollar van 1900.

Dit was tot nu toe de enige Amerikaanse zilveren herdenkingsdollar waarvan de prijs - in MS 65 kwaliteit - nu rond de $ 4200 schommelt (volgens Numismatic News). De beide Olympische Zilveren Dollars worden geslagen in proof- en brilliant uncirculated-kwaliteit.

EEN WAARDEVOLLE EN HOOGST ORIGINELE UITGAVE VOOR VERZAMELAARS: DE 1983 EN 1984 SET MET 3 VERSCHILLENDE MUNTTEKENS.

Volgens de numismatische traditie van de Verenigde Staten worden de Olympische Zilveren Dollars in brilliant uncirculated door drie Amerikaanse Munten geslagen. Gedrieën vormen de geldstukken een opmerkelijke set, speciaal voor verzamelaars. Ze worden aangeboden in een bijzonder aantrekkelijk album. De eerste plaats in de uitgave is voor de Munt van Philadelphia (met de "P" als muntteken). Toen Philadelphia nog hoofdstad was, was deze Munt de eerste in de Verenigde Staten die geldstukken produceerde. Verder in de set: het eerste "filiaal" in het oude Westen van Amerika, de Munt van San Francisco (met het muntteken "S") en de historische Munt van Denver (met het muntteken "D").

De oplage van deze 1983 en 1984 sets voor verzamelaars - met 3 verschillende munttekens - is wat de landen buiten de USA betreft beperkt tot elk 150.000 stuks.

MUNTKARAKTERISTIEKEN:			
1984 "Golden Eagle" 10 dollar munt		Zilveren Dollar 1983 en 1984	
Goudgehalte:	900/1000 fijn goud	Zilvergehalte:	900/1000 fijn zilver
Diameter:	27 mm	Diameter:	36.10 mm
Gewicht: munt	16.718 g	Gewicht: munt	26.73 g
fijn goud	15.046 g	fijn zilver	24.73 g
Afwerking: Proof of brilliant uncirculated		Afwerking: Proof of brilliant uncirculated	

Enkel munten aangeboden in de officiële "US Olympic Coin holder" die genummerd en getekend is worden toegelaten buiten de USA en zijn goedgekeurd door het Internationale en Nationale Olympisch comité.

OFFICIEEL MUNTPROGRAMMA VAN DE OLYMPISCHE SPELEN LOS ANGELES 1984.

MUNTEN VERKRIJGBAAR BIJ:
ABN Bank
Amro Bank - H.B.U.
NMB Bank - Grenswisselkantoren
NCB Bank
Rabo Bank en Verenigde Spaarbanken

Groothandelsverdeler:
E.D.J. van ROEKEL b.v. - Postbus 3 - 1400 AA BUSSUM

OFFICIËLE DISTRIBUTEURS BELGIË
Algemene Spaar- en Lijfrentekas
Bank Brussel Lambert
Gemeentekrediet
Generale Bankmaatschappij
Kredietbank

NUMARCO-LINTAS

LINDNER Muntenboxen
LINDNER Verzamelboxen

voldoen aan al Uw wensen

LINDNER Muntenbox

Een LINDNER systeem dat een werkelijke vooruitgang biedt voor iedere verzamelaar. Vooruitgang zowel in de konceptie als in de kwaliteit der gebruikte materialen.

Een systeem, dat op een buitengewoon makkelijke wijze iedere wens van de verzamelaar in vervulling doet gaan. Onbeperkt stapelbaar, solide en op kastdiepte gemaakt. Stelt U Uw collectie muntenboxen samen. De munten blijven steeds zichtbaar door de lade open te schuiven. Op het prachtige rode velours komen Uw munten nog beter tot hun recht. Een lust voor het oog van iedere verzamelaar en voor die het gaat worden!

De negentien verschillende vakindelingen laten geen wens onvervuld. Zelfs grote of dikke munten vinden zonder enige moeite een plaatsje.

Het openen van de schuiflade met munteninleg geschiedt zonder enige moeite. Met zelfklevende etiketten kunt U hierop de inhoud aangeven. Op ieder gewenst ogenblik kunt U door moeiteloos open of dichtschuiven van de lade Uw munten bewonderen.

Buitenmaten van de LINDNER Muntenbox:
Breedte 236 mm, diepte 303 mm, hoogte 20 mm

Nu ook in rookkleur leverbaar.

Het materiaal voor de vervaardiging van de LINDNER Muntenbox wordt streng gecontroleerd, is chloor- en zuurvrij en bevat geen zwavelverbindingen die Uw zilveren munten kunnen aantasten.

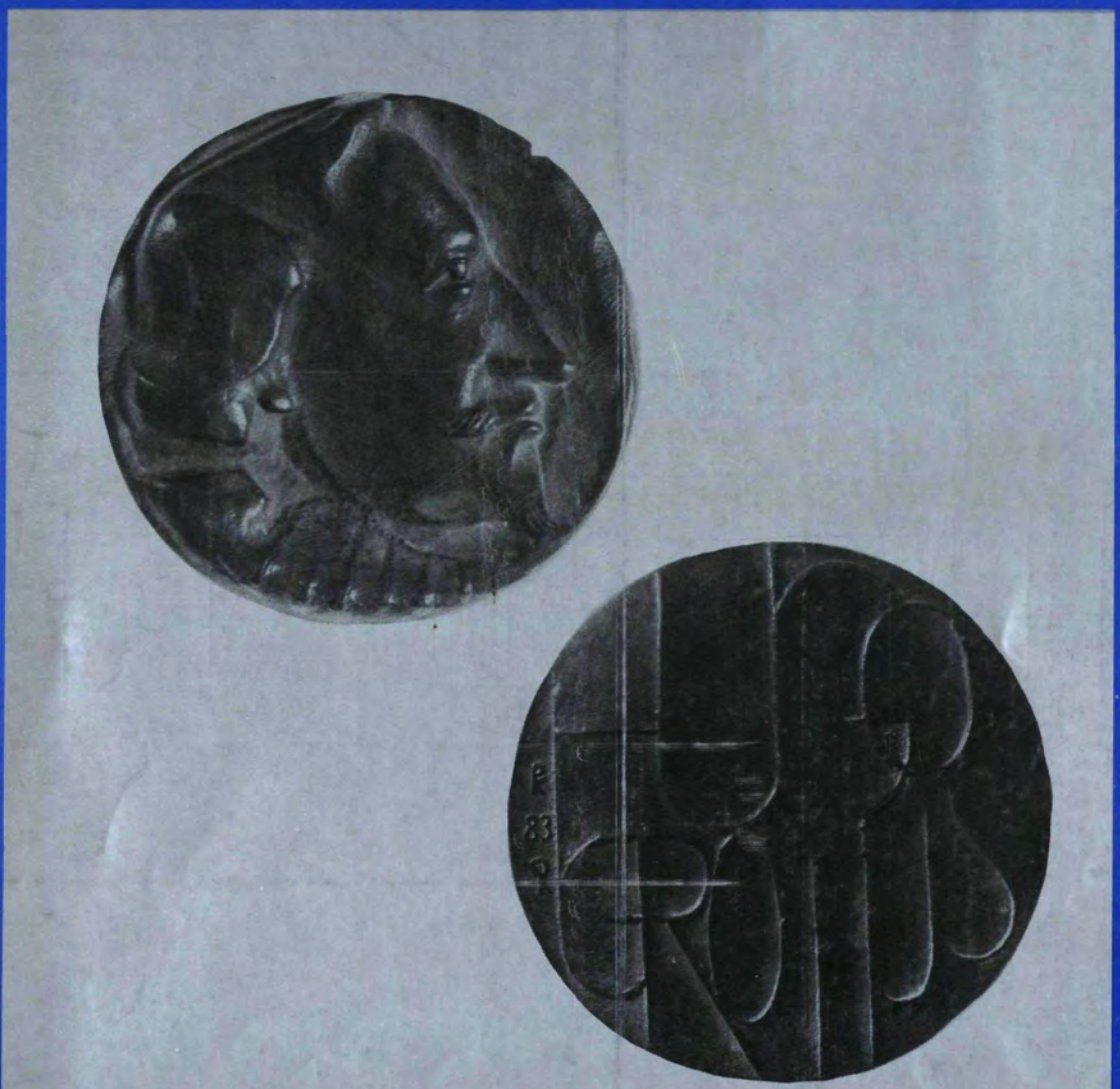
LINDNER Verzamelbox

De onderverdeling van de LINDNER verzamelbox in laadjes met 1, 2, en 3 vakken, en de onderverdeling van de afzonderlijke vakken met uitneembare tussenschotjes, geeft de verzamelaar onbeperkte mogelijkheden. De verzamelbox is geschikt voor het opbergen van verzamelobjekten tot een hoogte van 40 mm. Door de variabele onderverdeling, de box met twee vakken wordt met 6 tussenschotjes en de box met drie vakken met 8 tussenschotjes geleverd, verkrijgt men vele variatiemogelijkheden om de verzameling op te bouwen. Door de rode fluwelen ondergrond komen Uw verzamelde objekten volledig tot hun recht, waardoor de optische aantrekkelijkheid vergroot wordt. Ook deze boxen kunnen in onze boxenkoffers zonder moeite worden ondergebracht en getransporteerd. Door de stabiliteit en de mogelijkheid ze af te sluiten, is voor de beveiliging van Uw schatten gezorgd.

Wendt U zich voor meer informatie aan de vakhandel of aan:

LINDNER Falzlos-Gesellschaft KG · Nederland · Postbus 457 · 5900 AL Venlo

munt- en penningkundig nieuws
juli/augustus 1984
8e jaargang no. 4

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMISMATIQUES - VENTES PUBLIQUES - ARCHEOLOGIE

✤

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21

1016 GD Amsterdam
Postgiro 9922

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
J. P. A. van der Vin
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: f 30,—.
Overige landen: f 55,—.
Losse nummers: f 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst is het abonnementsgeld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever, Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

De Hugo de Groot penning 108
Nederlandse makers van penningen 31 112
Een merkwaardige vredespenning 116
Een friese oord (ca. 1620) overgeslagen op een Brabantse oord 117
Penningnieuws 123
De roosschellingen van Utrecht 125
Rubrieken 127

Van de redactie

De in dit nummer van De Beeldenaar geplaatste 31e aflevering van de serie Nederlandse makers van penningen door W. F. van Eekelen zal helaas de laatste van deze serie zijn. De redactie ontving namelijk het droeve bericht, dat de auteur op 18 juni 1984 plotseling is overleden.
Sinds februari 1979 vormden de afleveringen van deze serie een vast punt in ons blad. In bijna elk nummer werd aandacht besteed aan een Nederlandse penningkunstenaar en zijn werk.
De heer Van Eekelen was van beroep selectie-psycholoog en organisatie-adviseur. Door zijn werkzaamheden kwam hij in contact met vele mensen van allerlei slag. In zijn artikelen kwam zijn interesse voor mensen en voor wat hen beweegt, vaak duidelijk tot uiting. Zijn ervaring in het voeren van gesprekken maakte dat hij bij zijn vele bezoeken aan penningkunstenaars allerlei gegevens van hen kreeg, die het hem mogelijk maakten een veelzijdig beeld van die medailleurs te scheppen. De heer Van Eekelen schreef boeiend en plezierig leesbaar; zijn artikelen bevatten geen wollig taalgebruik en geen vakjargon, maar waren in goed Nederlands en begrijpelijke taal gesteld. Bovendien werden ze de redactie in een zodanig goed verzorgde vorm aangeboden, dat ze zonder verdere redactionele bewerking direct naar de drukker konden worden gestuurd. Nooit deden wij tevergeefs een beroep op hem, wanneer de voorraad kopij wat klein was geworden. Zelfs op korte termijn kon nog wel een artikel worden gerealiseerd, wanneer de nood erg hoog was.
Het werk dat de heer Van Eekelen heeft verzet om al deze artikelen in deze verzorgde vorm te kunnen presenteren, verdient onze grootste bewondering. De investering aan tijd en energie, die hij in de afgelopen jaren in dit werk heeft gestoken, moet enorm geweest zijn. Pas in de toekomst zal volledig duidelijk worden hoe waardevol dit werk is geweest. Zonder zijn activiteit zou veel materiaal voorgoed verloren zijn gegaan.
De redactie van De Beeldenaar bewaart een goede herinnering aan de plezierige contacten met de heer Van Eekelen. Uit vele reacties in de afgelopen jaren is ons gebleken, dat ook de lezers zijn talrijke bijdragen aan ons blad zeer waardeerden. Het spijt ons daarom bijzonder, dat deze serie interessante artikelen zo plotseling tot een einde is gekomen.
Onze gedachten gaan uit naar de nabestaanden, die wij veel sterkte toewensen in deze voor hen zo moeilijke tijd.

JvdV

De Hugo de Groot penning

door Geer Steyn

A.

In 1983 werd de 400ste geboortedag van de rechtsgeleerde Hugo de Groot herdacht. De Vereniging voor penningkunst gaf JOS RENIERS de opdracht een penning voor deze grote Nederlander te ontwerpen. De voorzijde laat het portret zien, de achterzijde vermeldt zijn naam.

Ruit Hora[1]

Hugo of Huigh de Groot of Grotius werd geboren in 1583 te Delft als de oudste van vijf kinderen van Alida van Overschie en Jan de Groot. Zijn vader was een burgemeesterszoon. Het geslacht De Groot bestond volgens familietradities uit wetenschapsmensen en stadsbestuurders. In dit milieu werd Hugo opgevoed en sterk beïnvloed door zijn vader, die al vroeg de voor Hugo belangrijke kontakten in de Haagse en Leidse kringen legde.

Hugo was een speelse, humoristische en leergierige jongen die op achtjarige leeftijd al verzen schreef. Op zijn elfde jaar werd hij student te Leiden, waar hij zowel letteren, theologie, wijsbegeerte als rechten studeerde. Hij bezat een geweldige overredingskracht. In 1609 schreef hij zijn beroemde boek 'Mare Liberum' over de vrije doortocht over de zee.

Johan van Oldenbarneveldt, voor wie Hugo een grote bewondering koesterde, heeft een sterke invloed gehad op de ontwikkeling van Hugo en legde de basis voor een belangrijke politieke carrière. In 1613 volgde Hugo de broer van Johan van Oldenbarneveldt, een zekere Elius, als pensionaris van Rotterdam op.

Hij huwde Maria van Reigersberch, de dochter van de burgemeester van Veere. Deze vrouw heeft een belangrijke rol in zijn leven gespeeld, vooral tijdens zijn opsluiting op het slot Loevestein. Zij

B.

1. 'Ruit Hora' de tijd snelt, de levensspreuk van Hugo de Groot. Gebruikt is voor dit curriculum vitae: 'Het Delfts orakel Hugo de Groot', uitgave Stedelijk Museum Prinsenhof.

vergezelde hem in zijn ballingschap en probeerde voortdurend voor Hugo genoegdoening en herstel in zijn oude rechten te krijgen. Door haar doorzettingsvermogen en doortastendheid gelukte het hem in de boekenkist te ontsnappen.
In het konflikt tussen Johan van Oldenbarneveldt en Maurits koos Hugo de Groot de partij voor de eerste en ondersteunde zo de Arminianen (Remonstranten) tegen de Gomaristen (contraremonstranten), die de bescherming van Maurits genoten.
In augustus 1618 werd de politieke macht van de Remonstranten gebroken door de arrestatie van Johan van Oldenbarneveldt en Hugo de Groot. Oldenbarneveldt werd onthoofd en Hugo de Groot voor de rest van zijn leven verbannen op het Slot Loevestein. Ondanks zijn diepe gekrenktheid vond hij gedurende zijn gevangenschap de rust en de concentratie om verder te studeren. Hij schreef artikelen over het Nieuwe Testament. Zijn verblijf op Loevestein duurde slechts twee jaar. In 1621 wist hij op karakteristieke wijze te ontsnappen en via Antwerpen vluchtte hij naar Frankrijk, waar hij door Koning Lodewijk XIII gastvrij werd ontvangen.
Hugo de Groot was een gevoelig en zachtaardig mens, die leed onder zijn verbanning.
Tien jaar later, na de dood van Maurits, probeerde hij naar zijn vaderland terug te keren. Tevergeefs. Koningin Christina van Zweden bood hem onderdak aan en verleende hem een ambassadeursfunctie te Parijs. Na een conflict reisde hij weer naar Zweden, vanwaar hij na korte tijd om gezondheidsredenen moest vertrekken.
Op zee door storm overvallen werd hij in Dantzig ziek aan land gebracht. In Rostock (Mecklenburg) stierf hij in 1645.

Na deze inleiding over Hugo de Groot wil ik enkele facetten van deze fraaie, expressieve penning, die als penning nr. 83-1 werd uitgegeven, bespreken.

De portretzijde
De kop is naar rechts gewend en beslaat het merendeel van het holle penningvlak. Links onder wordt de kop door de kraag omsloten.
Wat mij aan deze zijde opvalt is de lichte neiging tot kanteling van het gezicht veroorzaakt door het voorhoofd, dat in vergelijking tot de wang en de kaak vrij ver het penningvlak uitkomt. De frons rondom het oog wordt hierdoor expressiever.
Een penning staat tussen de plastiek en de tekening in. Er zijn penningen die bijna volwaardig driedimensionaal zijn. Men denke aan 'Leda en de Zwaan' van Carasso. Dichter bij de tekening staan de penningen van b.v. Grégoire. Juist dit grensgebied, waarin de penning als fenomeen zich bevindt, maakt deze kunst ongemeen boeiend.
In het portret van Hugo de Groot treffen we elementen van beide uitgangspunten aan: het plastische in grote volumes uitgewerkte gelaat tegenover de lineaire details in snor, baard en kraag. De kraag is niet als zodanig te herkennen, maar vervult een meer ornamentale functie: namelijk om de kop harmonisch in de rand te laten verlopen. Het haar van Hugo de Groot is één grote vorm, een halve maan als het ware, verbonden met de kraag.
Indien ik op deze uitstekende penning kritiek mag hebben, dan ligt die kritiek juist in dit detail. Tegenover het sterk ornamentale karakter van de kraag had het haar achter het oor rustiger kunnen zijn; het was daardoor sterker van vorm juist in zijn gebondenheid met de kraag geweest. Het had een duidelijker antwoord op de scherpte van het gelaat betekend.

C.

D.

Het oog is expressief, niet alleen door de stand van het gelaat, maar ook door het verzachten van de penningrand daar waar het oog van Hugo de Groot op gericht is. Pas bij de neus begint de rand harder van vorm te worden.
Interessant in dit stadium van bespreken is het om enkele voorstudies te bekijken.
Beide voorstudies zijn minder exuberant, misschien iets 'gewoner' in de opbouw van het portret. De vormen zijn duidelijk uitgesproken, maar ik kan me voorstellen dat de vraag zich voordoet of dit nu Hugo de Groot is. Hier worden we geconfronteerd met de eeuwige vraag omtrent vorm en expressie.
Variant C. boeit door zijn vormeenheid van kop en kraag, maar kijkt qua expressie ietwat rauw en hautain de wereld in.
Variant D. gaat al meer naar de uiteindelijke versie toe. De vorm van de kraag, gezicht en haar zijn duidelijk gescheiden, maar nogal voor de hand liggend. In de penning, zoals een ieder die heeft gekregen, is er een vreemdere samenhang tussen al die bovengenoemde portret-elementen bereikt.
Het is juist dit vreemde in de vorméénheid, die mij in de penning van Hugo de Groot in hoge mate boeit.
De geheimzinnige samenhang van vormen in een gezicht blijft portrettisten boeien, omdat juist in 'het vreemde' het nieuwe, het expressieve verscholen ligt.

De achterzijde

Op de achterkant lezen we Hugo Grotius, links gecomplementeerd met het vignet van de vereniging, het jaartal van ontstaan en de signatuur van JOS RENIERS.
In tegenstelling tot vele penningen, waar de letters ofwel erop liggen of verdiept in het vlak gesneden zijn, zien we op deze penning dat de letters op een andere manier ontstaan zijn.
Door een ontmoeting van vlakken ontstaat een begrenzing. Deze begrenzing vormt een letter. Op heel fijnzinnige en originele wijze heeft JOS RENIERS de tekst op het penningvlak gecomponeerd, het puntje op de i gezet.

Klein van handeling, groot van gebaar

JOS RENIERS deed in 1980 eindexamen aan de academie van Eindhoven[2].
Al vroeg tijdens zijn opleiding toonde hij een duidelijke aanleg voor de penningkunst. In korte

E.

tijd heeft Jos een aantal penningen van niveau weten te maken.
Hij woont en werkt temidden van zijn gezin in Mierlo-Hout (Noord-Brabant), op een boerderij omsloten door hagen, bomen, kippen, koeien en kinderen. De perenoogst is een jaarlijks feest.
Elk kind heeft een eigen boom bij de geboorte gekregen, waarbij het type boom zorgvuldig gekozen is. De familie heeft een intieme wereld gecreëerd, enigszins afgesloten van het grote gebeuren. Deze intieme wereld heeft JOS RENIERS geïnspireerd tot het maken van zijn eerste penningen:
bijvoorbeeld die van zijn zoon Gerard, onder het stiere teken geboren (foto's F. en G).

F.

2. De auteur gaf van 1975 tot 1980 les aan de academie te Eindhoven; sinds 1980 is hij als docent beeldhouwen aan de Koninklijke Academie in Den Haag verbonden.

G.

Ook die van zijn vrouw Hanny behoort tot zijn vroege penningen. We vinden daarin vormelementen die wijzen naar de Hugo de Groot penning: namelijk de scherpte van het profiel en 'de weg' van neus tot achterhoofd, een vormaccent, dat in de Hugo de Groot penning heel duidelijk afleesbaar is.

H.

Pastoor Janssens penning

Eén van de moeilijkste vormproblemen is de weergave van een bril. Een brillepoot en het glas moet een plastische éénheid met het portret vormen.

Te vaak blijft de bril een hard, clichématig en oninteressant vormelement in de kop.

Boeiend is te zien in de pastoor Janssens penning hoe JOS RENIERS heeft gezocht naar een plastische oplossing van dit probleem. Wanneer we de foto's I, J en K vergelijken, dan zien we dat de brillepoot steeds minder belangrijk wordt, tot slechts een kras in K overblijft. Deze versimpeling benadrukt de plastische éénheid van kop en bril, en heeft een massievere expressie in het portret tot gevolg. Het brilleglas blijft laag op de neus gesitueerd om de kijkrichting niet te belemmeren.

I.

J.

K.

In foto J is te zien, hoe de poot op de wang vervaagt, maar als vormelement in het haar bovenaan en zelfs in de kraag aanwezig is. Op die wijze is de vervagende brillepoot een visuele echo van het haar – en kraagaccent geworden. JOS

RENIERS is erin geslaagd in diverse varianten dit vormprobleem op te lossen.

In dit artikel heb ik mij tot die penningen beperkt, die in verband met de Hugo de Groot penning staan.
RENIERS heeft er vele gemaakt, waarvan sommige eerder in 'De Beeldenaar' werden afgebeeld: bijvoorbeeld het penningachtige plastiekje voor de Katholieke Hogeschool te Tilburg (nr. september/oktober 1983).
Tenslotte wil ik konkluderen, dat de vereniging een mooie, haast expressionistische penning rijker geworden is.

Onderstaand een lijst van penningen die vanaf 1980 ontstaan zijn. Alle penningen zijn gegoten en uitgevoerd in brons, enkele in zilver en terracotta.

1. V.z. negerportret naar links; k.z. waterdraagster; ∅ 30 mm.
2. Germa v.z. portret naar rechts; k.z. naam; ∅ 50 mm.
3. Gerard v.z. portret naar rechts; k.z. stiertje; ∅ 50 mm.
4. Stier, zilver; ∅ 50 mm.
5. Martien Reniers sr., v.z. portret naar rechts; k.z. initialen MR; ∅ 60 mm. 3 varianten.
6. Hanny v.z. portret naar links; k.z. kinderhandje; ∅ 60 mm.
7. Pastoor Janssens portret naar rechts; ∅ 50 mm.
8. Pastoor Janssens portret naar rechts; k.z. rondschrift naam + 40 jaar priester 1941-1981, lijfspreuk 'Sacerdos in aeternum'; ∅ 60 mm.
9. Pastoor Janssens portret naar *links*; k.z. als nr. 8; ∅ 60 mm. 6 varianten.
10. Foetus 14 weken oud; k.z. yin-yang teken met tekst 'in slaap bewegend wetend wordend zijn'; ∅ 60 mm.
11. 'Lolendo okoekwe' (dans der verleiding) Zaïre, v.z. baltsende koningskraanvogels; k.z. twee dansende negermeisjes; ∅ 75 mm.
12. Krabbedanspenning, v.z. krab; k.z. rondschrift 'De Krabbedans Eindhoven', midden tekst 'spreken in Beelden'; ∅ 50 mm. De penning staat op 3 krabbepootjes.
13. Katholieke Hogeschoolpenning, v.z. professor met pupillen zittend achter het boek; k.z. achterkant leerstoel met tekst 'Universitas Catholica Tilburgiensis', doorkijk tussen portretten; ∅ 70 mm, penning kan staan.
14. Hugo de Groot, v.z. portret naar rechts; k.z. naam Hugo Grotius, jaartal + vignet v.d. penningvereniging; ∅ 65 mm; 3 portretvarianten met k.z. nr. 15.
15. Hugo de Groot, v.z. portret naar *links*; k.z. rondschrift Hugo Grotius 1583-1983, 'Ruit Hora'; ∅ 65 mm; 2 varianten.

De penningen onder nr. 8, 9 en 12 zijn afgebeeld in De Beeldenaar 1983, 7e jaargang, no. 4.
De onder nr. 13 genoemde penning is afgebeeld in De Beeldenaar 1983, 7e jaargang, no. 5.

Reniers signeert zijn penningen met het teken

Nederlandse makers van penningen 31

door W. F. van Eekelen

L.P.J. BRAAT

Inleiding
In de zomer van 1982 overleed de beeldend en schrijvend kunstenaar L.P.J. BRAAT. Zijn eigenlijke beroep was beeldhouwer, maar hij was ook tekenaar, maker van houtsneden, dichter, vertaler van Spaanse en Franse literatuur, journalist en tijdschriftredakteur. Bovendien maakte hij enkele penningen.
Zijn penningwerk achtte hij het minst belangrijk. 'Daar ben ik in tien minuten over uitgepraat.' Hij vertelde slechts drie penningen te hebben gemaakt, waarvan hij er maar twee de moeite waard vond: die van LODEWIJK VAN DEYSSEL uit 1935 en die voor het Tuindorp Oostzaan uit 1960. Over een kleinere penning die hij daartussen 'voor familie' maakte, was hij minder tevreden.
Later deelde hij mee in zijn jeugd nog eens een penning te hebben gemaakt voor een boomplanting. Verder kon hij zich niets herinneren.
Of wilde hij zich niets herinneren. De bronsgieter DICK GROSMAN uit Velp weet namelijk pertinent dat hij voor Braat een sportpenning heeft gegoten.

Boomplantdag
Hoewel Braat vertelde dat zijn eerste penning eigenlijk geen naam mocht hebben, schreef hij hierover in zijn mémoires[1] niet zonder zelfvoldoening. Daarin merkte hij op dat hij de penning gemaakt had in 1926 of 1927, toen hij op de akademie Kunstoefening in Arnhem was. Bij de direkteur van de school was een kleine leerlingenopdracht binnengekomen; er moest een penning worden ontworpen voor een jaarlijkse boomplantdag. Deze zou aan de plantende schoolkinderen worden uitgereikt. Braat's leermeester GIJS JACOBS VAN DEN HOF vond deze opdracht volgens Braat: 'net iets voor mij, hoewel ik nog nooit iets op dit gebied gepresteerd had.' Braat vervolgt: 'Altijd heb ik graag volgens opdracht gewerkt, ook toen al en ik begon steeds vol animo en was vrij gauw met het ontwerp klaar; wanneer ik de een of andere opdracht krijg, zie ik meestal ogenblikkelijk hoe het moet worden, zo niet dan wordt en blijft het modderen. Toen Gijs het ontwerp zag zei hij verbaasd: "Waar haal je dat vandaan? Het lijkt wel Mexicaans." Bij mijn weten (...) had ik nooit iets van Mexicaanse kunst

gezien, was Mexico nauwelijks een begrip voor me. Vaak genoeg zou mij later mijn "onder invloed" van de Mexicaanse kunst zijn voor de voeten worden geworpen door kunstcritici, die nu eenmaal altijd naar een kapstok zoeken om het werk van een kunstenaar aan op te hangen.'

Van Deyssel

De penning waar BRAAT ook later nog met veel voldoening op terugzag, maakte hij op 26-jarige leeftijd ter ere van de schrijver LODEWIJK VAN DEYSSEL. Van Deyssel had een dikke, indrukwekkende kop, die het vooral en profil goed deed. Braat buitte de mogelijkheden knap uit, zodat een krachtig portret ontstond. Op de achterkant plaatste hij een brandende fakkel en een lange Latijnse tekst. Aldus trok hij nog profijt van zijn gymnasiale opleiding. Deze tekst, die afkomstig was van HORATIUS, sloeg bij uitstek op VAN DEYSSEL, die met sterke drank zeer goed overweg kon: 'Gedichten kunnen niet leven als ze geschreven zijn door een dichter die zijn dorst met water moet lessen.'

Lodewijk van Deyssel

Braat kreeg de opdracht van de Vereniging voor Penningkunst, die hiermee twee doeleinden nastreefde. Ten eerste wilde de vereniging een eerbetoon brengen aan de grote schrijver, die in 1934 zeventig jaar was geworden en ten tweede wilde zij een jonge beeldhouwer aanmoedigen penningen te gaan maken. De oude, excentrieke auteur, die zo graag van het leven genoot, poseerde vele malen[2] in zijn huis in Haarlem voor de jonge penningmaker, die gretig het leven in al zijn facetten tegemoet wilde treden. Aan Van Deyssel's briljante konversatie en een door hem aangeboden meer dan overvloedig diner dacht Braat later met veel plezier en bewondering terug.

Machinefabriek Braat

De penning die BRAAT 'voor familie' maakte, betreft een penning voor de machinefabriek Braat, die door zijn grootvader in Delft was opgericht. In 1950 vierde dit bedrijf een jubileum en het lag voor de hand om, nu er toch iemand in de familie was die penningen kon maken, deze te vragen een herdenkingsmedaille te ontwerpen.
De penning is inderdaad niet zo erg belangrijk. De middellijn meet slechts 2 cm en de voorstelling is nogal simpel: een vliegende duif boven een stalen raam, het belangrijkste artikel dat het bedrijf produceerde.

Machinefabriek Braat

Watersnood in Oostzaan

Tien jaar later voltooide BRAAT voor de laatste keer een penning die in vrij grote aantallen verspreiding vond. In 1960 kwam het beneden Amsterdams peil liggende Tuindorp Oostzaan in Amsterdam Noord na een dijkdoorbraak onder water te staan. Het hulpcomité dat gevormd werd, besloot een penning uit te geven om aan geld voor de slachtoffers te komen. Braat, die de opdracht kreeg, bracht op de voorkant symbolisch de ellende van de watersnood tot uitdrukking en op de achterkant, eveneens symbolisch, de leniging van deze nood. Op de voorzijde bevindt zich een groot watermonster, dat enigszins doet denken aan een parafrase van Braats monogram, zoals dat op de achterkant van de penning is aangebracht. Dit monster houdt het tuindorp, weergegeven door een kerk en enkele

Tuindorp Oostzaan

woningen, in zijn klauwen. Op de achterkant staat een grote helpende hand, die door het Nederlandse volk wordt uitgestoken en die het dorp opheft. De dijk is dicht en de golven blijven binnen.

Een sportpenning voor Amsterdam?

Over de sportpenning die Braat gemaakt moet hebben, is weinig bekend. De gieter GROSMAN herinnert zich dat hij omstreeks 1947 voor Braat een penning moest gieten die deze voor de gemeente Amsterdam had gemaakt en waarop een sportfiguur voorkwam. De figuur was wat gestyleerd en de weergave deed nogal strak aan. Grosman moest er 30 eksemplaren van gieten. Het materiaal dat hij gebruikte, was echter niet zo erg goed. Hij was met het resultaat dan ook niet erg tevreden, zodat hij nogmaals 30 penningen goot. Deze heeft hij Braat overhandigd, maar wat Braat ermee gedaan heeft, weet hij niet.

Enkele biografische gegevens

LEENDERT PIETER JOHAN (LEO) BRAAT kwam uit een welgestelde, liberaal denkende familie. Herhaaldelijk vestigde hij hierop de aandacht. Aan de ene kant vond hij het wel mooi; aan de andere kant geneerde hij zich er wat voor.
Hij werd op 23 november 1908 in Arnhem geboren als zoon van een keel-, neus- en oorarts. Aan zijn opvoeding werd veel zorg besteed. Hij bezocht vier jaar het gymnasium en zijn artistieke loopbaan werd niets in de weg gelegd. Integendeel, als jongen van 14 jaar kreeg hij al les van GIJS JACOBS VAN DEN HOF in een atelier dat zijn vader speciaal voor hem in de tuin had laten bouwen. Naderhand bezocht hij de beeldhouwafdeling van Kunstoefening, eveneens onder leiding van Jacobs van den Hof. In 1931 deed hij eindexamen. Daarna vertrok hij naar Amsterdam. Zijn hele leven is hij daar blijven wonen, vóór de oorlog in één van de toen pas gebouwde kunstenaarsflats in de Zomerdijkstraat en na de oorlog in een oud huis aan de Amstel met prachtig uitzicht op de rivier en de Magere Brug[3]. Hij zocht vooral kontakt met progressief denkende kunstenaars. In 1934 besloot hij met enige anderen een nieuw, links gericht kunsttijdschrift op te richten: de Kroniek van Kunst en Kultuur. Tijdens de oorlog werd hij door GERRIT VAN DER VEEN in het verzetswerk gehaald en na Van der Veens dood dreef het illegale blad de Vrije Kunstenaar vooral op hem. Na de bevrijding ging hij weer met de Kroniek van Kunst en Kultuur verder. Van dit tijdschrift bleef hij de stuwende kracht. In de eerste jaren na de oorlog had het de wind mee, maar later ging het met het blad steeds moeilijker. Braat probeerde van alles om het staande te houden: rijkssubsidie, veranderingen in opzet en verschijningsvorm, beroep op giften van abonnees, zelfs een veiling waarvoor veel kunstenaars belangeloos werk afstonden. Desondanks ging het in 1968 voorgoed ter ziele. Braat bleef echter niet stilzitten. Hij gaf een boek uit met artikelen die in het blad waren verschenen en verzorgde ook een heruitgave van De Vrije Kunstenaar.

Verder publiceerde Braat, die erg met één van zijn benen begon te sukkelen, maar die onvermoeibaar doorging, drie boeken met levensherinneringen[4]. Hierin nam hij geen blad voor de mond. Een medekunstenaar, die zich in de oorlog niet erg heldhaftig had gedragen, werd bijvoorbeeld door hem 'een glibberig en gluiperig sujet' genoemd. In zijn opvattingen was hij soms erg hard. Zo schreef hij over een nazi-generaal op wie een aanslag was gepleegd, dat deze 'alvorens te sterven, lang moge lijden ...' Van 1948 tot 1955 was hij aktief lid van de kommunistische partij en in 1978 werd hem veel eer bewezen in een akademisch proefschrift over 'kunst in crisis en bezetting'[5]. Daarin was hij niet alleen de

meest genoemde kunstenaar, maar ook werden zijn vele radikale meningen uitvoerig en zonder enige kritische kanttekening vermeld of overgenomen. Zijn strijdbaarheid behield hij tot op hoge leeftijd, al twijfelde hij wel eens of zijn woorden veel uitwerking zouden hebben bij 'een in luxe en botte gezapigheid verliederlijkt volk' in 'de karakterloze welvaartsstaat die Nederland in vele opzichten was geworden'. Pas na zijn zeventigste jaar bluste bij hem allengs het vuur. Op 16 juli 1982 stierf hij in Amsterdam.

L. P. J. Braat naar een schilderij van J. Sjollema. ±1935

Beredeneerde katalogus van zijn penningen

1. Boomplantdagen in Nederland. 1933 (volgens de katalogus van Zwierzina; volgens Braat eerder gemaakt[6]). Brons, met oog en ring. ∅ 21. Vz. laurierboom voor een opgaande zon. Kz. tekst (ANWB 1883 1933). Zw 691.

1A. Idem, maar randschrift op de voorzijde (aangeboden door de ANWB) en ander randschrift op de keerzijde (boomplantdagen in Nederland). Zw 724.

2. De schrijver Lodewijk van Deyssel. 1935. Zilver (enkele ex.) en brons. ∅ 60. Vz. kop naar links met tekst op de hals (aet 71) en randschrift (doctor Karel Joan Lodewijk Alberdingk Thym Lodewijk van Deyssel). Kz. brandende fakkel en lang Latijns breedschrift. Uitg. Ver. v. Penningkunst en geslagen bij Begeer Voorschoten. vW 941.

3. Sportpenning Gemeente Amsterdam. ± 1947. Brons. Vz. sportfiguur. Kz. ? Gegoten bij Dick Grosman Velp.

4. Herdenkingsmedaille machinefabriek Braat. 1950. Brons, met oog en ring. ∅ 21. Vz. vliegende vogel, stalen raam en 2 sterren. Kz. randschrift (Koninklijke fabriek F W Braat n v Delft) waarbinnen ruimte voor inskriptie. Geslagen bij de Rijksmunt Utrecht.

5. Watersnood Tuindorp Oostzaan. 1960. ∅ 60. Vz. zeemonster met golven, ster, klokketoren, huizen en randschrift (= titel). Kz. helpende hand, dorp en wapen van Amsterdam. Geslagen bij Begeer Voorschoten. vW 2529 (met afb.).

add. A Andere penningen waar de kunstenaar later geen belang meer aan hechtte?

add. B Reliefs, o.a. van Peter de Grote (1947) en Samuel Coster (1951).

Signatuur

Braat signeerde zijn penningen meestel met een monogram:

Kat. 2 is voluit getekend.

Bronvermelding

Dit artikel is in hoofdzaak gebaseerd op de geschriften van L. P. J. Braat en op enkele telefoongesprekken die ik tussen 1978 en 1981 met hem had. Een mondeling onderhoud stelde hij steeds uit, tot hij op 12 oktober 1981 meedeelde definitief af te zien van een interview: 'Ik doe het niet. Ik heb er over nagedacht, maar ik heb er een beetje genoeg van. Ik ben 73 jaar[7] en ik doe het niet.' Daarop legde hij abrupt de telefoon op de haak. De Rijksmunt was zo vriendelijk foto's te maken en af te staan van de in de katalogus onder 4 vermelde penning.

Noten

1. Zie noot 4A, blz. 11.
2. Volgens Braat 'vele malen'; volgens het jaarverslag van de Vereniging voor Penningkunst 'enige malen'.
3. Later had hij ook een huis in het Westfriese Wijdenes.
4. A. Omkranste hiaten. Amsterdam, 1966.
   B. Hoe wijd een nest. Amsterdam, 1972.
   C. Het voorlaatste woord. Amsterdam, 1978.
5. H. Mulder. Kunst in crisis en bezetting. Een onderzoek naar de houding van Nederlandse kunstenaars in de periode 1930-1945. Utrecht/Antwerpen, 1978.
6. Aannemend dat het hier om dezelfde penning gaat en Zwierzina niet een andere penning beschrijft dan door Braat werd gemaakt.
7. Eigenlijk was hij toen nog 72.

120
Munt- en Penningjuweliers
Uw partner voor munten en penningen
staan met hun garantie
en vertrouwen voor U klaar
in heel Nederland.
Adressenbrochure verkrijgbaar op aanvraag.
Kerklaan 22, 7311 AE Apeldoorn, tel. 055-217913

Een merkwaardige vredespenning

door H. Enno van Gelder

Teylers Penningkabinet bezit een interessante vredespenning uit 1714 die tot nu toe nauwelijks is opgemerkt[1]. Het is een geheel gegraveerd stuk van 58 mm doorsnede. Op de éne zijde staat een gesloten ronde tempel, op de architraaf 'Na de sluiting van Janus'; erboven hangen aan een breed gedrapeerd lint de wapens van Spanje, Frankrijk en de Republiek; langs de rand 'Hij heeft in eendrachtige vrede verbonden' en in de afsnede '26 juni 1714'. De andere zijde vertoont een naar links schrijdende vrouw met geheel omsluierd hoofd, die een armstuk van een harnas waaruit vruchten vallen, achter zich werpt. Links ligt een stapel oorlogstuig: trommel, mortier, kogels, vaandels, zwaard, trompet enz.; rechts een ploeg, een spade en een helm waaruit korenaren omhooggroeien. Langs de rand staat op een banderol 'Zie, een tweede Pyrrha en een gedaanteverwisseling der dingen', in de afsnede 'Na de grondvesting van de vrede 26 juni 1713'.

De penning heeft kennelijk betrekking op het langdurige vredescongres te Utrecht, dat een einde maakte aan de in 1702 begonnen Spaanse Successieoorlog. Daar kwam op 11 april 1713 een vredestractaat tot stand tussen Engeland en Frankrijk, twee dagen later tussen de Republiek en Frankrijk en wat later, op 13 juli tussen Engeland en Spanje. Maar het duurde nog bijna een jaar – waarin overigens in de Nederlanden geen militaire acties meer plaats vonden – voordat ook de Duitse Keizer zich bij de uitkomst neerlegde en op 7 maart 1714 te Rastadt met Frankrijk tot overeenstemming kwam; pas daarna kon op 26 juni 1714 de vrede tussen de Republiek en Spanje te Utrecht worden getekend.

Op dit laatste verdrag waardoor de oorlogstoestand in West-Europa volledig beëindigd was, heeft de afgebeelde sluiting van de Janustempel betrekking: de datum en de wapens van beide partijen met dat van Frankrijk als bemiddelaar ertussen, maken dat duidelijk. De aan de Romeinse geschiedenis ontleende symboliek van de gesloten Janus was overigens al meermalen op penningen bij vredessluitingen gebezigd: de vormgeving is hier duidelijk ontleend aan twee penningen van de Amsterdamse medailleur Reinier Arondeaux op de Vrede van Rijswijk in 1697.

Ingewikkelder is de voorstelling van de andere kant, omdat daar twee of drie typen van vredesallegorie door elkaar lopen. De antithese van wapentuig links en landbouwwerktuigen rechts beeldt de gedachte uit dat dankzij de vrede de

zwaarden tot ploegscharen worden omgesmeed, de welvaart na de oorlogsdestructies zal terugkeren. Dezelfde gedachte wordt uitgedrukt door de aan spade en ploeg toegevoegde omgevallen helm waaruit aren spruiten, direct ontleend aan een penning van Jan Boskam, ook uit 1697, die dit motief als zelfstandige afbeelding van de vrede gebruikt had.

Maar hier wordt deze traditionele symboliek gecontamineerd met een voorstelling die op pennin-

1. Hij wordt kort en deels onjuist beschreven in de gedrukte Catalogue du cabinet numismatique de la Fondation Teyler, 1909, p. 93.

gen nooit eerder voorkomt: een verrassende interpretatie van het bekende verhaal van Deucalion en Pyrrha uit Ovidius' Metamorphosen. Volgens de legende kregen deze als enige overlevenden na de zondvloed van het orakel de opdracht om met gesluierd hoofd stenen achter zich te werpen, die daarop in mensen veranderden en opnieuw leven op aarde brachten. Op de penning is het verhaal in die zin gewijzigd, dat Pyrrha – zij is wel uit het tweetal gekozen omdat de Vrede gewoonlijk door een vrouw gepersonifieerd wordt – de afgedankte wapenen achter zich werpt, waaruit nieuw leven opbloeit: zij is bezig met het stuk harnas waaruit veldvruchten vallen en de helm heeft zij kennelijk al eerder geworpen. Het woord Metamorphosis op de banderol verwijst ten overvloede naar de titel van Ovidius' gedicht[2].
Tezamen een uiterst ongebruikelijke voorstelling, waarvan de bedoeling echter duidelijk is: de zegeningen die verwacht worden van de eindelijk tot stand gekomen algemene vrede. Een probleem blijft dat de tekst in de afsnede daar nauwelijks mee overeenstemt: daar is sprake van een op 26 juni 1713 'gegrondveste' vrede. Op die datum is echter niets relevants gebeurd! Indien de ontwerper het begin van het vredesproces had willen aanduiden, had er 11 april 1713 moeten staan; bij de afsluiting daarvan hoort de op de andere zijde al vermelde datum 26 juni 1714. In feite is op de penning te zien dat de cijfers 13 van het jaartal verbeterd zijn uit iets anders: mogelijk heeft er oorspronkelijk inderdaad 1714 gestaan en is dit later veranderd in 1713 als het meer bekende jaartal van de Vrede van Utrecht[3]. Zekerheid is niet te krijgen, omdat tot nu toe geen tweede exemplaar van de penning bekend is.
Evenmin is bekend door wie en met welke bestemming de penning gemaakt is. Het stuk is niet gesigneerd en een stijlkritisch onderzoek op grond van de niet onverdienstelijke graveertechniek is nog niet gedaan. De penning valt in ieder geval buiten het kader van de talrijke in opdracht van regeringscolleges of op initiatief van medailleurs verschenen vredespenningen, die in geslagen uitvoering en dikwijls ruime oplagen voor een groter publiek bestemd waren. Dit gegraveerde unicum met zijn deels traditionele, deels zeer speciale symboliek moet wel voor een bijzonder doel vervaardigd zijn, dat echter door de onzeker blijvende tekst nauwelijks te raden valt.

Dit artikel verscheen eerder in: Teylers magazijn, lente 1984.

2. Ovidius, Metamorphosen, boek I, vers 313-415.
3. In die zin geeft de Catalogus van 1909 de verkeerde titel: Anniversaire de la paix d'Utrecht.

Een Friese oord (ca. 1620) overgeslagen op een Brabantse oord

door J. C. van der Wis

Het overslaan van munten is een veel voorkomend en interessant gegeven. Interessant voor muntmeesters en muntheren vanwege het kostenbesparende aspect en voor numismaten vanwege het numismatische aspect.

Het overslaan van munten kan om monetaire of niet-monetaire redenen geschieden. In beide gevallen worden eenvoudigweg bestaande munten tot grondstof voor de muntfabricage genomen. Dit bespaart het muntbedrijf veel kosten en werk, omdat het geen muntmetaal behoeft te smelten, in tinnen (repen metaal) uit te gieten en geen muntplaatjes daaruit behoeft te snijden of te ponsen (niet-monetaire reden).
Een overheid kan op een snelle manier een munthervorming doorvoeren, waarbij circulerende munten ingetrokken en van nieuwe beeldenaars worden voorzien (monetaire reden). Zo'n operatie is om eerdergenoemde niet-monetaire reden bovendien relatief goedkoop en eventuele baten van een opwaardering van de nieuwe munt ten opzichte van de oude vloeien snel in de staatskas. Alvorens men munten oversloeg, werden de oorspronkelijke beeldenaars b.v. door vijlen uitgewist. Waar dit achterwege bleef en de nieuwe beeldenaars die van de oude niet geheel bedekten, kunnen resten van de beeldenaars van de oorspronkelijke munt op de nieuw geslagen munt zichtbaar blijven.

De hier afgebeelde munt is een Friese oord, geslagen op een Zuidnederlandse oord van Albertus en Isabella.
Op de voorzijde staat een anoniem borstbeeld met een klapmuts en een geschouderd zwaard tussen de letters F – O (= Fries oord) en met het omschrift NISI DOMINVS NOBISCVM, waarvan slechts te lezen is NIS/ ////NVS NOBI////. Onder het portret ziet men 90° naar rechts gedraaid het aartshertogelijke wapen en de letters ALBER/// // ////ABE/ /// / voor ALBERTVS ET ELISABET DEI G.
De keerzijde vertoont het provinciale Friese wapen en het omschrift MO NOVA ARG ORDIN FRI; hiervan is alleen MO NOVA /// /RDIN FRI leesbaar. De ruimte tussen NOVA en ORDIN is zo groot, dat daartussen nog iets gestaan moet hebben, in dit geval ARG. Het oord is dan van het type Verkade 131.1 en moet omstreeks 1620 geslagen zijn.
Onder de keerzijde-beeldenaar van het Friese

*Friese oord (3× **vergroot**)*

*Zuidnederlandse oord (3× **vergroot**)*

oord ziet men nog restanten van het stokkenkruis van het Zuidnederlandse oord, dat dus van het type van Gelder & Hoc 298 is. Dit type is geslagen in Brabant (Maastricht 1603-1615 en Den Bosch 1607-1609) en in Luxemburg, maar de laatstgenoemde emissie is niet in omloop gebracht. Van het Zuidnederlandse oord zijn drie jaartalcijfers nog leesbaar, namelijk 16-1/; het vierde cijfer is onzeker, waarschijnlijk een 2 of een 4. Hieruit blijkt, dat een Maastrichts oord als muntplaatje is genomen. Bovendien blijkt dit nog uit het formaat van het wapenschildje op het stokkenkruis; in Den Bosch was dit iets groter dan in Maastricht. Van het omschrift ARCHIDVCES AVST DVCES BVR ET B is slechts ////IDVCES //// ////S BVR E/ / te zien.

Of de Friese muntmeester Jurriën Vierssen omstreeks 1620 een hele partij Zuidnederlandse oorden als grondstof voor de produktie van Friese oorden heeft gebruikt, kan uit dit ene exemplaar niet worden opgemaakt. Daarom zou ik alle lezers willen verzoeken hun Friese oorden eens na te kijken om te zien, of zich daaronder meer van dergelijke overslagen bevinden!

Nadat eerder in deze bijdrage verklaard was, waarom het overslaan voor munters en muntheren interessant is, is met het vorenstaande, zo u het met interesse heeft gelezen, tevens aangegeven, waarom numismaten over het algemeen zo'n grote belangstelling voor overslagen aan de dag leggen.

OOSTENRIJK.						
Y 15C	1	florin		1870	ZF	37,50
Y 15C	1	florin		1888	ZF	30,—
Y 30	20	heller		1893	UNC	12,50
Y 60	1	groschen		1931	PR	110,—
Y 89	2	groschen		1974	PROOF	3,50
Y 87	5	groschen		1974	PROOF	3,50
Y 90	10	groschen		1974	PROOF	3,50
Y 95	20	groschen		1954	UNC	7,50
Y 103	50	groschen		1974	PROOF	4,50
Y 69	1	schilling		1935	VF	55,—
Y 104	1	schilling		1974	PROOF	5,50
Y 70	2	schilling	WILHELM	1929	ZF	47,50
Y 105	20	schilling		1980	UNC	7,50
Y 126	25	schilling	BOSEL	1971	UNC	22,50
Y 126	25	schilling	ZIEHRER	1972	UNC	22,50
Y 111	50	schilling	FUNFKIRCH	1964	UNC	25,—
Y 125	50	schilling	RENNER	1970	UNC	25,—
Y 127	50	schilling	KAAN	1971	UNC	25,—
Y 129	50	schilling	SALZBURG	1972	UNC	25,—
Y 129	50	schilling	SALZBURG	1972	PROOF	30,—
Y 132	50	schilling	SUMMERAU	1973	PROOF	30,—
Y 137	50	schilling	KONRADIN	1974	UNC	25,—
Y 140	100	schilling	50 JASCHEK	1975	PROOF	37,50
Y 145	100	schilling	THEATER	1976	UNC	30,—
Y 146	100	schilling	KÄRNTEN	1976	UNC	30,—
Y 149	100	schilling	KREMS.	1977	UNC	35,—
BULGARIJE.						
Y 46	1	stotinka		1951	UNC	2,50
Y 53	1	stotinka		1962	UNC	1,50
Y 53A	1	stotinka		1974	UNC	2,—
Y 54	2	stotinki		1962	UNC	2,—
Y 54A	2	stotinki		1974	UNC	2,—
Y 47	3	stotinki		1951	UNC	3,—
Y 55	5	stotinki		1962	UNC	2,50
Y 49	20	stotinki		1954	UNC	3,50
Y 106	1	leva		1981	PROOF	25,—
Y 7	5	leva		1885	ZF	50,—
Y 15	5	leva		1892	PR	65,—
Y 15A	5	leva		1894	ZF	45,—
Y 76	5	leva		1972	PROOF	47,50
Y 78	5	leva		1974	PROOF	47,50
Y 80	5	leva		1974	PROOF	47,50
Y 85	5	leva		1976	PROOF	47,50
Y 90	5	leva		1978	PROOF	47,50
Y 107	5	leva		1982	PROOF	45,—
Y 97	10	leva		1978	PROOF	95,—

DENEMARKEN.						
Y 9	2	ore		1892	ZF	75,—
Y 10	5	ore		1908	ZF	25,—
Y 11	10	ore		1897	PR	22,50
Y 12	25	ore		1874	ZF	25,—
Y 11	1	kroon		1960	UNC	10,—
Y 43	2	kronen		1937	FDC-	50,—
Y 77	2	kronen		1972	UNC	40,—
Y 74	10	kronen		1967	UNC	45,—
Y 75	10	kronen		1968	UNC	45,—
FRANKRIJK.						
Y 102	1	centime		1964	UNC	2,50
Y 102	1	centime		1965	UNC	2,50
Y 102	1	centime		1969	UNC	2,50
Y 102	1	centime		1970	UNC	2,50
Y 102	1	centime		1972	UNC	30,—
Y 102	1	centime		1975	UNC	35,—
Y 102	1	centime		1977	UNC	12,50
Y 102	1	centime		1978	UNC	15,—
Y 83	5	francs		1933	UNC	30,—
Y 111	10	francs		1965	UNC	45,—
Y 111	10	francs		1966	UNC	45,—
Y 111	10	francs		1967	UNC	45,—
Y 114	100	francs		1983	UNC	65,—
WEST-DUITSLAND.						
Y 7	20	pfennig		1888J	ZF	75,—
Y 11	25	pfennig		1910J	PR-	25,—
Y 43	50	pfennig		1930J	PR	25,—
Y 43	50	pfennig		1936A	PR	12,50
Y 43	50	pfennig		1936D	PR	85,—
Y 43	50	pfennig		1938J	PR	35,—
Y 93	50	pfennig		1938J	PR	150,—
Y 44	1	mark		1925D	ZF	30,—
Y 45	1	mark		1925D	PR-	40,—
Y 45	1	mark		1926J	ZF	150,—
Y 81	1	mark		1933D	PR	15,—
Y 81	1	mark		1933F	PR-/FDC	35,—
Y 81	1	mark		1933G	PR	22,50
Y 81	1	mark		1934D	FDC-	7,50
Y 81	1	mark		1934E	FDC-	20,—
Y 81	1	mark		1935J	PR-	35,—
Y 81	1	mark		1937J	PR	30,—
Y 46	2	mark		1925D	ZF	25,—
Y 46	2	mark		1925E	ZF	30,—
Y 46	2	mark		1926A	ZF	22,50
Y 46	2	mark		1926G	ZF	25,—
Y 46	2	mark		1931D	ZF+	85,—

Munthandel Oost-Brabant

Martien van Berkom, Carmelietenstraat 10,
5341 EG Oss, telefoon 04120-24123.
Winkel geopend: di-za 9.30-17 uur.

Prijzen incl. BTW. Portovrij vanaf *f* 150,—

Lid N.V.M.H.

Prijslijst van wereldmunten en bank-biljetten uit meer dan 200 landen en staten gratis op aanvraag verkrijgbaar.

UIT EEN MUNTVONDST

KAREL DE KALE (840-877)
Karolingische penning van de muntplaats Toulouse. Zilver.
Vz. Kruis, CARLVS REX F.
Kz. Koninklijke monogram en TOLOSA CIVI.

Zeer fraai tot prachtig.
Soortgelijk zoals afgebeeld.
f 300,—

Te bestellen door storting van *f* 300,—
postgiro 15.38.597
t.n.v. A.G. van der Dussen b.v.
Hondstraat 5, 6211 HW Maastricht
(tel. 043-15.119)

Herdenkingspenning WILLEM DE ZWIJGER

uit voorraad leverbaar

Set 3 st. *f* 37,50 + *f* 6,— verw.k.
Set 4 st. *f* 85,— (met zilver)
zilver 22 mm *f* 50,— (uitverkocht)

los brons 38 mm *f* 15,—
CuNikkel 32 mm *f* 10,—
geelkoper 26 mm *f* 7,50

MUNTENHANDEL
PHOENIX

Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 – giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

n v m h

opgericht 25 januari 1982

munten kopen is een zaak van vertrouwen...

leden van de n.v.m.h. zijn uw vertrouwen waard!

alle leden van de Nederlandse Vereniging van Munthandelaren onderschrijven de erecode welke door de vereniging is opgesteld.

- **garantie op de echtheid van munten en penningen**
- **objectieve en eerlijke voorlichting**
- **kwalificatie volgens gangbare normen**

lijst van aangesloten munthandelaren in alfabetische volgorde:

Batavia
G. J. Rietbroek
Zoutmanstraat 32
Den Haag
070-451772

Bussumse munthandel
J. W. Eeckhout
Kapelstraat 20
Bussum
02159-16288

Civitat
A. H. G. Drouwen
Luttekestraat 31
Zwolle
05200-23368

Coinselling Hoogeveen
B. H. Hagemeijer
v. Echtenstraat 21a
Hoogeveen
05280-73634

Coret
A. Coret
Heuvelstraat 103
Tilburg
013-363240

Euro-Munt Tilburg
A. Jussen-Venmans
Hoefstraat 9
Tilburg
013-362761

Karel de Geus
K. de Geus
Stratumsedijk 47a
Eindhoven
040-123455

Hekra
L. H. Helderton
Molenstraat 25
Ophemert
03445-1392

Hollandia b.v.
A. Braun
De Zande 40
Kamperveen
05203-320

Holleman-munten
M. Holleman-Tas
Min. Dr. Kuyperplein 64
Enschede
053-338779

Honingh
J. C. Honingh
Dorpsstraat 155
Assendelft
02987-3094

Huizinga b.v.
H. J. Huizinga
Nassaulaan 36
Bennekom
08389-4004

Kerpentier
M. Velraeds
Trichterweg 203
Brunssum
045-210800

Neerlandia
W. F. Mans
H. Cleyndertweg 469
Amsterdam
020-322418

Osse munthandel
R. van Breda
Houtstraat 6
Oss
04120-25012

Phoenix
J.F.J. van Koningsbrugge
Merwedestraat 18
Assen
05920-52045

Ri-ëst b.v.
A. Hielkema
Nieuweburen 134
Leeuwarden
058-125799

Romunt b.v.
Roerzicht 1,
Roermond
04750-16010

Scandicoin
R. H. de Vries
postbus 68
Terborg
08350-25125

Sipiro-munten
P. Willems
Nassaulaan 5
Bennekom
08389-8064

Trajectum
L. Loffeld
Croeselaan 249
Utrecht
030-949709

secretariaat n.v.m.h.
postbus 3242
7500 DE Enschede

Ons atelier giet voor u in brons, tin of aluminium:

Familiewapens - Penningen - Emblemen
Deurknoppen - Ornamenten - Naamplaten

Restaureren van antieke bronzen en tinnen voorwerpen.

Specialiteit: Gieten van tinnen schalen 36 cm ∅, met familie of stadswapen (ook met tekst).

DECOGRAPHICA

HAAGSEMARKT 22 POSTBUS 9540 4801 LM BREDA TEL.: 076-132153

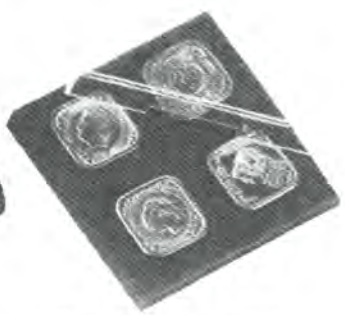
Onze etui's verhogen de presentatie!

Prachtig etui
voor collier met ketting.
Het binnenwerk is gemaakt met fluweel en wit zijden kussen.

Luxe plat etui voor uw munt of penning. In de kleuren rood, wit en blauw.
Het binnenwerk in fluweel met wit zijden kussen en in elf Ø maten leverbaar.
Firma opdruk is mogelijk.

Doorzichtig etui universeel.
Het etui is geschikt voor alle soorten munten, penningen enz.
Binnenwerk is verkrijgbaar in rood of blauw.
Oppervlakte 6 bij 6 cm.

Etuibedrijf Sulsters

Een presentatie etui nergens goedkoper.

Kometensingel 88 - 1033 BX Amsterdam
Tel. 020-315300

Bel even voor prijslijst enz.

C. J. G. SCHUURMAN-RIJNHOLT

Emmastraat 13, 7075 AL Etten-Gelderland
Telefoon 08350 - 27781

120692

Moderne buitenlandse munten,
Ned. Antillen en Suriname.

14654

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

1567. Fernando Alvarez de Toledo.
Hertog van Alva;
vervaardigd 18e eeuw.
Zeer zeldzaam. Prachtig.
f 625,—

Geillustreerde prijslijst op aanvraag.

J. B. Westerhof

NUMISMAAT

gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.

Hoogend 18, 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - *'s maandags gesloten*

muntenhandel Groningana

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

Penningnieuws

door Frank Letterie

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hamminkweg 1, 7251 RB Vorden.

Rectificatie

De vorige rectificatie is zinloos geweest. Wéér is de foto van de keerzijde van de penning van Christine Nijland verkeerd geplaatst. De afbeelding van de achterzijde van de penning van de Nederlandse Vereniging voor Radiodiagnostiek uit het vorige nummer van de Beeldenaar moet een kwartslag naar links gedraaid worden.

Icaruspenning van Leen Droppert

De éénzijdige bronzen gietpenning met een diameter van 130 mm heeft tot onderwerp (tekst van de kunstenaar): de treurige geschiedenis van Icarus en van velen die zwevend tussen ideaal en werkelijkheid enerzijds hun vingers branden en anderzijds in de maalstroom dreigen te verdrinken. Een treurende vader, Daedalus, vond op het strand van het eiland Icaria de aangespoelde resten van de vleugels die hij eerder zijn zoon had aangemeten.

Twee penningen van Lucie Nijland

Penning van het Koningin Juliana Fonds
Bronzen gietpenning vervaardigd in opdracht van de Koninklijke Begeer, diameter 70 mm. Voorzijde: K.J.F. en tekst: Koningin Julianafonds. Keerzijde: Beeldt uit, dat het fonds voor 'de mensen' is.

Penning 'Passare'
Bronzen gietpenning. Diameter 50 mm. Een niet in opdracht gemaakte penning, als aanklacht tegen het feit, dat trekvogels in Italië geschoten worden en dus niet terugkeren.

De roosschellingen van Utrecht

door H. J. van der Wiel

In 1601 lieten de Staten van Holland een schelling slaan die niet alleen in gehalte en gewicht afweek van de elders geslagen snaphaanschelling, maar ook opviel door een kleiner model en een volkomen andere beeldenaar. De voorzijde toont het gekroonde provinciewapen, de keerzijde een versierd kruis met een roos in het midden. Hieraan werd de naam van de nieuwe munt ontleend. Bij een wettelijk gewicht van 5.27 gram en een gehalte van 0.583 hield de roosschelling 3.072 gram fijn zilver tegen de snaphaanschelling 3.325 gram. Het Hollandse voorbeeld werd nog hetzelfde jaar gevolgd door Deventer, Gelderland, Utrecht, West-Friesland en Zeeland. Van de bij de Unie van Utrecht afgesproken eenvormigheid kwam weer niets terecht, de omschriften waren alle verschillend. Halve roosschellingen werden alleen geslagen in Holland, Zeeland en Utrecht. Als provinciewapen plaatste men in Utrecht op deze munten het oude, door Karel V verleende blazoen, de klimmende leeuw met het kruis op de schouder. De aanmaak van de roosschellingen was niet naar de zin van de Generaalmeesters, en Holland heeft er na dit eerste jaar geen meer geslagen. Op 2 april 1603 verboden de Staten-Generaal aan alle muntmeesters deze muntslag voort te zetten, op boete van "lijf ende goet". Schellingen en halve schellingen bleven alleen geldig in de provincie waar zij geslagen waren.
De invoer van andere schellingen werd strafbaar. Bij de ordonnantie van 21 maart 1606 worden de binnen de Republiek geslagen schellingen weer tot het geldverkeer toegelaten, althans voorlopig. Dit werd gedaan om de schade voor de burgerij te beperken. Ze werden weer op 6 stuiver gesteld, hoewel een aantal hunner door "hare schaersheyt in 't gewichte ende swackheyt inden alloye" eigenlijk voor biljoen verklaard hadden moeten worden. Bij de aankoop van onroerend goed, bij aflossing van rente en bij het betalen van koopsommen boven de honderd gulden behoefde de ontvanger niet meer dan 10 procent van het bedrag in schellingen of ander kleingeld te aanvaarden.
Met zoveel woorden wordt in ditzelfde plakkaat er op gewezen dat het toelaten van de schellingen niet betekent dat het verbod tot de aanmaak is opgeheven. Nadat Zeeland in 1603 nog een roosschelling had geslagen, werd de produktie overal gestaakt. Toen het duidelijk werd dat de sanering van het muntwezen nog geruime tijd op zich zou laten wachten stelden verschillende provincies zich wat onafhankelijker op. Zeeland hervatte de aanmaak van roosschellingen in 1613, Utrecht pas in 1627. De Staten-Generaal namen dit hoog op, en verboden de Generaalmeesters in 1629 de rekening op te maken van de roosschellingen die in de muntbus werden aangetroffen, omdat deze op "particuliere instructie" waren geslagen. Hoe groot de aanmaak was over de jaren 1629, 1630 en 1631 blijft daardoor onbekend, maar omdat de stukken uit deze jaren veel zeldzamer zijn dan die van 1601, zal de oplaag wel kleiner zijn geweest. Van 1632 heb ik geen exemplaar kunnen vinden. Het werd slechts eenmaal vermeld (in de muntvondst van Wapserveen, JMP 5 (1918) p 85). Na een onderzoek bij de grote openbare collecties en een aantal particuliere verzamelingen kwam ik tot de navolgende catalogus.

Roosschelling
Verk. 112-4
Muntmeester: Hendrik van Domselaar
Stempelsnijder: N. v.d. Vogelaer
Type 1
Vz: het gekroonde wapenschild van de provincie binnen een parelcirkel; jaartal boven de kroon, gescheiden door het muntteken
MONE.NOVA.ORDIN.TRAIECTEN.
Kz: binnen een parelcirkel een versierd kruis waarvan de armen de binnencirkel onderbreken; in het midden een cirkeltje met een vijfbladige bloem
CONCOR - DIA.RES - PARVAE.C - RESCVT

1.	1601	geheel als boven	KNUR
1a	1601	.MONE.NOVA.ORDIN.TRAIECTE.	
1b	1601	als nr 1a, maar kz PARVAE.C. - RESCVT	R
1c	1601	als nr 1, maar PRVAE.C - RESCVT	
1d	1601	als nr 1, maar vierbladige bloem	K

Muntmeester: Floris van Domselaar
Stempelsnijder: A. van Nyevelt
Type 2
Vz: als type 1 maar andere kroon waarvan de fleurons aan de zijkant de binnencirkel onderbre-

Hele roosschelling (foto Centraal Museum Utrecht)

ken; ook een andere versiering van het wapenschild en andere letters
MONE.NOVA.ORDIN.TRAIECTEN.
Kz: als de vorige, maar anders versierd kruis, met vollere kantons en vierbladige bloem in het midden; andere letters
CONCOR - DIA.RES - PARVAE C - CRESCVN

2	1627	geheel als boven	K	U
2a	1627	als de vorige, maar PARVAE.C en geen punt achter TRAIECTEN	R	
2b	1627	CONCOR - DIA RES - PARVAE C - RESCVN		

Muntmeester: Johan van Vianen

3	1629/7	als nr 2 maar PARVAE.C	R	
3a	1629	als nr 2 maar DIA RES - PARVAE.C		
3b	1629	DIA RES - PARVAE C DIA.RES - PARVAE C	KN	

Muntmeester: Johan van Vianen
Stempelsnijder: A. van Nyevelt
Type 3
Vz: als type 2 maar de leeuw in het wapen draagt een kroon
.MONE.NOVA.ORDIN.TRAIECTEN
Kz: geheel als type 2

4	1630	CONCOR - DIA RES - PARVAE C - RESCVN	K	
4a	1630	CONCOR - DIA.RES - PARVAE C - RESCVN en op de kz TRAIECTE.		
5	1631	CONCOR - DIA.RES - PARVAE C - RESCVN	K	
5a	1631	CONCOR - DIA RES - PARVAE C - RESCVN		
5b	1631	CONCOR - DIA.RES - PARVAE.C - RESCVN		
6	1632	?		

De gekroonde leeuw komt ook voor op de Utrechtse leeuwendaalders van 1635-1646. Deze heraldische fout is vermoedelijk te wijten aan de waarnemend stempelsnijder F. van Vloock, die later Van Nyevelt heeft opgevolgd.

Halve roosschelling
Verk. 112-5
Vz: als type 2 van de hele roosschelling, maar terzijde van het wapen 3 - S
MONE-NOVA. ORDIN. TRAIECT.
Kz: versierd kruis binnen een parelcirkel; in het midden een ruit met een vierbladige bloem
CONCOR - DIA.RES - PARVAE - CRESCV

1	1627	geheel als boven	K	
1a	1627	als nr 1 maar in lood geslagen	R	
1b	1627	CONCOR - IDA.RES - PARVAE - CRESCV	A	

Dit laatste stuk, uit de coll. Lopez Suasso, maakt

Halve roosschelling (foto Koninklijk Penningkabinet)

onder nr. SAS 11480 deel uit van de collectie van het Historisch Museum te Amsterdam.
Deze munt werd alleen in 1627 geslagen, volgens de rekeningen tot een totaal van 12.204 stuks. De aanmaak van de hele roosschelling was beduidend groter:
1601 292.791 stuks
1627 120.720 stuks
Van de latere jaren is de oplaag niet bekend.

Er bestaat een interessante nabootsing van de Utrechtse roosschelling van 1629. Het omschrift op de voorzijde luidt MONETA NOVA ARGENT.CO.D.R., waarmee wel vaststaat dat het stuk afkomstig is uit de hagemunt van de Graaf van Reckheim. In hun plakkaat van 1 september 1631 hebben de Staten-Generaal tegen deze munt gewaarschuwd.

Houtsnede van een Reckheimse nabootsing.

Rectificatie

Bij mijn artikel over de snaphaanschellingen (Beeldenaar 1983, p. 200) liet ik ter illustratie een viertal oude afbeeldingen uit manualen afdrukken. Bij de beschrijving van de herkomst is er met de bijschriften iets mis gegaan. Natuurlijk ontging dit niet aan het immer speurend oog van Prof. H.E. van Gelder. Hij was zo vriendelijk mij zijn commentaar te sturen, en ik acht het van zoveel belang dat ik het de lezers niet wil onthouden. Het komt hier op neer: fig. 3 is inderdaad Zuid-Nederlandsch, maar werd voor het

eerst gebruikt in Verboden Munte van 1585, en later herdrukt in de Caerten van 1620, 1627 en 1633. Fig. 2 komt al voor in de beeldenaar van 1586, en ook in de manualen van dat jaar en van de jaren 1604-1610. Omdat de snaphaanschellingen van 1603 tot 1621 waren verboden, ontbreekt het in de Beeldenaars uit die tijd, om in 1622 weer geplaatst te worden. Het houtblokje was echter op 2 plaatsen beschadigd, waardoor o.a. het laatste cijfer van het jaartal tot een punt werd gereduceerd. Fig. 1 – niet fig. 4 – komt uit het plakkaat van 8 maart 1752. De tekenaar heeft kennelijk de afbeelding van 1622 gekopieerd, en het onvolledige jaartal aangevuld tot 1684, zoals hij kon lezen op de Friese schelling die er vlak bij stond. De vierde figuur is een kopergravure die ik ontleende aan een plaat achter in het Groot Placaat Boek dat Johannes Allart te Amsterdam in 1795 uitgaf.

H.J. v.d. Wiel

Actualiteiten

Willem van Oranje-munten op 29 juni in omloop

De zilveren *f* 50-muntstukken 1984, gewijd aan Prins Willem van Oranje, zullen op vrijdag 29 juni a.s. in omloop worden gebracht via postkantoren en bankvestigingen. Het aantal voor de circulatie bestemde Willem van Oranje-munten bedraagt één miljoen. Deze munten worden uitgegeven kort vóór de eigenlijke Willem van Oranjeherdenking op 10 juli, de sterfdag van de Prins in 1584, teneinde de aandacht te vestigen op deze herdenking.

Auke de Vries

De zilveren Willem van Oranje-munten zijn geslagen bij 's Rijks Munt in Utrecht volgens het ontwerp van de beeldend kunstenaar Auke de Vries.

Auke de Vries werd geboren op 27 oktober 1937 in Bergum in Friesland. Hij volgde de avondopleiding aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag, waar hij in 1958 het einddiploma behaalde. Sinds 1 april 1972 is hij als docent verbonden aan de Koninklijke Academie in Den Haag. Auke de Vries ontwierp onder meer het Maasbeeld bij de nieuwe Willemsbrug in Rotterdam en een kunstwerk dat zal worden opgesteld bij het nieuwe gebouw van het Ministerie van Buitenlandse Zaken aan de Bezuidenhoutsweg in Den Haag.

Beeldenaar

De keerzijde van het muntstuk vertoont als voornaamste kenmerk een afbeelding van de handtekening van Prins Willem: Guille de Nassau. Daaronder staat het jaartal 1984, met rechts het muntteken van 's Rijks Munt te Utrecht, een mercuriusstaf, en links het muntmeestersteken van de huidige muntmeester, een gestyleerde hamer en aambeeld. Onder het jaartal staan de woorden Prins Willem van Oranje en onder deze woorden het naar links gekantelde waardecijfer 50 en de G van gulden.

De voorzijde van het muntstuk draagt, zoals de Muntwet voorschrijft, het portret van H.M. Koningin Beatrix. Dit, eveneens door Auke de Vries ontworpen portret, is gevormd uit horizontale lijnen. De Koningin is in overeenstemming met het gebruik naar links kijkend afgebeeld. In het open vlak voor het gezicht zijn, langs de rand, in omschrift, de woorden Beatrix Koningin der Nederlanden geplaatst.

Het muntstuk heeft een gladde rand, waarin als randschrift is aangebracht: God zij met ons.

Bijzondere kwaliteiten

Het vijftig-gulden muntstuk is uitgevoerd in zilver met een gehalte van 92,5%. Het heeft een doorsnede van 38 mm en een gewicht van 25 gram.

Naast de 1 miljoen circulatiemunten zullen er maximaal 60.000 stukken in PROOF- en 125.000 stukken in FDC-kwaliteit worden geslagen.

Begin oktober worden de belangstellenden die op de Mailing-list van 's Rijks Munt staan in de gelegenheid gesteld om op maximaal één Proofstuk en maximaal twee FDC-stukken in te schrijven. Behalve aan particuliere verzamelaars worden deze vijftig-gulden stukken ook aangeboden aan munthandel en banken. In een vroegtijdig stadium zal een verdeling worden vastgesteld waarbij o.a. gebruik zal worden gemaakt van de verkoopgegevens van het vijftig-gulden stuk (Bicentennial) in 1982.

Munten- en Penningenkabinet in Tongeren in Belgisch Limburg

De laatste beslissing van de Bestendige Deputatie in 1982 gold de aankoop van twee gouden munten van de Eburonen. De zeldzaamheid van deze gallische munten waarvan slechts een tiental exemplaren bekend zijn, maar nog meer de directe betrokkenheid met het Tongers grondgebied lag

aan de basis van deze beslissing.
Tegelijk werd besloten in de toekomst wat meer aandacht te schenken aan dit aspect van ons patrimonium.
Het jaar voordien – 1981 – verwierf het provinciebestuur immers reeds een belangrijke numismatische verzameling ten geschenke van de bankier maecenas Maurits Naessens.
Het ging toen om een 900-tal munten en vooral penningen. Deze verzameling kwam als gevolg van de tentoonstelling 'Munt in Limburg' die in het Provinciaal Gallo-Romeins Museum gehouden werd in provinciaal bezit.
Trouwens in 1979 verwierf het provinciebestuur door aankoop een 2000-tal munten uit de verzameling baron de Schaetzen.
In 1980 was het Provinciaal Gallo-Romeins Museum echter het slachtoffer van een diefstal. Gelukkig werden slechts een 20-tal minder zeldzame munten ontvreemd.

Provinciale verzameling
Uit het voorgaande blijkt dat de provinciale overheid door deze verwerving duidelijke bedoelingen heeft.
In de provincie Limburg is de interesse in munten overigens niet recent. Van bij de oprichting, op het einde van de 19e eeuw van het Provinciaal Museum, toen nog Musée Provincial de l'Etat genoemd, werd plaats ingeruimd voor de uitbouw van een numismatische verzameling met betrekking tot de eigen provincie. Eén van de voornaamste bedoelingen was toen een verzameling aanleggen die een overzicht zou bieden van ons zeer rijk numismatisch patrimonium. Maar, zoals voor die tijd gebruikelijk was, werd tevens ruime aandacht geschonken aan het samenstellen van een representatieve collectie eigentijdse medailles.
Als gevolg van een serie tegenslagen en twee Wereldoorlogen, geraakte tenminste een gedeelte van deze verzameling verspreid of verloren. De kern van de verzameling Romeinse munten kon echter niet alleen in stand gehouden worden maar werd daarenboven regelmatig aangevuld en is nu uitgegroeid tot één van de belangrijkste openbare verzamelingen in België in haar genre.
De rest van de provinciale verzameling werd vroeger gedeeltelijk aan lokale musea zoals te Tongeren, te Maaseik en te Hasselt in bruikleen afgestaan.
Tenslotte bleef een interessante verzameling penningen en medailles totnogtoe gesloten voor het publiek.

Waardebepaling in internationale context
De waarde van een munt- en penningkabinet hangt van verschillende factoren af en wordt zeker niet uitsluitend bepaald door de hoeveelheid

Keltische gouden stater van de Eburones

munten die voorhanden zijn. Als factoren die een rol spelen moeten zeker naast de kwantiteit ook de kwaliteit en de samenstelling vermeld worden.
De 'nationale' verzamelingen in geïndustrialiseerde landen bevatten meestal méér dan 100.000 stuks. Brussel met 165.000 is een kleine nationale verzameling vergeleken met Wenen 500.000, Praag 750.000, Kopenhagen 300.000, Parijs 450.000, Berlijn (DDR) 440.000, London 750.000 en New York 500.000. De meeste nationale verzamelingen bevatten ongeveer 200.000 munten (Budapest 225.000, Warschau 260.000, Den Haag 200.000, Sofia 200.000).
Italië heeft geen echt 'nationaal' kabinet maar wel verschillende belangrijke verzamelingen (Turijn, Rome en Bologna elk 100.000). Kenmerkend voor dit soort verzamelingen is dat zij meestal heel het veld van de numismatiek bestrijken en dus munten, medailles, penningen, ... uit alle landen en alle periodes bevatten.
De 'regionale' verzamelingen die meestal tussen de 10.000 en 25.000 stuks bevatten leggen zich vooral toe op de numismatische produktie binnen een eng omschreven gebied. Als typisch voorbeeld kan men het munt- en penningkabinet van het Groot Hertogdom Luxemburg (30.000) nemen dat zeer aktief is en onder meer regelmatig grote publicaties laat verschijnen. In Duitsland kan Keulen (10.000) geciteerd worden, in Frankrijk Nimes (17.000), Reims (10.000), Toulouse (20.000) ... De Kaap van de 25.000 wordt echter slechts zeer zelden overschreden. Dit belet echter niet dat deze verzamelingen op een aktieve manier 'gebruikt' moeten worden door een volwaardige inschakeling in een museum (aparte presentatie als één geheel), door publicaties, uitbouw van een studiekabinet, ... Uitgangspunten voor de kwalitatieve beoordeling van een muntenverzameling zijn o.a. de homogeneïteit van een verzameling of gedeelten ervan, en vooral de rechtstreekse inhoudelijke materiële binding met de vindplaats, zeker wanneer deze het voorwerp geweest is van bestudering (wetenschappelijk onderzoek en publicatie). Tenslotte speelt bij de niet monetaire numismatica (medailles en penningen) vooral de gaafheid van de beeldenaar een belangrijke rol. Indien men al deze factoren voor de Lim-

burgse provinciale verzameling op een rijtje zet, en met als uitgangspunt dat deze verzameling ca. 9.000 stuks bevat, dan is deze verzameling beslist, na deze van Brussel, één van de belangrijkste verzamelingen van het land.
Ook wat de samenstelling betreft heeft de collectie heel wat te bieden – een breed gamma zonder al te grote versnippering – zodat het gebrek aan kwaliteit van individuele stukken zeker hierdoor gecompenseerd wordt. Bijna de volledige verzameling munten is streekgebonden; vaak is de vindplaats van de munten bekend als muntschat (bv. te Riemst en te Paal) of als grafvondst. De verzameling komt hierdoor op een even hoog niveau als vb. Keulen en Trier die een internationale uitstraling hebben.

Uitbouw muntenkabinet

De Bestendige Deputatie heeft sedert geruime tijd het plan opgevat in de lokalen van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren een Munten- en Penningkabinet uit te bouwen. Dit zal ongetwijfeld een bijkomende attractief gegeven worden in de vernieuwde aanpak. Het ligt vooral in de bedoeling hierdoor een platformwerking m.b.t. het beheer, de inventarisering, de bestudering en de ontsluiting van gans het provinciaal munten- en penningenpatrimonium op te zetten. Een intensieve werking te Tongeren wil dus niet alleen het eigen bezit van Gallische munten tot en met het noodgeld gedurende de eerste wereldoorlog bewaren en bestuderen. Belangrijk is ook dat de talrijke numismatische verenigingen en particulieren in dit munten- en penningenkabinet een daadwerkelijke begeleiding vinden, en waar in het documentatiecentrum niet alleen informatie te vinden is over de geschiedenis en de maatschappelijke betrokkenheid van munten maar ook over het behandelen en het reinigen van munten. Het belang van de openbare en particuliere verzameling in Limburg moet overigens niet onderschat worden.
Het bloeiende verenigingsleven der numismaten is hiervan slechts één facet. Het grote succes dat de tentoonstelling 'Munt in Limburg' (1981) ingericht in het Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren, evenals meerdere tentoonstellingen in Limburgse bankinstellingen is te beurt gevallen bewijst niet alleen de levendige belangstelling doch eveneens het grote potentieel dat in deze provincie aanwezig is.

Sluisfunctie binnen het museum

Het Munt- en Penningkabinet zal in de eerste plaats als een afzonderlijke eenheid binnen het Provinciaal Gallo-Romeins Museum ontwikkeld worden en krijgt daardoor een aparte rol te vervullen. Het Munt- en Penningkabinet zal daarenboven als een soort sluis functioneren tussen het eigenlijke museum en het documentatiecentrum. Het ligt immers in de bedoeling de drempelvrees bij het documentatiecentrum gevoelig te verminderen door een geleidelijke overgang tussen het Munt- en Penningkabinet in het documentatiecentrum te realiseren. Op die manier wordt de museumbezoeker aangespoord zijn belangstelling te verdiepen.
Deze optie heeft natuurlijk een aantal gevolgen op lange en korte termijn zowel voor het Provinciaal Gallo-Romeins Museum zelf als voor Munt- en Penningkabinet en Documentatiecentrum.
Deze situeren zich niet alleen op het inhoudelijk vlak: het (her)groeperen van de munten, het aankopen van de nodige wetenschappelijke naslagwerken maar ook en zelfs vooral op het methodologische vlak.
Het Provinciaal Munt- en Penningkabinet zal zich in de eerste plaats, en dit in tegenstelling met de grote munt- en penningenkabinetten in binnen- en buitenland richten tot een publiek – al of niet – gespecialiseerde leken.
Het Munt- en Penningkabinet zal een drietal luiken bevatten waarin op een begrijpbare manier de munt als historisch document, de lokale muntproduktie en het gebruik van munten in onze streken zal belicht worden.
Belangrijk valt daarbij op te merken dat het Munt- en Penningkabinet niet iets passiefs zal worden maar dat van bij het begin aan een actieve werking gedacht wordt waarbij iedereen die problemen heeft met munten, penningen en dergelijke, terecht kan.
Het verenigingsleven zal trouwens actief bij de uitbouw van het Munt- en Penningkabinet betrokken worden.
Het documentatiecentrum zal op een gelijkaardige wijze 'geactiveerd' worden. Door het verlagen van de drempel tussen – kijken/genieten – en het documentatiecentrum – zoeken/studeren – hoopt de provinciale overheid op een blijvende wijze bij te dragen tot de verdieping van de historische interesse en kennis bij brede lagen van de bevolking.

2000 jaar Tongeren

Binnen de speciale projecten die de Provincie zal uitwerken naar aanleiding van de viering 2000 jaar Tongeren in 1985-1986 is de uitbouw van een Munten- en Penningenkabinet in het Provinciaal Gallo-Romeins Museum een prioriteit. Eerstdaags zal hiermede concreet van start gegaan worden. Dat dit echter meer dan een provinciale aangelegenheid is wordt extra onderlijnd door de spontane toezegging van financiële steun door Minister Poma van de Vlaamse Gewestregering.

Verenigingsnieuws

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST
Secretaris: v.d. Meystraat 1, 1815 GP Alkmaar, tel. 072-120041; giro 96820.
Penningbestellingen: Mevr. M. Kemper-Koel, Mollenburgseweg 60, 4205 HD Gorinchem, tel. 01830-26543.

Resumé van de 59ste Algemene Ledenvergadering van de Vereniging voor Penningkunst, gehouden in de Rijksakademie van Beeldende Kunst te Amsterdam op zaterdag 25 februari 1984.
Aanwezig: 38 leden, waarvan 8 bestuursleden. Bericht van verhindering werd ontvangen van 9 leden.
De heer Hofstee opent als voorzitter de vergadering en heet de aanwezigen hartelijk welkom in de Rijksakademie. De heer Seuren leest het getekende verslag voor van de leden van de kascommissie, de heer L. H. A. Haas en de heer J. P. Kruimel. Beide heren hebben de stukken onderzocht en goedgekeurd. De voorzitter stelt voor de penningmeester te dechargeren. De heer Seuren deelt mee dat het werk van de financiële stukken door de heer Groen is verricht. De heer Kruimel heeft in zijn schrijven toegezegd nog een jaar in de kascommissie zitting te willen nemen. Als nieuw lid van de kascommissie wordt mevr. D. M. Vroom-Simonis benoemd. De voorzitter dankt de heer Haas voor de bewezen diensten. Van het bestuur is herkiesbaar de heer Van de Vathorst en deze wordt herkozen. Mevr. G. C. Nijland, de heer G. Groen en de heer A. Koningsveld worden tot nieuwe bestuursleden gekozen.
De voorzitter richt het woord tot de heer Hettema, die na 9 jaar van het bestuur deel uitgemaakt te hebben, aftreedt. De voorzitter dankt hem hartelijk voor zijn inzet namens de vereniging.
De heer Seuren richt hierna het woord tot de heer Hofstee, die zijn taak neerlegt als voorzitter. De heer Hofstee heeft bewezen een goed organisator te zijn met een enorme belangstelling voor penningen. Als dank voor zijn bewezen diensten krijgt de heer Hofstee van de heer Seuren een penning aangeboden.
De heer Koningsveld stelt er prijs op de vergadering toe te zeggen zich in zijn nieuwe functie als voorzitter volledig voor de vereniging in te zullen zetten. Hierna sluit de heer Hofstee de vergadering onder dankzegging aan de Rijksakademie van Beeldende Kunst voor de verleende gastvrijheid.
Na de vergadering houdt mevr. G. van der Meer een interessante lezing over 'Nederlandse Barokpenningen'.

Namens het bestuur,
Mevr. M. Kemper-Koel

MEDEDELINGEN
Penning 1984-1. Deze penning van Wilfried Put met als onderwerp Prof. V. P. S. Esser is in bewerking.
Penning 1984-2. Deze penning wordt door Frank Letterie vervaardigd en is een vrij ontwerp n.a.v. een boek van Günter Grass. Begin juli wordt het ontwerp aan het bestuur getoond.
Penning 1985-1. Bericht over de ontwerper(ster) en onderwerp verschijnt in de volgende Beeldenaar.

Mededelingen

Internationale Numismatische Commissie

Op 26 en 27 maart van dit jaar kwam het bestuur van de Internationale Numismatische Commissie voor de jaarvergadering bijeen in Berlijn (DDR). Omdat de voorzitter, dr. R. A. G. Carson, door ziekte verhinderd was, werd de vergadering voorgezeten door prof. dr. P. Berghaus uit Münster.
Enkele van de besproken onderwerpen en genomen besluiten worden hieronder in het kort weergegeven.

- Prof. Berghaus zal namens de Commissie deelnemen aan de voorbereidingen van het 10e internationale numismatische congres in Londen, dat van 8-12 september 1986 zal worden gehouden.
- Omdat de inkomsten de uitgaven niet meer dekken zal vanaf 1985 de contributie verhoogd worden tot 200 Zwitserse franken.
- De Compte Rendu en de Newsletter zullen ook in komende jaren blijven verschijnen.
- het internationale colloquium over de muntplaats Estergom, dat van 17-22 september 1984 wordt gehouden, zal onder patronage van de internationale commissie staan.
- bij het 16e internationale congres voor historische wetenschappen, dat van 25 augustus-1 september 1985 in Stuttgart zal worden gehouden, komt een aparte sectie numismatiek op

het programma; deze sectie zal onder leiding staan van prof. dr. P. Berghaus.
- Prof. Naster uit Leuven doet verslag van de vorderingen bij de publicatie van de Sylloge Nummorum Graecorum.

In het kader van de jaarvergadering werden in het Pergamon-museum twee voordrachten over numismatische onderwerpen gehouden. Tevens werd een bezoek gebracht aan het muntenkabinet in Dresden. In die plaats hield prof. Berghaus een lezing onder de titel 'Die deutschen Herrscher des Mittelalters in Münzbildern ihrer Zeit'.

Boekbespreking

Dr. J. P. A. van der Vin, Het geld van Grieken en Romeinen. Inleiding in de antieke numismatiek. Leuven 1984. ISBN 90-6831-003-8, prijs *f* 37,—, 135 pagina's tekst met lijntekeningen en kaartjes, 8 fotopagina's

Dit boek is de tweede versie van 'Inleiding in de antieke numismatiek'. De eerste uitgave verscheen als nr. 12 van de serie Syllabi en stencils van de Vakgroep Klassieke Archeologie van de Rijksuniversiteit Leiden.
Vergeleken met de eerste uitgave is niet alleen de vormgeving sterk verbeterd, maar is ook de inhoud uitgebreid en aangepast aan een breder publiek. De huidige uitgave richt zich tot verzamelaars die meer van de achtergrond van de munten in hun collectie willen weten, tot studenten in de klassieke archeologie en tot ieder die belangstelling heeft voor de geschiedenis van Grieken, Kelten en Romeinen. Het is zeer verheugend dat de auteur nu ook een hoofdstuk over de Keltische munten heeft opgenomen. Helaas komt dit echter niet in de titel tot uiting.
Na een algemene inleiding volgen hoofdstukken over de Griekse-, de Romeinse-, de Byzantijnse- en de Keltische munten waarbij steeds een vaste hoofdstukindeling is gevolgd. Achtereenvolgens komen aan de orde: gebruikte muntmetalen, het systeem van maten en gewichten en de daarvan afgeleide muntstandaard, de muntreeksen met de verschillende waarden (denominaties) en tenslotte een historische ontwikkeling van de muntslag. In dit laatste onderdeel worden relaties gelegd tussen de politieke- en economische geschiedenis en de veranderingen in het geldstelsel.
Ook wordt aandacht besteed aan de muntvoorstellingen en de gebruikte afkortingen. Hierbij valt op dat het hoofdstuk over de Romeinse muntslag uitgebreider en systematischer is dan de andere hoofdstukken. Dit is waarschijnlijk niet alleen veroorzaakt door de betere kennis van het Romeinse muntwezen, maar ook door het feit dat klassieke archeologen in Nederland hoofdzakelijk met Romeinse munten geconfronteerd worden. Ook is bij verzamelaars de belangstelling voor Romeinse munten groter dan voor de andere munten van de klassieke oudheid. Hoofdstuk 6 geeft een beeld van het belang van munten als materiaal voor de archeoloog en hoe klassieke muntvondsten gedateerd kunnen worden. Dit laatste is een moeilijk punt omdat de meeste munten uit de klassieke oudheid niet gedateerd zijn. Op heldere en duidelijke wijze wordt uitgelegd hoe een archeoloog met behulp van vondstanalyse, stempelkoppeling en metrologie een heel eind uit de voeten kan.
Het boek wordt afgesloten met een bibliografie, enige algemene numismatische informatie en 8 fotopagina's met afbeeldingen van de mooiste en meest karakteristieke stukken uit de collectie van het Koninklijk Penningkabinet.
De auteur is voor ons geen onbekende. Als hoofdredacteur van 'De Beeldenaar' heeft hij er altijd naar gestreefd om numismatische informatie zo duidelijk en leesbaar mogelijk over te laten komen. Vanuit deze achtergrond is ook dit boek ontstaan. Veel vragen van bezoekers van het Koninklijk Penningkabinet en van zijn studenten uit Leiden deden hem inzien dat er behoefte was aan een goed en overzichtelijk boek over de beginselen van de antieke numismatiek. De schrijver is in deze opzet zeer geslaagd.

Bert van Beek

Margaret Thompson, Alexander's drachm mints, I. Sardes and Miletus, American Numismatic Society, Numismatic Studies, no. 16, New York, 1983, prijs $50.00.

De muntslag van Alexander de Grote heeft reeds eeuwenlang in de belangstelling gestaan. De echte bestudering ervan begon in het midden van de vorige eeuw toen in 1855 het boek *Numismatique d'Alexandre le Grand* van L. Müller verscheen. Hierin werd een eerste poging gedaan deze munten met hun enorme variatie aan letters, symbolen en monogrammen te ordenen en aan bepaalde muntplaatsen toe te schrijven. Müller ging uit van het idee, dat deze tekens allemaal aanduidingen waren van verschillende muntplaatsen, waar onder Alexander en zijn opvolgers dit geld zou zijn geslagen. Hij kwam op die manier tot een

bijzonder groot aantal muntplaatsen; dit aantal was zo talrijk dat het gehele schema van Müller binnen de mogelijkheden en beperkingen van de muntslag in de antieke wereld nauwelijks realistisch was te noemen.
Vooral Amerikaanse onderzoekers hebben in deze eeuw veel werk verzet om de complexe muntslag van Alexander beter toegankelijk te maken. In de beginjaren van de 20e eeuw hield Edward Newell zich intensief met deze materie bezig. Hij kwam onder andere tot de conclusie dat de vele verschillende tekens op de munten in de meeste gevallen aanduidingen waren van de voor deze muntslag verantwoordelijke ambtenaren. Daarmee werd uiteraard het enorme aantal muntplaatsen sterk gereduceerd; bovendien bleken deze muntplaatsen regionaal over het gehele rijk te zijn verspreid.
Margaret Thompson heeft op de studies van Newell voortgebouwd. Haar ontdekking was dat bepaalde muntsoorten in bepaalde muntplaatsen werden geslagen, zodat er sprake moet zijn geweest van een zekere werkverdeling tussen de verschillende muntplaatsen. De belangrijkste munten in Alexanders rijk waren de zilveren tetradrachme en de gouden stater. Voor kleinere betalingen was de zilveren drachme van belang en ook is er enig kopergeld op naam van Alexander geslagen. Thompson ontdekte dat de overgrote massa van Alexanders drachmen in een zevental plaatsen langs de westkust van Klein-Azië en in het gebied van Bosporus en Dardanellen is geslagen. Deze drachmen waren echter bestemd voor circulatie in het gehele rijk. Daarnaast werd tussen 330 en 300 in deze zeven muntplaatsen waarschijnlijk het grootste deel van de gouden staters geslagen. Tetradrachmen vervaardigde men er echter nauwelijks.
Thompsons eerste studie over dit onderwerp verscheen in 1955 in de vorm van een tijdschriftartikel in de *Yale Classical Studies*. Sindsdien is het onderzoek sterk uitgebreid en is veel nieuw materiaal beschikbaar gekomen.
Het resultaat van deze jarenlange studie zal worden neergelegd in 3 delen, waarvan het eerste deel over de muntplaatsen Sardes en Milete nu is verschenen. In deel 2 zullen Lampsacus en Abydus worden behandeld, in een derde deel tenslotte Magnesia, Colophon en Teos.
Het werk is opgezet als een zeer overzichtelijke catalogus met korte inleidende teksten en uitvoerig commentaar. 38 Fotopagina's brengen de voornaamste typen en varianten in beeld. Jammer is dat de kwaliteit van deze foto's erg uiteenloopt. Sommige munten zijn zodanig zwart dat details niet of nauwelijks te onderscheiden zijn.
Dit boek van Thompson is zeker geen studie die een globaal in antieke munten geïnteresseerde verzamelaar direct zal gaan aanschaffen. Het is echter wel een boek, waar ieder die zich met munten van Alexander de Grote bezighoudt, niet omheen kan. Sinds Müller zijn er op dit terrein enkele grote stappen voorwaarts gezet. Numismaten, historici, archeologen, maar ook verzamelaars van dit specifieke onderwerp zullen in dit boek en in de beloofde volgende delen een schat aan waardevolle informatie aantreffen.

JvdV.

Drachme van Alexander de Grote, geslagen te Sardes, circa 325-324 v. Chr., serie IX, Thompson, nr. 72, Collectie KPK, Den Haag. Links in het veld een monogram als controle-teken, rechts achter de stoel en naam een knots.

Muntennieuws

door J.C. van der Wis

BURUNDI
5 Francs 1976; aluminium; ∅ 25 mm.
Nieuwe circulatiemunt, die eerst voor kort in omloop werd gebracht. Afb. 1.

Afb. 1

COMOREN
25 Francs 1982; nikkel; ∅ 20 mm; 4 gram; oplage 1 miljoen.
Nieuwe FAO-munt, die sinds maart 1983 in circulatie is. Afb. 2.

Afb. 2

CUBA
1 Peso 1983; koper-nikkel; ∅ 30 mm; 11,3 gram.
Nieuwe circulatiemunt met op de keerzijde de afbeelding van een in 1843 in bedrijf gestelde locomotief, genaamd 'La Junta'. Afb. 3.

Afb. 3

DUITSLAND – BONDSREPUBLIEK
5 Mark 1984; magnimat; ∅ 29 mm; 10 gram; oplage 8,35 miljoen.
Herdenkingsmunt op de 150-jarige herdenking van de totstandkoming van de Duitse Tolunie op 1 januari 1834. Afb. 4.

Afb. 4

EL SALVADOR
1 Colon 1984; koper-nikkel; ∅ 29 mm; 9,6 gram.
Nieuwe circulatiemunt met het portret van Christoffel Columbus en blijkens het muntteken geslagen in Mexico-stad. Afb. 5.

Afb. 5

FILIPPIJNEN
5 Cents 1983; magnesium-aluminium; ∅ 17 mm; 1,1 gram.
10 Cents 1983; magnesium-aluminium; ∅ 19 mm; 1,5 gram.
25 Cents 1983; koper-nikkel-aluminium; ∅ 21 mm; 3,8 gram.
50 Cents 1983; magnesium-aluminium; ∅ 25 mm; 6,1 gram.
1 Piso 1983; magnesium-aluminium; ∅ 29 mm; 9,4 gram.
2 Pisos 1983; magnesium-aluminium; ∅ 30 mm; 11,8 gram.
Het betreft hier een nieuwe circulatiereeks met afbeeldingen van inheemse planten en dieren, wier Latijnse namen op de munten zijn aangegeven. Afb. 6 t/m 11.

Afb. 6

Afb. 7

Afb. 8

Afb. 9

Afb. 10

Afb. 11

FRANKRIJK
10 Francs 1983; koper-nikkel-aluminium; ∅ 26 mm; 10 gram.
10 Francs 1983; koper-nikkel-aluminium; ∅ 26 mm; 10 gram.
Nieuwe circulatiemunten ter herdenking van de 200-ste geboortedag van de dichter Stendahl (pseudoniem voor Marie-Henri Beyle, 1783-1842) en op de verovering van het luchtruim 200 jaar geleden door de natuurkundige Jacques Charles met zijn met waterstof gevulde ballon en door Pilâtre de Rozier en de markies van Arlandes met hun door de gebroeders Montgolfier geconstrueerde heteluchtballon. Afb. 12 en 13.

Afb. 12

Afb. 13

INDIA
2 Rupees 1982; koper-nikkel; ∅ 28 mm; 8 gram.
Nieuwe circulatiemunt, die sinds 1983 in omloop is en die verwijst naar de integratie van de verschillende bevolkingsgroepen binnen het verband van één staat. Afb. 14.

Afb. 14

ISRAËL
50 Sjekels 1984; koper-nikkel-aluminium; ∅ 28 mm; 9 gram.
Deze sinds 8 maart j.l. in circulatie gebrachte munt moet de bankbiljetten van gelijke waarde vervangen. De voorzijde toont de afbeelding van een munt uit het vierde jaar van de Joodse Opstand tegen de Romeinse overheersing (69/70 na Chr.). Afb. 15.

Afb. 15

10 Sjekels 1984; koper-nikkel; ∅ 26 mm; 8 gram.
Oplage van beide munten: 2 miljoen.
Herdenkingsmunten op respectievelijk het Chanukkafeest en op de Oostenrijkse schrijver en grondvester van het Zionisme, Theodor Herzl (1860-1904). Afb. 16 en 17.

Afb. 16

Afb. 17

JOEGOSLAVIË
10 Dinara 1983; koper-nikkel-zink; ∅ 30 mm; 8,7 gram.
10 Dinara 1983; koper-nikkel-zink; ∅ 30 mm; 8,7 gram.
Herdenkingsmunten op de veldslagen van Neretva en Sutjeska, 40 jaar geleden. Van beide munten zijn 1 miljoen stuks geslagen. Afb. 18 en 19.

Afb. 18 Afb. 19

AA Muntenveiling juist nu de beste partner voor u!

Uw collectie is altijd interessant genoeg ongeacht haar omvang.
Wij geven u gratis en vertrouwelijk de juiste adviezen.
En voor belangrijke objecten zijn wij gaarne bereid u te bezoeken.

Wilt u munten verkopen dan biedt AA Muntenveiling u:

contant geld of een top-opbrengst op haar internationale veilingen.

Op zaterdag 22 september 1984 vindt onze najaarsveiling plaats
U kunt nog inzenden

- vakkundige verkaveling, met hoge opbrengst
- dat uw munten de hele zomer **verzekerd** in onze kluis liggen
- dat u binnen 14 dagen na de veiling het geld in handen heeft

Verder kunt U:

- op belangrijke inzendingen een renteloos voorschot krijgen
- als inzender volledig anoniem blijven

De keus is niet moeilijk
muntenveiling is echt de beste partner voor u!

Bel ons voor een geheel vrijblijvende afspraak.
U kunt dagelijks inzenden van 10 tot 17 uur.

KONINKRIJKS-MUNTEN
BUITENLANDSE MUNTEN
ANTIEKE MUNTEN
PROOFSETS
KRUGERRANDEN
FDC-MUNTEN
LITERATUUR
JULIANA ZILVER
PROVINCIALE MUNTEN
ENGROS PARTIJEN
RIJKSMUNTSETS
50 GLD STUKKEN
PENNINGEN
GOUDEN TIENTJES
BANKPAPIER
DUKATEN
GOUDEN DOLLARS
KONINKRIJKS-MUNTEN

zijn allemaal welkom voor onze najaarsveiling.

Stuurt u mij de volgende veiling katalogus

naam .....

adres .....

postcode en plaats .....

AA Muntenveiling, Rosmarijnsteeg 7, 1012 RP Amsterdam, tel. 020-261818.

AA Muntenveiling
Rosmarijnsteeg 7
1012 RP Amsterdam
Telefoon 020-26 18 18

Theo Peters

MUNTEN UIT DE GEHELE WERELD
AA MUNTENVEILING
ALLWAYS ACCEPTED
COINS FROM ALL OVER THE WORLD

LINDNER Muntenboxen
LINDNER Verzamelboxen

voldoen aan al Uw wensen

LINDNER Muntenbox

Een LINDNER systeem dat een werkelijke vooruitgang biedt voor iedere verzamelaar. Vooruitgang zowel in de konceptie als in de kwaliteit der gebruikte materialen.

Een systeem, dat op een buitengewoon makkelijke wijze iedere wens van de verzamelaar in vervulling doet gaan. Onbeperkt stapelbaar, solide en op kastdiepte gemaakt. Stelt U Uw collectie muntenboxen samen. De munten blijven steeds zichtbaar door de lade open te schuiven. Op het prachtige rode velours komen Uw munten nog beter tot hun recht. Een lust voor het oog van iedere verzamelaar en voor die het gaat worden!

De negentien verschillende vakindelingen laten geen wens onvervuld. Zelfs grote of dikke munten vinden zonder enige moeite een plaatsje.

Het openen van de schuiflade met munteninleg geschiedt zonder enige moeite. Met zelfklevende etiketten kunt U hierop de inhoud aangeven. Op ieder gewenst ogenblik kunt U door moeiteloos open of dichtschuiven van de lade Uw munten bewonderen.

Buitenmaten van de LINDNER Muntenbox:
Breedte 236 mm, diepte 303 mm, hoogte 20 mm

Nu ook in rookkleur leverbaar.

Het materiaal voor de vervaardiging van de LINDNER Muntenbox wordt streng gecontroleerd, is chloor- en zuurvrij en bevat geen zwavelverbindingen die Uw zilveren munten kunnen aantasten.

LINDNER Verzamelbox

De onderverdeling van de LINDNER verzamelbox in laadjes met 1, 2, en 3 vakken, en de onderverdeling van de afzonderlijke vakken met uitneembare tussenschotjes, geeft de verzamelaar onbeperkte mogelijkheden. De verzamelbox is geschikt voor het opbergen van verzamelobjekten tot een hoogte van 40 mm. Door de variabele onderverdeling, de box met twee vakken wordt met 6 tussenschotjes en de box met drie vakken met 8 tussenschotjes geleverd, verkrijgt men vele variatiemogelijkheden om de verzameling op te bouwen. Door de rode fluwelen ondergrond komen Uw verzamelde objekten volledig tot hun recht, waardoor de optische aantrekkelijkheid vergroot wordt. Ook deze boxen kunnen in onze boxenkoffers zonder moeite worden ondergebracht en getransporteerd. Door de stabiliteit en de mogelijkheid ze af te sluiten, is voor de beveiliging van Uw schatten gezorgd.

Wendt U zich voor meer informatie aan de vakhandel of aan:

LINDNER Falzlos-Gesellschaft KG · Nederland · Postbus 457 · 5900 AL Venlo

munt- en penningkundig nieuws
september/oktober 1984
8e jaargang no. 5

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMISMATIQUES - VENTES PUBLIQUES - ARCHEOLOGIE

✽

✽

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448 — 1016 GD Amsterdam
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21 — Postgiro 9922

Vraag GRATIS Muntpost-brochure met een uitgebreid aanbod van koninkrijks-munten op jaartal en munten van alle landen.

MOKUMDAALDER
"FESTIVAL OF FOOD"

Door de eeuwen heen is Amsterdam marktstad bij uitnemendheid geweest. Al honderden jaren geleden speelt de groot- en kleinhandel zich af op straten en pleinen, en vooral langs de grachten en boorden van Amstel en IJ.
In 1934 werd de "Centrale Markt" in gebruik genomen. Gevestigd aan de Jan van Galenstraat in Amsterdam Oud-West vormt deze concentratie van levensmiddelengrossiers het de klok rond kloppend hart van Amsterdam als commercieel centrum voor groot- en kleinhandel in de verre omstrek.
Het VIJFTIG-jarige bestaan, dat in September gevierd zal worden met een buitengewone manifestatie onder de naam "FESTIVAL OF FOOD", is door de "Stichting Centrale Groothandelsmarkt '84" aangegrepen om medewerking te verlenen aan de uitgifte van een speciale gelegenheidsmunt onder de naam "MOKUMDAALDER".

De MOKUMDAALDER zal verkrijgbaar zijn in de 3 metaalsoorten brons, zilver en goud met de volgende specificaties:
BESTELMOGELIJKHEDEN, specificaties en prijzen:

BRONS	35 mm ø gepatineerd, max. 5.000 ex., bestelnr. **1284**	*f* **7,50**
ZILVER	30 mm ø prooflike, max. 2.500 ex., (ca 12½ gram, gehalte 925/1000) bestelnr. **1297**	*f* **75,—**
GOUD	22½ mm ø prooflike, max. 500 ex., (ca 6½ gram, gehalte 900/1000) bestelnr. **1298**	*f* **625,—**
SET	bestaande uit de bronzen, zilveren en gouden MOKUMDAALDER in fraai etui bestelnr. **1279**	*f* **700,—**

MUNTRANDEN EN COLLIERS

14 kt MUNTRAND in goud voor de 22½ mm
bestelnr. **1625** *f* 77,50
MUNTRAND in zilver voor de 30 mm
bestelnr. **1021** *f* 22,50
COLLIER in 14 kt goud, 45 cm lang
bestelnr. **1628** *f* 87,50
COLLIER in zilver, 45 cm lang
bestelnr. **1627** *f* 12,50

Op aanvraag zenden wij u onze nieuwste muntpost (84-3/4) met bijzondere aanbiedingen in koninkrijksmunten, de Wilhelmusserie van 16 coupletten op bronzen penningen compleet met het nieuwe Willem van Oranje-vijftigguldenstuk (circ. kw.).

BESTELBON

ALGEMENE VOORWAARDEN

Aangezien het merendeel van het aangebodene aan strenge limitering onderhevig is, beschouwt Muntpost Uw bestelling pas als geaccepteerd nadat een bevestiging in de vorm van een acceptgirokaart, aan de hand waarvan betaald dient te worden vóór de erop vermelde datum, is toegezonden.
I.v.m. ondermeer koersmisco's op de valuta- en edelmetaalmarkt worden prijswijzigingen uitdrukkelijk voorbehouden zolang U nog geen bevestiging is toegezonden. Annulering van bestellingen kan geschieden d.m.v. terugzending van de acceptgirokaart onder vermelding van de reden.
Alle genoemde prijzen zijn incl. BTW. Voor bestellingen beneden *f* 50,— is *f* 7,50 verschuldigd voor kleinschaligheidskosten. Afhankelijk zijnde van toelevering door derden, kan geen aansprakelijkheid worden aanvaard voor vertragingen in de aflevering.

Ondergetekende: _____
adres: _____
postcode: _____
woonplaats: _____

DEB. NR.	
PROJ. NR.	

Aantal:	Bestelcode:	Prijs:

Aantal:	Bestelcode:	Prijs:
	zie A.V.	7.50

In open enveloppe als drukwerk te verzenden aan:
MUNTPOST, POSTBUS 23, 6660 AA ELST (Gld.), TEL. 08819-2468/4249

EENMALIGE OFFICIËLE UITGIFTE TER VIERING VAN:

800 JAAR STADSRECHTEN 'S-HERTOGENBOSCH

EN HET

PAUSELIJK BEZOEK

- 11 MEI 1985 -

30-STUIVERSTUK VAN 'S-HERTOGENBOSCH - 1185-1985

Ter gelegenheid van het 800-jarig bestaan van de stad 's-Hertogenbosch met als hoogtepunt het bezoek van **PAUS JOHANNES PAULUS II** op 11 mei 1985 in de kathedraal van SINT JAN worden er 30-stuiverstukken in het goud, zilver en brons geslagen.

1) ***ZILVEREN 30-STUIVERSTUK***, kwaliteit FDC, diameter 30 mm, gewicht ca. 12 gram, dikte 1,5 mm, eerste klas sterling zilver (999/000), met aan de voorzijde de SINT JAN met de inscriptie 'Stadsrechten 1185'. Achterzijde het wapen van 's-Hertogenbosch met de inscriptie PAUS JOHANNES PAULUS II - 11 mei 1985 - (officiële bezoekdatum). De prijs van deze officiële uitgifte bedraagt *f* 75,—.

2) **BRONZEN 30-STUIVERSTUK**, afbeelding, kwaliteit, grootte en dikte zijn hetzelfde als van de zilveren 30-stuiverstukken. De prijs van deze officiële uitgifte bedraagt *f* 15,—.

3) **GOUDEN 30-STUIVERSTUK**, idem als de bronzen en zilveren 30-stuiverstukken, maar met een goudgehalte van 14 karaat. Prijs op aanvraag. Oplage slechts 800 exemplaren.

Al deze 30-stuiverstukken gaan vergezeld van een officieel genummerd certificaat van echtheid en een gratis luxe opbergcassette. Maximale oplage in het zilver: 8.000 exemplaren en in het brons eveneens 8.000 exemplaren. Deze 30-stuiverstukken zijn uitsluitend verkrijgbaar in de periode van 1 oktober 1984 t/m 31 december 1985 óf als de maximale oplagen bereikt zijn. Hierna zullen alle muntstempels vernietigd worden, zodat er geen naslag meer plaats kan vinden.
U kunt deze 30-stuiverstukken bestellen door overmaking van het gewenste bedrag op girorekening: 38.92.756 of op de RABO-BANK rekening: 10.42.98.235 t.n.v. Munt-verzendhuis 'DE DAALDER', Postbus 3362 te 3003 AJ ROTTERDAM.

OVERZICHT VAN DE MOGELIJKHEDEN

1. 30-stuiverstuk in het zilver (999/000) *f* 75,—
2. 30-stuiverstuk in het brons *f* 15,—
3. 30-stuiverstuk in het zilver ingelegd in een zilveren gladde hanger (zie afb. C) *f* 95,—
4. 30-stuiverstuk in het zilver ingelegd in een zilveren bewerkte hanger (zie afb. D) *f* 95,—
5. 30-stuiverstuk in het goud 14 karaat. Prijs op aanvraag.

Na ontvangst van uw betaling, ontvangt u per omgaande van de **'s-Hertogenbossche Muntcentrale** het certificaat van echtheid, dat tevens uw bewijs van betaling en reservering is.
De levertijd na betaling is: binnen 30 dagen gratis door de PTT thuisbezorgd.
Voor nadere inlichtingen: **'s-Hertogenbosch Muntcentrale**, Postbus 3362 te 3003 AJ Rotterdam, 010-83.33.11.
De 's-Hertogenbossche Muntcentrale is een afdeling van Munt-Verzendhuis 'DE DAALDER'.

A)
voorzijde

B)
achterzijde

C)
met gladde hanger

D)
met bewerkte hanger

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
J. P. A. van der Vin
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: *f* 30,—.
Overige landen: *f* 55,—.
Losse nummers: *f* 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst is het abonnementsgeld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever,
Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

De Augsburgse Occo penningen 141
De munt te Roermond 150
Penningnieuws 168
Een onbekende penning van Sebastian Dadler 171
Actualiteiten 172
Boekbespreking 173
Verenigingsnieuws 174, 178
Muntennieuws 174

De Augsburgse Occo penningen

door Dr. H.L. Houtzager

De penningen van drie generaties Occo, in 1552 van hun voornaamste vertegenwoordigers vervaardigd, zijn niet alleen uit medisch-historisch oogpunt van belang, maar ze zijn ook voor de verzamelaar van penningen van een zodanige importantie dat een levensbericht over de familie Occo en hun penningen in dit tijdschrift alleszins verantwoord lijkt.

Adolf Occo I, de stamvader van deze Augsburgse artsenfamilie, werd in 1447 te Osterhusen in Oost-Friesland geboren. Over zijn jeugdjaren is niets bekend; pas in 1474 horen we over hem spreken door de bisschoppen Johannes van Werdenberg en Frederik van Hohenzollern te Augsburg, bij wie deze als medicus in groot aanzien stond. Veertien jaren later is Occo in Heidelberg hof- en lijfarts van de Pfalzgraaf Philippus (1476-1508) en in deze periode worden de eerste contacten door hem gelegd met de humanist Johannes van Dalberg met de bedoeling om gezamenlijk Griekse teksten te ontcijferen en te lezen. Na een korte periode als lijfarts van de Aartshertog Sigismund (1439-1496) van Tirol in Innsbruck werkzaam te zijn geweest, vestigde hij zich in 1494 definitief als arts in Augsburg.
In het protocol van het Collegium Medicum van deze stad vinden we in een overzicht van beroemde medici van Augsburg de volgende notitie:

> 'A.Occo, Frisius, cum fuisset Medicus Illustrissimi Archiducis Austriae Sigismundi circa annum 1490, tandem circa annum 1494, Augustam venit, in ea vixit magna cum gloria ad annum Christi 1503'.

Op 4 juli 1503 stierf hij kinderloos, doch door een zoon aan te nemen wist hij de Occo-stamboom met een nieuwe loot uit te breiden.
De Occo's waren typische exponenten van de humanistische stroming die in dit tijdperk tot volle bloei kwam.
Het is dan ook niet verwonderlijk dat we onder de vriendenkring van deze Occo-telg verschillende beroemde humanisten tegenkomen zoals de reeds hierboven genoemde Johannes van Dalberg,

de latere bisschop van Worms Johannes Reuchlin (1455-1522) en Theodor Ulsenius, eveneens uit Friesland afkomstig, die stadsgeneesheer was in Neurenberg. Zoals een goed humanist betaamt, had ook Occo een, zeker voor die tijd, omvangrijke bibliotheek van ongeveer 2000 banden. Deze boekerij vermaakte hij aan zijn neef Pompejus Occo (1483-1537) in Amsterdam, de bankier die woonde in 'Het Paradijs' in de Kalverstraat.
Over deze bibliotheek vernemen wij in een brief van Alardus van Amsterdam aan Erasmus van Rotterdam gedateerd 11 november 1516, waarin deze zich er over beklaagt dat Pompejus Occo hem inzage in de catalogus van Adolphus Occo zaliger bibliotheek weigert.
Zoals gezegd was Adolphus Occo II, een aangenomen zoon van de eerste Occo van deze naam. Hij werd in 1494 in Tirol geboren en promoveerde op 5 mei 1519 aan de beroemde universiteit van Bologna tot doctor in de geneeskunde. Na de dood van keizer Maximiliaan van Oostenrijk vestigde hij zich als medicus-practicus in Augsburg.
Augsburg was toentertijd niet alleen een centrum van handel en verkeer, maar ook in politiek opzicht speelde het een grote rol, terwijl het een belangrijke positie innam in het geestelijk en cultureel leven van het toenmalige Duitse rijk.
Hier in Augsburg zou Adolphus Occo gedurende ruim 50 jaar onder meer als stadsgeneesheer praktijk uitoefenen. In 1563 nam hij zitting in een commissie bestaande uit een aantal vooraanstaande medici, die op verzoek van de stadsregering van Augsburg een controlerende functie kreeg over de Augsburgse apothekers.
In 1547 zouden Adolphus Occo en Andreas Vesalius elkaar in Augsburg ontmoeten. De laatste was toen reeds beroemd en bekend wegens zijn in 1543 te Basel verschenen 'De Humani Corporis Fabrica', welk opus magnum een omwenteling had veroorzaakt in de kennis en opvattingen over de menselijke anatomie zoals deze sedert de tijd van Galenus bestond.
Vesalius was in Augsburg de lijfarts van Karel V, toen deze daar ter plaatse was in verband met de oorlog tegen de leden van Schmalkaldische Liga.
In 1550 treffen we Vesalius wederom in Augsburg aan en daar er in deze periode van zijn verblijf aldaar van juli 1550 tot november 1551 geen militaire activiteiten plaatsvonden, had hij alle tijd en gelegenheid om zijn kennis en kunde beschikbaar te stellen aan zijn Augsburgse collegae.
Hoe interessant uit medisch-historisch oogpunt bezien deze Augsburgse periode van Vesalius ook is geweest, hier over uit te wijden valt buiten het eigenlijke onderwerp van dit artikel. Wel dient vermeld te worden dat voor de keerzijde van een drietal penningen van de Occo familie een skeletplaat uit de 'Fabrica' van Vesalius als voorbeeld is gekozen (fig. 1). In 1523 huwde Adolphus Occo II met Helena Weiss, dochter van een rijke koopman en patricier uit Augsburg. Door dit huwelijk werd zijn positie in de toonaangevende families van deze stad bevestigd. In hetzelfde jaar van zijn huwelijk werd Occo benoemd tot stadsarts tegen een aanvankelijk jaarinkomen van 60 gulden, dat later werd opgetrokken tot 120 gulden 's jaars. Gedurende 30 jaar zou hij deze positie in Augsburg bekleden, waarbij hij tevens verbonden was aan het ziekenhuis dat door de bankiersfamilie Fugger voor armlastige stedelingen was gesticht.

Figuur 1

Ook tussen Occo II en zijn geleerde tijdgenoten bestonden er hechte wetenschappelijke connecties zoals die met Janus Coronarius, die hij een handschrift van Hippocrates bezorgde en zijn collega Wolfgang Thalhauser, die later hooglera ar in de geneeskunde zou worden aan de universiteit van Tübingen.
77 jaar oud overleed hij op 13 april 1572.

Het geslacht Occo werd voortgezet door Adolphus III (1524-1606) en ook deze Occo trad in de voetsporen van zijn beroemde naamgenoten-

voorgangers. Behalve als medicus – hij studeerde aan de universiteit van Tübingen onder leiding van Jacob Schenk –, heeft hij ook naam gemaakt als historicus, numismaat, archeoloog en philoloog.
Na een peregrinatio naar Italië, waar hij in Padua college liep bij zijn vaders vrienden, de hoogleraren Montanus en Bellacatta, promoveerde hij op 16 september 1549 in Ferrara tot doctor in de geneeskunde en in de filosofie. In dat zelfde jaar keerde hij naar Augsburg terug om er, aanvankelijk onder leiding van zijn vader, de geneeskunst uit te oefenen. Het is bekend dat onder zijn supervisie de Pharmacopoea Augustana verscheen, een boek waarin voorschriften staan opgenomen voor het bereiden van geneesmiddelen, voorschriften waaraan alle apothekers van de stad zich dienden te houden.
Mede door zijn verdiensten als medicus werd door Maximiliaan II bij decreet van 24 november 1573 bepaald, dat zijn familiewapen mocht worden uitgebreid met een gouden adelaar op een blauw veld.
Van de verschillende boeken die van de hand van deze Occo-telg bekend zijn, dient vermeld te worden zijn boek over de Romeinse-Keizermunten dat in 1579 'ex officina Plantiniana' (de drukkerij van Christoffel Plantijn te Antwerpen) verscheen.
De titel van dit boek luidde: 'Imperatorium Romanorum numismata a Pompeio magno ad Heraclium, etc.' Het boek is opgedragen aan pfalzgraaf Albrecht. De tweede druk verscheen in 1601 te Augsburg en was vermeerderd met vele duizenden munten (fig. A). Deze uitgave is opgedragen aan Johan van Schellenberg. De Augsburger Marcus Welser heeft aan deze uitgave meegeholpen. In 1625 en een jaar later in 1626 kwam er wederom een herdruk van dit werk van de pers. Het zou tot 1683 duren voordat er een verbeterde en vermeerderde druk in Milaan verscheen. Deze uitgave werd verzorgd door graaf Mediobarba Biragus.
Deze uitgave was ook van een groot aantal afbeeldingen voorzien en opgedragen aan keizer Leopold I, die dan ook op de fraaie titelprent ten voeten uit is geportretteerd (fig. B en C).
Met medewerking van verschillende geleerden verscheen er tenslotte nog een tweede Milanese uitgave in 1730 welke door Philip Argelatus uit Bonn werd geredigeerd.
Is in het bovenstaande terloops de prent uit Vesalius 'Fabrica' ter sprake gekomen, een nadere bestudering van de zogenaamde Occo-penningen, geeft ons de gelegenheid om in te gaan op de penningen die voor drie generaties Occo zijn gemaakt rond het jaar 1552. Waarschijnlijk is Occo II opdrachtgever geweest voor deze serie Occo-

Impp. Romanorum
NVMISMATA
A POMPEIO MAGNO
AD HERACLIVM
EDITIO ALTERA,
Multis nummorum millibus aucta, per ADOLPHVM OCCONEM MEDICVM AVGVSTANVM.
BONOR ERIT HVIC OPVS PETRO
AVGVSTAE VINDELICORVM, ad insigne pinus.
Cum priuilegio Cæsaris perpetuo.
Anno sæculi decimi septimi primo.

Figuur A

penningen, die of door Christof Weiditz of door één van zijn navolgers zijn gemaakt. De eerste bronzen gietpenning stelt voor Occo I (1447-1503) van voren gezien tot borsthoogte. Een parelrand omcirkelt het portret. De tekst luidt: ADOLPHUS OCCO FRISIUS MEDICUS (Adolphus Occo, geneesheer uit Friesland), daarmede in het midden latende of hiermee bedoeld is het Nederlandse Friesland of het thans in Duitsland gelegen Oost-Friesland (fig. 2).

Figuur 2

SVNTICAE
QVAE
SARIS CAESAR
IMPP
ROMANORVM
NVMISMATA
Philippus Biffius Delin.
Simon Durellus Sculp.

Figuur B

IMPERATORVM ROMANORVM NVMISMATA

A POMPEO MAGNO AD HERACLIVM

AB ADOLFO OCCONE OLIM CONGESTA,

Nunc Auguſtorum Iconibus, perpetuis Hiſtorico-Chronologicis notis, pluribuſque additamentis illuſtrata, & aucta.

SAC. CÆSAREÆ ET REGIÆ MAIESTATI

INVICTISSIMI, ET CLEMENTISSIMI

LEOPOLDI PRIMI

OPTIMI MAXIMI; AVGVSTORVM AVGVSTI

EXHIBITA

STVDIO, ET CVRA

FRANCISCI MEDIOBARBI BIRAGI

S.R.I. Comitis, & Regiæ Ciuitatis Papiæ Decurionis.

MEDIOLANI

Ex Typographia Ludouici Montiæ. MDCLXXXIII

SVPERIORVM PERMISSV.

Figuur C

Op de keerzijde van de medaille is de volgende Latijnse tekst in een parelrand omlijst weergegeven: IACTA CURAM TUAM IN DOMINO NAM ILLI CURA EST DE NOBIS (Werp uw last op de Heer, want hij draagt zorg voor ons). De penning is niet gesigneerd en ongedateerd. De doorsnede bedraagt 64,5 mm. De tweede Occo (1494-1572) is vereeuwigd op een penning die aan de voorzijde zijn busteportret toont en de volgende Latijnse tekst: ADOLPHUS OCCO MEDICUS AUGUST (Adolphus Occo, geneesheer uit Augsburg). (fig. 3).

Figuur 3

Op de keerzijde zowel het wapenschild van de Occo's als een tekst terwijl ook deze zijde van de penning wordt omsloten door een parelrand. De tekst luidt: DOMINE VERBUM TUUM FACTUM EST MIHI IN GAUDIUM (Heer, Uw woord is mij tot vreugde geworden) (fig. 4).

Figuur 4

Ook deze bronzen gietpenning heeft een doorsnede van 64,5 mm.
Tenslotte zijn er ons een viertal penningen bewaard gebleven van Occo III (1524-1606). Alle vier tonen het portret van deze nazaat uit de Occo-dynastie. Fig. 5 is de penning waarop Adolphus is afgebeeld ¾ naar links gekeerd. De Griekse tekst luidt in vertaling: Adolphus Occo, nakomeling van Adolphus uit Trigonia.
Met de benaming Trigonia – driehoek – wordt in de literatuur meestal het 'driehoekige' eiland Sicilië aangeduid. In dit geval slaat Trigonia op Friesland, het stamland der Occo's.

Figuur 5

Op de keerzijde een afbeelding die ontleend is aan een prent uit het anatomieboek van Vesalius 'De Humani corporis Fabrica', dat in 1543 in Basel bij de drukker/uitgever Johannes Oporinus was verschenen. Zoals gezegd is er in Augsburg regelmatig contact geweest tussen Occo III en Vesalius, eerst in 1547 en later in de periode tussen juli 1550 en november 1551.
De afbeelding van het op een graftombe leunende skelet verschilt slechts in onderdelen met de originele prent uit de Fabrica, welke prent door Stefanus van Calcar werd getekend en in hout gesneden.
Zo is bijvoorbeeld de schedel op het graf op de penning vervangen door een zandloper, zinnebeeld van het kortstondig voortvliedende leven. Ook de tekst op de tombe is afwijkend. Lezen we bij Vesalius als opschrift: 'VIVITUR INGENIO CAETERA MORTIS ERUNT (Het (lichaam) zal leven door de geest, de resten (van het lichaam) zullen een prooi van de dood zijn) (zie fig. 1); bij de eerste Occo III penning luidt de vertaling van de Griekse tekst op de graftombe: Trouw aan zijn werk en plichtsgetrouw tot aan zijn dood.
Rondom de afbeelding van een eveneens Griekse

tekst waarvan de vertaling luidt: Eén ingang is er voor allen naar het leven en éénzelfde uitgang. De gietpenning, van brons vervaardigd, heeft een doorsnede van 65 mm (fig. 6).

Figuur 6

De tweede Occo III penning heeft een doorsnede van 33 mm. Het portret is thans geheel naar links gewend. Deze bronzen gietpenning is niet gedateerd. In de Latijnse tekst rond dit portret is slechts een X zichtbaar. De tekst luidt: ADOLPHUS OCCO A F AUGUST. MED.ANNO AET. X... (Adolphus Occo, zoon van Adolphus, geneesheer ... jaar oud (fig. 7).

Figuur 7

Figuur 8

Op de keerzijde wederom het skelet leunend op de graftombe, waarop de volgende tekst staat: STIPENDIUM PECCATAE MORS (Het loon van de zonde is de dood).
Het randschrift op deze zijde luidt: DIXI PUTREDINI PATER MEUS ES (Tot de verrotting heb ik gezegd, U bent mijn vader) (fig. 8).

De derde Occo III penning is wederom uit 1552. Het portret, van opzij gezien en thans naar rechts kijkend is voorzien van een zelfde Latijnse tekst als de vorige penning (fig. 9). Op de keerzijde is wederom de afbeelding van Vesalius' prent weergegeven.
Thans luidt het randschrift: IPSE IUBET MORTIS TE MEMINISSE DEUS (God zelf beveelt U de dood in gedachten te houden), terwijl de tekst op de graftombe luidt: ABSORPTA EST MORS IN VICTORIAM (De dood is overgegaan in de overwinning (fig. 10).
De doorsnede van deze laatste bronzen gietpenning is 55 mm.

Figuur 9

Figuur 10

De vierde en laatste penning van deze Occo III verschilt wat betreft zijn voorstelling aan de keerzijde duidelijk van de hierboven beschreven afbeeldingen. Hij werd in brons gegoten ter gelegenheid van Occo's 50ste verjaardag.
In het centrum het wapenschild van de familie, de éénkoppige adelaar op schild en bekroond door een toernooihelm. Het wapen is omgeven met ornamenten. Rondom is de volgende Latijnse tekst te lezen: VIRTUTES .PRAEMIIS.DECORAN-

Figuur 11

Figuur 12

TUR. (Deugden worden met onderscheidingen gesierd) en aan de onderzijde: MAXIMIL.II IMP. P.F.AUG. MUNUS. (In dienst van keizer Maximiliaan II, de vrome, gelukkige, verhevene) (fig. 11). Aan de voorzijde het portret naar links kijkend van opzij gezien met rondom de tekst: ADOLPHUS.OCCO. A.F.A.N. MED.R.P.AUG. AET.L. (fig. 12). De letters A.F.A.N. kunnen op verschillende wijze geïnterpreteerd worden. Zo kan men hiervoor de woorden lezen:
ADOLPHI FILIUS AUGUSTI NOBILIS. (Zoon van de verheven en edele Adolphus).
Men kan echter ook de letters A.F.A.N. lezen als: AB FILIO ADOLPHI NATUS (Geboren uit de zoon van Adolphus).
In het laatste geval luidt de gehele vertaling van deze Latijnse tekst: Adolphus Occo, geboren uit de zoon van Adolphus, geneesheer in de staat Augsburg, 50 jaar oud.
'De zoon van Adolphus' is dan de aangenomen zoon van de eerste Occo-telg. De tekst geeft dan in één zin de drie generaties Occo weer; grootvader, vader en zoon Adolphus Occo.
De penning heeft een doorsnede van 37 mm.
Van deze penning wordt vermeld dat hij is ontworpen en gemaakt door Balduin Drentwett, die, geboren in 1545 in Friesland, van 1572 tot 1586 in Augsburg werkzaam was en na een korte onderbreking wederom van 1590 tot aan zijn dood in 1627 aldaar leefde en werkte.

Uit het bovenstaande moge de levensloop duidelijk geworden zijn van drie generaties Adolphus Occo, die, als medici werkzaam in Augsburg, typische exponenten waren van een humanistisch-renaissance levensideaal, met een ruime belangstelling voor kunst, cultuur en wetenschap. Hun voor het nageslacht bewaard gebleven penningen geven in de Griekse en Latijnse teksten een indruk van de betrekkelijkheid van het aardse leven.
De uit het werk van Vesalius overgenomen afbeelding van de dood steunend op een graftombe onderstreept deze aardse vergankelijkheid nog eens duidelijk.

Literatuur

BONT, B.J.M. de (1893) Het geslacht Occo en het gebouw van barmhartigheid te Amsterdam.
BÜHLER, H.V. (1959) Das Arztegeslecht der Occo. Arch. Gesch. Med., 28, 11-42.
CUSHING, H. (1962) A Bio-Bibliography of Andreas Vesalius. Archon Books, Londen.
HABIG, G. (1929) Die Deutsche Schaumünzen. I, 1, 68-69.
HOUTZAGER, H.L. (1978) De Augsburgse vriendenkring van Andreas Vesalius. Arts en Wereld, jrg. 11, nr. 1, 11-15.
HOUTZAGER, H.L. (1978) De Augsburse Occo-penningen. Arts en Wereld, jrg. 11, nr. 3, 18-25.
O'MALLEY, C.D. (1965) Andreas Vesalius of Brussels. University of California Press, Los Angeles.
PEUS, B. (1975) Schaumünzen der Renaissance. Katalog 286, nr. 57.
PIQUE, C. (1899) Adolphe Occo III, Le Médicin numismate d'Ausbourg et sa médaille au squelette Vesalien. Revue Belge de Numismatique, 2, 34.
ROTH, M. (1965) Andreas Vesalius. Asher en Co, Amsterdam. (reprint).

Foto's Anton Poptie, Leiden en Mark Houtzager, Delft.
afb. A: Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
afb. B en C: Museum Meermanno-Westreenianum, Den Haag.

150

Munt- en Penningjuweliers

Uw partner voor munten en penningen

staan met hun garantie
en vertrouwen voor U klaar
in heel Nederland.

Adressenbrochure verkrijgbaar op aanvraag.
Kerklaan 22, 7311 AE Apeldoorn, tel. 055-217913

MUNTENHANDEL

TRAJECTUM

Croeselaan 249
3521 BR Utrecht
Tel. 030-949709

INKOOP
TAXATIE

NU OOK
INKOOP
SLOOPGOUD

NEDERLAND:

½ CENT	1853	pr –	130,–
	1877	p/fdc	85,–
	1886	p/fdc	345,–
	1936	fdc	20,–
1 CENT	1873	pr	89,50
	1875	pr	89,50
	1876	pr +	59,50
	1881	pr +	59,50
	1882	p/fdc	110,–
	1896	p/fdc	245,–
	1907	fdc –	370,–
	1917	p/fdc	24,50
	1922	p/fdc	27,50
	1927	p/fdc	30,–
	1930	p/fdc	27,50
2½ CENT	1884	p/fdc	115,–
	1906	p +	75,–
	1929	fdc	29,50
5 CENT	1827U	pr	290,–
	1868	pr	335,–
	1869	p/fdc	59,50
	1907	pr	60,–
	1909	pr	290,–
	1923	p +	35,–
	1932	pr	99,50
	1936	p +	65,–
10 CENT	1893	pr –	185,–
	1893	p/fdc	285,–
	1896	pr +	225,–
	1897	p/fdc	185,–
	1898	p/fdc	350,–
	1913	fdc –	250,–
	1914	p/fdc	145,–
	1918	p/fdc	75,–
	1948	unc	17,50
25 CENT	1826U	pr –	275,–
	1848	pr	240,–
	1910	zfr	365,–
	1914	pr –	150,–
	1918	p/fdc	175,–
	1919	P/fdc	225,–
	1928	p/fdc	65,–
	1948	UNC	45,–
½ GULDEN	1830B	zfr +	950,–
	1848	p/fdc	520,–
	1864	pr	175,–
	1905	fdc –	325,–
	1912	pr	210,–
	1919	p –	185,–
	1921	p –	45,–
	1922	p –	40,–
1 GLD	1837	zfr	565,–
2½ GLD	1840	f/zf	665,–
	1854	pr +	350,–
	1870	p/fdc	230,–
	1898	pr –	1150,–
	1932GH	pr –	720,–
	1933	p/fdc	110,–
	1938GH	pr	675,–

Gouden Tientjes Willem III en Wilhelmina diverse jaren. Dagprijs.

BELGIË

10 cent.	1901 fr	fr/zfr	50,–
2 frank	1924	fr +	50,–
5 frank	1872	pr +	85,–
20 frank G	1877	zf/pr	249,50

DUITSLAND

1 thaler Beieren	1762	fr/zfr	190,–
1 kreuzer Baden	1863	unc	59,50
2 mark Pruisen	1913	unc	39,50
2 mark	1927 a	pr	49,50
3 mark	1924 a	zfr –	72,50
5 mark Humboldt	1967 f	PP	275,–
5 mark Gutenberg	1968 g	pr	52,50
5 mark Raiffeisen	1968 j	unc	72,50

ENGELAND

⅓ farthing	1844	fr +	20,–
2 Pence	1797	fr/zfr	42,50
3 Pence	1946	zfr –	22,50
3 Pence	1949	zfr	32,50
4 pence	1836	fdc	99,50
1 shilling	1787	zf/pr	87,50
2 Florin	1889	pr	120,–
1 Crown	1688	fr	165,–

FRANKRIJK

1 cent.	1912	unc	9,–
1 frank	1923	unc	20,–
5 frank	1873 a	zfr	35,–
5 frank	1875 k	fr	30,–
5 frank	1876 a	zfr	35,–
10 frank G	1860 a	zfr/pr	165,–
10 frank G	1911	pr	170,–
20 frank G	1857 a	zfr	245,–
20 frank G	1897 a	zfr +	250,–
20 frank G	1901	pr	250,–
20 frank G	1905	pr –	245,–
50 frank	div. jaren	unc	35,–

OOSTENRIJK

Complete serie 25 schilling 19 × gemiddeld pr			300,–
2 schilling	1928	p/fdc	25,–
	1929	p/fdc	39,50
	1930	p/fdc	25,–
	1931	p/fdc	65,–
	1932	fdc –	85,–
	1934	fdc –	55,–
	1935	fdc –	70,–
	1936	p/fdc	45,–
	1937	p/fdc	45,–
5 schilling	1934	pr +	85,–
50 schilling	div. jaren	gem. pr	17,50
100 schilling	div. jaren	gem. pr	22,50
500 schilling	div. jaren	gem. p/fdc	99,50

ZWITSERLAND

10 rappen	1934	unc	5,–
5 frank COM.	1936	pr –	65,–
5 frank COM.	1944	unc	155,–
5 frank COM.	1948	pr +	52,50
5 frank COM.	1963	unc	40,–
20 frank G	1908	unc	259,50
20 frank G	1914	unc	259,50
20 frank G	1922	unc	239,50
20 frank G	1930	unc	239,50
20 frank G	1935	unc	239,50
20 frank G	1947	unc	239,50

Leveringsvoorwaarden

Alle prijzen zijn inclusief BTW. Bestellingen boven *f* 150,– zijn portovrij.
Niet gewenste munten binnen 5 dagen retour, in de originele en onbeschadigde munthouders. Munten worden onder **rembours** verzonden aan relaties **die** niet aan ons bekend zijn.

De munt te Roermond

door H. Enno van Gelder

Te Roermond is van het midden van de 14e eeuw tot aan het einde van de 17e eeuw met grotere en kleinere tussenpauzen munt geslagen, in het algemeen echter in zeer kleine oplagen. Niet minder dan 14 van de 43 tot nu toe bekende Roermondse munttypen zijn slechts in één enkel exemplaar bekend. Aanvankelijk was Roermond een van de munthuizen van de hertogen van Gelre, tot wier gebied de stad als hoofdplaats van het Gelderse Overkwartier (het huidige Noord-Limburg) behoorde. Reeds in de Middeleeuwen nam dit deel van het hertogdom door zijn afgelegen ligging een wat afzonderlijke positie binnen het hertogdom in, wat ook in de muntslag tot uitdrukking komt. Sedert de 80-jarige oorlog was de scheiding volledig, toen het tegenwoordige Gelderland een provincie van de Republiek werd, het Overkwartier echter als Opper-Gelre, officieel hertogdom Gelre, een deel van de Spaanse, later Oostenrijkse Nederlanden was. Het munthuis was intussen onder beheer van de stedelijke regering gekomen, maar deze stadsmunt maakte, doordat zij tot een land met een geheel verschillend politiek bestel behoorde, een andere ontwikkeling door dan die van de steden binnen de Republiek der Verenigde Nederlanden met eigen muntrecht.

Groot van Reinald II of III, geslagen te Roermond, ca. 1340/45.

De eerste munten, waarop Roermond vermeld wordt, moeten ca. 1340 geslagen zijn, onder Reinald II (die in 1339 hertog werd) of Reinald III (1343-1361). Deze groten en kwart groten, vertonen dezelfde typen als in de overige delen van het land werden geslagen. Weldra wordt echter een differentiatie zichtbaar. Reeds in de jaren '50, tijdens de burgeroorlog tussen Reinald III en zijn jongere broer jonker Eduard wordt in Roermond en in enkele andere plaatsen van het Overkwartier een veel zwaarder zilverstuk geslagen, terwijl in het Noorden de aanmunting van de oude, lichtere groten voortduurt. Deze nieuwe munten vertonen een helm boven een wapenschild en worden in een Arnhemse stadsrekening[1] aangeduid als *pecunia galeata*, munt met een helm; zij

Helmgroot van jonker Eduard als regent, geslagen te Roermond ca. 1355.

blijken een waarde van 1½ gewone Gelderse groot te hebben. Hierin komt voor het eerst een monetair onderscheid naar voren tussen het Overkwartier en de andere delen van het hertogdom: ginds sloot de muntslag aan bij de ook in Utrecht en Holland overheersende Vlaamse munslag, in het Overkwartier daarentegen evenals in het aangrenzende Gulik bij de zwaardere munten van de aartsbisschoppen van Keulen, waarmee de helmgroten in gewicht en waarde overeenkomen.

Hoewel de muntslag te Roermond reeds ca. 1360 tot stilstand kwam, is dit onderscheid onverminderd blijven bestaan, wat onder meer tot uitdrukking komt doordat de stedelijke rekeningen in het Overkwartier een ander geldstelsel hanteren dan die van Arnhem, Nijmegen en Zutphen. De hertogelijke munt werd nog slechts eenmaal, voor korte tijd, heropend in de laatste jaren van hertog Willem I (1371-1402). De toen in Roermond en enkele andere steden van het Overkwartier uitgegeven zilveren munten vertonen noch in beeldenaar noch in gewicht enige overeenkomst met gelijktijdige munten van Willem I uit Nijmegen en Arnhem, maar sluiten aan bij de zg. brijmannen die de hertog van Brabant in Maastricht uitgaf en bij munten van de hertog van Gulik. Ook hier dus aansluiting bij de onmiddellijke buurlanden en niet bij het centrale deel van het hertogdom. Hertogelijke muntslag heeft na deze korte emissie

Dubbele groot van hertog Willem I, geslagen te Roermond ca. 1395.

1. *De stadsrekeningen van Arnhem*, ed. W. Jappe Alberts, 1, p. 92.

van Willem I in Roermond en het Overkwartier niet meer plaats gevonden.

Na het midden van de 15e eeuw zette echter een geheel nieuwe ontwikkeling in, die het verdere verloop van de Roermondse muntslag bepaald heeft. De steden gingen in deze periode een politiek en financieel steeds grotere rol spelen en verwierven in de meeste Nederlandse gewesten in toenemende mate invloed op het beheer van de muntzaken. In Holland, Brabant en Vlaanderen bleef de muntslag in handen van de vorsten, maar moesten deze in belangrijke mate met de wensen van de in de Staten vertegenwoordigde steden rekening houden. In het bisdom Utrecht daarentegen namen de Overijsselse steden de muntslag in eigen hand en verkregen zelfs een formele bevestiging van hun stedelijk muntrecht van de Duitse keizers, evenals het al eerder zelfstandig muntende Groningen. In Gelderland gebeurde iets dergelijks, maar ging het minder ver. Daar verkregen diverse steden privileges van de hertog om voor eigen rekening te mogen munten, zij het alleen kleingeld dat in beginsel slechts voor circulatie ter plaatse bestemd was; meestal diende de uit de muntslag te behalen winst gebruikt te worden voor plaatselijke openbare werken, vooral het dure onderhoud van de grote stadskerken. Slechts de oude rijksstad Nijmegen wist op de duur dit beperkte muntrecht uit te breiden tot een volledige muntslag van goud en zilver, zoals de Overijsselse steden.

Ook Roermond heeft in 1472 een dergelijk privilege om kleingeld te slaan verkregen: het werd verleend in ruil voor een grote lening die de stad aan hertog Arnold van Gelre verstrekt had en zou gelden zolang de lening niet was afgelost. Soortgelijke voorrechten werden door diens opvolger hertog Karel van Egmond gegeven in 1492, 1505 en 1525, waarbij telkens de opbrengst van de stedelijke muntslag bestemd werd voor het onderhoud van de 'moederkerk' en van de waterkeringen langs Roer en Maas. Het charter van 1492 gaf de stad voor onbepaalde tijd het recht klein geld uit te geven, maar stipuleerde dat de stedelijke munten naam en wapen van de hertog dienden te dragen, iets wat van de andere Gelderse steden niet verlangd werd. In 1505 en 1525 ging de hertog, kennelijk in ruil voor belangrijke politieke tegemoetkomingen van de zijde van Roermond, zover de stad voor een bepaalde tijdsduur toe te staan alle soorten gouden en zilveren munten te slaan, mits op zijn naam en conform de voor de hertogelijke munt geldende instructies.

Munten geslagen volgens het privilege van 1472 zijn niet teruggevonden, wel de volgende reeksen: kwart vuurijzers (= ½ stuiver, dus kleingeld) uit 1492, gouden rijderguldens en zilveren snaphanen (= 6 Gelderse stuivers) volgens de latere voorrechten. Alle vertonen de beeldenaar van de hertogelijke munten en de naam van hertog Karel, benevens als bijzonder kenmerk een klein stedelijk wapenschild[2]. Met deze zeer ongebruikelijke toestemming om in concurrentie met het munthuis van de hertog zelf te Arnhem (of Nijmegen) voor eigen rekening dezelfde Gelderse munten te slaan heeft de stad Roermond het hoogtepunt van haar bevoorrechting op het gebied van de munt verkregen.

Stedelijke Clemmergulden, op naam van hertog Karel, ca. 1525.

Stedelijke snaphaan, op naam van hertog Karel, ca. 1525.

Deze vérgaande concessies zijn echter later niet meer herhaald. Wel bleef de stad het privilege van 1492 om voor eigen rekening kleingeld te mogen slaan, dat aan geen tijdslimiet gebonden was, naijverig koesteren en zij heeft er zich later vele malen, en dikwijls met succes, op beroepen, ook nadat in 1543 het hertogdom Gelre was overgegaan aan keizer Karel V en zijn opvolgers als koning van Spanje en heer van de Nederlanden.

De reeks munten van stadswege geslagen begint nog onder Karel V en werd voortgezet tot laat in de 17e eeuw, zij het met talrijke onderbrekingen. De beperking tot kleingeld werd in die zin geïn-

2. Er is geen reden om – zoals soms verondersteld is – Gelderse munten met lelies als interpunctie als te Roermond geslagen te beschouwen.

Peerdeken (1½ stuiver), op naam van Philips II, ca. 1565.

terpreteerd dat geen waardevoller munten geslagen werden dan peerdekens van 1½ stuiver, verder stuivers en onderdelen in zilver, en later ook koperen munten. Behoudens een enkele uitzondering dragen de stukken steeds de naam van de in de (Zuidelijke) Nederlanden regerende vorsten – als rechtsopvolgers van de Gelderse hertogen op wie het stedelijk muntrecht terugging –, Karel V, Philips II, de aartshertogen Albert en Isabella, Philips IV en Karel II. Alleen al hierdoor wijken zij af van de munten die de steden in de Republiek uitgaven, waarop hooguit de naam van de regerende of vroegere Duitse keizer voorkomt. Een nog belangrijker onderscheid ligt in de relatie met de centrale regering. De Staten-Generaal erkenden volmondig de bestaande rechten van een aantal steden binnen hun gebied en trachtten hoogstens de steden door onderhandeling te bewegen hun muntslag met die van de Republiek in overeenstemming te brengen of er – zoals na 1694 het geval was – geheel van af te zien tegen een geldelijke vergoeding, wat een erkenning impliceerde. De regering in Brussel echter, die in haar gebied geen andere stedelijke muntrechten kende, was weinig geneigd aan een enkele stad deze ongebruikelijke vrijheid te laten en probeerde de uitoefening ervan door strikte voorwaarden te stellen op één lijn te brengen met haar eigen muntslag. De stad zag zich gedwongen telkens formeel in Brussel machtiging te vragen om haar oude recht uit te oefenen en kreeg dit gewoonlijk slechts na vrij stekelige correspondentie op weinig aantrekkelijke voorwaarden[3].

Een punt in het voordeel van de stad was haar excentrische ligging in het oosten van de Spaanse Nederlanden, grenzend aan het bisdom Luik en de Duitse staten van het Rijnland. Tengevolge daarvan heersten er – evenals in de Middeleeuwen – afwijkende monetaire toestanden; o.a. hadden de plaatselijke stuiver en duit daar een lagere waarde dan in Brabant en Vlaanderen, zodat de gewone Zuid-Nederlandse munten in Roermond en Spaans Gelre niet in het verkeer pasten. De stad wenste daarom lichtere munten voor de eigen streek uit te geven, maar de autoriteiten in Brussel gaven aan dit verlangen ongaarne gehoor, al erkenden zij wel dat de plaatselijke situatie bijzondere eisen stelde.

Tijdens de regering van de aartshertogen Albert en Isabella kwam het tot een soort stilzwijgend compromis. Wat het zilvergeld betreft hield de Brusselse regering vast aan haar uitgangspunt dat haar muntpolitiek niet door plaatselijke afwijkingen in gevaar gebracht mocht worden. De aanmunting van stedelijke peerdekens en stuivers bleef tot geringe aantallen beperkt omdat Brussel eiste dat deze dezelfde innerlijke waarde moesten hebben als het Zuid-Nederlandse geld. Ook bij de door de stad voorgestelde vervanging door braspenningen (1¼ stuiver) van geheel ander type werd in 1616 een dergelijke eis gesteld, zodat ook deze emissie uiterst gering bleef. De munten vonden lokaal geen aftrek en de stad bleef verstoken van de beoogde winst ten behoeve van het onderhoud van de kerk en de waterkeringen. Zij zag dan ook sindsdien van aanmunting van zilvergeld geheel af.

Stuiver, op naam van de Aartshertogen, ca. 1610.

Braspenning (1¼ stuiver), op naam van de Aartshertogen, ca. 1616.

Minder bezwaar maakte de centrale regering tegen de uitgifte van aan de plaatselijke situatie aangepast kopergeld, zeer waarschijnlijk omdat ze dit elders al eerder had toegestaan. Sinds 1602 had ze al goed gevonden dat in haar eigen munthuizen te 's-Hertogenbosch en Maastricht lichte koperen oorden en duiten geslagen werden; zij waren bestemd voor de oostelijke randgebieden van de Nederlanden en droegen dan ook naast

3. Uitvoerig overzicht van de stedelijke muntslag met verwijzing naar de bronnen: N.J. de Meyer, *Le monnayage communal de Ruremonde*, JMP 47, 1960, p. 19-58.

Oord, op naam van de Aartshertogen, 1606.

Duit, op naam van de Aartshertogen, 1606.

naam en wapen van de Aartshertogen opvallend het wapen van deze steden[4]. In 1606 begon de stad Roermond soortgelijke oorden en duiten te slaan, eveneens met de wapens van de Aartshertogen èn van de stad. De autoriteiten in Brussel fronsten wel de wenkbrauwen over dit stedelijk initiatief, maar legden zich er na een beroep op het privilege van 1492 bij neer. In de algemene muntregelingen van de volgende jaren werden de Roermondse koperstukken op dezelfde voet als de Maastrichtse en Bosse stukken formeel toegelaten, zij het alleen voor gebruik ter plaatse. Inderdaad zijn in de jaren 1606-1612 de oorden en duiten van Roermond in enorme aantallen geslagen; zij vonden zo'n verbreiding dat ze zelfs in Gulik en Kleef werden nageslagen. De stadskas moet hieruit voor het eerst sinds lange tijd weer eens niet onbevredigende baten hebben getrokken. Er kwam echter een eind aan toen na enkele jaren voor alle Spaanse Nederlanden licht kopergeld werd ingevoerd[5] en de concurrentie niet meer lonend was. De munt te Roermond kwam opnieuw stil te liggen.

Duit, tijdens inlijving bij de Republiek, 1633.

Een laatste phase in de stedelijke muntslag begon, nadat de stad in 1632 tijdens de veldtocht langs de Maas door stadhouder Frederik Hendrik was veroverd. Reeds een jaar later wist de stad van het nu onder de Republiek ressorterende bestuur van Opper-Gelre machtiging te verkrijgen om opnieuw duiten in omloop te brengen, in gewicht overeenkomend met de duiten van de Republiek. Zij dragen de wapens van Gelderland en Roermond en vertonen meer gelijkenis met de gelijktijdige duiten van de provincie Gelderland dan met de vroegere Roermondse stukken

Al in 1637 werd Roermond echter heroverd en de stad bleef verder tot de Spaanse Nederlanden behoren. De aanmunting van duiten behoefde echter niet beëindigd te worden: al in 1638 gaf de Brusselse regering de stad opnieuw toestemming om volgens de vroegere machtigingen de muntslag voort te zetten. In de praktijk bleef dit beperkt tot koperen duiten, die in de volgende decennia vrij regelmatig in niet onaanzienlijke hoeveelheden zijn geslagen. Natuurlijk droegen zij nu weer een verwijzing naar de souverein, eerst de initiaal P van Philips IV, daarna namen en wapens van Philips IV en Karel II. De muntvoet is niet overgeleverd, maar naar alle waarschijnlijkheid waren ze, in overeenstemming met de nog steeds afwijkende monetaire situatie in de oostelijke randgebieden, lichter dan de gewone Zuid-Nederlandse duiten[6]. De regering, die voortdurend een zeker toezicht uitoefende, maakte hier blijkbaar geen bezwaar tegen, temeer omdat de munten door de grote leters R - M als specifiek Roermonds gemakkelijk te herkennen waren.

Duit, op naam van Philips IV, ca. 1640.

---

4. De typen Van Gelder-Hoc 298-2 en 302-2 (Maastricht); 297-4, 298-4 en 301-4 (Den Bosch). In de rekening van Maastricht staat uitdrukkelijk: 'daeraf vier (c.q. acht) doen eenen stuyver loopender munten tot Maestricht alleenlyck'.
5. De typen Van Gelder-Hoc 297 en 300, geslagen te Antwerpen, Brussel, Doornik en later ook te Maastricht.
6. In 1660 was de Roermondse stuiver gelijk aan ¾ Zuid-Nederlandse stuiver (De Meyer, p. 52); dezelfde verhouding moet ook voor de duiten gegolden hebben. Nog in 1680 werd een afzonderlijk munttarief vastgesteld voor Spaans Gelre (*Ordonnances monétaires du XVIIe siècle*, ed. V. Brants, p. 260).

Duit, op naam van Karel II, 1678.

Pas veertig jaar later kwam hieraan vrij abrupt een einde, opnieuw door ingrijpen uit Brussel dat na jarenlange tolerantie bezwaar ging maken tegen het lage gewicht van de stedelijke munten. In 1682 beval de gouverneur-generaal in naam van koning Karel II de stad formeel de aanmunting van duiten te staken, omdat de duiten veel lichter zouden zijn dan de privileges toestonden, wat een inbreuk vormde op de souvereiniteit van Zijne Majesteit. Aanleiding tot dit krachtdadige en onverwachte ingrijpen was, hoewel dat in de stukken nergens gezegd wordt, wel de ongerustheid die in deze jaren zowel in Brussel als in Den Haag opkwam over de hand over hand toenemende vervaardiging van uitermate lichte duiten door Limburgse hagemunten als Rekem en Gronsveld, die in de Republiek en in de Spaanse Nederlanden binnendrongen en tot vele klachten aanleiding gaven. Mogelijk had zich ook de omloop van de lichte Roermondse duiten tegelijk buiten de eigen provincie uitgebreid. In ieder geval kon de stad niet anders doen dan zich bij het bevel neerleggen: de duiten met jaartal 1678 en 1679 zijn de laatste stedelijke munten van Roermond gebleven. De hagemunten werden een paar jaar later door militair ingrijpen opgeruimd.

De muntslag te Roermond valt uiteen in twee delen die niet veel onderling verband hebben. In de 14e eeuw huisvestte de stad één van de munthuizen van de Gelderse hertogen, al werden daar in het algemeen andere muntsoorten geslagen dan in de noordelijke delen van het land. Driekwart eeuw nadat dit atelier gesloten was, kreeg de stad tegen het einde van de 15e eeuw een reeks privileges van diezelfde hertogen, op grond waarvan zij zelf munten mocht laten slaan, zij het met zekere beperkingen. Zij heeft dit voorrecht om kleine zilveren en koperen munten uit te geven en de daaruit voortvloeiende baten voor eigen publieke werken aan te wenden tot ver in de 17e eeuw kunnen handhaven, ondanks het streven van de regering te Brussel om het muntwezen in het geheel van de Spaanse Nederlanden uniform te regelen: de ligging in een randgebied stelde lange tijd bijzondere eisen aan het ter plaatse omlopende kleingeld, waarin de Roermondse stedelijke munt kon voorzien.

Groningen - Stad
Flabbe 1635

Vierkante afslag Verk. 186.3
Ex. Brand collectie
f. 1.775,-

INKOOP - VERKOOP EN GRATIS TAXATIE VAN

ANTIEKE MUNTEN
PROVINCIALE MUNTEN
KONINKRIJKSMUNTEN
BUITENLANDSE MUNTEN
PENNINGEN
BANKBILJETTEN

Prijslijst op aanvraag.
Kantooruren:
ma./vr. van 9.00 - 16.00 uur.
Voor een bezoek aan ons Munt- en Penningkabinet is een afspraak aanbevolen.

Spaar en Voorschotbank
Torenplein 7
9231 CG Surhuisterveen
Telefoon 05124 - 1925
Telex 46707 spavo NL

Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen

HERUITGAVE PRIJSPENNING GENOOTSCHAP

L.S. Het is u wellicht bekend dat het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen sinds de oprichting in 1767 tot 1856 prijsvragen over wetenschappelijke onderwerpen uitschreef, en de goedgekeurde inzendingen beloonde met de toekenning van de prijspenning van het Genootschap in goud of zilver.
Deze prijspenning fungeerde ook als embleem van het Genootschap: voor- en keerzijde van de penning door een ornament verbonden, zoals hierboven afgebeeld.

Het Bestuur van het Genootschap heeft het plan opgevat om ter gelegenheid van de herdenking van de oprichting van het Departement Middelburg – dit Departement garandeerde het voortbestaan van het Genootschap toen in 1800 liquidatie dreigde – bij voldoende belangstelling de prijspenning opnieuw uit te geven, als gedenkpenning voor de leden van het Genootschap en voor verzamelaars.

De oorspronkelijke penning heeft een diameter van 58 mm. Om verwarring met de originele uitgave te voorkomen zal de heruitgave een diameter van 38 mm hebben, het formaat van de afbeelding hierboven. Van de drie bestaande typen is de versie gekozen met het opschrift Societ.Scient.Zelandica Praemium, de rots met de zeven vrije kunsten op de voorzijde en Pallas Athene met de lauwerkrans en het gezicht op Vlissingen op de keerzijde, zoals op de afbeelding hierboven.

De penning zal in een gelimiteerde oplage worden geslagen in zilver van het eerste gehalte, in de staat van brilliant proof, met gepolijste stempels en gepolijste muntplaten; hij zal worden geleverd in een bekleed doosje om beschadiging te voorkomen. De prijs bij voorintekening zal *f* 150,— bedragen, daarna *f* 175,—. Een eventuele meeropbrengst zal worden aangewend voor aankopen van munten en penningen voor het numismatisch kabinet van het Genootschap.

Wij bevelen u de inschrijving op de penning van het Genootschap van harte aan. U kunt hierdoor niet alleen deze unieke penning voor uw collectie verwerven, maar maakt tevens aanschaffingen ten bate van de numismatische verzameling van het Genootschap mogelijk.

Ondergetekende

naam: _____

straat: _____

postc. + woonplaats: _____

wenst in te tekenen op .... exemplaren van de heruitgave van de prijspenning van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen en zal daartoe het verschuldigde bedrag overmaken op postgiro 2830145 of bankgiro Amrobank 47.70.40.837 ten name van Kon. Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, Abdij 9, 4331 BK Middelburg.
Inzenden bij het Genootschap aan bovenstaand adres.

BATAVIA

Classical Coins & Banknotes

lijst 13/14

Zoutmanstraat 32
2518 GR Den Haag
Nederland
Tel.: 070-451772

lid nederlandse vereniging van munthandelaren

De echtheid van alle aangeboden munten wordt gegarandeerd. De prijzen zijn in guldens en gelden, tenzij anders aangegeven, per stuk. De verzendkosten zijn voor rekening koper. De prijzen zijn inclusief BTW.

Geopend dinsdag t/m zaterdag van 10.00 tot 18.00 uur.

Griekse munten

1. **Syrië. *Aulus Sabinius*** 57-55 v.Chr.
   vz. Hoofd Philip naar rechts.
   kz. Zeus op troon.
   Tetradrachme S.7214 — 450,—

2. **Syrië. Alexander I** 150-145 v.Chr.
   vz. Hoofd naar rechts.
   kz. zittende Apollo.
   Drachme S.7035 Zf — 195,—

3. **Syrië. Antiochus IX** 113-95 v.Chr.
   vz. Hoofd Athene naar rechts.
   kz. Voorsteven van schip.
   AE 15 S.7175 Fr — 40,—

4. **Syrië. Antiochus VIII** 121-96 v.Chr.
   vz. Hoofd naar rechts.
   kz. Staande Tyche.
   AE 16 S.7157 Zfr. — 75,—

5. **Syrië. Antiochus VI** 145-142 v.Chr.
   vz. Hoofd naar rechts.
   kz. Staande Apollo.
   AE 21 (gekartelde rand) S.7082 Zfr. — 75,—

6. **Syrië. Demetrius I** 162-150 v.Chr.
   vz. Hoofd Apollo naar rechts.
   kz. Drievoet met tekst.
   AE 25 (gekartelde rand) S.7026 Zfr. — 95,—

7. **Syrië. Seleukos III** 226-223 v.Chr.
   vz. Hoofd van Artemis naar rechts.
   kz. Zittende Apollo.
   AE 14 S.6929 Zfr – — 35,—

8. **Syrië. Antiochus IV** 175-164 v.Chr.
   vz. Hoofd naar rechts.
   kz. Adelaar met tekst.
   AE 27 S.6989 Zfr. — 125,—

9. **Syrië. Demetrius II** 145-140 v.Chr.
   vz. Hoofd Zeus naar rechts.
   Kz. Zittende Apollo.
   AE 24 S.7064 Zfr. — 55,—

10. ***Macedonië. Philippus III*** 323-317 v.Chr.
    vz. Hoofd Heraklius naar rechts.
    Kz. Zeus op troon.
    Tetradrachme S.6748 Zfr. — 175,—

11. **Peloponnesos/Sykyon** ca. 146 v.Chr.
    vz. Vliegende duif.
    kz. tekst.
    ½ Drachme S.2777 Zfr. — 195,—

12. **Thracië/Cherronesos.**
    vz. Voorstuk leeuw.
    kz. Vierkant met punt.
    Tetrobol S.1349 Zfr+ — 245,—

13. **Cappadocië Ariarathes V** 163-130 v.Chr.
    vz. Hoofd naar rechts.
    kz. Staande Athene.
    Drachme S.7286 Zfr – — 195,—

14. **Cappadocië Ariarathes VII** 116-101 v.Chr.
    vz. Hoofd naar rechts.
    kz. Staande Athene.
    Drachme (putje in veld) Fr. — 65,—

15. **Egypte. Ptolemaeus III** 247-222 v.Chr.
    vz. Hoofd Zeus naar rechts.
    kz. Adelaar.
    AE 42 S.7814 Zfr. — 95,—

16. **Egypte. Ptolemaeus V** 204-180 v.Chr.
    vz. Hoofd Zeus naar rechts.
    kz. Adelaar.
    AE 36 S.7878 Zfr. — 85,—

17. ***Judea. Alex. Jannaeus*** 103-76 v.Chr.
    vz. Anker.
    kz. Wiel.
    Prutah S.6087 Fr. — 50,—

18. **Judea. Alex, Jannaeus** 103-76 v.Chr.
    vz. Anker.
    kz. Ster in cirkel.
    Prutah S.6088 Fr. — 50,—

Romeinse munten

19. **Aes Grave As.** 222-205 v.Chr.
vz. Januskop.
kz. Voorsteven van schip.
S.47 Zfr+ 2500,–
20. **L. Thorius Balbus** (ca. 105 v.Chr.)
vz. Hoofd van Juno naar rechts.
kz. Stier.
S. Thoria 1. Zfr. 215,–
21. **C. Coelius Caldus** (ca. 51 v.Chr.)
vz. Hoofd van Roma naar links.
kz. Victoria in biga.
S. Coelia 2. Zfr. 165,–
22. **Q. Thermus M.f.** (ca. 103 v.Chr.)
vz. Hoofd van Mars naar links.
kz. Twee vechtende soldaten.
S. Minucia 19. Zfr. 250,–
23. **L. Rutillius Flaccus** (ca. 77 v.Chr.)
vz. Hoofd van Roma naar rechts.
kz. Victoria in biga.
S. Rutillia 1. Zfr. 195,–
24. **M. Nonius Sufenas** (ca. 59 v.Chr.)
vz. Hoofd van Saturnus naar rechts.
kz. Roma gekroond door Victoria.
S. Nonia 1. Zfr. 225,–
25. **Q. Minucius Rufus** (ca. 122 v.Chr.)
vz. Hoofd Roma naar rechts.
kz. De Dioscurie.
S. Minucia 1. Zfr– 145,–
26. **C. Censorinus** (ca. 88 v.Chr.)
vz. Numa Pompilius en Ancus Marcius.
kz. Twee galopperende paarden.
S. Marcia. 18. Zfr– 125,–
27. **Phillip II** 247-249 n.Chr.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Zittende Philip I en Philip II.
Sestertius. S.2571 Fr. 95,–
28. **Volusianus** 251-253.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Juno in tempel.
Sestertius. S.2739 Fr.+ 175,–
29. **Diocletianus** 284-305.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Staande Genius.
Follis. S.3433 Pr. 125,–
30. **Severus II** 306-307.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Staande Genius.
Follis. S.3634 Zfr– 175,–
31. **Fausta (vrouw van Constantijn)**
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Fausta staande met twee baby's.
AE 3. S.3805 Zfr+ 165,–
32. **Constantius II** 324-361.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. VOTIS/MULTIS in krans.
Siliqua. S.3896 Zfr+ 495,–
33. **Julianus II** 360-363.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. VOTIS/MVLTIS in krans.
Siliqua. S.3960 Zfr+ 475,–
34. **Jovianus** 363-364.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. VOT/V in krans.
AE 3. S.3987 Pr– 275,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Byzantijnse munten

35. **Anastasius** 491-518
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.14 Fr+ 75,–

36. **Anastasius**. 491-518
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.22 Fr+ 95,–

37. **Anastasius** 491-518.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M (Nikomedia).
Follis. S.33 Zfr. 100,–

38. **Justinus I** 518-527.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.62 Fr. 65,–

39. **Justinus I** 518-527.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote K. (Nikomedia).
½ Follis. S.90 Zfr. 60,–

40. **Justinus I** 518-527.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.101 Zfr– 125,–

41. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M (Constantinopel).
Follis. S.158 Fr.+ 65,–

42. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.163 Fr. 65,–

43. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote E. (Constantinopel).
Pentanummium. S.170 Zfr. 30,–

44. ***Justinianus I*** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote H. (Thessalonica).
8 Nummi. S.190 Fr– 55,–

45. **Justinianus I** 527-565.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Cyzikus).
Follis. S.207 Zfr+ 115,–

46. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote I. (Cyzikus).
Dekanummium. S.209 Zfr. 65,–

47. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.213 Zfr+ 165,–

48. **Justinianus I** 527-565.
vz. Justinianus op troon.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.214 Zfr. 95,–

49. **Justinianus I** 527-565.
vz. Buste en face.
kz. Grote I. (Antiochië).
10 Nummi. S.236 Zfr. 45,–

50. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote K. (Antiochië).
½ Follis. S.227 Fr. 65,–

51. **Justinus II** 565-578.
vz. Justinus en Sophia op troon.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.360 Zfr+ 75,–

52. **Justinus II** 565-578.
vz. Justinus en Sophia op troon.
kz. Grote K. (Constantinopel).
½ Follis. S.361 Zfr. 45,–

53. **Justinus II** 565-578.
vz. Monigram.
kz. Grote E. (Nikomedia).
Pentanummium. S.371 Zfr+ 45,–

54. **Justinus II** 565-578.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.378 Zfr– 150,–

55. **Justinus II** 565-578.
vz. Hoofd naar rechts.
Kz. I + B. (Alexandrië).
12 Nummi. S.389 Fr– 20,–

56. **Tiberius II** 578-582.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.429 Zfr. 50,–

57. **Tiberius II** 578-582.
vz. Buste en face.
kz. Grote I. (Constantinopel).
Decanummium. S.435. Zfr– 45,–

58. ***Tiberius II*** 578-582.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Nikomedia).
Follis S.441 Zfr+ 70,–

59. **Mauricius Tiberius** 582-602.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.494 Zfr– 45,–

60. **Mauricius Tiberius** 582-602.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.532 Zfr. 40,–

61. **Mauricius Tiberius** 582-602.
vz. Buste en face.
kz. Grote XX. (Antiochië).
½ Follis. S.534. Zfr+ 50,–

62. **Focas** 602-610.
vz. Buste en face.
kz. Grote X. (Constantinopel).
Decanummium. S.646 Zfr. 45,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

63. **Focas** 602-610.
vz. Buste en face.
kz. Grote XX. (Nikomedia).
½ Follis. S.663 Zfr– 45,–

64. **Focas** 602-610.
vz. Buste en face.
kz. Grote XXXX (Kyzicus).
Follis. S.665 Zfr. 85,–

65. **Focas** 602-610.
vz. Focas en Leontia staand.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.671 Zfr– 45,–

66. **Heraclius** 610-641.
vz. Heraclius en zoon op troon.
kz. Kruis. (Constantinopel)
Hexagram. S.799 (zilver) Zfr– 275,–

67. **Heraclius** 610-641.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.804 Zfr. 55,–

68. **Heraclius** 610-641.
vz. Buste en face.
kz. Grote XX. (Thessalonica).
½ Follis. S.828 Zfr+ 65,–

69. **Constans II** 641-668
vz. Buste en face.
kz. Kruis op globe.
Hexagram. S.989 (zilver) Zfr. 350,–

70. **Constans II** 641-668.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1004 Zfr. 45,–

71. **Tiberius III** 698-705.
vz. Staande Tiberius.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1367 Zfr– 175,–

72. **Constantijn V** 741-775.
vz. Bustes van Constantijn V en Leo IV.
kz. Buste van Leo III. (Syracuse).
Follis. S.1569 Zfr. 60,–

73. **Nicephorus I** 802-811.
vz. Bustes van Nicephorus en Stauracius.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1607 Zfr+ 95,–

74. **Theophilus** 829-842.
vz. Buste en face.
kz. Tekst. (Constantinopel).
Follis. S.1667 Zfr– 45,–

75. **Leo VI** 886-912.
vz. Buste en face.
kz. Tekst. (Constantinopel).
Follis. S.1729. Zfr. 50,–

76. **Constantinus VII** 913-959.
vz. Bustes van Constantinus VII en Zoe.
kz. Tekst. (Constantinopel).
Follis. S.1758 Zfr– 40,–

77. **Romanus I** 920-944.
vz. Buste en face.
kz. Tekst.
Follis. S.1760 Zfr– 45,–

78. **Johannes I** 969-976.
vz. Buste van Christus.
kz. Tekst. (klasse A1).
Follis. S.1793 Zfr– 30,–

79. **Basillius II** 976-1025.
vz. Buste van Christus.
kz. Tekst. (klasse A2).
Follis. S.1812 Zfr. 35,–

80. **Constantinus VIII** 1025-1028.
vz. Buste van Christus.
kz. Tekst (Klasse A3).
Follis. S.1818 Zfr– 30,–

81. **Constantijn X** 1059-1067.
vz. Staande Christus.
kz. Eudocia en Constantijn.
Follis. S.1853 Fr+ 30,–

82. **Nicephorus III** 1078-1081.
vz. Buste van Christus.
kz. Kruis. (klasse I).
Follis. S.1889 Zfr. 40,–

83. **Alexius I** 1081-1118.
vz. Buste van Christus.
kz. Buste van Alexius I.
Tetarteron Nomisma. S.1895 Fr. 150,–

84. **Alexius I** 1081-1118.
vz. Buste van de Maagd Maria.
kz. Buste van Alexius I.
Follis. S.1901. Fr+ 35,–

85. **Alexius I** 1081-1118.
vz. Kruis.
kz. Tekst.
Follis. S.1911 Fr. 45,–

86. **Johannes II** 1118-1143.
vz. Staande Christus.
kz. Johannes II.
AE Tetarteron. S.1945 Fr+ 40,–

87. **Manuel I** 1143-1180.
vz. Maagd Maria op troon.
kz. Staande Manuel.
Biljoen Trachy. S.1965 Zfr– 65,–

88. **Isaac II** 1185-1195.
vz. Maagd Maria op troon.
kz. Isaac II staande.
Biljoen Trachy. S.2003 Zfr. 45,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

VOLKSREPUBLIEK CHINA
35

NUMISMATISCHE MEESTERWERKEN UIT CHINA. EEN INDRUKWEKKENDE REEKS IN EEN BEPERKTE OPLAGE.

De Volksrepubliek China herdenkt haar 35-jarig bestaan met een exclusieve reeks gouden en zilveren munten in een strikt beperkte oplage en zet zo haar eeuwenoude numismatische traditie verder die wordt gekenmerkt door buitengewoon verfijnde en kunstvolle numismatiek.

DE SET VAN 4 ZILVEREN 5 YUAN MUNTSTUKKEN IN PROOF-KWALITEIT.

De voorzijde van alle zilveren munten vertoont net als bij het goudstuk het jaartal, de inskriptie en het nationale wapen. Op de achterzijde draagt elk van de 4 zilveren munten een verschillend onderwerp uit het terracotta leger:

☐ een generaal: mediterend tegen een fries waarop de onderdelen van zijn leger worden afgebeeld.

☐ een officier: vol aandacht en onbewogen roept hij het beeld op van de mens die het onmogelijke overstijgt. Achter hem, een fries met andere officieren.

☐ een rechtopstaande ruiter leidt zijn gezadeld paard bij de teugels.

☐ een geknielde boogschutter in gevechtshouding. Achter hem wachten paarden en krijgers op de aanval.

De zilveren munten worden op hun beurt gepresenteerd in een gelakte cassette. De oplage is strikt beperkt tot 30.000 sets voor de hele wereld. Het staat vast dat scherpzinnige muntverzamelaars en kenners over de hele wereld er jacht zullen op maken. Bestel daarom onmiddellijk, zo bent u er zeker van dat u uw kans niet mist.

NUMARCO/LINTAS

VOLKSREPUBLIEK CHINA

35

4600 JAAR NUMISMATIEK.

In China waren reeds munten in omloop 2600 jaar vóór onze tijdrekening. En met die ondoorgrondelijke zin voor perfektie de Chinezen eigen, is het vanzelfsprekend dat zij alle subtiliteiten van het graveren, het legeren en het aanmunten perfekt beheersen. Het zijn meesters in de numismatiek.

Deze unieke oplage, die bestaat uit een goudstuk van 22 karaat en een set van 4 zilverstukken wordt enkel in hoogwaardige proofkwaliteit aangemunt. Bovendien is de oplage ook strikt beperkt. Een garantie voor de artistieke en historische waarde van de reeks en haar hoge zeldzaamheidswaarde in de toekomst. Kunstverzamelaars en numismatici over de hele wereld zullen onmiddellijk het belang van deze uitgave voor verzamelaars naar waarde weten te schatten.

EEN LEGENDE DIE EINDELIJK WERD ONTHULD!

Deze gouden en zilveren munten herdenken de grootste en meest fascinerende archeologische ontdekking van de eeuw, het graf van Keizer Qin Shi Huang en de 7000 bewapende terracotta krijgers die samen met hem werden begraven. 2000 jaar lang verborgen en pas in het laatste decennium herontdekt, zijn deze klassieke meesterwerken een overtuigend bewijs van de onvergankelijkheid van de Chinese kunst.

EEN HEDENDAAGSE NUMISMATISCHE LEGENDE.

Deze eeuwenlang ontoegankelijke schat ligt nu binnen het bereik van een beperkt aantal scherpzinninge muntverzamelaars. Omgetoverd tot een numismatisch meesterwerk met wettige betaalwaarde. Een overtuigend bewijs van de onvergankelijkheid van de Chinese numismatische perfektie.

De reeks bestaat uit een gouden munt van 22 karaat met de beeltenis van Keizer Qin Shi Huang en 4 zilveren munten in hoogwaardige proofkwaliteit die enkele alombekende figuren uit de schat tot onderwerp hebben. De goude munt en de zet zilveren munten - puur numismatische en artistieke perfektie.

HET GOUDEN 100 YUAN MUNTSTUK IN PROOFKWALITEIT.

916/1000 fijn goud (22 karaat) gelegeerd met 84/1000 fijn zilver. Uitsluitend de zuiverste en fijnste edelmetalen.

Op de achterzijde ziet u de plechtstatige beeltenis van Qin Shi Huang, de eerste Keizer die een einde maakte aan een periode waarin koninkrijken elkaar betwistten en zo, 2000 jaar geleden eenheid bracht in een verdeeld land.

Achter hem een fragment van de Chinese Muur. Onderaan de nominale waarde van 100 yuan. De voorzijde vertoont het jaartal waarin de munt werd geslagen, de inskriptie van de Volksrepubliek China en het nationale wapen. De tekening is mat tegen een achtergrond met spiegelglans.

De gouden munt wordt gepresenteerd in een gelakte cassette, waardig aan een zo waardevol en indrukwekkend verzamelaarsitem. De oplage is strikt beperkt tot 25.000 stuks voor de hele wereld. Deze exclusieve muntstukken zijn bij uw bank verkrijgbaar.

KARAKTERISTIEKEN.

	100 yuan goud
Jaar van uitgifte	1984
Fijn goudgehalte	.916
Diameter	23 mm
Muntgewicht	11,318 g
fijngoudgewicht	10,367 g
fijnzilvergewicht	0,951 g
Kwaliteit	Proof
Oplage	25.000
	5 yuan zilver
Jaar van uitgifte	1984
Fijn zilver gehalte	.900
Diameter	36 mm
Muntgewicht	22,22 g
fijnzilvergewicht	20,00 g
Kwaliteit	Proof
Oplage	30.000

GROOTHANDELSVERDELER:

E.D.J. van ROEKEL b.v. Postbus 3 1400 AA BUSSUM
Schrijf voor meer informatie:

OFFICIËLE DISTRIBUTEURS BELGIË
Algemene Spaar- en Lijfrentekas
Bank Brussel Lambert
Gemeentekrediet
Generale Bankmaatschappij
Kredietbank

Orientaalse munten

88. Arabo-Byzantijns ca. 650.
vz. Staande Keijzer.
kz. Grote M.
Geslagen te Damascus. Zfr. 75,–

89. Arabo-Byzantijns ca. 650.
vz. Buste van de Keijzer.
kz. Grote M.
Geslagen te Emesa. Zfr+ 95,–

90. Arabo-Byzantijns ca. 670-700.
vz. Staande Keijzer.
kz. Kruis.
Geslagen te Homs. Zfr. 125,–

Ortokiden van Keyfa en Amid

91. Fakhr al din Kara Arslan 539-562 A.H.
vz. Buste en face
kz. Tekst.
Poole: 5 Zfr. 175,–

92. Qutb al din Sukman 581-597 A.H.
vz. Een hoofd naar rechts en een naar links.
kz. Tekst.
Poole: 17 Zfr. 145,–

93. Nasir al din Mahmud 597-619 A.H.
vz. Adelaar (tweekoppig).
kz. Tekst in vijfpuntige ster.
Mitch: 1112 Zfr. 165,–

Ortokiden van Maridin

94. Nejm al din Alpi ibn Timurtash, 547-570 A.H.
vz. Twee hoofden in tekst.
kz. Hoofd met rondom tekst.
Poole: 33 Mitch: 1030 Zfr– 85,–

95. Hosam al din Yuluk Arslan 580-597 A.H.
vz. Buste en face.
kz. Tekst in zespuntige ster.
Poole: 45 Mitch: 1038 Zfr+ 125,–

96. Nejm al din Alpi ibn Timurtash 547-570 A.H.
vz. Twee staande figuren.
kz. Twee hoofden naar binnen.
Poole: 31a Mitch. 1027 Zfr. 175,–

97. Hosam al din Yuluk Arslan 580-597 A.H.
vz. Buste en face en hoofd naar rechts.
kz. Tekst.
Poole: 47 Mitch: 1036 Zfr– 75,–

98. Nasr al din Urtuk Arslan 597-637 A.H.
vz. Centaur.
kz. Tekst.
Poole: 60b Mitch. 1048 Zfr. 85,–

99. Nasir al din Urtuk Arslan 597-637 A.H.
vz. Ruiter te paard.
kz. Tekst.
Poole: 61 Mitch: 1051 Zfr– 50,–

100. Hosam al din Yuluk Arslan 580-595 A.H.
vz. Beul met afgehouwen hoofd.
kz. Tekst in cirkels.
Poole: 53 Mitch: 1044 Zfr– 85,–

Zengiden van Mosul

101. Sayf al din Ghazi ibn Modud 564-572 A.H.
vz. Gehelmd hoofd naar links.
kz. Tekst in cirkels.
Mitch: 1123 Zfr+ 175,–

102. Nasir al din Mahmud 615-631 A.H.
vz. Man met halve maan.
kz. Tekst.
Mitch: 1129 Zfr– 65,–

Zengiden van Sinjar

103. Kutb al din Mohammed ibn Zangi 594-616 A.H.
vz. Hoofd naar links.
kz. Tekst.
Mitch: 1139 Zfr– 45,–

104. Imad al din Zangi ibn Modud 566-594 A.H.
vz. Adelaar.
kz. Tekst.
Mitch: 1138 Zfr– 75,–

Ajoebiden van Mesopotamië

105. Al Ahwad Nejm al din Ayyub 596-607 A.H.
vz. Buste en face.
kz. Tekst in ster.
Edhem: 194 Zfr. 75,–

106. Al Ashraf Musa Muzaffer 607-631 A.H.
vz. Geknielde figuur.
kz. Tekst in driehoek.
Edham: 195 Mitch: 867 Zfr– 65,–

Seldjukken

107. Rukn al din Suleiman ibn Kiljij Arslan 592-600 A.H.
vz. Ruiter te paard.
kz. Tekst.
Mitch: 963 Zfr. 75,–

108. Ghyat al din Kay Khusru ibn Kilij Arslan 588-597 A.H.
vz. Ruiter te paard.
kz. Tekst.
Mitch: 957 Zfr. 30,–

109. Ghyath al din Kay Khusru II ibn Kay Kobad 643-634 A.H.
vz. Leeuw met zon.
kz. Tekst.
Mitch: 983 (zilver) Zfr. 40,–

110. Izz al din Kay Kawab II ibn kay Khusru 644-655 A.H.
vz. Tekst in vierkant.
kz. Tekst in vierkant.
Mitch: 986 (zilver) Zfr. 45,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Bankbiljetten Nederlands Indië

111. Recepis 1846. 25 gulden	Mev. 99a	FDC	850,–
112. Recepis 1846. 10 gulden	Mev. 98a	FDC	725,–
113. Recepis 1846. 5 gulden	Mev. 97a	FDC	450,–
114. Recepis 1846. 1 gulden	Mev. 96a	FDC	425,–
115. 5 gulden 1922	Mev. 128	Zfr+	750,–
116. 5 gulden 1930	Mev. 132c	Zfr+	125,–
117. 10 gulden 1927	Mev. 133a	Zfr.	30,–
118. 25 gulden 1929	Mev. 134b	Zfr–	75,–
119. 100 gulden 1930	Mev. 136c	Pr.	190,–
120. 5 gulden 1936	Mev. 140a	Zfr.	12,50
121. 10 gulden 1939	Mev. 141c	Zfr+	17,50
122. 25 gulden 1939	Mev. 142b	FDC	95,–
123. 1 gulden 1920	Mev. 160b	FDC	345,–
124. 1 gulden 1920	Mev. 160b	Pr.	300,–
125. ½ gulden 1920	Mev. 162a	Pr.–	225,–
126. ½ gulden 1920	Mev. 162a	Zfr+	145,–
127. 1 gulden 1920	Mev. 163a	Pr–	225,–
128. 1 gulden 1920	Mev. 163b	UNC	200,–
129. 1 gulden 1920	Mev. 163b	Zfr.	85,–
130. 2½ gulden 1920	Mev. 164a	Zfr+	275,–
131. 1 gulden 1920	Mev. 165	UNC	35,–
132. 1 gulden 1920	Mev. 165	Zfr.	15,–
133. 2½ gulden 1920	Mev. 166	UNC	75,–
134. 2½ gulden 1943	Mev. 169b	Zfr.	20,–
135. 25 gulden 1943	Mev. 172	Zfr+	65,–
136. 50 gulden 1943	Mev. 173	Pr–	65,–
137. 50 gulden 1943	Mev. 173	Zfr.	35,–
138. 100 gulden 1943	Mev. 174a	Zfr+	90,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Provinciale munten

Gelderland

139. Eduard, 1361-1371
Botdrager
vd Chijs, V,2 — ZFR — 350,—

140. als voorgaand
vd Chijs. V,3 — ZFR+ — 395,—

141. Philips II, 1576-1598
Philipsdaalder 1558
var. stempelsprong 15558!
Delm. 30 — ZFR — 475,—

142. Rijksdaalder 1620
Delm. 938 — ZFR+ — 850,—

143. Dukaat 1659
Delm. 962 — FR+ — 300,—

144. Dukaat 1660
Delm. 962 — ZFR− — 425,—

145. ¼ Gulden 1756
Verk. 24,5 — ZFR — 425,—

146. Oord 1587
Verk. 18,1 — ZFR — 195,—

147. Duit z.j. (1595)
Arnhem
Verk. 38,1 — ZFR− — 225,—

148. Gulden z.j.
Zutphen
Delm. 1169 — FR+ — 400,—

149. Stuiver 1605
Zutphen
Verk. 27,2 — ZFR — 650,—

150. Duit z.j. (1604-05)
Zutphen
Verk. 27,4 — PR− — 575,—

Holland

151. Willem V, 1346-1359
Groot
vd Chijs. VI,25 — ZFR+ — 425,—

152. Willem VI, 1404-1417
Groot
vd Chijs. VIII,5 — ZFR− — 225,—

153. Jan van Braband, 1418-1427
Tuin
vd Chijs, 10,4 — ZFR — 750,—

154. Philips I, 1433-1467
Vierlander
vd Chijs, XIV,11 — ZFR− — 500,—

155. Philips II, 1555-1598
Daalder (met klop)
Delm. 40 — ZFR — 650,—

156. Rijksdaalder 1631
(overslag 1631/28)
Delm. 939 — ZFR+ — 900,—

157. 3 Gulden 1795
Delm. 1146 — ZFR — 395,—

158. 2 Gulden 1687
Delm. 1142 — ZFR+ — 1750,—

159. Roosschelling 1601
Verk. 55,1 — FR+ — 265,—

160. Wapenstuiver 1724
Verk. 306 — ZFR+ — 165,—

161. idem 1734
Verk. 306 — ZFR− — 75,—

162. Oord 1578
Verk. 57 — FR+ — 85,—

West Friesland

163. Rijksdaalder 1595
Delm. 925 — ZFR+ — 2250,—

164. Rijksdaalder 1621
Delm. 940 — ZFR− — 325,—

165. ½ Dukaton 1790
(overslag 1790/89)
Delm. 1050 — ZFR+ — 525,—

166. Duit 1778
(zilveren afslag) — PR — 485,—

167. Duit 1741
(zilveren afslag) — FR+ — 195,—

Zeeland

168. Leicester Rijksdaalder 1586
Delm. 902 — ZFR− — 2250,—

169. Dukaat 1769
Delm. 976 — ZFR — 325,—

170. Dukaton 1766
Delm. 1028 — PR− — 650,—

171. Dukaton 1785
Delm. 1028 — ZFR — 225,—

172. ½ Dukaat 1762
Delm. 1002 — PR− — 975,—

173. 1/8 Dukaat 1793
Verk. 87,4 — FR — 55,—

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Utrecht

174.	Herman, 1150-1156 Penning of Denier vd Chijs. V,8	ZFR–	200,–
175.	Dukaton 1744 Delm. 1031	PR–	600,–
176.	Dukaton 1760 Delm. 1031	ZFR	400,–
177.	Dukaton 1784 Delm. 1031	ZFR	450,–
178.	Dukaat 1804 Bat. Republiek Schulm. 73 (zwakke slag)	PR	650,–
179.	¼ Gulden 1759 Verk. 111,6	PR	185,–
180.	als voorgaand	ZFR	95,–
181.	Stuiver 1627 Verk. 114,4	FR	475,–
182.	Duit 1739 (zilveren afslag)	ZFR–	150,–
183.	Duit 1769 (zilveren afslag)	PR–	275,–

Overijssel

184.	Oord z.j. Verk. 144,2	ZFR+	275,–
185.	Plak 1556 vd Chijs. IX,63	ZFR	225,–
186.	Kampen Leeuwendaalder 1649 Verk. 163	ZFR–	150,–
187.	Kampen 28 stuiver z.j. Delm. 1113	ZFR–	275,–
188.	Kampen stuiver z.j. Verk. 166,6	ZFR	275,–
189.	Kampen Duit 1659	ZFR+	195,–
190.	Zwolle Stuiver z.j. Verk. 178,1-2	FR	275,–
191.	Zwolle Duit 1596 Verk. 178,4	ZFR	235,–
192.	Zwolle Duit 1639 Verk. 178,5	ZFR	155,–

Friesland

193.	Leeuwendaalder 1607 Delm. 872	ZFR+	545,–
194.	28 stuiver 1666 Delm. 1100	ZFR	1275,–
195.	2 gulden 1696 Delm. 1157	ZFR–	1150,–
196.	½ Driegulden Delm. 1160	ZFR	750,–

Groningen

197.	Langrok 1591 Delm. 734	ZFR	1175,–
198.	Noodmunt 12½ stuiver 1672	ZFR+	575,–
199.	Noodmunt 6¼ stuiver 1672	ZFR	550,–
200.	Stuiver 1690 stad Groningen Verk. 187,2	ZFR	375,–

Zuiderlijke Nederlanden

201.	Breda noodmunt 1625 40 stuiver v. Geld. Hoc. 229	ZFR	1650,–
202.	Breda noodmunt 1625 2 stuiver v. Geld. Hoc. 231	ZFR+	395,–
203.	Breda noodmunt 1625 1 stuiver v. Geld. Hoc. 232	ZFR+	650,–
204.	Philippe V, 1700-1712 Dukaton 1703 v. Geld. Hoc 365b	ZFR	875,–
205.	Stevensweert Duit 1627/31	ZFR–	245,–
206.	Gronsveld Duit z.j.	ZFR–	400,–
207.	Reckheim Duit 1621 'FRI – CIR'	ZFR	85,–
208.	Reckheim Duit 1642 'FRI – CIR'	ZFR–	60,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

opgericht 25 januari 1982

munten kopen is een zaak van vertrouwen...

leden van de n.v.m.h. zijn uw vertrouwen waard!

alle leden van de Nederlandse Vereniging van Munthandelaren onderschrijven de erecode welke door de vereniging is opgesteld.

- **garantie op de echtheid van munten en penningen**
- **objectieve en eerlijke voorlichting**
- **kwalificatie volgens gangbare normen**

lijst van aangesloten munthandelaren in alfabetische volgorde:

Batavia
G. J. Rietbroek
Zoutmanstraat 32
Den Haag
070-451772

Bussumse munthandel
J. W. Eeckhout
Kapelstraat 20
Bussum
02159-16288

Civitat
A. H. G. Drouwen
Luttekestraat 31
Zwolle
05200-23368

Coinselling Hoogeveen
B. H. Hagemeijer
v. Echtenstraat 21a
Hoogeveen
05280-73634

Coret
A. Coret
Heuvelstraat 103
Tilburg
013-363240

Euro-Munt Tilburg
A. Jussen-Venmans
Hoefstraat 9
Tilburg
013-362761

Karel de Geus
K. de Geus
Stratumsedijk 47a
Eindhoven
040-123455

Hekra
L. H. Helderton
Molenstraat 25
Ophemert
03445-1392

Hollandia b.v.
A. Braun
De Zande 40
Kamperveen
05203-320

Holleman-munten
M. Holleman-Tas
Min. Dr. Kuyperplein 64
Enschede
053-338779

Honingh
J. C. Honingh
Dorpsstraat 155
Assendelft
02987-3094

Huizinga b.v.
H. J. Huizinga
Nassaulaan 36
Bennekom
08389-4004

Kerpentier
M. Velraeds
Trichterweg 203
Brunssum
045-210800

Neerlandia
W. F. Mans
H. Cleyndertweg 469
Amsterdam
020-322418

Osse munthandel
R. van Breda
Houtstraat 6
Oss
04120-25012

Phoenix
J.F.J. van Koningsbrugge
Merwedestraat 18
Assen
05920-52045

Ri-ëst b.v.
A. Hielkema
Nieuweburen 134
Leeuwarden
058-125799

Romunt b.v.
Roerzicht 1,
Roermond
04750-16010

Scandicoin
R. H. de Vries
postbus 68
Terborg
08350-25125

Sipiro-munten
P. Willems
Nassaulaan 5
Bennekom
08389-8064

Trajectum
L. Loffeld
Croeselaan 249
Utrecht
030-949709

secretariaat n.v.m.h.
postbus 3242
7500 DE Enschede

EEN NIEUWE FRIESE MUNT VAN BIJZONDERE BETEKENIS

Oplage: in zilver 10.000
: in goud 400

Het is precies vierhonderd jaar geleden dat Willem Lodewijk van Nassau-Dillenburg in Friesland tot Stadhouder werd benoemd. Deze stamvader van het tegenwoordige Oranjehuis verliet in 1577 het graafschap Nassau om in de Nederlanden deel te nemen aan de strijd die Willem van Oranje voerde tegen het Spaanse gezag. Wilhelm Ludwich von Nassau kreeg in 1583 de rang van luitenant-gouverneur van Friesland. In 1584 werd hij stadhouder-gouverneur en kapitein-generaal van deze provincie. Onder zijn bewind werd de universiteit van Franeker gesticht. Hij bevrijdde Groningen en Drenthe van het Spaanse juk en werd daarop ook stadhouder van de provincie Groningen en het landschap Drenthe. Zijn mild bestuur en verzoenend optreden maakte hem bij de Friezen zeer geliefd. Zij gaven hem de erenaam 'Us Heit' (onze vader). Hij was een ruimdenkend, maar gelovig man die de lijfspreuk 'Wills Gott mit Ehren' voerde. Het feit dat hij vierhonderd jaar geleden aan het bewind kwam wordt herdacht met een Friese muntpenning van echt zilver. Want zijn benoeming is het begin van de band die het huis Nassau met Friesland en vervolgens met Nederland heeft verkregen. De latijnse tekst op de muntpenning luidt voluit: GUILELMUS LUDOVICUS NASSOVIAE; US HEIT **(voorzijde) en op de keerzijde** POPULUM FRISIAE GUBERNAVIT. ANNO **1584. De betekenis van de laatste zin is: 'Hij bestuurde Friesland, Anno 1584.' De muntpenning kreeg een fiktieve waarde van 29 stuivers, een koers die in de buurt ligt van de toentertijd gangbare daalders en rijksdaalders.**

TECHNISCHE GEGEVENS:
Zilveren muntpenning, 835/1000 – diameter: 35 mm – dikte: 1,75 mm – gew.: ruim 16 gram – kwaliteit: fleur de coin – wordt geleverd met certificaat van echtheid. Het ontwerp is van Aizo Betten naar een gravure van B. Picard.

U kunt deze uitzonderlijk laag geprijsde muntpenning bestellen door *f* 60,– over te maken op rekening 43.69.14.638 tnv. Fryske Munt Sentrale (Amro Kollum). Gironummer Amro Kollum 80.30.49 ten name van de Fryske Munt Sentrale no. 43.69.14.638. Na overmaking krijgt u bevestiging van reservering. De bijzondere muntpenning krijgt u zonder verdere kosten in luxe cassette thuisbezorgd in de maand november.
Van deze serie worden 400 gouden exemplaren geslagen in 14 karaats goud. De prijs daarvan is *f* 925,–.
Inlichtingen 05123-2066.

Penningnieuws

door Frank Letterie

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hammink-weg 1, 7251 RB Vorden.

Joan Derk Penning
Ontworpen door Eric Claus.
Een bronzen gietpenning met een diameter van 75 mm.
Voorzijde: Het portret en face van Joan Derk, met de tekst: Joan Derk.
Keerzijde: Het pamflet: 'Aan het Volk van Nederland' en de tekst: 1784-1984, Democratisering 200 jaar na Joan Derk.

Joan Derk van der Capellen tot den Pol
'Aan het Volk van Nederland' was de titel van een in september 1781 op grote schaal verspreid anoniem pamflet. Het Nederlandse volk werd daarin opgeroepen zich sterk te maken voor een grote(re) democratische vrijheid, medezeggenschap in het bestuur, vrijheid van drukpers en meningsvorming, etc.
Zoals later bleek (pas in 1891) was de auteur van dit pamflet Joan Derk van der Capellen tot den Pol. In hun beroemde boek 'Erflaters van onze beschaving' hebben Jan en Annie Romein Van der Capellen zonder aarzeling betiteld als 'de grondlegger van de moderne democratie in ons land'. Hij streed onder meer voor de vrijheid van drukpers, de afschaffing van de drostendiensten, de gelijkberechtiging van godsdienstige minderheden in een tijd waarin deze gedachten bepaald geen gemeengoed waren. Internationaal was hij vooral actief als voorvechter van de Amerikaanse bevrijdingsbeweging voor de erkenning van de VS.

In 1984 zal het 200 jaar geleden zijn dat deze grote Nederlander te Zwolle overleed.
Ter herdenking van de sterfdag van Joan Derk is een comité opgericht onder auspiciën van de Culturele Raad Overijssel. In september van dit jaar zullen velerlei activiteiten plaatsvinden: tentoonstelling in het Provinciaal Overijssels Museum, reizende tentoonstelling, symposium TH Twente, wetenschappelijke publicatie/catalogus, etc.
Ook zal een meer dan levensgroot beeld van Joan Derk worden onthuld.

Penning 'DE HERTOG'
Gemaakt door de Vughtse beeldhouwer FELIX VAN DER LINDEN naar aanleiding van de onthulling van het bronzen beeld 'DE HERTOG' in de Brunnenhof te Trier; een geschenk van 's-Hertogenbosch aan partnerstad Trier bij het 2000-jarig bestaan.

De voorzijde verbeeldt Hertog Hendrik, de stichter van de stad 's-Hertogenbosch. Monogram f.
Op de keerzijde worden diagonale assen omsloten door een cirkel waarin: /1984 Trier 2000 / 1985 's-Hertogenbosch 800 / symbool voor tijdsverloop in hechte verbondenheid.
De penning (1984) is gegoten in brons en heeft een diameter van 70 mm.

Mr. Lau Mazirel Penning
Gegoten in brons, diameter 100 mm.
Gemaakt door Heleen Levano in opdracht van de Stichting Het Lau Mazirelfonds.
Postbus 16875, 1001 RJ Amsterdam.
Deze stichting verricht werkzaamheden in de geest en overeenkomstig de opvattingen van de in 1974 overleden Amsterdamse advocaat mr. Lau Mazirel. Mevrouw Mazirel heeft zich gedurende haar hele leven ingezet voor de verdediging van slachtoffers van rassen- en groepsdiscriminatie. Zigeuners, homosexuelen, joden, woonwagenbewoners heeft zij al voor de Tweede Wereldoorlog gesteund. In de oorlog heeft zij deelgenomen aan het verzet tegen de nazi's en tevens de verdediging gevoerd van gearresteerde verzetsstrijders. Zij was één van de initiatiefnemers van de overval op het Amsterdamse bevolkingsregister en zij heeft tot haar dood gewaarschuwd tegen de officiële registratie van mensen op een zodanige wijze dat daarvan door fascisten en racisten misbruik kan worden gemaakt. Ook de volkstelling en de databank heeft zij om die reden fervent bestreden. De mislukking van de volkstelling van 1969 is grotendeels toe te schrijven aan haar initiatief tot verzet daartegen.
De woonwagenwet van 1968 heeft zij principieel bestreden als een wet die een bepaalde bevolkingsgroep, de woonwagenbewoners, in een uitzonderingstoestand plaatst en die dus een apartheidswet is.
Lau Mazirel heeft kort voor haar dood in 1974 een uitvoerige baanbrekende studie geschreven over de vervolging en vernietiging van zigeuners door de Nazi's in de Tweede Wereldoorlog. Zij heeft daarin aangetoond dat die vervolging lang vóór de Nazi-heerschappij is voorbereid en tot op de huidige dag voortduurt.

Een onbekende penning van Sebastian Dadler

door Jadwiga Pol-Tyszkiewicz

Tijdens de bewerking van de collectie penningen in het Catharina Gasthuis trof ik een 17e eeuwse huwelijkspenning aan van de hand van de Duitse medailleur Sebastian Dadler. Deze penning was tot dusver niet bekend in de bestaande literatuur over het oeuvre van Dadler.

Op de voorzijde is Amor op een leeuw afgebeeld. Terwijl de leeuw naar rechts gewend is, zijn de hoofden van het dier en Amor naar links gericht. Amor houdt in zijn rechterhand een boog met een pijl vast en in de linker de teugel. Onder de poot van de leeuw zijn enkele planten zichtbaar. Het omschrift luidt: AMOR VINCIT OMNIA (De liefde overwint alles). In de afsnede is een brandend hart tegen een gekruiste palm- en lauwertak geplaatst. De keerzijde toont een huwelijkspaar, dat elkaar de hand geeft boven een altaar. Het paar staat op een gebalustreerde verhoging met twee putti op de uiteinden. Twee andere putti houden kransen boven de hoofden van het paar vast, terwijl een derde het water uit een kruik op hun handen giet. Daaromheen het omschrift met kleine letters: MANUS MANUM LAVAT (De ene hand wast de andere). Daarboven wolken met de Heilige Geest, die lichtstralen verspreidt, links en rechts ook wolken. In de afsnede is een doodskop tegen gekruiste beenderen geplaatst. Daar staat ook Dadlers signatuur: S - D. Het geheel is met een bloemenkrans omgeven. Deze zilveren penning is 41 mm groot en draagt geen jaartal.

Dadler was niet de enige medailleur, die deze twee allegorische motieven op een penning gebruikte. Zij waren in het midden van de 17e eeuw vrij populair en werden – in een aantal variaties – door verschillende medailleurs gemaakt: Jan Blum (werkzaam 1630-1660), Jan Höhn (1607-na 1663), Jan Buchheim (1623-1683), Jan Reteke (werkzaam 2e helft 17e eeuw) en Sebastian Dadler (1586-1657). De voorstellingen gaan uiteindelijk alle terug op twee prenten, die al op het eind van de 16e eeuw ontstaan zijn, nl. 'Amor vincit omnia' van Theodoor en Johan de Bry uit 'Emblemata saecularia' (1593) en 'Manus manum lavat' van Jan Sadeler naar een schilderij van Frederik Sustris. Blums penningen van dit type staan het dichtst bij de voorstellingen op de prenten, terwijl die van de andere medailleurs al wat meer afwijken. Waarschijnlijk kunnen daarom de produkten van Blum als de oudste worden aangemerkt en zijn de andere penningen daarop geïnspireerd – er zal veel vraag naar dit type huwelijkspenningen geweest zijn. In dit verband kan nog opgemerkt worden, dat genoemde medailleurs werkzaam waren in Noord- en Oostzeesteden als Bremen, Hamburg en Danzig in Silezië. Daarnaast is ook nog een veel vrijere versie bekend van de hand van de Amsterdammer Pieter van Abeele. Dadler maakte een aantal van elkaar verschillende penningen met diezelfde motieven. Het hier besproken exemplaar is echter van een heel andere compositie. Wel kenden we deze versie van een andere medailleur. Dadlers penning vertoont namelijk een opmerkelijke overeenkomst met een exemplaar van de hand van Höhn. Deze was een leerling van Dadler en Höhns werk was zeer sterk door dat van zijn meester beïnvloed; in de jaren 1635-1647 werkten zij samen in Danzig. Höhns penning is eigenlijk als kopie te betitelen – alleen draagt deze zijn eigen signatuur I - H.

Dadlers leven en werk zijn uitvoerig beschreven door dr. A. Więcek te Wrocklaw. Het komt zeer zelden voor dat een penning niet teruggevonden kan worden in zijn oeuvrecatalogus. Het Goudse museum is dan ook in het bezit van een bijzonder interessante Dadler-penning.

Literatuur:

G. VAN DER MEER, Einflüsse des Pieter van Abeele, *Kalender für das Klever Land auf das Jahr 1980* (Kleve 1980) 118-122.

P. SCHMID, Die Deutsche Hochzeitsmedaille, *Deutsches Jahrbuch für Numismatik* 3/4 (1980-1941) 9-52.

A. WIĘCEK, *Sebastian Dadler, medalier gdański XVII wieku* (Gdańsk 1962).

Dit artikel verscheen eerder in: Museumbrief, uitgave van de vereniging van Goudse museumvrienden, nr. 15, april 1984.

Actualiteiten

50 Jaar Vinkenborg-Ten Cate

Op 16 oktober 1983 waren Jan Vinkenborg en Maria ten Cate 50 jaar getrouwd. Zoals het een goed munt- en penningverzamelaarsechtpaar betaamt, hebben zij op dit heugelijke feit een penning laten maken door de bekende Utrechtse medailleur Theo v.d. Vathorst.

Het is een charmante penning geworden van 60 mm. Op de voorzijde twee 'tortelduifjes' binnen een dubbel omschrift (zoals de eerste regel van dit berichtje). Op de keerzijde een klavertje van vier het gehele veld vullend, symboliserend de vier dochters van het echtpaar. Op een feestavond ter gelegenheid van dit jubileum heeft de heer Vinkenborg de 40 gemaakte bronzen penningen uitgereikt aan zijn familie en vrienden en één zilveren exemplaar aan zijn echtgenote.

J. Schulman

Het lag in de bedoeling van de heer Schulman en van de redactie dat de ernstig zieke heer Vinkenborg de publicatie van zijn huwelijkspenning nog zou beleven; het zou hem als groot penningliefhebber bijzonder veel plezier hebben gedaan. Jammer genoeg is deze vreugde hem niet meer vergund geweest: op 26 augustus is hij overleden. De redactie hoopt in een volgend nummer op het overlijden van Jan Vinkenborg terug te komen.

Twee tentoonstellingen in museum Mr. S. van Gijn

'Hollandse munten en penningen uit de tijd van Willem van Oranje'

Van 22 september tot en met 18 november 1984 zullen in Museum Mr. Simon van Gijn te Dordrecht twee tentoonstellingen worden gehouden. In een expositie worden munten en penningen uit de tijd van Willem van Oranje getoond. De expositie beperkt zich tot hetgeen in Dordrecht werd vervaardigd. Daar was immers de Munt van Holland gevestigd. Voor de tentoonstelling kon worden gebruik gemaakt van hetgeen in het museum aanwezig is en daarmee kon al een goed overzicht worden verkregen. Er is dan ook veel te zien. Natuurlijk kan er bij zo'n opzet niet naar volledigheid worden gestreefd.
In de kollektie bevinden zich echter wel enkele uiterst zeldzame munten. Zo is er een gouden dukaat uit 1583, waarvan slechts twee of drie andere exemplaren bekend zijn.
In de afdeling penningen domineren de jetons of rekenpenningen, die een interessant beeld geven van bepaalde historische ontwikkelingen in de zestiende eeuw. Op veel van deze penningen wordt verwezen naar belangrijke gebeurtenissen uit die tijd.
Het spreekt vanzelf dat tot in 1572 de penningen vooral de macht van Philips II moesten bevestigen, terwijl daarna meestal op de successen van de vrije steden, gebieden en provincies werd gewezen. Op de tegenslagen van de Verenigde Provinciën werd toen minder de aandacht gevestigd. Een objectief beeld van de geschiedenis geven deze rekenpenningen dus absoluut niet, maar boeiend zijn zij wel.

'Ontwerpen en modellen van de Willem van Oranje 50 gulden munt'

Over deze munt werd in de Beeldenaar van juli/augustus 1984 (8e jaargang no. 4) al uitvoerig bericht. De 50 gulden munt naar ontwerp van Auke de Vries is nu in postkantoren en banken verkrijgbaar. Het ontwerp voor deze munt wordt samen met andere in Museum van Gijn van 22 september t/m 18 november a.s. getoond. Ook ontwerpen van andere kunstenaars zijn daar dan te zien.

Boekbespreking

Gerhard Schön: Deutscher Münzkatalog 18. Jahrhundert. München, 1984.
ISBN 3-87045-904-2.

Deze catalogus beschrijft niet alleen de tussen ca. 1700 en de val van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natiën in 1806 geslagen munten van steden en wereldlijke en geestelijke heren binnen de grenzen van het Rijk, maar ook die van gebieden, die op geldgeschiedkundige en dynastieke gronden afhankelijk waren van of b.v. in een personele unie verbonden waren met één van de vele staten binnen het Roomse Rijk, zoals Polen met Saksen, Hongarije en Toskane met Oostenrijk, enz. Voorts vindt men er de munten der Zwitserse steden en kantons in, omdat die volgens traditie in de 18e eeuw veelal muntten op naam van de Rooms-Duitse keizer of de Rijksadelaar op de munt voerden. De Habsburgse munten uit de Oostenrijkse Nederlanden zijn eveneens in deze catalogus opgenomen.
Van meer dan 350 alfabetisch gerangschikte staten en steden zijn ruim tienduizend munttypen in deze catalogus opgenomen, waarvan het merendeel is afgebeeld. Het gevolg is een 900 pagina's dik boekwerk, waarvan het formaat echter compact en handzaam is gehouden. De muntbeschrijvingen zijn duidelijk, de jaartallenreeksen geven een betrouwbare indruk, terwijl de prijsindicaties de realiteit op de muntenmarkt dicht benaderen. Afbeeldingen van staats- en stadswapens bij de onderdelen, een verklarende lijst van op beschreven munten voorkomende afkortingen en een uitgebreid literatuuroverzicht voor meer gedetailleerde studie geven deze catalogus datgene, wat hem doet uitsteken boven het gemiddelde. Met de uitgave van deze catalogus doet zich onmiddellijk de behoefte gevoelen aan aansluitende catalogi van voorgaande eeuwen.

v.d. Wis

Günter Schön: Katalog der Kupfermünzen des römisch-deutschen Reiches. Graz, 1978.
ISBN 3-85365-032-5.

Hoewel al enige jaren op de markt, werd deze catalogus ons ter beoordeling toegezonden.
Het kleingeld, het wisselgeld, dat voor de bevolking in het dagelijkse geldverkeer voor het verkrijgen van de noodzakelijke levensbehoeften onontbeerlijk is, is zeker zo interessant als de meer imposante grote zilverstukken. Het Duitsland uit de 16e, 17e en 18e eeuw biedt zo'n grote diversiteit aan koperen kleingeld, dat ook menig verzamelaar in ons land in het vergaren daarvan veel genoegen beleeft. Veel van dit kopergeld bevat naast een wapenschild of monogram en de waarde-aanduiding zo weinig gegevens, dat het voor de gemiddelde verzamelaar moeilijk is zonder een uitgebreide bibliotheek dit geld thuis te brengen. Er bestond dus behoefte aan een overzichtelijk naslagwerkje. Günther Schön zal zeker met deze gedachte geleefd hebben, toen hij deze catalogus samenstelde. De pocket bevat munten van meer dan 190 wereldlijke en geestelijke muntheren en steden, in alfabetische volgorde gerangschikt en in het kort bij de lezer ingeleid. De muntbeschrijvingen zijn uitgebreid genoeg om, al bladerende, te vinden wat men zoekt. Veel, doch niet alle munttypen zijn afgebeeld. Dit laatste bepaalt echter voor een belangrijk deel de bruikbaarheid van deze catalogus; indien de afbeelding ontbreekt en de muntbeschrijving aangeeft, dat op de voorzijde een wapen of monogram staat en de tekst op de munt onvoldoende duidelijkheid biedt, duurt het zoeken lang, tenzij men eerst een 'Wappenbilder-, Legenden- of Monogrammenlexikon' raadpleegt. Dit zal zeker de bedoeling van de samensteller niet zijn geweest, zodat ik hem zou willen meegeven het aantal afbeeldingen waar nodig uit te breiden dan wel bij elke muntheer/stad het wapen te plaatsen. Mogelijk zou de inhoud ook kunnen worden aangevuld met een alfabetische lijst van op de munten voorkomende afkortingen en monogrammen en een verwijzing naar de tekst, alsmede met aanwijzingen voor het reinigen, conserveren en bewaren van kopergeld. Het zou de bruikbaarheid van dit nuttige boekje zeker verhogen.

v.d. Wis

Günther Schön: Kleiner deutscher Münzkatalog mit Liechtenstein, Oesterreich und Schweiz ab 1871. *14de verbeterde en uitgebreide* druk. München, juli 1984. ISBN 3-87045-915-8.

Prijscatalogus in zakformaat met beschrijvingen en afbeeldingen van alle munttypen onder vermelding van jaartallenreeksen en oplagecijfers, muntplaatsen, munt- en muntmeesterstekens en prijsindicaties in diverse kwaliteitsklassen.
Deze 14e druk onderscheidt zich van de voorgaande drukken vanwege het opnemen van een dubbele nummering; de eigen nummers en nummers die aansluiten bij de 'Weltmünzkataloge des 19. en 20. Jahrhunderts' van Schön/Cartier en

bij de Jaegercatalogi 'Die deutschen Münzen seit 1871', 'Die Münzprägungen des Hauses Habsburg 1780-1918 und der Republik Oesterreich seit 1918' en 'Fürstentum Liechtenstein und Grossherzogtum Luxemburg'. Voor Zwitserse munten zijn de Yeomannummers vermeld.
Waar internationale referentie-afspraken ontbreken en meerdere standaardcatalogi dezelfde gebieden geheel of gedeeltelijk bestrijken, zijn deze gegevens uitermate nuttig. Sympathiek is de bij de prijsindicatie geplaatste opmerking, dat munten niet beschouwd dienen te worden als speculatiegoederen, maar als kunstzinnig, technologisch, geschiedkundig, geldhistorisch en economisch interessante documenten en als verzamelstukken met een hoge culturele waarde en een groot belang voor een zinvolle vrijetijdsbesteding. Veel van deze gedachte is terug te vinden in de in fotografisch opzicht doorgaans uitstekende produkten van Battenberg/München, waarmee de schoonheid van een voorwerp ten volle tot uiting komt.

v.d. Wis

Verenigingsnieuws

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST
Secretariaat: v.d. Meystraat 1, 1815 GP Alkmaar, tel. 072-120041; giro 96820.
Penningbestellingen: Mevr. M. Kemper-Koel, Mollenburgseweg 60, 4205 HD Gorinchem, tel. 01830-26543.

Leden die nog niet tot betaling overgingen van contributie 1984, wordt verzocht dit alsnog te doen. Ook zij die nog bedragen over voorgaande jaren moeten betalen wordt verzocht tot afdoening over te gaan. Het bespaart de vereniging veel extra en onnodig werk.

Penning 1984-1. Deze penning van Wilfried Put met als onderwerp Prof. V.P.S. Esser is in bewerking.

Penning 1984-2. Het ontwerp is aan het bestuur getoond door Frank Letterie. Het onderwerp is het boek De Bot van Günter Grass. Proefgietsels worden vervaardigd. Nader bericht omtrent gereed komen van deze penning volgt in de volgende Beeldenaar.

Mevr. M. Kemper-Koel

Muntennieuws

door J. C. van der Wis

COSTA RICA
25 Centimos 1983; aluminium; ∅ 17 mm; 0,8 gram.
5 Colones 1983; roestvrij staal; ∅ 26 mm; 7,3 gram.
10 Colones 1983; roestvrij staal; ∅ 29 mm; 8,4 gram.
20 Colones 1983; roestvrij staal; ∅ 31 mm; 9,8 gram.
Nieuwe serie circulatiemunten. Afb. 1 t/m 4.

Afb. 1

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4

DOMINIKAANSE REPUBLIEK:
5 Cents 1983; koper-nikkel; ∅ 21 mm; 5,1 gram.
10 Cents 1983; koper-nikkel; ∅ 18 mm; 2,5 gram.
25 Cents 1983; koper-nikkel; ∅ 24,5 mm; 6,3 gram.
50 Cents 1983; koper-nikkel; ∅ 31 mm; 12,5 gram.
1 Peso 1983; koper-nikkel; ∅ 33 mm; 17 gram.
Nieuwe serie circulatiemunten. Afb. 5 t/m 9.

Afb. 5

Afb. 6

Afb. 7

Afb. 8

Afb. 9

NIEUW-ZEELAND

1 Dollar 1983; koper-nikkel; ∅ 38,7 mm; 27,2 gram.

Nieuwe circulatiemunt op de invoering van een eigen muntsysteem 50 jaren tevoren. De oplage bedraagt 65.000, terwijl speciaal voor verzamelaars 35.000 stuks in zilver (925/1000) zijn geslagen. Afb. 10

Afb. 10

NOORWEGEN

10 Kronen 1983; koper-nikkel-zink; ∅ 24 mm; 9 gram.

Nieuwe circulatiemunt met de beeltenis van koning Olaf V, die sinds februari 1984 in omloop is. Afb. 11.

Afb. 11

OOSTENRIJK:

500 Schilling 1984; zilver 925/1000; ∅ 38 mm; 24 gram.

Herdenkingsmunt op honderd jaren scheepvaart op het Bodenmeer met de voorzijde het vlaggeschip van de Oostenrijkse Bodenmeervloot, de 'Vorarlberg'. Geslagen in een oplage van 600.000 exemplaren. Afb. 12.

Afb. 12

500 Schilling 1984; zilver 925/1000; ∅ 37 mm; 24 gram.

Herdenkingsmunt op de 175-jarige herdenking van de Tiroler Vrijheidsoorlog (1809) met op de voorzijde Andreas Hofer, die op 20 februari 1810 in Mantua standrechtelijk werd geëxecuteerd, nadat hij door verraad in Franse handen was gevallen. Afb. 13.

Afb. 13

RUSLAND:
1 Roebel 1983; koper-nikkel; ∅ 31 mm; 12,5 gram.
1 Roebel 1984; koper-nikkel; ∅ 31 mm; 12,5 gram.
Herdenkingsmunten op respectievelijk de 300-jarige sterfdag van de eerste Russische boekdrukker Ivan Federow (1510-1583) en op de 150-ste geboortedag van Dimitri Iwanowitsch Mendelejew (1834-1907), de chemicus, die het periodiek systeem van elementen samenstelde. Afb. 14 en 15.

Afb. 14

Afb. 15

SINT-HELENA
1 Penny 1984; brons; ∅ 20,3 mm; 3,56 gram.
2 Pence 1984; brons; ∅ 25,9 mm; 7,13 gram.
5 Pence 1984; koper-nikkel; ∅ 23,6 mm; 5,66 gram.
10 Pence 1984; koper-nikkel; ∅ 28,5 mm; 11,31 gram.
50 Pence 1984; koper-nikkel; ∅ 30,0 mm; 13,50 gram.
1 Pond 1984; virenium; ∅ 22,5 mm; 9,50 gram.
Het betreft hier een nieuwe circulatiereeks met afbeeldingen van inheemse planten- en diersoorten. Afb. 16 t/m 21.

Afb. 16

Afb. 17

Afb. 18

Afb. 19

Afb. 20

Afb. 16 t/m 19

Afb. 21

SPANJE
1 Peseta 1982; aluminium-magnesium; ∅ 21 mm; 1,2 gram.
5 Pesetas 1982; koper-nikkel; ∅ 23 mm; 5,75 gram.
25 Pesetas 1983; koper-nikkel; ∅ 26,5 mm; 8,50 gram.
50 Pesetas 1983; koper-nikkel; ∅ 30 mm; 12,50 gram.
Aanvullingen op de nieuwe reeks circulatiemunten, waarvan de 10 en 100 Pesetas al eerder in omloop waren gebracht. Afb. 22 t/m 25.

Afb. 22

Afb. 23

Afb. 24

Afb. 25

VANUATU
1 Vatu 1983; nikkel-messing; ∅ 17,0 mm; 2,0 gram.
2 Vatu 1983; nikkel-messing; ∅ 20,0 mm; 3,0 gram.
5 Vatu 1983; nikkel-messing; ∅ 23,5 mm; 4,0 gram.
10 Vatu 1983; koper-nikkel; ∅ 24,0 mm; 6,0 gram.
20 Vatu 1983; koper-nikkel; ∅ 28,5 mm; 10,0 gram.
50 Vatu 1983; koper-nikkel; ∅ 33,0 mm; 15,0 gram.
Nieuwe serie circulatiemunten. Afb. 26 t/m 31.

Afb. 26

Afb. 27

Afb. 28

Afb. 29

Afb. 30

Afb. 31

VERENIGDE STATEN VAN AMERIKA:
1 Dollar 1984; zilver 900/1000; ∅ 38,1 mm; 26,7 gram.
10 Dollar 1984; goud 900/1000; ∅ 27 mm; 16,7 gram.
Verzamelaarsmunten ter gelegenheid van de 23-ste Olympische Zomerspelen te Los Angeles.
Afb. 32 en 33.

Afb. 32

Afb. 33

ZUID-KOREA
1 Won 1983; aluminium; ∅ 17,2 mm; 0,7 gram.
5 Won 1983; koper-zink; ∅ 20,4 mm; 2,9 gram.
10 Won 1983; koper-zink; ∅ 23 mm; 4,1 gram.
50 Won 1983; koper-nikkel; ∅ 21,6 mm; 4,2 gram.
100 Won 1983; koper-nikkel; ∅ 24 mm; 5,4 gram.
Het betreft hier ook een nieuwe circulatiereeks.
Afb. 34 t/m 38.

Afb. 34

Afb. 35

Afb. 36

Afb. 37

Afb. 38

ZWEDEN:
100 Krone 1983; zilver 925/1000; ∅ 32 mm; 16 gram.
Oplage 400.000 stuks.
Herdenkingsmunt op de verhuizing van de Zweedse Rijksdag naar het oude gerestaureerde parlementsgebouw, dat vlakbij het koninklijke paleis is gelegen. Afb. 39.

Afb. 39

Verenigingsnieuws

Numismatische Kring Oost-Nederland. Secretariaat: Deventerweg 164, 7203 AT Zutphen, tel. 05750-13256

Bijeenkomsten in zaalverhuurbedrijf 'De Klok', Lagestraat 2 te Dieren.

Voor het nieuwe seizoen willen wij de volgende sprekers uitnodigen.
9 oktober 1984: Mevr. Drs. G. van der Meer. Penningen uit de Patriottentijd.
13 november 1984: Hr. E. J. A. van Beek. Snaphanen en Daalders, nieuw geld in de 16e eeuw.
11 december 1984: Hr. W. J. A. de Jong. Onderlinge veiling.
8 januari 1985: Hr. Dr. Ir. M. van den Brandhof. Uitmuntend.
12 februari 1985: Hr. G. W. M. de Valk. De Walther van der vogelweide munten van 1930 en 1980.
12 maart 1985. Hr. Jac. Schulman. Veiling (nog niet definitief).
16 april 1985: Mevr. Drs. C. van Gulik. De verzameling munten en penningen van het stedelijk museum van Breda.
mei 1985. Excursie naar de Munt?

Numismatische Kring 'De Duit'-Zwolle. Secretaris: W. Loos, Irenestraat 1, 8019 XC Zwolle.

17 september 1984: Jaarvergadering met verloting en ruiling.
15 oktober 1984: Ruilavond.
19 november 1984: Ruilavond met een handelaar.
17 december 1984: Spreker (onderwerp nog onbekend).
21 januari 1985: Muntenveiling van door de leden ingebrachte munten.
18 februari 1985: Ruilavond.
18 maart 1985: Spreker (onderwerp nog onbekend).
15 april 1985: Veiling te houden door een handelaar.
20 mei: 1985: Ruilavond met verloting en tractatie.

MUSEUM MR. SIMON VAN GIJN

Nieuwe Haven 29 – Postbus 706
3300 AS Dordrecht – telefoon 078-133793
300 meter van de Grote Kerk

TENTOONSTELLINGEN

van 22 september – 18 november 1984

Hollandse munten en penningen uit de tijd van Willem van Oranje vervaardigd te Dordrecht

Ontwerpen en modellen van de Willem van Oranje f 50,– munt

Geopend: dinsdag t/m zaterdag 10-17 uur; zon- en feestdagen 13-17 uur.

Onze etui's verhogen de presentatie!

Prachtig etui
voor collier met ketting.
Het binnenwerk is gemaakt met fluweel en wit zijden kussen.

Luxe plat etui voor uw munt of penning. In de kleuren rood, wit en blauw.
Het binnenwerk in fluweel met wit zijden kussen en in elf Ø maten leverbaar.
Firma opdruk is mogelijk.

Doorzichtig etui universeel.
Het etui is geschikt voor alle soorten munten, penningen enz.
Binnenwerk is verkrijgbaar in rood of blauw.
Oppervlakte 6 bij 6 cm.

Een presentatie etui nergens goedkoper.

Etuibedrijf Sulsters

Kometensingel 88 - 1033 BX Amsterdam
Tel. 020-315300

Bel even voor prijslijst enz.

C. J. G. SCHUURMAN-RIJNHOLT

Emmastraat 13, 7075 AL Etten-Gelderland
Telefoon 08350 - 27781

120692

Moderne buitenlandse munten,
Ned. Antillen en Suriname.

14654

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

1567. Fernando Alvarez de Toledo.
Hertog van Alva;
vervaardigd 18e eeuw.
Zeer zeldzaam. Prachtig.
f 625,—

Geïllustreerde prijslijst op aanvraag.

J. B. Westerhof

NUMISMAAT

gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.

Hoogend 18, 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - 's maandags gesloten

muntenhandel Groningana

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

OOSTENRIJK.					
Y 15C	1 florin		1875	ZF	37,50
Y 15C	1 florin		1886	ZF	30,—
Y 30	20 heller		1893	UNC	12,50
Y 60	1 groschen		1931	PP	110,—
Y 89	2 groschen		1974	PROOF	3,50
Y 87	5 groschen		1974	PROOF	3,50
Y 90	10 groschen		1974	PROOF	3,50
Y 95	20 groschen		1954	UNC	7,50
Y 103	50 groschen		1974	PROOF	4,50
Y 66	1 schilling		1935	PP	55,—
Y 104	1 schilling		1974	PROOF	5,50
Y 70	2 schilling	RILLACH	1929	ZF	47,50
Y 165	20 schilling		1980	UNC	3,50
Y 106	25 schilling	BÖRSE	1971	UNC	22,50
Y 128	25 schilling	ZIEHER	1972	UNC	22,50
Y 111	50 schilling	INNSBRUCK	1964	UNC	35,—
Y 125	50 schilling	RENNER	1970	UNC	25,—
Y 127	50 schilling	HAAB	1971	UNC	25,—
Y 129	50 schilling	SALZBURG	1972	UNC	25,—
Y 129	50 schilling	SALZBURG	1972	PROOF	30,—
Y 132	50 schilling	BURGENLN.	1973	PROOF	30,—
Y 137	50 schilling	RUNDFUNK	1974	UNC	25,—
Y 140	100 schilling	SO.SCHIL.	1975	PROOF	37,50
Y 145	100 schilling	THEATER	1976	UNC	30,—
Y 146	100 schilling	KÄRNTEN	1976	UNC	30,—
Y 149	100 schilling	KREMS M.	1977	UNC	35,—
BULGARIJE.					
Y 45	1 stotinka		1951	UNC	2,50
Y 53	1 stotinka		1962	UNC	1,50
Y 53A	1 stotinka		1974	UNC	2,—
Y 54	2 stotinki		1962	UNC	2,—
Y 54A	2 stotinki		1974	UNC	2,—
Y 47	3 stotinki		1951	UNC	3,—
Y 55	5 stotinki		1962	UNC	2,50
Y 44A	20 stotinki		1954	UNC	3,50
Y 10A	1 leva		1881	PROOF	25,—
Y 7	5 leva		1885	ZF	50,—
Y 15	5 leva		1892	PP	65,—
Y 15A	5 leva		1894	ZF	45,—
Y 76	5 leva		1972	PROOF	47,50
Y 79	5 leva		1974	PROOF	47,50
Y 80	5 leva		1974	PROOF	47,50
Y 85	5 leva		1976	PROOF	47,50
Y 90	5 leva		1978	PROOF	47,50
Y 107	5 leva		1982	PROOF	45,—
Y 97	10 leva		1979	PROOF	95,—

DENEMARKEN.				
Y 9	2 øre	1892	ZF	75,—
Y 10	5 øre	1906	ZF	25,—
Y 11	10 øre	1897	PP	22,50
Y 12	25 øre	1874	ZF	25,—
Y 71	1 kroon	1960	UNC	10,—
Y 43	2 kronen	1937	FDC-	50,—
Y 77	2 kronen	1972	UNC	40,—
Y 74	10 kronen	1967	UNC	45,—
Y 75	10 kronen	1968	UNC	45,—
FRANKRIJK.				
Y 102	1 centime	1964	UNC	2,50
Y 102	1 centime	1965	UNC	2,50
Y 102	1 centime	1969	UNC	2,50
Y 102	1 centime	1970	UNC	2,50
Y 102	1 centime	1972	UNC	30,—
Y 102	1 centime	1975	UNC	35,—
Y 102	1 centime	1977	UNC	12,50
Y 102	1 centime	1978	UNC	15,—
Y 83	5 francs	1933	UNC	30,—
Y 111	10 francs	1965	UNC	45,—
Y 111	10 francs	1966	UNC	45,—
Y 111	10 francs	1967	UNC	45,—
Y 114	100 francs	1983	UNC	65,—
WEST-DUITSLAND.				
Y 7	20 pfennig	1888J	ZF	75,—
Y 11	25 pfennig	1910J	PP-	25,—
Y 43	50 pfennig	1950J	PP	25,—
Y 43	50 pfennig	1936A	PP	12,50
Y 43	50 pfennig	1936D	PP	85,—
Y 43	50 pfennig	1938J	PP	35,—
Y 93	50 pfennig	1938J	PP	150,—
Y 44	1 mark	1925D	ZF	30,—
Y 45	1 mark	1925D	PP-	40,—
Y 45	1 mark	1926J	ZF	150,—
Y 81	1 mark	1933D	PP	15,—
Y 81	1 mark	1933F	PP-FDC	35,—
Y 81	1 mark	1933G	PP	22,50
Y 81	1 mark	1934D	FDC-	7,50
Y 81	1 mark	1934E	FDC-	20,—
Y 81	1 mark	1935J	PP-	35,—
Y 81	1 mark	1937J	PP	30,—
Y 45	2 mark	1925D	ZF	25,—
Y 45	2 mark	1925E	ZF	30,—
Y 46	2 mark	1926A	ZF	22,50
Y 46	2 mark	1926G	ZF	25,—
Y 46	2 mark	1931D	ZF+	85,—

Munthandel Oost-Brabant

Martien van Berkom, Carmelietenstraat 10,
5341 EG Oss, telefoon 04120-24123.
Winkel geopend: di-za 9.30-17 uur.

Prijzen incl. BTW. Portovrij vanaf *f* 150,—

Lid N.V.M.H.

Prijslijst van wereldmunten en bank-biljetten uit meer dan 200 landen en staten gratis op aanvraag verkrijgbaar.

UIT EEN MUNTVONDST

KAREL DE KALE (840-877)
Karolingische penning van de muntplaats Toulouse. Zilver.
Vz. Kruis, CARLVS REX F.
Kz. Koninklijke monogram en TOLOSA CIVI.

Zeer fraai tot prachtig.
Soortgelijk zoals afgebeeld.
f 300,—

Te bestellen door storting van *f* 300,—
postgiro 15.38.597
t.n.v. A.G. van der Dussen b.v.
Hondstraat 5, 6211 HW Maastricht
(tel. 043-15.119)

MUUR PLAQUETTE WILLEM DE ZWIJGER

uit voorraad leverbaar

Formaat: 160 × 115 × 4 mm
Gewicht: ± 700 gram

Brons gepatineerd
Prijs: *f* 89,50
excl.: verzendk. *f* 7,—

MUNTENHANDEL
PHOENIX

Joan F. J. v. Koningsbrugge

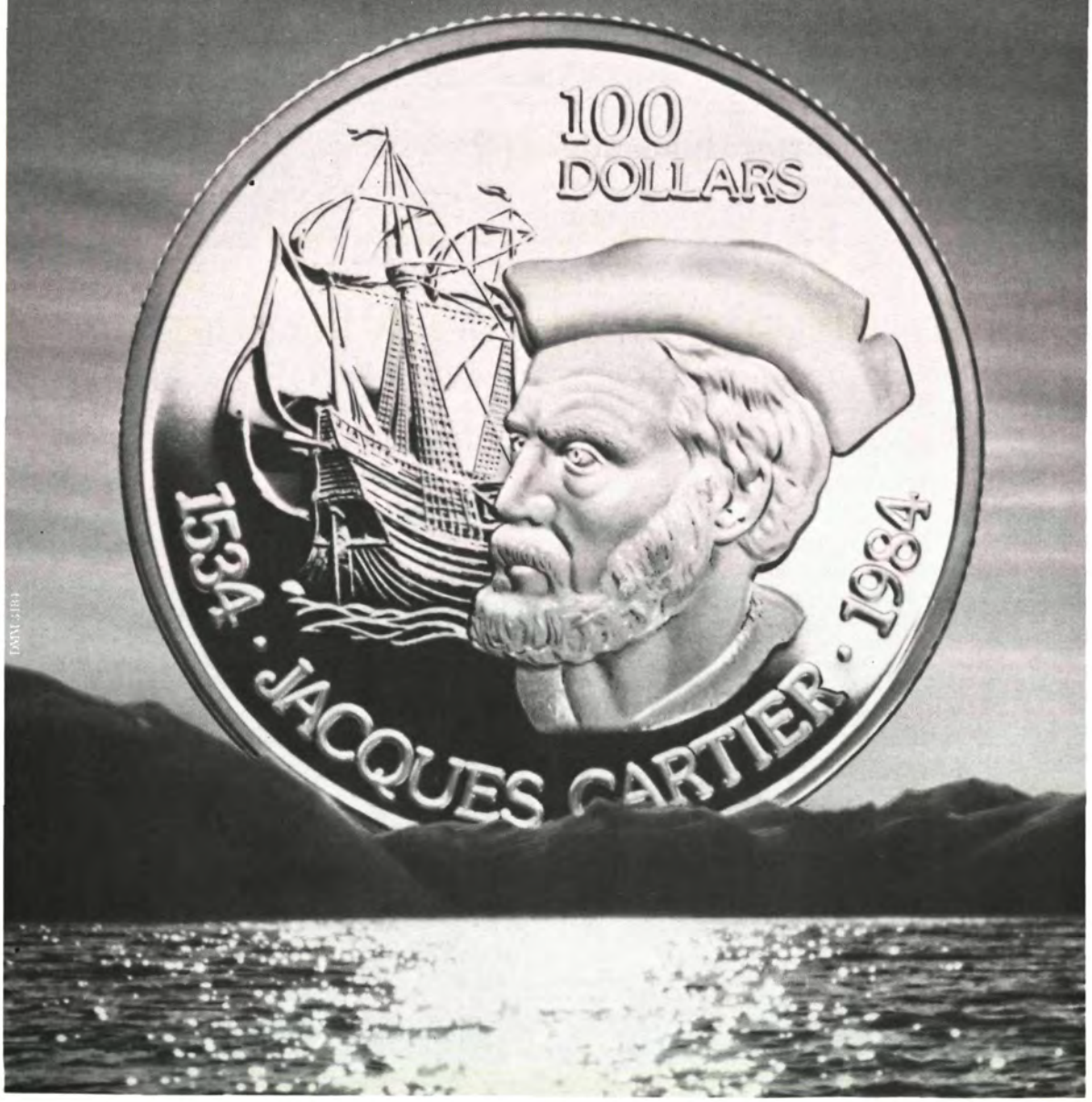
Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 - giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

Canada

Een historische reis naar Canada in goud vereeuwigd.

Het nieuwe wettig betaalmiddel, de gouden $100 munt van de Royal Canadian Mint.

450 jaar geleden, op zoek naar goud in de Nieuwe Wereld, landde de zeevaarder Jacques Cartier in Canada.

Hij zette in 1534 voet aan land van de Canadese kust. Hij was van Saint-Malo komen varen, in opdracht van François I om zekere eilanden van de Nieuwe Landen te ontdekken, waar er, zo werd gezegd, grote hoeveelheden goud te vinden waren.

In 1984 viert Canada de 450e verjaardag van deze historische gebeurtenis. De stad Quebec trad op als gastheer voor een indrukwekkende bijeenkomst van de grootste zeilschepen uit alle delen van de wereld. Er werden verschillende zeilwedstrijden gehouden met als hoogtepunt de transatlantische race naar Saint-Malo. Waarbij de meest geavanceerde wedstrijdschepen van vandaag de reis, die door de vloot van Jacques Cartier werd gemaakt, deden herleven.

Is er een betere manier deze gebeurtenis te herdenken dan door middel van het slaan van een gouden munt, de 9e gouden $100 munt in een wereldwijd geroemde collectie?

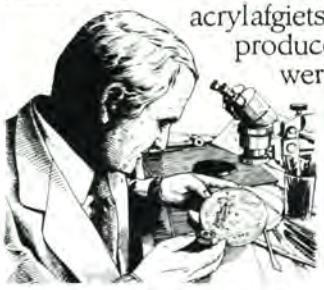
Een geweldige gelegenheid voor de Royal Canadian Mint om zijn hoogstaande vakmanschap te tonen.

De eerste stap is het zuiveren van het goud uit de Canadese mijnen, het goud dat Cartier zelf al zocht. Het wordt gezuiverd tot 9999, een bijzonder hoge graad van zuiverheid. Dan volgt het maken van de legering. Op een 1/2 troy ounce (15.551 gram) goud bevat het 1.414 gram zilver, dat op 916,6 beproefd is, zuiver edelmetaal, een uitzonderlijk gehalte voor numismatische munten.

Muntplaatjes worden uit stroken van deze legering geponst, van een rand voorzien en getemperd, voordat ze bij de persen aankomen.

De illustratie van het thema van de munt was het onderwerp van een wedstrijd onder Canadese kunstenaars. De winnares, Carola Tietz uit Ottawa, combineert een profiel van Jacques Cartier met een zeilschip op de achtergrond.

Muntgraveurs brengen het ontwerp over op een gipsen schijf, met een diameter van 25 cm, om te worden gegoten in een siliconen huls, die dan weer dienst doet als mal voor een acrylafgietsel. Verkleinapparatuur produceert dan een matrix op werkelijke grootte. Vervolgens wordt de matrix gebruikt om de pons te maken, die dan, op zijn beurt, alle muntstempels ponst die nodig zijn voor de muntproduktie.

Dan worden de muntplaatjes met de hand in de persen gebracht, waar iedere munt verschillende keren met de muntstempels geslagen wordt om topkwaliteit te waarborgen.

Tot slot worden de munten gecontroleerd door een machinewerker en een inspecteur.

Deze proof munten hebben twee verschillende afwerkingen: het schip en de achtergrond zijn hoogglanzend, het profiel en het opschrift daarentegen mat afgewerkt. Een grote numismatieke prestatie.

Verklarend schema van het reliëf

Maximum aanmunting is 200.000 exemplaren!

Ja, hoe succesvol deze 9e gouden $100 munt ook mag blijken te zijn, de aanmunting zal toch beperkt blijven tot een maximum van 200.000 exemplaren.

Na uitgebreide nacontrole, wordt iedere munt in een hoes gesloten, en geleverd in een lederen etui met een genummerd certificaat van echtheid, gegarandeerd door de Canadese Regering. Om er zeker van te zijn, dat u uw munt krijgt, raden wij u aan nu meteen uw bestelling te plaatsen. De uiterste besteldatum is 15 december 1984.

Royal Canadian Mint

Monnaie royale canadienne

De munten zijn verkrijgbaar bij de volgende banken:

ABN BANK - AMRO BANK - H.B.U. - NMB BANK - DIV. RABO- EN VERENIGDE SPAARBANKEN - DE GRENSWISSELKANTOREN - NCB BANK

Deze loep in credit card formaat ontvangt u gratis bij aankoop van de nieuwe Canadese 100 $ goud proof munt.

BON

Naam: .....

Adres: ..... Plaats en postcode: .....

Leeftijd: ..... Beroep: .....

Stuur mij a.u.b., zonder verdere aankoopverplichtingen, de komplete brochure over de 9e gouden $100 munt van de Royal Canadian Mint.

Bon terug te sturen naar: CANADIAN NUMISMATIC COINS - POSTBUS 3, 1400 AA BUSSUM.

LINDNER Muntenboxen
LINDNER Verzamelboxen

voldoen aan al Uw wensen

LINDNER Muntenbox

Een LINDNER systeem dat een werkelijke vooruitgang biedt voor iedere verzamelaar. Vooruitgang zowel in de konceptie als in de kwaliteit der gebruikte materialen.

Een systeem, dat op een buitengewoon makkelijke wijze iedere wens van de verzamelaar in vervulling doet gaan. Onbeperkt stapelbaar, solide en op kastdiepte gemaakt. Stelt U Uw collectie muntenboxen samen. De munten blijven steeds zichtbaar door de lade open te schuiven. Op het prachtige rode velours komen Uw munten nog beter tot hun recht. Een lust voor het oog van iedere verzamelaar en voor die het gaat worden!

De negentien verschillende vakindelingen laten geen wens onvervuld. Zelfs grote of dikke munten vinden zonder enige moeite een plaatsje.

Het openen van de schuiflade met munteninleg geschiedt zonder enige moeite. Met zelfklevende etiketten kunt U hierop de inhoud aangeven. Op ieder gewenst ogenblik kunt U door moeiteloos open of dichtschuiven van de lade Uw munten bewonderen.

Buitenmaten van de LINDNER Muntenbox:
Breedte 236 mm, diepte 303 mm, hoogte 20 mm

Nu ook in rookkleur leverbaar.

Het materiaal voor de vervaardiging van de LINDNER Muntenbox wordt streng gecontroleerd, is chloor- en zuurvrij en bevat geen zwavelverbindingen die Uw zilveren munten kunnen aantasten.

LINDNER Verzamelbox

De onderverdeling van de LINDNER verzamelbox in laadjes met 1, 2, en 3 vakken, en de onderverdeling van de afzonderlijke vakken met uitneembare tussenschotjes, geeft de verzamelaar onbeperkte mogelijkheden. De verzamelbox is geschikt voor het opbergen van verzamelobjekten tot een hoogte van 40 mm. Door de variabele onderverdeling, de box met twee vakken wordt met 6 tussenschotjes en de box met drie vakken met 8 tussenschotjes geleverd, verkrijgt men vele variatiemogelijkheden om de verzameling op te bouwen. Door de rode fluwelen ondergrond komen Uw verzamelde objekten volledig tot hun recht, waardoor de optische aantrekkelijkheid vergroot wordt. Ook deze boxen kunnen in onze boxenkoffers zonder moeite worden ondergebracht en getransporteerd. Door de stabiliteit en de mogelijkheid ze af te sluiten, is voor de beveiliging van Uw schatten gezorgd.

Wendt U zich voor meer informatie aan de vakhandel of aan:

LINDNER Falzlos-Gesellschaft KG · Nederland · Postbus 457 · 5900 AL Venlo

H. W. Jacobi en J. P. A. van der Vin

Muntvondsten in Nederland

SCHAT SEROOSKERKE IS ‚VONDST VAN DE EEUW'

Schatgravers hebben vorstverlet

Van een onzer verslaggevers

MIDDELBURG — Dr. H. Enno van Gelder, directeur van het Koninklijk penningkabinet in Den Haag, noemt de schat van Serooskerke, die hij gisteren aan een vluchtige inspectie onderwierp, de vondst van de eeuw.

De schat, inmiddels uitgegroeid tot 724 gouden munten, is volgens hem een zeer grote zeldzaamheid. Het is de

Een van de vele krantenartikelen over de bekende goudvondst te Serooskerke. Op deze foto uit 1966 van links naar rechts: G. Christiaanse, één van de vinders, burgemeester A. de Kam en de toenmalige directeur van het Koninklijk Penningkabinet, H. Enno van Gelder.

Inleiding

Zolang er geschiedschrijving bestaat, komen er vermeldingen voor van het vinden van munten. Bij werkzaamheden in de grond of bij het afbreken van oude bebouwing worden af en toe munten gevonden. Deze munten zijn al dan niet bewust in de bodem verborgen. Ze geven ons een beeld van de tijd waarin ze aan de bodem zijn toevertrouwd. Op die manier zijn muntvondsten belangrijk als historische bron.
De wetenschap die zich bezighoudt met munten, heet numismatiek. Behalve met munten houdt men zich in de numismatiek ook bezig met penningen, medailles, loodjes en dergelijke. Deze zeer verschillende voorwerpen zijn in één vakgebied bijeengebracht op grond van hun overeenkomst in uiterlijk: ze zijn in principe rond en van metaal. Een essentieel verschil is echter, dat alleen munten als geld, als betaalmiddel, hebben gefunctioneerd, terwijl de andere voorwerpen velerlei functies kunnen hebben gehad, maar nooit die van betaalmiddel.
Het wetenschappelijk belang van muntvondsten is pas de laatste decennia volledig onderkend. Vroeger was het belang van een muntvondst voornamelijk gelegen in het feit, dat er nieuwe soorten en jaartallen bekend werden en dat verzamelaars stukken voor hun collecties uit die vondst konden verwerven. Behalve aan deze factoren, die nog steeds van belang zijn, wordt tegenwoordig veel meer aandacht besteed aan vondstomstandigheden en samenstelling van de vondst, omdat daaraan gegevens van politieke, sociale en economische aard kunnen worden ontleend. Om die reden worden muntvondsten tegenwoordig zorgvuldig geregistreerd, zodat onderlinge vergelijking en statistische bewerking mogelijk worden.
Munten speelden vroeger een zeer belangrijke rol in het dagelijkse leven. Terwijl munten tegenwoordig nog slechts gebruikt worden als pasmunt, werden in het verleden alle financiële transacties, – ook de allergrootste betalingen, – in munten voldaan.
Om te zorgen dat geen waardevolle gegevens verloren gaan, hebben het Koninklijk Penningkabinet (KPK) en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) een formulier voor muntvondstmeldingen samengesteld (zie achterpagina). Met behulp van dit formulier zullen toekomstige muntvondsten in heel Nederland op uniforme wijze geregistreerd kunnen worden. Tezamen met dit nieuwe formulier wordt dit begeleidend boekje uitgebracht. Hierin wordt nader ingegaan op de wettelijke regelingen op het gebied van muntvondsten, de behandeling van meldingen door de bevoegde instellingen, en de betekenis van een goede registratie.

Een afbeelding van de vondst Culemborg 1755. Van deze vroege vondst is slechts weinig bekend, omdat in de 18e eeuw nog geen wetenschappelijke vondstbeschrijving werd toegepast.

Gouden aureus van Caracalla, gevonden in 1894 in Voorburg. De munt werd geslagen te Rome in 213 na Chr.

Bij de voorplaat:
In het najaar van 1980 werd in het centrum van Oud-Beijerland een potje met munten gevonden. De vondst bestaat uit 24 gouden en 167 zilveren munten, verborgen in het begin van de 17e eeuw.

Het vinden

Het merendeel van de muntvondsten wordt gedaan bij graafwerkzaamheden, – zoals het aanleggen van leidingen, en het graven van greppels en sloten –, bij wegenbouw en havenaanleg, bij ploegen en schoffelen. Ook bij bouwwerkzaamheden, zoals verbouwingen, restauratie of afbraak worden af en toe munten aangetroffen. Bij systematische opgravingen door archeologen worden eveneens geregeld munten gevonden. Vooral bij onderzoekingen van Romeinse legerplaatsen, zoals Nijmegen, Utrecht, Zwammerdam en Valkenburg (Z.H.), en burgerlijke nederzettingen, zoals Maastricht, Heerlen en eveneens Nijmegen, zijn grote aantallen munten aan het licht gebracht. In Dorestad (Wijk bij Duurstede) zijn veel vroeg-Middeleeuwse munten gevonden. Ook bij restauraties en opgravingen in oude kerken treft men vaak munten aan, die dateren vanaf de Middeleeuwen tot in onze tijd. Voor archeologen is vooral de datering die ze aan het muntvondstenmateriaal kunnen ontlenen, van groot belang.
Bij het onderzoek van scheepswrakken is het de laatste jaren meermalen gelukt om naast andere voorwerpen ook partijen geld boven water te brengen.
Een recente ontwikkeling is het bewust zoeken naar munten met behulp van een metaaldetector. Het aantal vondsten dat op deze wijze gedaan wordt, neemt ieder jaar toe. Het met een detector lopen langs oude wegen en door de velden levert meestal alleen losse vondsten op; slechts sporadisch wordt op deze wijze een schatvondst ontdekt. Het gebruik van een detector bij vondstcomplexen en opgravingen heeft reeds vaak belangrijke resultaten opgeleverd. Waar een vondst is gedaan die niet meer bijeen ligt, maar die bijvoorbeeld door ploegen verstrooid is, is reeds meermalen met behulp van een detector de schat gecompleteerd.

Jaarlijks worden tegenwoordig tussen de 5 en 10 schatvondsten bij de instanties gemeld. Het aantal los gevonden munten moet in de duizenden per jaar lopen. De omvang van de schatvondsten loopt sterk uiteen: het merendeel bevat minder dan 100 exemplaren; aantallen van enkele honderden munten komen regelmatig voor, schatten van meer dan 1000 exemplaren zijn zeldzaam. Tot nu toe zijn in de registratie van het Koninklijk Penningkabinet een groot aantal muntvondsten opgenomen; uit de Romeinse tijd (ca. 50 v. Chr. – 400 na Chr.) circa 80 schatvondsten, uit de Middeleeuwen (tot 1500) ruim 150 en uit de moderne tijd tussen de 350 en 400 schatvondsten.

Wettelijke bepalingen

In het Burgerlijk Wetboek en in de Monumentenwet zijn enige artikelen opgenomen die betrekking hebben op bodemvondsten:

Burgerlijk Wetboek
Artikel 642 van het Burgerlijk Wetboek luidt als volgt:

lid 1. De eigendom van eenen schat behoort aan dengenen, die denzelven op zijn eigen grond gevonden heeft. Indien de schat op den grond van een ander gevonden wordt, behoort de eene helft aan den vinder, en de wederhelft aan den grondeigenaar.

lid 2. Men verstaat door eenen schat alzoodanige verborgen of begravene zaak, waarop niemand zijn regt van eigendom kan bewijzen en die door een louter toeval ontdekt is.

Uit lid 1 blijkt duidelijk dat er geen enkele grond is voor de vaak verkondigde mening dat de Staat recht zou hebben op gevonden munten en deze in beslag zou nemen. Alleen als munten gevonden worden in grond van gemeente, provincie of rijk, zal deze instantie als grondeigenaar recht hebben op de helft van de schat. Als iemand munten in eigen grond vindt, is hij dus daarvan volledig eigenaar.
Lid 2 zegt dat alle munten of andere voorwerpen die gevonden worden en waarvan niemand kan bewijzen dat ze zijn eigendom zijn, een schat vormen. Deze definitie heeft dus evenzeer betrekking op een pot vol goudstukken, als op één enkele koperen munt.

Op het ogenblik wordt gewerkt aan een herziening van het Burgerlijk Wetboek. In dit Ontwerp Burgerlijk Wetboek (O.B.W.) is de schatvindingsbepaling enigszins veranderd. Deze bepaling luidt nu als volgt:
Artikel 5.2.9.

lid 1 Een schat komt voor gelijke delen toe aan degene die hem ontdekt en aan de eigenaar van de onroerende of roerende zaak, waarin de schat wordt aangetroffen.

lid 2 Een schat is een zaak van Waarde, die zolang verborgen is geweest, dat daardoor de eigenaar niet meer kan worden opgespoord.

In essentie is er met deze formulering niets veranderd, maar de bepalingen zijn duidelijker en preciezer geformuleerd. Er is geen sprake meer van de eigenaar van de grond, maar van de eigenaar van een roerende of onroerende zaak. Hiermee wordt twijfel over de eigendom van munten, die in een huis of in verplaatste grond gevonden worden, voorkomen.
Het begrip schat wordt nu beter omschreven als een 'zaak van waarde'. Ook de bepaling dat een schat bij toeval moet zijn ontdekt, is komen te vervallen. In de praktijk zullen bij muntvondsten de veranderingen in lid 2 van het O.B.W. naar onze mening geen betekenis hebben.

Gouden medaillon met portret van Keizerin Galla Placidia. Dit medaillon maakte deel uit van een kostbare schatvondst, die in 1715 in Velp werd ontdekt. De schat bestond uit een groot aantal gouden *solidi en een gouden halsketting met 5 gouden* muntsieraden, die vervaardigd waren uit veelvouden van de solidus; tevens maakten gouden armbanden en halsringen deel uit van de schatvondst. Deze schat dateert van ongeveer 430 na Chr. en moet in bezit zijn geweest van een in onze streken wonend Frankisch stamhoofd.

De Monumentenwet

De Monumentenwet verstaat onder monumenten onder andere:

> alle voor tenminste vijftig jaar vervaardigde zaken, welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun volkskundige waarde.

Dit houdt in dat schatvondsten die munten van meer dan 50 jaar oud bevatten, ook onder de Monumentenwet vallen.

Artikel 22 beschermt deze monumenten:

lid 1. Behoudens het bepaalde in het tweede lid is het verboden graafwerk te verrichten, dat ten doel heeft het opsporen of onderzoeken van monumenten.

Dit betekent dus dat het verboden is naar schatten te graven. Lopen met een metaaldetector is in Nederland niet verboden; pas als men op het signaal van de detector gaat graven, overtreedt men de wet. Alleen bepaalde archeologische instellingen en personen hebben van de minister van W.V.C. vergunning voor graafwerk gekregen (artikel 22, lid 2).

Artikel 24 regelt de meldingsplicht van vondsten:

lid 1. Hij die bij graafwerk, anders dan bedoeld in art. 22, eerste lid, een voorwerp vindt, waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden, dat het een monument is, is verplicht hiervan binnen drie dagen aan de burgemeester van de gemeente, waarbinnen de vondst is gedaan, mededeling te doen.

lid 2. De burgemeester geeft van deze mededeling onverwijld kennis aan de directeur van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Dit artikel is zeer duidelijk: het vinden van een monument dient bij de burgemeester gemeld te worden, die de melding doorgeeft aan de ROB. Deze dienst heeft onder andere tot taak het vastleggen van alle in ons land gevonden archeologische voorwerpen. Bij een muntvondst geeft de ROB de melding door aan het Koninklijk Penningkabinet met het verzoek de behandeling van deze vondst over te nemen. De melding van muntvondsten door de vinder rechtstreeks bij het Penningkabinet is weliswaar niet volgens de letter van de wet, maar biedt de vinder het voordeel, dat hij direct in contact komt met de instantie die de melding verder zal afhandelen.

Gouden triens (= ⅓ solidus), circa 600 geslagen te Nijmegen. Deze munt behoorde tot een vondst van 66 gouden munten, die in 1897 te Escharen werden ontdekt.

Zilveren sceatta, waarschijnlijk rond 700 in het noorden van ons land gemaakt. Deze munt is afkomstig uit een vondst van 410 stuks, gevonden te Franeker in 1868.

Zilveren penning van Lodewijk de Vrome (814-840), geslagen te Bourges, en behorend bij een vondst van 32 Karolingische penningen. De vondst werd gedaan in 1972 bij de opgraving van de R.O.B. in Wijk bij Duurstede ten oosten van de Hoogstraat.

Zilveren obool (= ½ penning) van de Gelderse graaf Gerard IV (1207-1229), gevonden op de IJsseloever bij Deventer met behulp van een metaaldetector.

EEN SCHAT GEVONDEN.

De Hollandsche bodem schijnt nog verscheidene schatten te bergen. Werd eenigen tijd geleden melding gemaakt van een bij Arnhem gevonden schat, thans komt het bericht van een groot aantal bij Elburg gevonden zilveren munten. Bij een verandering in het huis van den heer A. J. Kroese moest ook de kelder onder handen genomen worden. Het zoontje van den heer Kroese, nieuwsgierig als kinderen zijn, moest natuurlijk zien wat de metselaar B. ten Have daar uitvoerde. En onder het spelen vond hij een pot, welke door den metselaar werd uitgegraven. Er volgden nog meerdere, zoodat ten slotte vier potten voor den dag kwamen. Drie waren er leeg, doch de vierde was tot den rand gevuld met zilveren munten, ter waarde van eenige duizen-

Bericht uit het 'Geïllustreerd Christelijk vijf-cents-blad' van de vondst Elburg 1913. Deze schat bevatte ongeveer 600 zilveren munten, die in het begin van de 19e eeuw werden verborgen.

De vondsten

Muntvondsten kunnen worden verdeeld in schatvondsten en los gevonden munten.

1. *Schatvondsten*

Onder een schatvondst wordt in de numismatiek verstaan een groep van twee of meer munten, die tezamen verborgen of verloren zijn. (Met het woord schatvondst wordt in dit verband niet hetzelfde bedoeld als met het woord 'schat' in artikel 642 van het Burgerlijk Wetboek, waar voor het begrip 'schat' het aantal munten niet van belang is.)
Muntschatten zijn niet alleen in tijden van nood of oorlog begraven. Spaarbanken waar men geld in bewaring kan geven, bestaan pas vanaf de beginjaren van de 19e eeuw. Voor die tijd was het verstoppen van munten de gebruikelijke manier om geld, dat men niet direct nodig had, te bewaren. De veilige bewaring van begraven geld werd alleen gewaarborgd door absolute geheimhouding. In de meeste gevallen zal het verborgen geld later weer zijn opgehaald. In enkele gevallen, zoals bij overlijden van de eigenaar of wanneer men de plaats niet meer kon terugvinden, bleef het geld op de plaats van verberging achter.

In schatvondsten treffen we munten van zeer diverse waarde aan, van hoog tot laag. Alleen het echte kleingeld met de allerlaagste waarden wordt nauwelijks in schatvondsten aangetroffen. Heel zelden komen echter vondsten van uitsluitend kleingeld voor.
Schatvondsten kunnen onderverdeeld worden in bewust verstopte en toevallig verloren partijen geld.

De belangrijkste vormen van bewust verstopte muntschatten zijn de *spaarschat* en de *omloopschat*.
De spaarschat bevat het spaargeld van de persoon die hem begraven heeft. De eigenaar heeft bewust munten voor bewaring uit het omlopende geld, ook wel geldcirculatie genoemd, geselecteerd. Door de daarin aanwezige grote variatie aan munten waren er talrijke mogelijkheden tot keuze. Persoonlijke voorkeur van de eigenaar heeft vaak bij de samenstelling van dit soort schatten een rol gespeeld. Veelal zullen de beste stukken uitgezocht zijn: munten van goede kwaliteit en met geringe slijtage. Hoge waarden zullen de voorkeur hebben gehad boven lage. Het is zeer goed mogelijk dat het samenstellen van de spaarschat langere tijd in beslag heeft genomen; daardoor hoeft deze schat niet een afspiegeling van de circulatie op een bepaald moment te zijn.
De omloopschat is een schat die in tijd van onzekerheid of oorlogsdreiging begraven is. De munten vormen de hoeveelheid geld die de eigenaar op dat moment in zijn bezit had, zonder speciale keuze uit de circulatie. De spreiding in muntwaarden kan bij dit soort schatten erg groot zijn. Een spaarschat kan allerlei soorten munten bevatten, maar blijkt in de praktijk vooral te bestaan uit munten van midden en lagere waarden.

Gouden dukaten, geslagen in Holland in 1729. In 1983 werd uit het schip ''t Vliegend Hert', – vergaan in 1735 voor de Zeeuwse kust –, een geldkist geborgen waarin onder andere 2000 gouden dukaten werden aangetroffen.

Een derde, bewust verstopte schat, die overigens in ons land maar weinig voorkomt, is de metaalschat. Dit is een hoeveelheid edel metaal, deels in de vorm van munten, deels in de vorm van sieraden, gebruiksvoorwerpen of baren, bijeengebracht om versmolten te worden.

De voorbeelden van toevallig verloren schatten zijn de *verloren beurs* en het *scheepswrak*. In de verloren beurs zullen we meestal een relatief kleine hoeveelheid geld aantreffen die ons, zij het in beperkte mate, een direct beeld kan geven van de geldomloop in die tijd. Vaak worden in een beurs ook de laagste waarden gevonden.
In scheepswrakken kan onder de lading ook edel metaal in de vorm van munten worden aangetroffen. Bij V.O.C.-schepen vormen deze vondsten een bevestiging van de gegevens in de archieven over de edelmetaal-export naar Oost-Azië.

Een aparte groep vormt de zogenaamde *accumulatieschat*. Hieronder verstaan wij een groep munten die *wel* bij elkaar worden gevonden, maar die niet tezamen verborgen of verloren zijn. Als voorbeeld kan men denken aan munten die in de loop van tientallen jaren in een beerput of waterput zijn gevallen.
Zo'n accumulatieschat kan dus munten van sterk uiteenlopende datering bevatten.

In veel gevallen zal door een nauwkeurige analyse van een schatvondst het karakter van die vondst bepaald kunnen worden.

2. *Los gevonden munten*

Een afzonderlijk opgegraven of opgeraapte munt is meestal een onopzettelijk door de eigenaar verloren geldstuk. Aan de meeste losse vondsten wordt weinig aandacht besteed, omdat het vaak gaat om munten van algemeen bekende typen, zoals oude centen en duiten, of om munten die slecht bewaard zijn gebleven. Bij munten van kostbaar materiaal of ongewoon uiterlijk is de kans van melding bij deskundigen aanzienlijk groter. Hierdoor is het voor wetenschappelijk onderzoek beschikbare materiaal aan losse vondsten erg ongelijk van samenstelling.
Het merendeel van de los gevonden munten bestaat uit kleingeld. (Men zoekt nu eenmaal langer en intensiever naar een verloren gulden dan naar een verloren dubbeltje!) Hierdoor geven de los gevonden munten een goede aanvulling op het materiaal dat we uit schatvondsten kennen.
Onze kennis van het kleingeld was tot voor kort relatief gering, omdat deze groep munten meestal niet in schatvondsten vertegenwoordigd is. Door het gebruik van de metaaldetector is het aantal los gevonden munten enorm toegenomen, waardoor het kleingeld nu veel beter bekend is. Ieder jaar worden nog nieuwe typen ontdekt.

Onder de stukken die als gevonden munten worden aangemeld, blijken zich veel rekenpenningen, speelpenningen, loodjes en knopen te bevinden.

Een aparte groep binnen de los gevonden munten vormen de *vondstcomplexen*. Deze groep munten komt vooral bij opgravingen aan het licht. Een vondstcomplex bestaat uit een aantal munten die los gevonden zijn binnen een beperkt gebied, zoals het terrein van een vroegere burgerlijke of militaire nederzetting. Als men de gegevens van vondstcomplexen in verband brengt met de algemene geldomloop, kunnen belangrijke conclusies getrokken worden over handelscontacten, relatieve rijkdom en tijd van bewoning van die nederzetting.
Pas door een zo volledig mogelijke registratie van los gevonden munten kan een dergelijk vondstcomplex onderkend worden. Als voorbeelden van vondstcomplexen kunnen gelden de Romeinse castella (versterkte militaire nederzettingen), zoals die van Valkenburg (Z.H.), Zwammerdam, Nijmegen e.a.

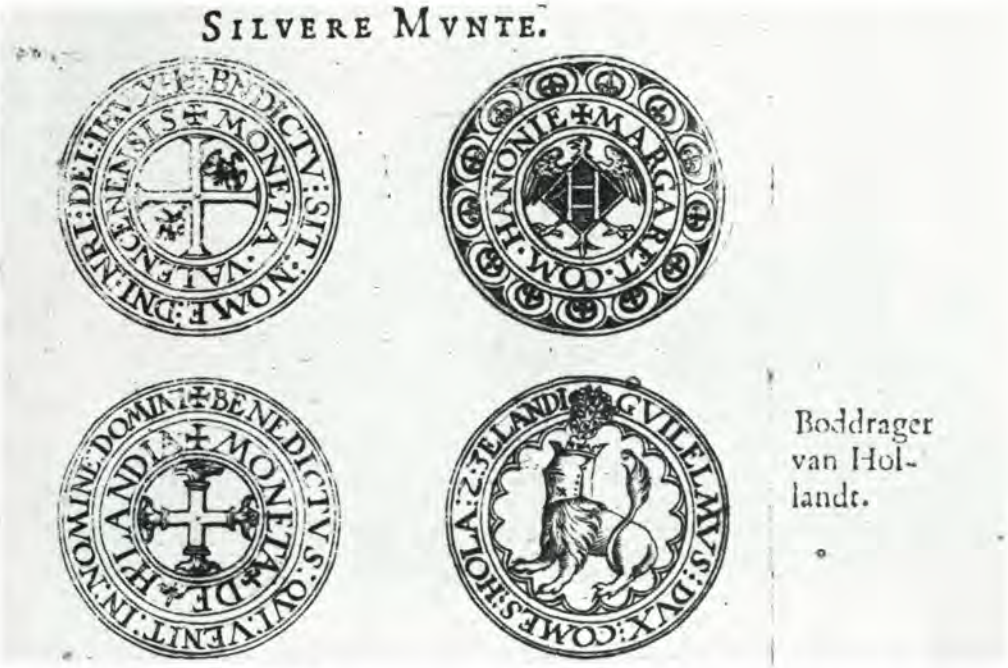
Vijf munten uit de vondst Haarlo 1980; de vondst bevatte ruim 1100 zilveren munten uit het einde van de 13e eeuw. Afgebeeld zijn een Engelse en een Ierse penny, een Franse groot, en twee Münsterse penningen.

Zilveren groot van Philips II, geslagen te Nijmegen, ca. 1560. Deze munt behoort tot een vondst van meer dan 1200 zilveren munten, die in 1978 in een weiland bij Rijswijk werd ontdekt.

Gouden dubbele albertijn uit de vondst St. Maartensdijk 1980. Deze in 1604 in Antwerpen geslagen munt heeft een gerepareerde rand. Ondanks het officiële verbod om gerepareerde munten te gebruiken circuleerde deze munt toch.

De eerste Nederlandse muntcatalogus, geschreven door Erasmus van Houwelinghen in 1597. Het boek geeft afbeeldingen van de munten van Holland tot Philips de Goede (1425).

Vondstregistratie op het Koninklijk Penningkabinet

Uit de in de Monumentenwet vastgelegde verplichting tot melding volgt vanzelfsprekend een verplichting tot registratie. Voor de registratie van Nederlandse *bodemvondsten* in het algemeen is de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek de aangewezen instelling. De registratie van *muntvondsten* in Nederland wordt door het Koninklijk Penningkabinet als gespecialiseerde instelling verricht.
Vondstmeldingen bereiken deze instelling langs verschillende wegen; meestal zal de melding door de vinder zelf worden gedaan, soms ook bereiken de meldingen het Penningkabinet via de burgemeester van een gemeente of via de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.
Losse vondsten kunnen door de vinders per aangetekende brief opgestuurd worden of persoonlijk op het Penningkabinet getoond. Als het voor de determinatie noodzakelijk is, wordt de munt door het Penningkabinet gratis gereinigd. Determinatie houdt in dat van de gevonden munt plaats van uitgifte, muntsoort, datering en type worden vastgesteld.
Bijvoorbeeld: Nederland, Willem I (1815-1840), 1 gulden, 1840, catalogus: Schulman, nr. 278.
Deze gegevens worden aan de vinder meegedeeld en tevens vastgelegd in de muntvondstenregistratie van het Penningkabinet.
Bij de determinatie kan blijken dat een munt nog niet in de bestaande literatuur beschreven is. Het kan een nieuw type zijn, of een niet eerder gesignaleerd jaartal, of de munt kan kleine afwijkingen in afbeelding of omschrift vertonen.

Bij *schatvondsten* verloopt de procedure meestal enigszins anders en treedt het Penningkabinet wegens het grote wetenschappelijk belang meer actief op. Na een eerste, meestal telefonische melding, neemt deze dienst persoonlijk contact op met de persoon die de vondst in zijn bezit heeft. Om tot een goede registratie te komen is het nodig, dat het Penningkabinet gedurende enige tijd de beschikking heeft over de munten. In overleg met de bij de vondst betrokken personen wordt dit nader geregeld.
Het merendeel van de schatvondsten wordt door de vinder of eigenaar naar het Penningkabinet gebracht. In sommige gevallen kan, vooral indien de vondstomstandigheden dit wenselijk maken, een medewerker van het Penningkabinet ter plaatse gaan kijken en voor het transport van de munten zorgen. Men ontvangt voor dit bruikleen aan het Penningkabinet een officieel ontvangstbewijs.

Op het Penningkabinet wordt de schatvondst eerst zorgvuldig gereinigd. Deze reiniging kan enkele weken in beslag nemen, omdat het snel reinigen met agressieve stoffen de munten zou kunnen beschadigen. De reiniging is noodzakelijk om zo goed mogelijk aan de verplichting tot registratie te kunnen voldoen. Ook voor de eigenaar biedt dit werk echter voordelen: zonder kosten en op deskundige wijze wordt de schatvondst voor hem schoongemaakt. Na het reinigen volgt de determinatie van alle munten. Tevens wordt iedere munt gewogen en wanneer dat zinvol is, wordt ook de stempelstand bepaald. De stempelstand is de hoek, waarin de afbeelding op de voorzijde van de munt staat ten opzichte van die op de keerzijde.
Al deze gegevens worden vastgelegd in een vondstlijst. Tot slot worden de interessante stukken uit de vondst gefotografeerd.
Na de registratie op het Penningkabinet worden de munten met de vondstlijst tegen overlegging van het ontvangstbewijs teruggegeven. Desgewenst kan advies worden verstrekt over bewaring of eventuele verkoop van de munten via een munthandelaar of veilinghouder. Een waardebepaling of taxatie wordt door het Penningkabinet niet gedaan; daarvoor zal men zich tot een munthandel moeten wenden.
In bepaalde gevallen heeft het Penningkabinet interesse om Nederlandse vondstmunten voor de verzameling aan te kopen. Dit zullen meestal munten zijn waarvan het type of jaartal nog niet in de collectie vertegenwoordigd is. Is dit het geval, dan wordt aan de rechthebbende een bod gedaan. De rechthebbende blijft echter volledig vrij zijn munten al dan niet aan het Penningkabinet te verkopen.
Op basis van de vondstlijst en de wetenschappelijke interpretatie wordt na enige tijd een artikel geschreven, dat meestal in een numismatisch tijdschrift verschijnt. Een overdruk van dit artikel wordt aan de rechthebbende toegezonden.

Ondanks het feit dat in Nederland de rechten van vinder en eigenaar wettelijk goed beschermd zijn, blijkt in de praktijk een aantal schatvondsten niet gemeld te worden. Een deel van de vondsten belandt direct bij de munthandel. In sommige gevallen meldt de munthandelaar de vondst alsnog bij het Penningkabinet. Ook onderhandse verkoop van vondsten komt voor. In de praktijk blijkt echter geregeld, dat het verkopen van vondsten buiten deskundigen om voor de rechthebbenden financieel nadelig is.

Gouden rijder van Philips de Goede, geslagen in Holland (1434-1440) en behorend tot een vondst van 158 gouden munten in 1894 te 's-Hertogenbosch gedaan.

Zilveren Taler 1565 van de stad Zug in Zwitserland. Deze prachtige munt maakte deel uit van een vondst van 36 gouden en 171 zilveren munten, gedaan in 1979 in Huizinge bij afbraak van een huis.

Een directe melding bij het Koninklijk Penningkabinet biedt juist grote voordelen. De deskundige reiniging, beschrijving en verkoopadviezen van deze dienst zullen in de meeste gevallen tot een hogere opbrengst leiden. Gevonden munten worden nooit door de Staat in beslag genomen, ook de belastingdienst heeft geen enkel recht op het vermogen dat een *schat* vertegenwoordigt. Pas als bij verkoop van de munten een groot bedrag wordt verkregen, kan men in aanmerking komen voor een aanslag in de vermogensbelasting.

Interpretatie van vondsten

Onze kennis van de geldcirculatie in vroeger tijd berust in hoofdzaak op muntvondsten. De belangrijkste bijdrage aan deze kennis leveren de schatvondsten.
De bij de bewerking van de muntvondst samengestelde vondstlijst vormt de basis voor de interpretatie. De datering van de vondst wordt bepaald door de *sluitmunt*. Deze sluitmunt is de jongste munt in de schat. De datum van verberging van de schat ligt na het jaar van uitgifte van deze sluitmunt. Hoeveel tijd verstreken is tussen de datum van uitgifte van de sluitmunt en het verbergen van de schat, moet bepaald worden aan de hand van verschillende factoren, zoals de mate van slijtage van de jongste munten in de schat en het ontbreken erin van veel voorkomende munten van iets latere datum.
Op basis van een groot aantal gedateerde vondsten is een beeld verkregen van de geldomloop in vroeger tijd. Naar mate uit een bepaalde periode meer schatvondsten bekend zijn, is het beeld van de circulatie in die tijd betrouwbaarder. Door vergelijking van de samenstelling van een bepaalde schat met het algemene beeld wordt het karakter van de vondst bepaald.
Als in een vondst zich relatief veel munten bevinden van lange tijd voor de sluitdatum en deze munten bovendien weinig gesleten zijn, nemen we aan dat die vondst een spaarschat is, die over een langere periode is samengesteld. Wanneer deze oudere munten in de omloop waren gebleven, dan zouden ze ten tijde van de afsluiting van deze schat veel meer slijtage hebben vertoond. Men dient zich hierbij te realiseren, dat munten van honderd jaar oud heel vaak nog deel uitmaakten van de circulatie. In een omloopschat kunnen dezelfde munten worden aangetroffen als in een spaarschat, maar dan in een andere verhouding en kwaliteit: minder munten van oudere datum en de oudere munten meer gesleten.
Het totaalbeeld van de muntcirculatie waarmee de schatvondsten worden vergeleken, wordt zeker niet verkregen door een blinde optelling van alle bekende schatvondsten. Het is een zorgvuldige afweging van alle informatie, die de individuele vondsten bieden, in combinatie met schriftelijke gegevens uit archieven, zoals muntrekeningen en financiële administratie.
Omdat in onze streken tot circa 1300 schriftelijke bronnen nauwelijks voorkomen, berust onze kennis van de muntomloop van deze periode vrijwel uitsluitend op de vondsten.

De samenstelling van schatten geeft inzicht in verschillende sociale groeperingen. De eigenaar van een pot met goudstukken behoort tot een andere sociale klasse dan de bezitter van een pot met klein kopergeld. Een concentratie van schatvondsten in een bepaalde periode kan een aanwijzing van politieke onrust in een bepaald gebied geven. Een dergelijk patroon van veel schatvondsten uit dezelfde tijd in een bepaald gebied noemen we een *schatvondstenhorizon*. Als voorbeeld kan gelden de begintijd van de Tachtigjarige Oorlog, waaruit drie maal zoveel vondsten bekend zijn als uit de periode daarvoor.

Naast de schatvondsten leveren ook los gevonden munten informatie over de vroegere geldcirculatie. De wetenschappelijke waarde van één losse vondst is vrij gering. Het feit dat een munt ergens gevonden wordt, hoeft nog niet te betekenen dat hij daar ook als geld heeft gecirculeerd. Los gevonden munten krijgen pas betekenis voor de wetenschap als grote hoeveelheden meldingen uit een bepaald gebied beschikbaar zijn. Door zorgvuldige kartering van vondstmunten kunnen belangrijke gegevens ten dienste van de archeoloog en numismaticus komen.
Vooral de kleinste denominaties, munten van geringe koopkracht, maken de massa van onze los gevonden munten uit.
De interpretatie van muntvondsten levert voor de wetenschap belangrijke gegevens op; we zijn erdoor in staat het geldverkeer uit vroeger tijd, met zijn grote economische betekenis te reconstrueren.

Gouden portugaleser van de stad Zwolle uit 1641, gevonden bij het slechten van de wallen van Arnhem in 1829.

Blikken doosje met 2 gouden en 42 zilveren munten, gevonden bij de verbouwing van een huis te Geertruidenberg in 1982. De munten waren in de muur onder het dak verborgen.

Welke muntvondsten moeten gemeld worden?

Volgens de Monumentenwet moeten alle vondsten ouder dan 50 jaar worden gemeld. Hoewel een schatvondst van jonger dan 50 jaar volgens de Monumentenwet niet gemeld behoeft te worden, menen wij dat juist omdat in recente tijd zo weinig geld verborgen is, het goed is ook deze schatvondsten te melden.
In principe worden alle vondsten op het Penningkabinet geregistreerd. Om praktische redenen bestaan er op deze regel enkele uitzonderingen.
Het Koninklijk Penningkabinet beheert een uitvoerig documentatie-systeem van muntvondsten uit Nederlandse bodem. Hierin worden *alle schatvondsten* opgenomen van de vroegste periode tot heden. De oudste tot nu toe in Nederland geregistreerde schatvondsten dateren van de regeringsperiode van keizer Augustus (27 v. Chr. – 14 na Chr.), de jongste is een vondst van zilveren rijksdaalders uit de jaren 1959-1966. Tot eind 1983 zijn circa 600 schatvondsten uit Nederlandse bodem geregistreerd.
Het Penningkabinet is ook geïnteresseerd in vermeldingen van vondsten in archieven of oude publicaties. Bovendien worden buitenlandse schatvondsten waarin zich Nederlandse munten bevinden in de registratie opgenomen.
Alle *los gevonden munten* van vóór het ontstaan van de Republiek der Verenigde Nederlanden (ca. 1570) worden eveneens volledig geregistreerd. Uit de periode na 1570 worden alleen die munten genoteerd die door hun vondstomstandigheden, herkomst of waarde opmerkelijk zijn. Dit betekent in de praktijk dat Nederlands kleingeld van na 1570 veelal niet geregistreerd wordt.
De gegevens van de geregistreerde vondsten zijn op twee manieren toegankelijk: naar vindplaats (alfabetisch per provincie) en naar sluitdatum. De gegevens van het archief van het Penningkabinet komen eveneens terecht in het archief van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, waar men alle Nederlandse bodemvondsten registreert.
De registratie van een vondst is openbaar; deze gegevens zullen dan ook voor ieder vrij ter beschikking staan. Wanneer vinders er prijs op stellen dat hun identiteit niet openbaar wordt gemaakt, zal het Penningkabinet deze gegevens vertrouwelijk behandelen.

Sestertius met portret van Agrippina, moeder van keizer Caligula (37-41 na Chr.). Deze geelkoperen Romeinse munt werd gevonden omstreeks 1970 bij baggerwerkzaamheden in de Maas bij Heerewaarden.

De ideale gang van zaken bij muntvondsten kan als volgt schematisch voorgesteld worden:

	vinder/ grondeigenaar	*Koninklijk Penningkabinet*	
1.	vinden		
2.	melden		
3.	afgeven/opsturen	in ontvangst nemen	1
		reinigen	2
		determineren	3
		registreren	4
4.	terugkrijgen	retourneren	5
		interpreteren	6
5.	bewaren, verdelen of verkopen	publiceren	7

In maart 1983 werd in Tegelen een vondst gedaan van zeer recente datum: bijna 3000 zilveren rijksdaalders van koningin Juliana uit de jaren 1959-1964, verpakt in twee plastic emmers.

De vondst Vorden 1942. Bij het afgraven van een stuk land werd een steengoed-kannetje gevonden met 2 gouden en 187 zilveren munten uit het begin van de 15e eeuw.

Adressen

Op grond van de Monumentenwet moeten muntvondsten gemeld worden bij de burgemeester van de gemeente waarbinnen de vondst is gedaan. Deze zal de melding doorgeven aan de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort, die vervolgens het Koninklijk Penningkabinet in Den Haag van de vondst in kennis zal stellen. Een directe melding bij het Penningkabinet zal in de praktijk tot hetzelfde resultaat leiden.

Koninklijk Penningkabinet
Zeestraat 71b
2518 AA 's-Gravenhage
Tel. 070-469702

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Mariënhof, Kleine Haag 2
3811 HE Amersfoort
Tel. 033-12648

Conclusie

Een muntvondst is een document uit het verleden, waaraan belangrijke informatie op monetair, economisch en politiek gebied kan worden ontleend. Er is geen andere vondstgroep te bedenken, waarin we door de eeuwen heen zulke boeiende produkten aantreffen. Het unieke karakter van munten als officiële produkten van een overheid geeft hun een aparte plaats binnen het archeologische materiaal. Geld heeft altijd een belangrijke rol gespeeld in het dagelijkse leven. Door bestudering van munten en muntomloop leren we niet alleen het geld zelf, maar ook de gebruikers van dat geld beter kennen.
Het mag ons niet verwonderen, dat munten die zowel door hun uiterlijk als door hun historische betekenis grote aantrekkingskracht uitoefenen, door de eeuwen heen een geliefd verzamelobject zijn geweest.
Dit boekje geeft een overzicht van de handelingen die nodig zijn om vondsten te kunnen bestuderen en in hun historische context te plaatsen. Tevens is het een oproep aan vinders, eigenaars van percelen grond of andere bij muntvondsten betrokken personen om deze vondsten te melden en daardoor een wetenschappelijke bewerking mogelijk te maken. Door het melden van een muntvondst kan iedereen eraan meehelpen de belangrijke historische gegevens uit dit bijzonder aantrekkelijke vondstmateriaal te behouden.

Literatuur

Muntvondsten worden gepubliceerd in de volgende tijdschriften:

1. *De Beeldenaar.* Gezamenlijke uitgave van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst. Uitgever: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist.
2. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.* Redaktie: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Kleine Haag 2, 3811 HE Amersfoort.
3. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde.* Uitgave van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde. Secretariaat: Zeestraat 71b, 2518 AA 's-Gravenhage.
4. *Muntkoerier.* Uitgever: Omni-Trading B.V., Canadalaan 8a, 7316 BX Apeldoorn.
5. *Westerheem.* Tweemaandelijks orgaan van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (AWN), Administratie: Postbus 100, 2180 AC Hillegom.

Publicaties over muntvondsten:

1. Boersma, J.S., De Romeinse muntvondsten in de provincie Noord-Brabant, *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 50 (1963) 1-75.
2. Boersma, J.S., The Roman coins from the province of Zeeland, *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 17 (1967) 65-97.
3. Burk, J.G. van, Eigendom van vondsten gezien in het licht van het burgerlijk wetboek en de monumentenwet, *Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 80 (1981) 89-105.
4. Es, W.A. van, *De Romeinse muntvondsten uit de drie Noordelijke provincies,* Groningen 1960.
5. Gelder, H. Enno van, Muntvondsten, het belang van registratie, *Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 51 (1952) 93-96.
6. Gelder, H. Enno van/J.S. Boersma, *Munten in muntvondsten,* Bussum 1967.
7. Jacobi, H.W., Muntvondsten, *Muntalmanak '83-'84,* 's-Gravenhage 1983.
8. Zadoks, A.N./W. van Es, *Muntwijzer voor de Romeinse tijd,* Bussum 1974.
9. Sarphaty, H., Münzschatzgefässe in den Niederlanden I: Die periode 1190-1566. *Berichten R.O.B.* 29 (1979) 491-526.

Een algemeen overzicht van de Nederlandse munten:

Gelder, H. Enno van, *De Nederlandse munten,* Utrecht[7], 1980.

Enkele voorbeelden van interpretatie van bekende Nederlandse muntvondsten:

1. Amersfoort 1894
   Gelder, H. Enno van, De vondst Amersfoort, *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 42 (1955) 7-40.

De vondst Amersfoort 1894 is een van de grootste Nederlandse muntvondsten: 3662 gouden en 2015 zilveren munten. De jongste munten dragen het jaartal 1557, maar de schat bestond voornamelijk uit munten die rond 1540 bijeengebracht waren. Het grote aantal buitenlandse munten toont het internationale karakter van de muntomloop in de Nederlanden.

2. Haarlemmermeer 1920
   Evers, J.H., The Haarlemmermeer Hoard, *Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* 47 (1966) 31-101.

Nabij Huigsloot werd bij het ploegen in 1920 de grootste tot nu toe in Nederland aangetroffen partij munten aan het licht gebracht: 12.389 exemplaren, in hoofdzaak (10.969 stuks) afkomstig uit de periode 364-ca. 400 na Chr. Deze munten zijn veelal van zeer slechte kwaliteit; ze zijn slecht geslagen, klein en licht van gewicht. Ondanks het zeer grote aantal munten is de koopkracht van deze vondst uiterst gering geweest.

3. Utrecht 1932
   Haak, A.C./A.N. Zadoks-Josephus Jitta, De Romeinse muntvondst van het Domplein te Utrecht, in: *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 47 (1960) 1-6.

Bij opgravingen op het Domplein werd in 1932 een schat van 50 Romeinse goudstukken gevonden. De jongste twee munten dateren van de Burgeroorlog van 68-69 na Chr., toen na de dood van Nero 4 generaals om de macht streden. Waarschijnlijk vormen deze 50 goudstukken het spaargeld van een Romeinse officier.

4. Serooskerke 1966
   Gelder, H. Enno van, Muntvondst Serooskerke 1966, *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 52/53 (1965/1966) 127-205.

De vondst Serooskerke 1966 is zeker de meest bekende muntvondst van de laatste tijd. De grote verkoopwaarde van de 1147 gouden munten sprak zeer tot de verbeelding: meer dan *f* 500.000,—. De eigenaar van deze 'spaarpot' uit 1622 heeft de betrouwbaarste munten uit de omloop gezocht: Zuid-Nederlandse dubbele albertijnen, Noord-Nederlandse gouden rijders, Engelse rozenobels, angelotten en unites, Spaanse escudos, en dukaten uit de Nederlanden, Duitsland, Oostenrijk, Hongarije en Spanje.

OP HET REGISTRATIEFORMULIER VOOR MUNDVONDSTEN IN NEDERLAND KOMEN DE VOLGENDE VRAGEN VOOR:

vindplaats

provincie _____
gemeente _____
plaats _____
perceel/straat _____
kaartblad 1 : 25.000 _____
horizontale coördinaat _____
vertikale coördinaat _____

vondstomstandigheden

soort terrein _____
gevonden bij welke werkzaamheden? _____
gebruik metaaldetector? _____
diepte _____
schatvondst _____
verpakking (pot, zak, rolletjes?) _____
losse vondst _____

vinder/melder

vinder _____
adres _____
woonplaats _____
datum vondst _____
melder _____
adres _____
woonplaats _____
datum melding _____

voorwerp

aantal _____
metaal _____
munt/penning/loodje/ _____

plaats van uitgifte _____
muntsoort _____
datering _____
type/catalogusnr. _____
kwaliteit: gecorrodeerd/lelijk/ _____
gemiddeld/mooi _____
gewicht _____ stempelstand _____
vervalsing uit de tijd _____

compleet/fragment _____

doorboord _____ gemonteerd (geweest) _____

gerepareerd _____
getest/getoetst _____

registratie

beschreven door _____
datum beschrijving _____
verblijfplaats _____
informatiebron: mondeling/brief/literatuur _____
vondstnummer _____
negatiefnummer _____
formulier ingevuld door _____
datum _____

Koninklijk Penningkabinet
Zeestraat 71b
2518 AA 's-Gravenhage
Tel.: 070-469702

Rijksdienst voor het Oudheidkundig
Bodemonderzoek
Kleine Haag 2
3811 HE Amersfoort
Tel.: 033-12648

De auteurs:

- *Drs. H. W. Jacobi* is directeur van het Koninklijk Penningkabinet. Hij behandelt daar de Nederlandse muntvondsten van na circa 500 A.D.
- *Dr. J. P. A. van der Vin* is conservator van de afdeling antieke munten en gesneden stenen van het Koninklijk Penningkabinet. Hij bewerkt de vondsten van Romeinse en Keltische munten in Nederland.

munt- en penningkundig nieuws
november/december 1984
8e jaargang no. 6

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMISMATIQUES - VENTES PUBLIQUES - ARCHEOLOGIE

✽

✽

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448 — 1016 GD Amsterdam
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21 — Postgiro 9922

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
J. P. A. van der Vin
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: f 30,–.
Overige landen: f 55,–.
Losse nummers: f 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst is het abonnementsgeld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever,
Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

Het wapen van Philips de Schone op munten en penningen 187
In memoriam Jan Vinkenborg 198
Penningnieuws 203
Een zeldzame Groningse prijspenning 207
Actualiteiten 211
Mededelingen 215
Boekbespreking 215
Verenigingsnieuws 216
Muntennieuws 216

Het wapen van Philips de Schone op munten en penningen

door Bert van Beek

Inleiding

In dit artikel wordt aan de hand van de wapens die tijdens de korte regering van aartshertog Philips de Schone op munten en penningen zijn gebruikt, nagegaan waarom die veranderingen plaats vonden en of het mogelijk is moeilijk te dateren munten of penningen aan de hand van het afgebeelde wapen te dateren.
Bij het schrijven van dit artikel heb ik veel steun gehad van prof. H. Enno van Gelder waarvoor ik hem hier gaarne dank zeg. De foto's zijn afkomstig van het Koninklijk Penningkabinet.

In de late middeleeuwen kon een ridder zich op verschillende manieren kenbaar maken aan zijn omgeving. Hij kon natuurlijk zijn naam gebruiken, maar ook zijn wapen, zijn embleem en zijn devies konden hiervoor dienen.
Het wapen had zich als onderscheidingsteken ontwikkeld in de oorlogsvoering. Een kompleet geharnaste ridder was immers geheel in zijn wapenrusting verborgen. Het is begrijpelijk dat het wapen als onderscheidingsteken ook buiten de strijd gebruikt werd, want elke ridder voerde maar één wapen en bij elk wapen hoorde maar één ridder. Een ridder kon dus niet zomaar van wapen veranderen, want dan viel de herkenbaarheid weg. Dit betekende dat elke wapenverandering opzettelijk was en een bedoeling had. Omdat het wapen gekoppeld werd aan het bezit, had wapenverandering vaak met gebiedsuitbreiding te maken.
De middeleeuwse vorst bediende zich ook graag van emblemen. Het gebruik van emblemen is een uitvloeisel van de middeleeuwse denkwijze in symbolen. Bekende Bourgondische emblemen op munten zijn: het vuurijzer, het schuine St. Andrieskruis en het gulden vlies. Het kroontje als versiering van het muntveld op een aantal munten van Philips de Schone kan ook als een symbool beschouwd worden.
Op rekenpenningen was het gebruik van emblemen en symbolen veelvuldiger.

Deviezen of zinspreuken kwamen op munten bijna nooit voor in de middeleeuwen. Dit gebruik ontwikkelde zich pas in de 16e eeuw. Naast de naam en de titel van de vorst vinden we in de middeleeuwen meestal een vrome spreuk.
In tegenstelling tot zijn voorgangers liet Philips de Schone zijn devies 'Qui vouldra' zo goed als nooit op penningen plaatsen.

Gietpenning op het huwelijk van Maximiliaan met Maria van Bourgondië 1477.

De regeringsperiode van Philips de Schone valt uiteen in twee verschillende periodes. Zijn moeder, hertogin Maria, overleed toen Philips nog maar vier jaar oud was. Daarom was zijn vader, Maximiliaan van Oostenrijk, voogd van 1482 tot 1494. Van 1494 tot zijn vroege dood in 1506 regeerde Philips zelfstandig.
Op de munten geslagen tussen 1482 en 1496 vinden we verwijzingen naar zijn vader Maximiliaan. Dit kwam vooral tot uiting toen Maximiliaan in 1486 verkozen werd tot Rooms Koning. Hierdoor accepteerde men hem als opvolger van zijn vader Frederik III als Duits keizer.
In deze korte minderjarige periode zijn zes of zeven officiële en nog enkele minder officiële emissies aan te wijzen.
De tweede periode omvat de meerderjarigheid van Philips vanaf 1494, toen hij 16 jaar was, tot zijn dood in Spanje in 1506. Bij deze periode horen de twee samenhangende emissies van 1496 en 1499 en een speciale emissie bedoeld voor Spanje uit 1505.

Het Bourgondische wapen

Het Bourgondische wapen zoals dat werd ingevoerd door Philips de Goede na de opname van Brabant en Limburg in zijn rijk in 1430, was opgebouwd uit de kwartieren die verwezen naar de Franse afstamming van het geslacht (officieel Bourgondië modern genoemd) en de achtereenvolgens verworven gebieden Bourgondië in 1364 (officieel Bourgondië oud), Vlaanderen (1384), en Brabant en Limburg. Andere toevoegingen zoals Namen (1421), Henegouwen-Holland-Zeeland (1433), Luxemburg (1451) en Gelderland (1474) werden niet meer in het wapen opgenomen. De volgorde van de kwartieren in belangrijkheid moet men lezen van links naar rechts en van boven naar beneden. Het hartschild heeft een wisselende plaats in de volgorde. Bij het wapen van Philips de Schone komt het vaak op de laatste plaats.

Wapen van Philips de Goede op een dubbele groot van Vlaanderen (GH 9-2). Linksboven: Bourgondië modern (Franse lelies in geblokte rand), rechtsboven: Bourgondië oud met de Brabantse leeuw, linksonder: Bourgondië oud met de Limburgse leeuw, rechtsonder: Bourgondië modern, hartschild: Vlaanderen. (diameter 29,5 mm).

(In de Heraldiek wordt een wapen besproken alsof men het vast heeft met de beschilderde zijde naar het publiek toe zodat er een links-rechts verwisseling ontstaat; hier is echter gekozen voor een beschrijving die meteen van de foto's is af te lezen.)
Bij de invoering van het Bourgondische eenheidsstelsel in 1433 verscheen dit wapen ook op de munten. Philips' opvolgers Karel de Stoute (1467-1477) en Maria (1477-1482) gebruikten ditzelfde wapen, zodat over een periode van vijftig jaar steeds dezelfde heraldische symbolen zijn gebruikt. Enige onduidelijkheid biedt de leeuw in het hartschild. Volgens het officiële wapen hoort hier de zwarte Vlaamse leeuw met een enkele staart afgebeeld te worden op een gouden veld. Op de munten ontbreken vanzelfsprekend de kleuren van het wapen waardoor de determinatie

van de verschillende onderdelen hoofdzakelijk neerkomt op nauwkeurige bestudering van de vorm van de verschillende leeuwen. Bijna alle heraldische leeuwen in de Nederlanden hebben een enkele staart. Uitzonderingen hierop zijn de Limburgse, Luxemburgse en Gelderse leeuwen met een dubbele staart. Reeds tijdens de regering van Karel de Stoute werd soms in Brabant en Gelre in het hartschild een leeuw met een dubbele staart afgebeeld. In het Brabantse geval verwijst deze leeuw dan naar het hertogdom Limburg waarvan de naam ook vaak in de titulatuur in het omschrift voorkomt. Voor de Gelderse munten verwijst de leeuw met de dubbele staart natuurlijk naar het eigen wapen. Op deze manier probeerde men het officiële wapen aan de gewestelijke omstandigheden aan te passen.
In 1482 ontwierp Maximiliaan van Oostenrijk een wapen voor zijn zoon waarin hij de kwartieren opnam van het aartshertogdom Oostenrijk, de hertogdommen Bourgondië en Brabant en de graafschappen Tirol en Vlaanderen. De Franse lelies liet hij weg. Die deden hem waarschijnlijk te veel aan zijn aartsvijand, de Franse koning denken, die in 1477 het hertogdom Bourgondië weer onder de Franse kroon bracht en ook nu weer probeerde zoveel mogelijk Bourgondisch gebied te veroveren.

De eerste emissie onder voogdij van Maximiliaan
Na de dood van Maria in 1482 bleven de gewesten Vlaanderen en Holland nog enige tijd op naam van Maria aanmunten. Voor Vlaanderen is dit verklaarbaar door de onvrede over Maximiliaans voogdijschap. Er kwam voor Vlaanderen een aparte regentschapsraad die Maximiliaan uitsloot van de regering. Men had er dus geen behoefte aan om op de munten te verwijzen naar de tegenstander. De meest elegante oplossing was om de naam en het wapen van Maria te blijven gebruiken. Dit duurde voort totdat Maximiliaan in juli 1485 geheel Vlaanderen weer veroverd had.[1]
In Holland lag de situatie anders. Daar accepteerde men Maximiliaan wel en men vroeg hem toestemming om hetzelfde kleingeld te mogen slaan als men in Vlaanderen deed. Ook klaagde men er over dat het munthuis in Dordrecht stil stond 'mits dat men in de munte van vlaenderen den coopman meer gaf dan men doet in der munte van hollant'. Hierdoor brachten de kooplieden hun zilver liever naar Vlaanderen. Men kreeg echter geen antwoord van Maximiliaan omdat hij 'soe zere geoccupeert was mitter oorloge...'[2], zoals in de muntmeestersrekening over de jaren 1482-1485 staat. Men zal toen wel op eigen gezag in Dordrecht besloten hebben om gewoon op de oude voet door te gaan. Er zijn in ieder geval een aantal munten op naam van Maria bekend van het jaartal 1483.
Het Gelderse munthuis te Nijmegen was in 1482 tijdelijk gesloten. Dit betekent dat er alleen in Brabant (Antwerpen) in 1482 op gezag van Maximiliaan gemunt werd.
Op de voorzijde van de Brabantse munten stond in het begin het omschrift MONETA ARCHIDUCUM AUSTRIE BURGUNDIE BRABANCIE, munt van de aartshertogen van Oostenrijk, (hertogen) van Bourgondië en Brabant. Met de aartshertogen werden Maximiliaan en zijn zoon Philips bedoeld. Daarna liet men nog in 1482 zoveel mogelijk de verwijzing naar Bourgondië weg. Het wapen toont achtereenvolgens de kwartieren Oostenrijk, Brabant, Bourgondië, Tirol en Limburg (leeuw met dubbele staart). De volgorde van

Dubbel vuurijzer Brabant 1482 (GH 52-1a), Brabant voor Bourgondië.

de titels in het omschrift is dus niet hetzelfde als die in het wapen, waardoor men opzettelijk afweek van het protocol. De oorzaak hiervan was

1. H. Enno van Gelder, *De rekeningen van de Vlaamse munt onder Philips de Schone*, Revue Belge de Numismatique (1961) 158-160.
2. P. O. van der Chijs, *De munten der voormalige graafschappen Holland en Zeeland* (1858) 478-479.

mogelijk het Brabantse chauvinisme. Men vond waarschijnlijk dat het hertogdom Brabant niet achtergesteld hoefde te worden ten opzichte van het inmiddels verloren gegane hertogdom Bourgondië.
De Gelderse munten van 1483 hebben in het omschrift de gebruikelijke volgorde: Oostenrijk, Bourgondië, en dan het eigen hertogdom: Gelre. De volgorde van de kwartieren in het wapen is hier: Oostenrijk, Bourgondië, Brabant, Tirol en Gelderland. Hier kloppen de beide volgordes veel beter bij elkaar. Mogelijk heeft men in Gelderland de foutieve Brabantse volgorde willen verbeteren.

Wapen op een Gelders dubbel vuurijzer met goede volgorde (GH 52-4) diameter 29 mm.

Snel opeenvolgende emissies
De achtergronden van de hierna volgende emissies zijn al in een eerder nummer van 'De Beeldenaar' aan de orde geweest[3]. Daarom zal nu alleen aandacht besteed worden aan de wapens op de munten.
In het voorjaar van 1485 sloot Maximiliaan alle bestaande munthuizen en opende hij een nieuwe te Mechelen. De munten die hier geslagen werden, de Mechelaars, werden tegen een verhoogde koers in roulatie gebracht alsof ze evenveel zilver zouden bevatten als 'den dobbelen Philippus en Carolus'[4] geslagen tussen 1466 en 1474. Om deze manipulatie te laten slagen, moesten de nieuwe Mechelaars natuurlijk zoveel mogelijk op de goede munten van 1466-1474 lijken. Hierdoor werd ook het wapen op de nieuwe munten aangepast aan het oude Bourgondische wapen. Alleen het kwartier met de Franse lelies werd gedeeld met de dwarsbalk van Oostenrijk. Waarschijnlijk door een toeval werden deze onderdelen rechtsonder verwisseld. Het is echter ook mogelijk dat men vanwege de beschikbare ruimte de balk beneden in het kleinste rechterdeel geplaatst heeft om meer ruimte voor de lelies te krijgen.

Vlaamse dubbele Mechelaar van de tweede emissie, (GH 61-5).

Korte tijd later werden de munthuizen te Brugge en Dordrecht weer geopend en hier werd de afwijkende volgorde overgenomen.
De tweede emissie heeft slechts enkele maanden geduurd. Daarna keerde men weer terug tot de vuurijzers van de eerste emissie. In Vlaanderen en Holland nam men nu ook de titels en het wapen van Maximiliaan en Philips over in de goede 'Gelderse' volgorde. Het Gelderse munthuis bleef overigens in deze periode gesloten.

Het wapen dat in 1487 voor de derde emissie gebruikt werd, past geheel bij de zelfverheerlijking van Maximiliaan als Rooms koning. Naast de

3. Bert van Beek, *Geld in de Bourgondische Nederlanden II*, De Beeldenaar (1983) 130-142.
4. Dr. C. R. Hermans, *Nederlandsche munt-evaluatiën* (1846) 13.

Hollandse dubbele griffioen van 1487, derde emissie (GH 68-6a).

Duitse rijksadelaar is er alleen maar plaats voor de kwartieren van Oostenrijk en Bourgondië. Vanaf 1417 voerde de Duitse keizer de dubbelkoppige adelaar en de Rooms koning de enkelkoppige. Dat de adelaar in dit wapen werkelijk de rijksadelaar is, en niet de enkelkoppige adelaar van Tirol, blijkt uit de volgorde in het wapen: de Rijksadelaar heeft de ereplaats op de gehele linkerhelft van het wapen.
Op het pronkstuk bij uitstek, de grote gouden reaal, is de rijksadelaar zelfs totaal overheersend en zijn Oostenrijk en Bourgondië bijna weggestopt in een zeer klein hartschild. Vanaf december 1487 tot december 1489 heeft Maximiliaan van Oostenrijk, gedwongen door de omstandigheden, de muntslag puur als een bron van inkomsten gehanteerd. Op 20 december 1487 werden de koersen met 'de negende penning' verhoogd, wat bijvoorbeeld inhield dat de grote gouden reaal van 32 schellingen groten naar 36 schellingen groten ging en de dubbele griffioen van 8 groten naar 9 groten. In de loop van 1488 en 1489 zouden de koersen nog verder stijgen.

Gouden reaal 1487, Holland (GH 64-6) diameter 40 mm.

De eerste reacties kwamen uit Vlaanderen. Direct na de koersverhoging kwam men weer in opstand. Om zich officieel in te dekken liet de stad Gent zich op 17 januari 1488 door de Franse koning machtigen (Vlaanderen was nog steeds een Frans leen) om voor eigen rekening te gaan aanmunten om op die manier Maximiliaans monetaire maatregelen te ontkrachten[5]. Maximiliaan kon zich hier niet tegen verzetten omdat hij in Brugge gevangen gehouden werd.

Dubbele stuiver Gent 1488 (GH 143) diameter 29 mm.

Men had er in Gent geen behoefte aan om Maximiliaans naam en titels op de munten te vermelden. Daarom gebruikte men naast de Vlaamse leeuw het wapen van de jonge Philips de Schone

5. A. de Witte, *Histoire monétaire des comtes de Louvain, Ducs de Brabant* (1894-1899) dl. II 72 e.v.

Stuiver Gent 1491 (GH 154) diameter 28,5 mm.

zoals dat voorkwam op de emissie van de Mechelaars van 1485, maar nu met de verbeterde volgorde rechtsonder. Dit gold voor de gehele Gentse muntslag van 1488-1492.

Monetaire chaos

Tijdens de chaotische jaren 1488 en 1489 werd de muntslag door Maximiliaan uitgebuit als bron van inkomsten. De munthuizen onder zijn gezag waren gevestigd in Mechelen, Zaltbommel, Dordrecht en mogelijk ook in het Vlaamse Veurne. Verder waren er munthuizen in de opstandige steden Gent, Leuven en Brussel. De vierde emissie van 26 oktober 1488 bestond eerst alleen uit een gouden halve nobel. Hoewel Maximiliaan in de tekst van het omschrift wel aangeduid werd als Rooms koning, was de rijksadelaar niet in het wapen opgenomen, zodat alleen de kwartieren van Oostenrijk, Bourgondië en de gewestelijke leeuw opgenomen waren. In december van hetzelfde jaar werd de emissie uitgebreid met een serie zilveren munten die men naar het pas geopende Gelderse munthuis te Zaltbommel, Bommelaars noemde.

De emissie van deze Bommelaars heeft de muntvoet danig verslechterd. De muntwinst ging rechtstreeks van het munthuis naar Maximiliaans legeraanvoerder Albrecht van Saksen of naar de oorlogsschatkist[6]. Het is mogelijk dat Maximiliaan zich eigenlijk geschaamd heeft voor deze Bommelaars want zowel in de teksten als in de gebruikte wapens vinden we geen enkele verwijzing naar de trotse Rooms koning. Het wapen bestaat alleen uit de gewestelijke leeuwen: Brabant en Limburg voor Mechelen, Gelre en Gulik voor Zaltbommel en Henegouwen met Holland voor Dordrecht.

In januari 1489 trok Maximiliaan zich terug uit de Nederlanden en vertrok hij naar Duitsland. Elk lid van de hofhouding gaf hij twee maanden

Dubbele stuiver Gelderland 1488, vierde emissie, met afwijkende keerzijde, punt in hart kruis, omschrift: REFORMACIO POST GRVRA PAX 88 (part. coll.).

salaris, af te halen bij het munthuis van Mechelen, maar daar gingen de militairen voor, zodat velen het afscheidscadeau nooit ontvangen hebben.

De Brugse muntmeester Ambrosius Dieregard werd volgens een stuk gedateerd op 26 november 1489, door de hoofdlegeraanvoerder van Maximiliaan in West-Vlaanderen en Henegouwen opgedragen om in Veurne een nieuw munthuis te beginnen om 'de grote kosten en de uitgaven te dekken van de edele heren en hun vazallen...'. De instructie van Dieregard vermeldt verder dat hij moet slaan 'zulke gouden en zilveren denieren (=penningen, in de betekenis van munten) en met zulke legende en wapenschilden als deze van de bevelende vorsten en zoals de voorgeschreven documenten het vereisen, aan de prijs en de legering zoals de munten die in Gelre, Holland en Mechelen geslagen worden'.

6. Peter Spufford, *Monetary problems and policies in the Burgundian Netherlands* 1433-1496 (1970) 141 e.v.

Met andere woorden: ook hier moest geld verdiend worden met de muntslag om de oorlog te financieren en de werkeloze Dieregard zal hier graag aan meegewerkt hebben. Zowel Van Gelder[7] als Cockshaw[8] hebben het probleem van de muntslag te Veurne besproken.
Van Gelder baseert zich op de inhoud van de muntmeestersinstructie van Dieregard en komt tot de conclusie dat deze geheel past bij de Bommelaars van 1488. Op grond hiervan neemt hij aan dat de datum van 26 november 1489 vermoedelijk als 26 november 1488 gelezen moet worden.
Cockshaw stelt vast dat de waarde van de enige munt die aan Veurne toe te schrijven is, precies overeenkomt met die van de dubbele griffioenen van de derde emissie en dat het gewicht overeenkomt met die van de enkele griffioenen, uiteraard met een ander gehalte. Cockshaw erkent echter dat er op 14 december 1489 een nieuwe ordonnantie verscheen voor een geheel nieuwe muntreeks tegen een sterk verlaagde koers en dat men daar in november waarschijnlijk al aan werkte. Hij oppert de mogelijkheid dat de opdracht aan Dieregard wel in 1489 geschreven is, maar misschien moet men wel een andere maand lezen.
Toen Cockshaw het enige bekende stuk publiceerde dat aan Veurne toegeschreven wordt, heeft hij geen argumenten ontleend aan het uiterlijk van de munt.

Dubbele stuiver? Veurne (foto overgenomen uit Tijdschrift van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde).

Het type kruis op de keerzijde is gebruikt tot en met 1489 en past dus geheel bij de Bommelaars van 1488-1489, maar het wapen op de voorzijde met de rijksadelaar en een schild met Oostenrijk-Tirol sluit beter aan bij het wapen van de derde emissie dan bij het gecompliceerde wapen van de vijfde emissie van 14 december 1489.
Op grond van deze overweging zou de instructie van Dieregard inderdaad nog in 1488 uitgegeven kunnen zijn, vlak na het einde van de derde emissie. De datum van 26 november 1488 is echter te vroeg omdat er toen nog geen Bommelaars in Gelre, Holland en Mechelen geslagen werden zoals deze tekst noemt. De datum zal dus in ieder geval na 8 december 1488 moeten liggen.

Terug naar een stabiel geldstelsel

De vijfde emissie van 14 december 1489 was de eerste stap op weg naar weer een stabiel geldstelsel. De regering trad actief op bij de geldsanering en deed alle mogelijke moeite om de schade van de voorgaande jaren te herstellen[9]. Ook was men zo wijs om de positie van Maximiliaan beter te omschrijven: hij werd nu aangeduid als 'pater', de vader van de minderjarige Philips de Schone.
In de ordonnantie van deze emissie worden de volledige titels van Maximiliaan en Philips genoemd waardoor we ze kunnen vergelijken met de volgorde van de titels op de munten en de volgorde in het wapen.
De volgorde in de ordonnantie is: Maximiliaan, bij de gratie Gods Rooms koning, altijd vermeerderaar van het Rijk en Philips bij dezelfde gratie aartshertog van Oostenrijk, hertog van Bourgondië, van Lotharingen, van Brabant, van Limburg, van Luxemburg en van Gelre, graaf van Vlaanderen, van Tirol, van Artois, van Bourgondië (= het Vrijgraafschap Franche-Comté), paltsgraaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, van Namen en van Zutphen, markgraaf van het heilige Roomse rijk, heer van Friesland, van Salins en van Mechelen[10].
De vertaalde titels op de munten hebben dezelfde volgorde voor zover ze genoemd worden: Maximiliaan, Rooms koning, vader, en Philips aartshertogen van Oostenrijk (hertogen) van Bourgondië, Brabant, en dan de gewestelijke titel.

Vierstuiver Brabant 1489, vijfde emissie (GH 82-1).

7. H. Enno van Gelder, (1961) 162.
8. P. Cockshaw, *Een onuitgegeven muntstuk van Maximiliaan-Filips de Schone*, Tijdschrift van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde (april 1970) 49-55.
9. Mr. J. G. Stuurman, *Met gelijke munt betalen eind XVe eeuw: het volle pond*, verzamelen en bewerken van de jurisprudentie van de Grote Raad, nieuwe reeks nr. 8 (1984) 1-71.
10. Eerste Bouck der ordonnanciën, tweede druk (Gent 1639) 444.

Kz. van vierstuiver Brabant. Volgorde rechtsonder op goede wijze.

De volgorde in het wapen is:
Oostenrijk, Bourgondië, Brabant, Limburg, Vlaanderen en Tirol, hetgeen overeenstemt met de titels op de munten en in de aanhef van de ordonnantie. Opvallend is dat nu weer de Franse lelies met de geblokte rand (Bourgondië modern) gebruikt worden. Het is mogelijk dat deze lelies nu minder met de Franse koning geassocieerd werden en meer gezien werden als een onderdeel van het Bourgondische wapen.
Bovendien had Maximiliaan in juli 1489 vrede gesloten met de Franse koning.

Vuurijzer Vlaanderen, zesde emissie (GH 98-5a).

Kz. vuurijzer Vlaanderen

Bij de invoering van de zesde emissie in 1492 werd het wapen op de munten niet veranderd, hoewel de titels van Maximiliaan na 1490 wel uitgebreid waren met Hongarije, Dalmatië, Kroatie,

Rekenpenning op naam van Maximiliaan van Oostenrijk met de titel van Hongarije en Philips de Schone. Maximiliaan maakte sinds november 1491 aanspraak op deze titel. De voogdijschap van Maximiliaan eindigde in 1494, zodat de penning waarschijnlijk geslagen is tussen 1491 en 1493. Het wapen wijst op een datering tussen december 1489 en 1496. (D. 396).

Krain enz. We mogen hier dus blijkbaar spreken van het wapen van de minderjarige Philips dat gebruikt werd sinds het vertrek van Maximiliaan uit de Nederlanden in 1489 tot de eerste emissie van de inmiddels meerderjarig verklaarde Philips in 1496.

Meerderjarig

Door de dood van zijn vader Frederik III, werd Maximiliaan in 1493 Duits keizer. Dit opende de mogelijkheid om Philips in 1494 meerderjarig te laten verklaren omdat Maximiliaan zijn handen vol had aan de Duitse oorlogen tegen de Turken en de Fransen. Men bood vanuit de Nederlanden zelfs 100.000 Rijnse guldens om Maximiliaan gemakkelijker van het regentschap af te laten zien. De Nederlandse hoge adel en de steden hoopten zoveel invloed op de zestienjarige Philips uit te kunnen oefenen dat men van hem en zijn familie geen last meer zou hebben. Philips heeft inderdaad geen sterk eigen bewind gevoerd. Door zijn huwelijk met de Spaanse troonopvolgster Johanna moest hij bovendien zijn aandacht verdelen tussen Spanje en de Nederlanden. Philips en Johanna waren van oktober 1501 tot begin 1503 en van januari 1506 tot Philips' dood op 25 septem-

Rekenpenning met de portretten van Philips de Schone en Johanna van Spanje (meestal Johanna de Waanzinnige genoemd).

Wapen van Johanna als echtgenote van Philips. Links het wapen van Philips meerderjarig, rechts het wapen van Johanna met de Spaanse kwartieren. Het wapen van een vrouw was in deze tijd altijd ruitvormig. Als ze verloofd was, werd de linkerhelft blank gelaten (z.g. wachtschild) diameter 30,5 mm.

ber 1506 in Spanje. Hierbij kwamen ook nog andere lange reizen zoals naar Tirol in 1496 als plaatsvervanger van zijn vader op de Rijksdag en Frankrijk in 1504, waardoor een groot deel van de tijd het bewind gevoerd werd door stadhouders als Engelbert van Nassau en Willem van Croy.

Philipsgulden Brabant, 7e emissie, (GH 108-1). Volgorde wapentjes: Oostenrijk, Bourgondië modern, Brabant, Bourgondië oud, hartschild Vlaanderen.

De emissies van 1496 en 1499 zijn te beschouwen als de laatste fase van de sanering van het geldstelsel in de Nederlanden. Om aan alle verwarring een einde te maken ontwierp men een

Dubbele stuiver Brabant, 7e emissie, (GH 111-1a) met het wapen van Philips de Schone meerderjarig (diameter 29 mm).

compleet nieuwe muntreeks met een aantal nieuwe munttypen en een nieuw uiterlijk. Ook het wapen werd aangepast en vereenvoudigd. Hoewel Philips op de rekenpenningen vanaf 1500 de titels van Spanje voerde, is dat op de Nederlandse munten niet gebeurd, met uitzondering van de speciale emissie van de Spaanse realen in 1505 die alleen geslagen werden in Antwerpen en Brugge.

Voorbeeld van een datering

Tot slot nog een voorbeeld hoe wapens gebruikt kunnen worden bij het dateren.

Rekenpenning van de rekenkamer van Rijssel, geslagen te Gent 1488-1492 (D. 264) diameter 29,5 mm.

De Nederlandstalige jetons van de Rekenkamer van Rijssel en van het bureel van de rekenkamer van Vlaanderen zijn vaak onderwerp van discussie geweest. Hoc veronderstelde dat ze in Brugge geslagen waren[11], Van Kuyk dateerde ze 'waarschijnlijk uit de tijd van Philips de Schone'[12], in mijn serie over de rekenpenningen in dit blad schreef ik ze toe aan Gent 1488-1492[13] en Naster dateerde ze onlangs nog tussen 1489 en 1506[14]. Hieronder volgen uitgebreider mijn motieven om deze rekenpenningen toe te schrijven aan het opstandige Vlaanderen tussen 1488 en 1492.

Rekenpenning van het bureau van de rekeningen van Vlaanderen, geslagen te Gent 1488-1492 (D. 329).

De wapens op de beide penningen zijn weliswaar speelser uitgevoerd dan op de munten (dit is vaker het geval bij rekenpenningen), maar de blazoenering op deze wijze vinden we alleen terug op de munten van het opstandige Vlaanderen tussen 1488 en 1492. Er zijn twee onderdelen waarop gelet moet worden: het enkelvoudige hartschild en de goede volgorde van Oostenrijk en Bourgondië modern (lelies) rechtsonder. Naster keek alleen naar het laatste onderdeel en zag zo het verschil niet met het wapen op de vijfde en de zesde emissie waardoor zijn datering te laat uitvalt. Zelf heb ik indertijd geen rekening gehouden met de theoretische mogelijkheid dat de jetons ook in Sluis geslagen kunnen zijn in 1492. Die kans is echter gering omdat de Vlaamse opstand in 1492 al bijna geheel onderdrukt was en de rekeningen weer op gezag van Maximiliaan gecontroleerd werden.

---

11. M. Hoc, *Jetons de la chambre des comptes à Malines*, Revue Belge de Numismatique (1939) 31-32.
12. J. van Kuyk, *Jetons van de Nederlandse rekenkamers in het Koninklijk Penningkabinet*, Jaarboek voor Munt- en Penningkunde (1949) 15.
13. Bert van Beek, *Rekenpenningen*, De Beeldenaar (1981) 9 en 187.
14. P. Naster, *Les jetons de la chambre des comptes de Lille à legende Flamande*, Bulletin de la Société Française de Numismatique (1983) 358-361.

Brugge valt af als mogelijk munthuis omdat dit munthuis pas na 31 december 1490 heropend werd en men toen begon met de munten van de vijfde emissie die een ander wapen hadden dan de Gentse munten van die tijd.

Dubbele stuiver Sluis 1492. Na de val van Gent weken de laatste opstandelingen uit naar Sluis. (GH 156) diameter 29 mm.

Bij de beschrijving van de munten is gebruik gemaakt van: H. Enno van Gelder et Marcel Hoc, *Les monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols* 1434-1713 (1960).
Voor de rekenpenningen is gebruik gemaakt van: J. F. Dugniolle, *Le jeton historique des dix-sept provinces des Pays-Bas* (1876-1880).

Beeldhouwer zou graag penning ontwerpen.

Wie geeft de opdracht?

H. A. Booij, Emmastraat 18, Kampen
05202-23971

J. B. Westerhof
gediplomeerd veilinghouder

Hoogend 18
8601 AE Sneek
Telefoon 05150-17198

Eerste Muntenveiling in de Holiday Inn te Utrecht op 14 en 15 december 1984:

onder de hamer komen:

PROVINCIE
KONINKRIJK
OVERZEE
JETONS
HISTORIEPENNINGEN
GILDEPENNINGEN
KONINKRIJK HOLLAND
FRANSE INLIJVING
ZUIDELIJKE NEDERLANDEN
BELGISCHE REVOLUTIE van 1830
BUITENLANDSE MUNTEN (veel lots)
LITERATUUR

Een veilingcatalogus kan worden aangevraagd door overschijving van *f* 10,— op postrekening nr. 19.35.823 t.n.v. J. B. Westerhof.

A. G. van der Dussen b.v.
Beëdigd taxateur

Hondstraat 5
6211 HW Maastricht
Tel. 043-15119.
Telex: 56476 Numis

In memoriam Jan Vinkenborg

8.10.1906 - 25.8.1984

Een heel bijzonder verzamelaar is van ons heengegaan, een kundig, integer numismaat vol belangstelling voor het gehele gebied van de numismatiek, niet alleen voor zichzelf, maar hij droeg het ook over op anderen. Zo richtte hij in 1972 de Numismatische Kring Utrecht op waarvan hij als voorzitter de stuwende kracht is geweest. Hij was een tijdlang bestuurslid van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde en sinds 1971 onbezoldigd beheerder van het Numismatisch Museum van 's Rijks Munt, waar hij vele bezoekers uitleg gegeven heeft en op het pad van de numismatiek gebracht heeft. Daar creëerde hij ook een volledige baan van Conservator van de verzameling, die thans door zijn toedoen tot stand is gekomen.

Zijn beroep was apotheker en later wetenschappelijk medewerker aan de R.U. Utrecht in de farmacie (plantkunde en praktische receptuur). Hij heeft ook scheikunde gestudeerd. Als majoor (militair apotheker) moest hij naar het voormalig N.O.-Indië waar hij ook nog numismatisch werk deed in het toentertijd Bataviasch Genootschap ten behoeve van het boek van C. Scholten.

Met verzamelen is hij al op zijn 8ste jaar begonnen. Zijn vader was huisarts en had wat munten in pilledoosjes. Zijn verzameling omvat alle perioden: Grieken, Romeinen, Middeleeuwen, provincies (zwaartepunt op Gelderland en Utrecht), N.O.-Indië, Koninkrijk, buitenland, penningen, jetons, ordetekenen, bankbiljetten, moderne artistieke penningen, gildepenningen, literatuur. Ook hield hij sinds 1936 talloze plakboeken bij met alle knipsels uit kranten en tijdschriften, de numismatiek betreffend. Deze boeken zullen aan het Koninklijk Penningkabinet ten geschenke worden gegeven. De contacten met musea, speciaal met het Centraal Museum Utrecht, waren intens.

Hij huwde 16.10.1933 met M.L.S. ten Cate en kreeg vier dochters. Ook aan hen gaf hij de liefde voor de numismatiek mee. Op veilingen, genootschapsdagen, en andere numismatische gebeurtenissen was hij steeds aanwezig, een markante figuur. In onze herinnering zal hij blijven voortbestaan.

J. Schulman

400 JAAR FRIESLAND - NASSAU

De stamvaders van het Nederlandse koningshuis

TWEEDE MUNTPENNING FRIESE NASSAU'S
ERNST CASIMIR VAN NASSAU-DIETZ
1573-1632

Maximale oplage:
in zilver 10.000
in goud 400

diameter 35 mm

Nadat Willem Lodewijk in 1620 was gestorven, volgde zijn broer Ernst Casimir hem op als stadhouder van Friesland. Deze graaf van Nassau-Dietz werd in 1573 te Dillenburg geboren. Hij kreeg zijn opleiding te Siegen, Herborn, Bazel en Genève. Ernst Casimir ontpopte zich als een bekwaam militair, maar staatszaken liet hij graag aan anderen over. De Staten van Friesland hadden de nieuwe stadhouder ook veel minder speelruimte gelaten dan zijn voorganger. Zo mocht hij in dit gewest niet over onroerend goed beschikken. Hij moest de vrijheden van de Staten waarborgen en zich niet aanmatigend opstellen tegenover de hoogheid van het landschap. Als hoogste gezagsdrager moest hij natuurlijk de hervormde godsdienst voorstaan zoals tijdens de Synode van Dordrecht was overeengekomen.
Tijdens zijn leven bleek deze stamvader van de Oranjes veel buiten Friesland te vertoeven. Hij leverde een belangrijk aandeel in de strijd tegen Spanje. In de slag bij Groenlo behaalde het Nederlandse leger onder zijn bevel een grote overwinning. De stadhouder-militair stierf op het slagveld. Tijdens een inspektie van loopgraven te Roermond werd hij door een verdwaalde kogel getroffen. Tengevolge van dit letsel stierf hij op 6 juni 1632. In het koor van de Grote Kerk te Leeuwarden werd hij begraven.
Ernst Casimir was getrouwd met Sophia Hedwich van Brunswijk Wolfenbuttel. Uit dit huwelijk stamden de latere stadhouders Hendrik Casimir en Willem Frederik.
Evenals zijn broer Willem Lodewijk hanteerde de tweede stadhouder van Friesland uit het huis Nassau een lijfspreuk. Die luidde: 'Constant'. De beroemde schilder Wybrand de Geest maakte een staatsieportret van hem. Dit schilderij heeft model gestaan voor deze muntpenning die door Aizo Betten werd ontworpen. De tekst op de voorkant luidt: ERNESTUS CASIMIRUS NASSOVIAE / POPULUM FRISIAE GUBERNAVIT (hij regeerde het Friese volk in 1620).

TECHNISCHE GEGEVENS:

Zilveren muntpenning, 835/1000 - diameter 35 mm - dikte 1,75 mm - gewicht ruim 16 gram - kwaliteit: fleur de coin - wordt geleverd met certificaat van echtheid. Gouden muntpenning als boven beschreven maar met een gewicht van 25 gram 14 karaats goud.
De gouden muntpenning kost f 925,-

U kunt deze uitzonderlijk laag geprijsde muntpenning bestellen door f 60,- over te maken op rekening 43.69.14.638 t.n.v. Fryske Munt Sentrale (Amro Kollum). Gironummer Amro Kollum 80.30.49 ten name van de Fryske Munt Sentrale no. 43.69.14.638. *Na overmaking krijgt u bevestiging van reservering.* De bijzondere muntpenning wordt u zonder verdere kosten in luxe cassette thuisbezorgd in de maand oktober/november.

Inlichtingen 05123 - 2066

WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU (US HEIT)

De Willem Lodewijk muntpenning was een groot sukses. Velen van u hebben ons laten weten dat ze erg ingenomen waren met het ontwerp en de uitvoering ervan. Tot 1 november kunt u deze penning nog bestellen.

Maximale oplage:
In zilver 10.000
In goud 400
diameter 35 mm

doorlopend te koop gevraagd

U.S.A. 20, 10, 5, 2½ en 1 dollarstukken

Nederland 10 gulden goud 1897,
gouden tientjes gewone jaren, gouden vijfjes.

50 gulden Beatrix, Juliana zilvergeld enz.

Fa. NUMINT

direkteur H. Kattenburg

van Alkemadelaan 201 - Den Haag - Telefoon 070-241389/242233

C. J. G. SCHUURMAN-RIJNHOLT

Emmastraat 13, 7075 AL Etten-Gelderland
Telefoon 08350 - 27781

120692

Moderne buitenlandse munten,
Ned. Antillen en Suriname.

14654

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

1567. Fernando Alvarez de Toledo.
Hertog van Alva;
vervaardigd 18e eeuw.
Zeer zeldzaam. Prachtig.
f 625,—

Geïllustreerde prijslijst op aanvraag.

J. B. Westerhof

NUMISMAAT

gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.

Hoogend 18, 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - 's maandags gesloten

muntenhandel Groningana

CIV. GRONIN GA.

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

ENKHUIZEN

V 74.5	2 stuivers	1676	ZF	375,–

DEVENTER

V 152.4	1 gulden	1698	ZF	350,–
V 154.1	28 stuivers	1684	FR	295,–

STAD UTRECHT

V 116.6	duit	1783	FDC	95,–
V 116.6	duit	1792	PR	65,–

CULEMBORG

V 32.5	oord	1590	ZF–	795,–

BATENBURG

V 35.5	duit	Z.J.	FR-ZF	325,–

KAMPEN

V 164.4	28 stuivers	1686	ZF	350,–

FRIESLAND

V 127.1	28 stuivers	1665	ZF–	1150,–

NEDERLAND KONINKRIJK

½ cent	1846	FDC–	415,–
½ cent	1841	ZF	150,–
½ cent	1859	ZF	70,–
½ cent	1885	FDC	85,–
½ cent	1891	FDC–	100,–
½ cent	1900	PR	155,–
½ cent	1903	FDC–	55,–
½ cent	1906	FDC–	55,–
½ cent	1934	FDC	30,–
½ cent	1937	FDC	50,–
½ cent	1870	FDC	165,–
1 cent	1878	FDC–	47,50
1 cent	1881	FDC–	105,–
1 cent	1883	FDC–	95,–
1 cent	1906	FDC–	105,–
1 cent	1907	FDC	135,–
5 cent	1907	FDC	135,–
5 cent	1936	FDC–	125,–

ARGENTINIË

Y 3	10	centavos	1883	PR-FDC	50,–
Y 4	20	centavos	1882	UNC	90,–
Y 5	50	centavos	1883	FDC–	160,–
Y 47	1000	pesos	1977	UNC	25,–
Y 48	2000	pesos	1977	UNC	35,–

BELIZE

Y 10A	50	cent	1974	PROOF	27,50
Y 11A	1	doller	1974	PROOF	37,50
Y 12A	5	dollar	1974	PROOF	50,–
Y 13A	10	dollar	1974	PROOF	60,–

BRAZILIË

Y 39	100	reis	1932	UNC	35,–
Y A1	500	reis	1982	ZF	55,–
C 94.3	960	reis	1815	ZF+	135,–
Y A21	1000	reis	1869	ZF	135,–
Y 33	1000	reis	1924	UNC	30,–

DANZIG

Y 1	10	pfennig	1920	ZF	55,–
Y 7	½	gulden	1927	UNC	265,–
Y 8	1	gulden	1923	UNC	285,–
Y 16	1	gulden	1932	UNC	130,–
Y 20	5	gulden	1935	PR-FDC	1000,–

MALTA

Y 39	25	cent	1975	UNC	12,50
Y 13	1	pond	1972	UNC	35,–
Y 19	1	pond	1973	UNC	35,–
Y 51	1	pond	1979	UNC	35,–
Y 14	2	pond	1972	UNC	50,–
Y 20	2	pond	1973	UNC	50,–
Y 24	2	pond	1974	UNC	35,–
Y 34	2	pond	1975	UNC	35,–
Y 25	25	pond	1974	UNC	60,–
Y 35	4	pond	1975	UNC	60,–
Y 53	5	pond	1981	PROOF	160,–

Munthandel Oost-Brabant

Martien van Berkom, Carmelietenstraat 10,
5341 EG Oss, telefoon 04120-24123.
Winkel geopend: di-za 9.30-17 uur.

Prijzen incl. BTW. Portovrij vanaf *f* 150,–

Aspirant-
Lid N.V.M.H.

Prijslijst van wereldmunten en bank-biljetten uit meer dan 200 landen en staten gratis op aanvraag verkrijgbaar.

Penningnieuws

door Frank Letterie

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hamminkweg 1, 7251 RB Vorden.

Verschillende keren ontving ik brieven met de vraag, waarom bij de afgebeelde penningen in deze rubriek niet vermeld wordt of zij te koop zijn en zo ja, waar zij besteld kunnen worden.
Penningnieuws is bedoeld om uitgaven van penningen te signaleren vooral op grond van artistieke kwaliteit en er wordt bewust vermeden deze rubriek concurrent van de advertentiepagina's te laten worden.

Twee penningen van Harrie Lenferink
Beeldhouwer medailleur te Tubbergen.

'Eruptie'
Eénzijdige bronzen gietpenning uit 1982. Diameter 95 mm.

'Opgraving'
Eénzijdige gietpenning uit 1982, met afbeelding van fantasiefossiel. Diameter 102 mm.

Gedenkpenning Maarten Luther
Ontworpen door Niel Steenbergen in opdracht van de Restauratiecommissie van de Evangelisch Lutherse Gemeente in Utrecht, ter gelegenheid van de restauratie van het kerkgebouw aan de Hamburgerstraat te Utrecht, waarmee in het Lutherjaar (1983) een aanvang is gemaakt.
Op de voorzijde is het portret van Maarten Luther afgebeeld: Strijdbaar als het gaat om het Evangelie, overtuigd van het belang van gewetensvrijheid, religieus, bezorgd om de medemens, kwetsbaar.
Op de keerzijde is de Lutherroos afgebeeld: 'Das Christenherz auf Rosen geht, wenn's mitten unterm Kreuze steht.'
Randtekst: 'Vivit cum viva et magna voce'. Vrij naar Luthers uitspraak over Christus betekent dit: 'Hij leeft, luid en duidelijk'.
De penning is in brons gegoten en heeft een diameter van 75 mm.

De N.V. Bergkwartier Maatschappij tot Stadsherstel te Deventer en de **Stichting Wijnhuisfonds** te Zutphen, twee instellingen, die actief zijn met het restaureren van historische stadskernen, hebben bijna tegelijkertijd een embleem in brons laten ontwerpen. Deze bronzen plaatjes worden op de door hen gerestaureerde panden aangebracht.

Het embleem van de N.V. Bergkwartier is ontworpen door Christien Nijland, gegoten in brons en heeft een diameter van 115 mm.
Erop afgebeeld is de Bergkerk en huizen van het Bergkwartier.

Het embleem van de Stichting Wijnhuisfonds ontworpen door Frank Letterie is gegoten in brons en heeft een diameter van 85 mm. Erop afgebeeld is het Bolwerck en de Drogenapstoren.
Dit embleem vormt eveneens de keerzijde van een penning.
Op de voorzijde van deze penning: Drie generaties symboliserend: verleden, heden en toekomst.
Randschrift: In het verleden ligt het heden in het nu wat worden zal.

25 Jaar Regionaal Jeugdorkest Noord van de vereniging Jeugd en Muziek.
Gietpenning in 1984 ontworpen door A. J. Drijvers-Schutte. Diameter 60 mm.
Voorzijde: Hals van strijkinstrument op ondergrond van notenbalken met in notenschrift de letter J en M. (Jeugd en Muziek).
Keerzijde: Dirigent. De tekst verbeeldt het orkest.

'Waddenzee'
Vrije gietpenning uit 1983 eveneens van A. J. Drijvers-Schutte. Diameter 90 mm.
Voorzijde: Vis en zeehond en tekst 'Waddenzee'.
Keerzijde: Kop van een meeuw en tekst 'Zuinig ermee'.

Een zeldzame Groningse prijspenning

door G. van der Meer

In de 18e eeuw nam het kunstonderwijs in alle landen van Europa een grote vlucht. Overal werden academies en scholen gesticht, die onderwijs gaven in tekenen, schilderen, boetseren en architectuur. In de tweede helft van de eeuw lieten vele van deze instellingen prijspenningen maken, die ieder jaar als beloning werden gegeven aan de beste leerlingen[1].

Ook in de Republiek werden in een aantal steden kunstacademies opgericht. Prijspenningen zijn alleen bekend van de academies van Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Dordrecht, Middelburg en Groningen. In laatstgenoemde plaats kwam in 1798 op initiatief van een aantal notabelen een Academie van Teeken- Bouw- en Zeevaartkunde tot stand. Vóór die tijd werd er wel huisonderwijs in het tekenen gegeven, en het stadsbestuur had in 1763 een onderwijzer aangesteld die 's winters wiskundelessen gaf aan zeelieden, terwijl de wetenschappelijke wiskunde aan de Hogeschool werd beoefend, maar er bleek behoefte te bestaan aan meer algemeen toegankelijk en geregeld onderwijs in deze vakken. Men zag het belang in van het figuur- en architectuurtekenen, het boetseren en de wiskunde voor de bevordering van de bouw van b.v. fabrieken, en van de zeevaartkunde, zo noodzakelijk voor de welvaart van het land en van Groningen in het bijzonder. Ook wilde men tegemoetkomen aan de steeds toenemende belangstelling voor kunst, maar de toegepaste kunst stond hier duidelijk meer op de voorgrond dan de zuivere kunstbeoefening. Nadat de initiatiefnemers voldoende steun van hun stadgenoten hadden gekregen voor een plan van intekening voor een bepaald bedrag, konden zij begin 1798 een gebouw huren en onderwijzers in dienst nemen. De lessen werden tegen een geringe vergoeding gegeven, of zelfs gratis voor minvermogenden. Deze twee groepen kregen echter wel gescheiden van elkaar les. In 1799 vond er voor het eerst een uitreiking van prijzen plaats. Die bestonden toen nog grotendeels uit getuigschriften op perkament geschreven, voorzien van het zegel van de Academie. Er waren na het eerste jaar 67 leerlingen in de tekenkunde, 6 in de bouwkunde en 10 in de zeevaartkunde[2].

Vanaf het begin worstelde de Academie met geldgebrek. De bijdragen van intekenaren bleken niet voldoende te zijn, en ondanks herhaalde pogingen slaagde men er niet in om overheidssubsidies te krijgen. In crisissituaties werden bezuinigingen vooral gevonden in de verlaging van de salarissen van het onderwijzend personeel, maar als het tijdelijk weer beter ging werden die weer verhoogd. Soms waren er meevallers, b.v. verschillende geldschenkingen van de philantropische admiraal Van Kinsbergen. In 1806 verkochten de directeuren van de Academie het effectenbezit, met de bedoeling om de opbrengst met koerswinst te beleggen in goedkopere waardepapieren. Misschien heeft de tijdelijk gunstige liquiditeitspositie de directeuren de moed gegeven om een prijspenning te laten maken. Deze wordt in Vervolg Van Loon gedateerd op 1798, het eerste jaar dat de Academie functioneerde, maar het is nu duidelijk geworden uit een notariële acte dat de stempels in 1806 zijn geleverd. Dezelfde acte bewijst dat zij in Amsterdam, in het atelier van Johan George Holtzhey zijn gemaakt, en dat de Academie tot 1809 de betaling ervoor schuldig is gebleven. Waarschijnlijk hadden de opdrachtgevers destijds toch een te optimistische kijk op de financiële mogelijkheden gehad.

Nadat Holtzhey op 20 februari 1808 als kinderloze weduwnaar was overleden, werd een nauwkeurige beschrijving van al zijn bezittingen gemaakt door notaris Everard Cornelis Bondt te Amsterdam. Holtzhey woonde in een groot huis op de Herengracht en alle voorwerpen en meubels in ieder vertrek werden op 54 foliovellen opgesomd. Deze acte wordt bewaard in het Amsterdamse Gemeentearchief. Tevens berust daar de 'Reekening van Ontfangst en Uitgaaf', waarin alle nog door de executeurs van de boedel na Holtzhey's dood ontvangen bedragen en door hen gedane betalingen staan genoteerd.

Volgens de boedelbeschrijving stond op de benedenste zolder een eikenhouten kast met vier deuren, waarin zich een aantal stempels van genootschappen bevond. Gewoonlijk werden dergelijke stempels van prijspenningen door de medailleur zelf bewaard, zodat zij niet telkens heen en weer gestuurd hoefden te worden als er weer afslagen nodig waren. Zij konden bovendien door de zorgen van de deskundige vervaardiger tegen roest gevrijwaard worden. Ook de twee stempels van de prijspenning van de Groningse

1. Herbert J. Erlanger, Origin and Development of the European Prize Medal to the end of the XVI-XVIIth Century, Haarlem 1975, p. 72-96.
2. Vervolg Van Loon 845. Een overzicht van de geschiedenis van de Groningse Academie is te vinden in: E. J. Diest Lorgion, Geschiedkundige beschrijving der stad Groningen, Groningen 1857, II, p. 414-425; Groninger Volksalmanak 1922, p. 68 e.v. en 1924, p. 210 e.v. De laatste twee referenties dank ik aan Mw. drs. E. A. J. Boiten te Groningen.

Academie worden hier genoemd. Een eind verder, onder de geldswaardige papieren en nog uitstaande rekeningen, komt de volgende post voor: 'Gerlacius te Groningen van 1806, *f* 762.19.8'. Dat deze post slaat op de blijkbaar in 1806 gemaakte en nog steeds onbetaalde stempels van de prijspenningen van de Academie wordt duidelijk uit de rekening van ontvangsten en uitgaven. Op 29 december 1809 noteert de notaris de ontvangst van *f* 762.19.— 'Van wegen de Academie van Teeken, Bouw en Zeevaard kunde in Groningen voor en in voldoening van gemaakte stempels voor één Medaille, en eenige geleverde Medailles, op order van zekere Heer Gerlacius ten behoeve van gemelde Accademis; en tot verkrijging van welke schuld veel moeyte is gedaan'. Die moeite werd beloond, want onder de uitgaven komt op 8 januari 1810 de volgende post voor: 'betaald, aan de Gebroeders Pierolet, Bennewitz en Bonebakker, silversmits, voor een geel slangehout kistje, waarin 12 zilvere Thee Lepeltjes, etc., met overleg der Erven present gedaan aan een Heer te Groningen, wegens gedane Diensten, voor het invorderen van die schuld, onder den datum van 29 December 1809 vermeld, bij quit(antie), *f* 61.5.—'. De stempels zijn blijkbaar besteld door Gerhard Regnier Gerlacius, Ontvanger-Generaal te Groningen, in 1806 een der zes directeuren van de Academie[3].

Zoals meestal bij dergelijke prijspenningen het geval is, geeft de voorzijde een beeld van de vakken die op de Groningse Academie werden onderwezen. Als symbolen van schilderkunst fungeren het borstbeeld van de beroemde schilder uit de Oudheid, Apelles, op een voetstuk versierd met het wapen van de provincie Groningen, en een palet met penselen. Het borstbeeld symboliseert tegelijkertijd de beeldhouwkunst. Op de grond ligt een vel tekenpapier en een passer. Aan de andere kant van het voetstuk staan voorwerpen die betrekking hebben op de zeevaartkunde, nl. een globe, een paslood en een scheepskijker. De bouwkunst en de wiskunde, tenslotte, worden uitgebeeld door een afgeknotte kolom, waartegen een tekenplankje rust, volgetekend met meetkundige figuren.
Een gehelmde vrouw in antieke kledij, ongetwijfeld Minerva voorstellend, houdt met haar linkerarm beschermend een schild boven al deze symbolen. Met haar andere hand reikt zij een aantal aan linten hangende penningen uit aan een gevleugeld naakt kind dat een vlam op zijn hoofd draagt. Een dergelijke vlam werd in de 18e eeuw meermalen gebruikt als attribuut van de Verlichting door het Vernuft (soms ook door de zuivere Godsdienst, maar dat is hier niet van toepassing). Het knaapje leegt een offerschaal op een drievoet met een brandend offer, als teken van dankbaarheid. Het omschrift luidt: Academie van Teeken- Bouw- en Zeevaardkunde, en de tekst in de afsnede: te Groningen opgericht 1798. Op de keerzijde is ruimte voor het graveren van de naam van de prijswinnaar, binnen een krans van eikebladeren.
De penning is niet door Holtzhey gesigneerd. Waarschijnlijk is dit te verklaren uit de omstandigheid dat hij in 1806, toen de stempels gemaakt werden, 80 jaar oud was en dat zijn hand toen niet vast genoeg meer was voor dat precisiewerk. Als assistent had hij sinds 1799 in dienst David van der Kellen (1764-1825), de latere stempelsnijder bij 's Rijks Munt te Utrecht. Van der Kellen wordt verschillende malen genoemd in de rekening van ontvangsten en uitgaven, b.v. bij de uitbetaling van achterstallig loon als 'graveerder' en bij de betaling voor de 33 nachten en 12 zondagen waarop hij, ter aflossing van andere bedienden, aan Holtzhey's laatste ziekbed gewaakt had (à raison van een gulden voor iedere nacht en iedere dag). In 1806 had Van der Kellen ook, onder leiding van Holtzhey, proefstempels gemaakt voor de portretzijde van munten voor Lodewijk Napoleon[4]. Tevens had hij in dat jaar de stem-

3. De Wapenheraut 6 (1902), p. 107-8 en 111.
4. Jaarboek voor Munt- en Penningkunde 1 (1914), p. 17, 18, 25, 26.

pels gesneden voor een penning ter herinnering aan het jubileum van van de Renswoudse Stichtingen[5]. Deze stempels zijn goed gelukt, en

ook later heeft Van der Kellen zich als een uitstekend graveur leren kennen. Het lijkt dan ook waarschijnlijk dat hij het was die in 1806 de stempels voor de Groningse Academie heeft gemaakt, onder Holtzhey's toezicht, waarbij zijn werkgever vermoedelijk de voorstelling bedacht heeft. Holtzhey had in vroegere jaren veel opdrachten voor prijspenningen van diverse genootschappen gekregen[6], waarop steeds, net als bij de Groningse prijspenning, de activiteiten van de genootschappen symbolisch weergegeven waren.
Van der Kellen heeft zijn penningen nooit gesigneerd (zijn gelijknamige zoon en opvolger aan de Munt deed dat wel).
Wat er na Holtzhey's dood met de stempels is gedaan, is niet bekend. Waarschijnlijk zijn zij aan de Academie toegezonden, na gedane betaling, eind 1809. Er zullen wel niet veel afslagen van gemaakt zijn, want de penning is zeer zeldzaam. Zelfs in het Koninklijk Penningkabinet en in het Groninger Museum voor Stad en Lande is hij niet aanwezig. De enige bekende exemplaren bevinden zich in Teylers Museum te Haarlem, in een particuliere verzameling, en in het Rijksmuseum. De eerste is in 1825 uitgereikt aan H. Mulder, de tweede, die hier wordt afgebeeld, is in 1819 gewonnen door Age Tjepke Ruurt Sixma van Heemstra voor een (waarschijnlijk geboetseerde) Grote Kop. Van H. Mulder is verder niets bekend. Hij kan zowel een toekomstig kunstbeoefenaar als een leerling-zeeman zijn geweest. De latere Baron van Heemstra uit Leeuwarden was 18 jaar oud toen hij de prijspenning kreeg. Twee jaar daarna liet hij zich als student in de letteren en de rechten aan de Leidse Hogeschool inschrijven. Later bracht hij het tot grietman van Barradeel en lid van de Provinciale Staten van Friesland[7]. Zijn opleiding aan de Groningse Academie van Teeken- Bouw- en Zeevaartkunde zal dus wel niet een professioneel doel gehad hebben.
In het Rijksmuseum bevinden zich twee afslagen. De ene heeft op de keerzijde, in plaats van een naam en datum, een gegraveerd zeilschip. Dit is misschien een prijs voor een leerling in de zeevaartkunde geweest. Het tweede exemplaar geeft problemen. Binnen de krans op de keerzijde staat namelijk in hoofdletters gegraveerd: Tekenkunde (met één E) Rutgerus van Troyen naar 't naaktfiguur 1805. Nu blijkt uit de rekening van ontvangsten en uitgaven na Holtzhey's dood duidelijk dat de stempels pas in 1806 zijn gemaakt en dat er toen voor het eerst afslagen zijn geleverd. Maar eventueel zou Holtzhey de stempels en penningen al in 1805 gemaakt en de rekening op 1806 gedateerd kunnen hebben of misschien heeft de notaris zich in de datum vergist. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat de prijspenningen in 1806 nog met terugwerkende kracht aan de winnaars van 1805 zijn uitgereikt. Over Rutgerus van Troyen is verder ook niets bekend.
Van nog één exemplaar is de toekenning opgetekend. In 1818 werd aan de in 1816 vertrokken leraar in de bouw- en zeevaartkunde Eisveld een zilveren penning gegeven voor zijn grote verdiensten jegens de Academie[8]. De tegenwoordige verblijfplaats hiervan is onbekend. Eventueel zou het de penning met het gegraveerde zeilschip in het Rijksmuseum kunnen zijn. Erg waarschijnlijk is dat echter niet, want deze penning is duidelijk van versleten stempels geslagen. Op de prijs van 1819 van Heemstra is nog geen slijtage te zien. Het in Vervolg Van Loon afgebeelde exemplaar heeft geen gegraveerde naam of datum. Een dergelijke penning, met 'Kz. schoon', komt voor in de veilingcatalogus van de verzameling Jeronimo de Vries Jr. uit 1884, onder nr. 2656. Dit is

5. M. T. C. F. N. Comte Nahuys, Histoire numismatique du royaume de Hollande, etc., Amsterdam 1858, p. 9-10. De modellering van de figuren op beide penningen vertoont een frappante gelijkenis.
6. G. van der Meer, Prijspenningen van Nederlandse geleerde genootschappen in de achttiende eeuw, Documentatieblad Werkgroep Achttiende Eeuw XV/1, 57-58 (1983), p. 1-19.
7. Ir. F. A. Nelemans verschafte mij deze gegevens.
8. Groninger Volksalmanak 1922, p. 81.

waarschijnlijk een en dezelfde penning. Dirks, die de Groningse prijspenning in Vervolg Van Loon beschreef, was nl. een vriend van Jeronimo de Vries. Hij schreef een korte levensschets van hem in de veilingcatalogus. Er moet dus nog ergens een exemplaar met lege keerzijde in een museum of privé-verzameling berusten.

Als tegenwicht van de op de praktijk gerichte lessen in beeldende kunst was in 1820 een Kunstlievend Genootschap ter aanmoediging en bevordering van teeken-, schilder-, graveer- en beeldhouwkunde opgericht, dat lezingen, prijsvragen en lessen in de vier bovengenoemde vakken verzorgde. Dit genootschap kende jarenlang weinig financiële zorgen, maar in 1829 was het toch zover gekomen, dat men op subsidie van het Rijk moest aandringen om het hoofd boven water te kunnen houden, helaas tevergeefs. De Academie maakte ook weer eens een crisis door en werd met sluiting bedreigd. Men besloot toen de Academie en het Genootschap samen te voegen, wat tot gevolg had dat de aanvraag voor een rijkstoelage nu wel gehonoreerd werd. Op 28 augustus 1830 kwam de fusie tot stand. De naam van de nieuwe instelling werd Akademie van beeldende kunsten, van teeken-, bouw-, toegepaste werktuig- en zeevaartkunde. Al spoedig werd deze lange naam onofficieel, maar wel blijvend, vervangen door de naam Academie Minerva. In die tijd moet er ook opdracht gegeven zijn voor het maken van een nieuwe prijspenning[9]. Deze is

minder zeldzaam dan de prijspenning van 1806. Op de voorzijde staat Minerva met helm, speer en Medusaschild. Het omschrift luidt: Akademie Minerva te Groningen. Op de keerzijde, onderaan gesigneerd De Vries Jr. F.[10], omsluiten twee samengebonden lauwertakken een ruimte waarin een naam en datum gegraveerd kunnen worden. Op een exemplaar in het Koninklijk Penningkabinet is daar een zeilschip gegraveerd, net als op het ene exemplaar van het oude type in het Rijksmuseum. Misschien was het een gebruik om de prijzen voor de leerlingen in de zeevaartkunde hiermee te versieren.

Goed beschouwd is het vreemd, vooral in het licht van haar chronische geldgebrek, dat de Academie na 1817 nog eigen prijspenningen heeft uitgereikt voor de beeldende kunstvakken. In dat jaar had Koning Willem I nl. een zilveren of verguld zilveren prijspenning ingesteld, die alle stedelijke tekenscholen en tekenacademies jaarlijks aan de meest gevorderde leerling konden toekennen[11]. Het latere tweede type lijkt al helemaal onnodig.

Na de fusie van 1830 heeft de Academie Minerva nog allerlei organisatorische veranderingen ondergaan. Zij leeft nu nog voort in vier Groningse instellingen, waarin de vakken van de oorspronkelijke Academie, met vele andere uitgebreid, op moderne wijze gedoceerd worden. Dit zijn de Academie voor beeldende kunsten Minerva, in een prachtig nieuw gebouw dat op 2 oktober jl. door de koningin is geopend, de Academie van Bouwkunst, de Hogere Technische School en de Noordelijke Hogere Zeevaartschool.

---

9. J. Dirks, Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende penningen ...1813-1863, Haarlem 1889, II, nr. 617.
10. Dit is de signatuur van de Amsterdamse medailleur M. C. de Vries jr. (1807-1883).
11. J. Dirks, o.c. I, p. 112-4.

150

Munt- en Penningjuweliers

Uw partner voor munten en penningen

staan met hun garantie
en vertrouwen voor U klaar
in heel Nederland.

Adressenbrochure verkrijgbaar op aanvraag.
Kerklaan 22, 7311 AE Apeldoorn, tel. 055-217913

Actualiteiten

Wie weet de oplossing?

Van een lezer van de Beeldenaar kreeg de redactie een tweetal vragen voorgelegd met het verzoek deze te publiceren.
De eerste vraag betreft een Friese oord uit 1609 met de klop 'kruis' in bas-reliëf ingeslagen. In de verzameling van het Koninklijk Penningkabinet zijn twee van deze munten aanwezig. De vraag is of er nog meer exemplaren van bekend zijn en of wellicht iemand de herkomst van deze klop kan verklaren.

De tweede munt die vragen oproept is een halve stuiver Batavia 1644. Op de monogram-zijde staat op de kop geschreven onder het VOC-monogram nog eens het woord BATAVIA. Ook in dit geval geldt dat de bezitter van deze munt graag wil weten of er nog meer exemplaren bekend zijn en wat de dubbele vermelding van het woord BATAVIA zou kunnen betekenen.

Eventuele oplossingen worden graag door de redactie ontvangen via Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Najaarsbijeenkomst Genootschap te Dordrecht

Op 22 september j.l. vond in de Statenzaal van het Hof te Dordrecht en in het museum Mr. Simon van Gijn de najaarsbijeenkomst plaats van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde.
Behalve de huishoudelijke vergadering stonden op het programma:

- een lezing van Dr. H. J. van der Wiel over Willem van Oranje en
- een inleiding van de Heer P. N. Hj. Domela Nieuwenhuis, directeur van het museum Simon van Gijn, over het gebouw en de collectie van het museum.

Dr. v.d. Wiel richtte zich vooral op de psyche van Willem van Oranje. Door zijn deskundigheid op dit terrein gaf hij zijn toehoorders in dit Oranjejaar vol toespraken en herdenkingen toch een nieuwe visie op de 'Vader des Vaderlands'.
De Heer Domela Nieuwenhuis gaf een korte ontstaansgeschiedenis van het gebouw en de collectie van het museum. Daarna ging hij in op de tentoonstelling 'Hollandse Munten en Penningen uit de tijd van Willem van Oranje'. Deze tentoonstelling werd samengesteld uit de eigen verzameling van het museum, in samenwerking met het Koninklijk Penningkabinet en het Genootschap.
's Middags werd het museum bezocht. De expositie van munten en penningen uit de tijd van Willem van Oranje ging vergezeld van een uitvoerige catalogus. Tegelijkertijd werden de modellen en ontwerpen van de nieuwe vijftigguldenmunt geëxposeerd.

De Prins van Oranje als hoeksteen van de Opstand (Van Loon I, 203) *(foto voor het affiche van de tentoonstelling).*

Vereenigde Doopsgezinde gemeente Haarlem

Op 30 september 1984 is het 200 jaar geleden dat het 'Plan van Vereeniging' tussen de 2 Doopsgezinde Gemeenten aan de Peuzelaarssteeg en 't Klein Heiligland te Haarlem werd getekend. Ter

gelegenheid hiervan is een penning ontworpen en gemodelleerd door de kunstenaar Joos van Vlijmen en vervaardigd door de Koninklijke Begeer.

Omschrijving van de penning:
Voorzijde: in het centrum in hoog reliëf de beeldenaar van een op reis zijnde (zending), achteromkijkende Menno Simons. Immers waar hij duidelijk Hem volgde, ging hij anderen voor. Hij was dikwijls voortvluchtig, maar nodigt ook uit om te volgen en is achteromziende benieuwd naar de ontwikkeling. Tevens vindt men hier het geboorte- en sterfjaar van Menno Simons (1496-1561) en de initialen van de kunstenaar.

Keerzijde: centraal geplaatst in hoekige vorm, de wereld, de tekst 'Verenigd tot Enigheid', verwijzend naar het samengaan van de 2 Doopsgezinde Gemeenten te Haarlem, met de opdracht aan gemeente en wereldwijde broederschap om 'Enigheid' (=avondmaal) te blijven vieren. Daaromheen het water van de doop, bron van het nieuwe leven, de verbinding tussen de wereld en de rand van de penning, de cirkel, het volmaakte, de hemel. Het randschrift '1784 Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Haarlem 1984' begint en eindigt (Alpha en Omega) met de opengeslagen bijbel, de verkondiging van Gods Woord. 'Prediking, doop en avondmaal zijn de instrumenten, waarvan de Heilige Geest Zich bedient om de gemeente te bouwen' (Ds J.P. Jacobszoon: 'Doopsgezind Belijden Nu').

De bronzen penning, met een diameter van 65 mm, is geslagen in opdracht van het Fonds van wijlen Doctor Jacobus van Zanten ten gunste van de jubilerende Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Haarlem.

In het jaar dat de moord op Prins Willem van Oranje in 1584 speciaal wordt herdacht, is op velerlei wijze aandacht besteed aan deze belangrijke historische gebeurtenis. Op numismatisch gebied springt de uitgifte van een zilveren vijftig-gulden stuk het meest in het oog. Een andere numismatische herinnering aan deze herdenking is de set van 4 penningen, die op initiatief van de heer Van Koningsbrugge uit Assen in 's Rijks Munt is vervaardigd.

De penningen tonen op de voorzijde het portret van Willem de Zwijger, op de keerzijde een leeuw en het wapen van Oranje-Nassau. De ontwerper van deze penningen was D.J. Hegeman. Op 20 juni van dit jaar waren de heer en mevrouw van Koningsbrugge op uitnodiging van prins Bernhard te gast op paleis Soestdijk. Gedu-

rende deze visite boden zij aan prinses Juliana en prins Bernhard een cassette met de complete set penningen in zilver aan. Deze set bestond uit vier penningen, een zilveren 50 daalder en afslagen in zilver van 15, 10 en 7½ daalder.

Bossche duiten

Zoals zoveel steden die een jubileum te vieren hebben, viert 's-Hertogenbosch in 1985 het achthonderd-jarig bestaan onder andere met de uitgifte van een serie penningen. De naam *munt* die men er in de perscommuniqués aan heeft gegeven, is uiteraard op dit soort uitgiften niet van toepassing.
Toch verdienen deze 4 penningen enige aandacht, omdat ze om verschillende redenen uitsteken boven hetgeen in de laatste jaren als herdenkings'munten' op de markt is gebracht.
Allereerst is een vooraanstaand medailleur, Willem Vis aangetrokken, die erin is geslaagd een serie aardige ontwerpen te verzorgen. Daarbij komt dat door gebruik te maken van een uniforme voorzijde en vier verschillende keerzijden een gevarieerde serie wordt gepresenteerd. Belangrijk is ook het niet-commerciële karakter van deze uitgifte; een eventueel batig saldo zal worden besteed aan sociale en culturele activiteiten in de stad. Tot slot is het van belang te wijzen op de tentoonstelling 'Bossche duiten, 800 jaar stadsgeschiedenis in munten en penningen', welke van 9 november 1984 tot en met 10 februari 1985 in het Noordbrabants Museum zal worden gehouden.

Red.

Bossche duiten anno 1985
In 1985 viert 's-Hertogenbosch het achthonderdjarig bestaan. Reden voor negen Bossche banken, te zamen 'De Vereeniging voor den 's-Hertogenbosschen Geld- en Effectenhandel', om een nieuw hoofdstuk toe te voegen aan de toch al rijke muntentraditie van de stad. Om ook dit maal tot een uitgifte te komen, hebben zij de Stichting Bossche Duiten in het leven geroepen. Het resultaat van dit initiatief is een unieke serie van vier munten. De vooraanstaande medailleur Willem J. Vis uit Hazerswoude zorgde voor de ontwerpen.

Gerritjes
De munten hebben als waarde-aanduiding 'Gerritje', een begrip voor 's-Hertogenbosch. Zo begint de serie bij een cupro-nikkelen munt van één Gerritje, en loopt via de bronzen tweeënhalve en de zilveren tien tot de 18 karaat gouden honderd Gerritje. Weliswaar een denkbeeldige rekeneenheid, maar wel één die de echte Bosschenaren alles zegt. Voor de vervaardiging van de royale munten (30 millimeter in doorsnede) tekende, met de grootste zorg en aandacht voor details, 's Rijks Munt in Utrecht. De oplage is gelimi-

teerd. Van de gouden 100 Gerritje bijvoorbeeld, komen maximaal 1.500 exemplaren in omloop. Van de zilveren en bronzen munten worden respectievelijk ten hoogste 8.000 en 20.000 stuks geslagen. Voor de oplage van de cupro-nikkelen 1 Gerritje geldt als maximum het aantal inwoners van 's-Hertogenbosch op 1 januari 1985. Afzonderlijk in een beschermhoesje of étui kost de 1 Gerritje *f* 5,—, de bronzen munt *f* 12,50, de zilveren 10 Gerritje *f* 55,— en het 18 karaat gouden exemplaar *f* 800,—. De hele serie, verpakt in een fraaie cassette, gaat *f* 850,— kosten.

Origineel Bossche afbeeldingen

Voor de beeldenaars op de munten heeft medailleur Willem J. Vis gekozen voor origineel Bossche onderwerpen en personen. Zo brengt de keerzijde van het muntenkwartet het oudst bekende stadszegel van Den Bosch en het huidige stadswapen bij elkaar. De combinatie symboliseert op fraaie wijze het 800-jarig jubileum van de stad. De nikkelen munt laat op de voorzijde de afbeelding van Zoete lieve Gerritje zien. 'De Verloren Zoon', een schilderij van Jeroen Bosch, siert de bronzen munt. Op de zilveren en de gouden Gerritje zijn respectievelijk de Sint-Jan en het beleg van 's-Hertogenbosch in 1629 afgebeeld.

Voor het goede doel

De muntenuitgifte wordt geheel belangeloos verzorgd door de volgende deelnemende banken: Algemene Bank Nederland, Amro Bank, Bank Mees & Hope, Banque Paribas, F. van Lanschot Bankiers, Lentjes & Drossaerts, Nederlandse Credietbank, Nederlandsche Middenstandsbank, Rabobank 's-Hertogenbosch. Zij zullen een eventu-

eel positief nettoresultaat ten goede laten komen aan de Bossche Gemeenschap. Een gedeelte van dat geld gaat naar de Stuurgroep Den Bosch 800, een ander deel is bestemd voor één of meer culturele of sociale activiteiten in de stad. De jubileum-munten zijn vanaf vrijdag 9 november a.s. verkrijgbaar bij de Bossche kantoren van genoemde banken. De munten zijn tevens te bewonderen op de eenmalige tentoonstelling 'Bossche Duiten, 800 jaar stadsgeschiedenis in munten en penningen', die van 9 november 1984 tot en met 10 februari 1985 zal worden gehouden in het Noordbrabants Museum.

Voor nadere informatie:
- Drs. A. M. Sengers, vice-voorzitter Stichting Bossche Duiten; telefoon: 073-153425
- Cas Meijer/Public Relations; telefoon: 073-144831.

Mededelingen

Het Limburgs Genootschap voor Munt- & Penningkunde v.z.w. heeft het genoegen haar tweejaarlijkse prijs voor numismatiek toe te kennen aan Prof. J. Baerten voor zijn artikel 'Geld zonder grenzen. Twintig eeuwen muntcirculatie in het Limburgse gebied (1ste-20ste eeuw)', maar ook vooral voor zijn pionierswerk voor de nederlandstalige numismatiek in het algemeen. De prijs bestaat uit een geldsom van 10.000F.
Het artikel 'Geld zonder grenzen' verschijnt als deel I van de 'Numismatische geschriften' uitgegeven door het L.G.M.P. Het artikel is te verkrijgen ten bedrage van 100F + 24F verzendingskosten bij L.G.M.P. – Zevenboomkesstraat 15 – 3820 ALKEN door storting op rekening 068-2022324-95 met vermelding 'numismatische geschriften – deel I'.

Het L.G.M.P. heeft als doelstelling de numismatiek in Limburg te bevorderen. Hoe proberen wij dit nu te bewerken?
- door het instellen van een tweejaarlijkse prijs voor de Limburgse numismatiek ten bedrage van 10.000F. Het volledig reglemant is op bovenstaand adres te verkrijgen;
- door mee te werken aan publicaties van Limburgers of Limburgse projecten;
- het inrichten van kursussen voor beginners;
- door actief steun te verlenen aan aangesloten verenigingen;
- door het inrichten van internationale en nationale ruilbeurzen;
- door het inrichten van spreekbeurten en veilingen.

Al deze aktiviteiten vragen om financiële middelen die het L.G.M.P. verkrijgt door het inschrijvingsgeld van 300F per jaar dat gevraagd wordt, maar vooral door de uitgifte van penningen en medailles.

Boekbespreking

James Mackay: A History of modern English coinage. Henri VII to Elizabeth II.
Longman, Londen-New York, 1984; prijs *f* 32,65.

James Mackay leidt ons op een boeiende wijze door de Engelse (Britse) muntgeschiedenis vanaf Henry VII (1485-1509) tot en met Elizabeth II (1952-). Alle koningen of koninginnen worden in aparte hoofdstukken behandeld, zodat de lezer een overzichtelijk beeld krijgt van de muntontwikkeling per vorst. De schrijver geeft veel interessante historische en economische achtergronden.
Ook Nederlanders hebben een rol gespeeld in de Engelse muntgeschiedenis, zoals Abraham Vanderort, die munten ontwierp van Charles I (1625-1649), en ook b.v. de Vlaamse medailleursfamilie Roettiers, die geld leende aan Charles II, toen deze in ballingschap leefde in Antwerpen. Charles beloofde Roettiers dat hij aan zijn drie zoons functies aan de Engelse munt zou geven, zodra hij weer koning zou zijn. Die belofte hield Charles, alle drie zijn kortere of langere tijd werkzaam geweest in Londen.
Een kritische kanttekening bij de illustraties. De kwaliteit van de afbeeldingen van de munten is zeer wisselvallig. Sommige te licht, andere weer te donker. Er zijn er ook bij waar bijna niets op te zien is. Maar ondanks deze noot, een zeer informatief boek.

L. L. Overbeek

John Fox, Roman Coins and how to collect them.
Longman, Londen en New York, 1984, *f* 32,65.

In navolging van Collecting Greek Coins (boekbespreking in De Beeldenaar, jan./febr. 1984) is nu ook een boekje verschenen over het verzamelen van Romeinse munten.
Na een korte inleiding, waarin enige aspekten van het munten verzamelen worden belicht, komen in het eerste hoofdstuk de munten letterlijk en figuurlijk onder de loupe. Aan de hand van veel foto's, sommige met specifieke details, worden de munten ontleed.
Gegevens over metalen en denominaties, de conditie en kwaliteit met prijsindicaties, en de te raadplegen literatuur worden besproken, maar ook het reinigen van munten, vervalsingen en kopieën, verschillende thema's op munten, keizerlijke titels en omschriften, muntplaatsen en munttekens, kloppen, muntvondsten, geschiedenis en techniek van het munt slaan, geplateerde munten en portretten worden in het 1e hoofdstuk besproken.
Het tweede hoofdstuk is gewijd aan de Romeinse provinciale muntslag. Een interessant gebied hierin is Judea in Palestina met zijn munten van de Romeinse landvoogden, de koningen van Judea, de eerste Joodse opstand en de Bar Kochba opstand en het neerslaan van de revolte door Vespasianus en Titus in 69-70 n.C. Ook de lijk-

wade van Turijn wordt vermeld met een hypothese over de aankomst van de lijkwade in Constantinopel en het vrijwel gelijktijdig verschijnen van het portret van Christus op de Byzantijnse munten van de keizers Constantius VII en Romanus II.
Egypte en de prachtige muntslag van Alexandria, alsook Britannia met zijn bewogen muntgeschiedenis, vormen een verzamelgebied apart en een schier onuitputtelijke bron voor de liefhebber.
Het boekje is gericht op de verzamelaar met een niet al te ruime beurs, die toch voor relatief weinig geld een historisch interessante verzameling op kan bouwen.
Door veel foto's van munten in mindere kwaliteit zijn de details niet altijd even duidelijk, maar het geheel is doorspekt met anekdotes en wetenswaardigheden die het verzamelen van Romeinse munten tot zo'n boeiende hobby maken.

F. L. Hendriks

Verenigingsnieuws

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST
Secretariaat: v.d. Meystraat 1, 1815 GP Alkmaar, tel. 072-120041; giro 96820.
Penningbestellingen: Mevr. M. Kemper-Koel, Mollenburgseweg 60, 4205 HD Gorinchem, tel. 01830-26543.

Penning 1984-1. In verband met onvoorziene moeilijkheden bij het uitvoeren van de penning van Wilfried Put is besloten deze penning later uit te geven. In plaats hiervan wordt een penning gemaakt door Carla Klein.
Penning 1984-2. De penning van Frank Letterie 'De Bot' is in bewerking.

Mevr. M. Kemper-Koel

Muntennieuws

ISRAEL
100 Sjekel 1984; koper-nikkel; ∅ 29 mm; 10,8 gram.
Aanvulling op de in 'De Beeldenaar' nr. 4/1984 beschreven munt van 50 sjekel, waarmee wederom een bankbiljet, dit keer van 100 sjekel, wordt vervangen. Op de voorzijde de afbeelding van een munt van koning Mattathias Antigonus (40-37 v.Chr.). Afb. 1.

Afb. 1

OOSTENRIJK
20 Schilling 1984; koper-nikkel-aluminium; ∅ 27,7 mm; 24 gram.
Nieuwe circulatiemunt met de afbeelding van de noordelijke gevel van het slot Grafenegg in Neder-Oostenrijk. Afb. 2.

Afb. 2

H. H. Kricheldorf Nachf.
Inh. V. Kricheldorf
MÜNZEN • MEDAILLEN • ANTIKEN
NUMISMATISCHER VERLAG

VEILING 38
28./29.11.1984
Antieke – Moderne munten
Catalogus gratis

VERBAND DER DEUTSCHEN MÜNZENHÄNDLER

H. H. KRICHELDORF NACHF. GÜNTERSTALSTR. 16 7800 FRIEBURG 1. BR.

WIJ HEBBEN EEN GROTE SORTERING GOUDEN EN ZILVEREN MUNTEN VAN DE GEHELE WERELD

Bezoek onze winkel en maak uw keuze.

Verder hebben wij belangstelling voor aankoop van gouden en zilveren munten, ook zilveren Juliana guldens en rijksdaalders, sieraden en sloopgoud.

Munthandel J. van Mastrigt

Botersloot 18-20, 3011 HG Rotterdam. Telefoon 010-143580 / 149499

MUUR PLAQUETTE WILLEM DE ZWIJGER

uit voorraad leverbaar

Formaat: 160 × 115 × 4 mm
Gewicht: ± 700 gram

Brons gepatineerd
Prijs: *f* 89,50
excl.: verzendk. *f* 7,—

MUNTENHANDEL
PHOENIX

Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 - giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

RINGEN UIT DE KELTISCHE TIJD

Lot van 20 bronzen keltische ringen, ∅ 10-30 mm, waarschijnlijk als betaalmiddel gediend hebbende.

Zeer fraai *f* 260,—

Gaarne bestelling door vooruitbetaling op postgiro 15.38.597 ten name van
A. G. van der Dussen b.v.
Hondstraat 5, 6211 HW Maastricht
(tel. 043-15119)

Ons atelier giet voor u in brons, tin of aluminium:

Familiewapens
Emblemen
Naamplaten
Penningen
Deurknoppen
Ornamenten
Haardplaten

Restaureren van antieke bronzen en tinnen voorwerpen.

Specialiteit: Gieten van tinnen schalen 36 cm ∅, met familie of stadswapen (ook met tekst).

DECOGRAPHICA

HAAGSEMARKT 22 POSTBUS 9540 4801 LM BREDA TEL.: 076-132153

Onze etui's verhogen de presentatie!

Prachtig etui
voor collier met ketting.
Het binnenwerk is gemaakt met fluweel en wit zijden kussen.

Luxe plat etui voor uw munt of penning. In de kleuren rood, wit en blauw.
Het binnenwerk in fluweel met wit zijden kussen en in elf Ø maten leverbaar.
Firma opdruk is mogelijk.

Doorzichtig etui universeel.
Het etui is geschikt voor alle soorten munten, penningen enz.
Binnenwerk is verkrijgbaar in rood of blauw.
Oppervlakte 6 bij 6 cm.

Een presentatie etui nergens goedkoper.

Etuibedrijf Sulsters

Kometensingel 88 - 1033 BX Amsterdam
Tel. 020-315300

Bel even voor prijslijst enz.

Duit 1660 met de wapens van Hoorn, Enkhuizen en Medemblik. Vierkante afslag in zilve, 8.28 gram. Verk. 75.8 vgl. Zeer zeldzaam. Afkomstig uit de collectie van Virgil Brand.

INKOOP - VERKOOP EN GRATIS TAXATIE VAN

ANTIEKE MUNTEN
PROVINCIALE MUNTEN
KONINKRIJKSMUNTEN
BUITENLANDSE MUNTEN
PENNINGEN
BANKBILJETTEN

Prijslijst op aanvraag.

Kantooruren: ma./vr. van 9.00-16.00 uur.

Voor een bezoek aan ons Munt- en Penningkabinet is een afspraak aanbevolen.

Spaar en Voorschotbank

Torenplein 7 – 9231 CG Surhuisterveen – Telefoon 05124-1924
Telex 46707 spavo NL

LINDNER Muntenboxen
LINDNER Verzamelboxen

voldoen aan al Uw wensen

LINDNER Muntenbox

Een LINDNER systeem dat een werkelijke vooruitgang biedt voor iedere verzamelaar. Vooruitgang zowel in de konceptie als in de kwaliteit der gebruikte materialen.

Een systeem, dat op een buitengewoon makkelijke wijze iedere wens van de verzamelaar in vervulling doet gaan. Onbeperkt stapelbaar, solide en op kastdiepte gemaakt. Stelt U Uw collectie muntenboxen samen. De munten blijven steeds zichtbaar door de lade open te schuiven. Op het prachtige rode velours komen Uw munten nog beter tot hun recht. Een lust voor het oog van iedere verzamelaar en voor die het gaat worden!

De negentien verschillende vakindelingen laten geen wens onvervuld. Zelfs grote of dikke munten vinden zonder enige moeite een plaatsje.

Het openen van de schuiflade met munteninleg geschiedt zonder enige moeite. Met zelfklevende etiketten kunt U hierop de inhoud aangeven. Op ieder gewenst ogenblik kunt U door moeiteloos open of dichtschuiven van de lade Uw munten bewonderen.

Buitenmaten van de LINDNER Muntenbox:
Breedte 236 mm, diepte 303 mm, hoogte 20 mm

Nu ook in rookkleur leverbaar.

Het materiaal voor de vervaardiging van de LINDNER Muntenbox wordt streng gecontroleerd, is chloor- en zuurvrij en bevat geen zwavelverbindingen die Uw zilveren munten kunnen aantasten.

LINDNER Verzamelbox

De onderverdeling van de LINDNER verzamelbox in laadjes met 1, 2, en 3 vakken, en de onderverdeling van de afzonderlijke vakken met uitneembare tussenschotjes, geeft de verzamelaar onbeperkte mogelijkheden. De verzamelbox is geschikt voor het opbergen van verzamelobjekten tot een hoogte van 40 mm. Door de variabele onderverdeling, de box met twee vakken wordt met 6 tussenschotjes en de box met drie vakken met 8 tussenschotjes geleverd, verkrijgt men vele variatiemogelijkheden om de verzameling op te bouwen. Door de rode fluwelen ondergrond komen Uw verzamelde objekten volledig tot hun recht, waardoor de optische aantrekkelijkheid vergroot wordt. Ook deze boxen kunnen in onze boxenkoffers zonder moeite worden ondergebracht en getransporteerd. Door de stabiliteit en de mogelijkheid ze af te sluiten, is voor de beveiliging van Uw schatten gezorgd.

Wendt U zich voor meer informatie aan de vakhandel of aan:

LINDNER Falzlos-Gesellschaft KG · Nederland · Postbus 457 · 5900 AL Venlo